

SKRIFTER AF
PAULUS HELIE

UDGIVET AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB

ANDET BIND
VED
MARIUS KRISTENSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXII

SKRIFTER AF PAULUS HELIE
BIND II

SKRIFTER AF
PAULUS HELIE

UDGIVET MED
UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET
AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB

ANDET BIND
VED
MARIUS KRISTENSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXII

NORDLUNDES BOGTRYKKERI KØBENHAVN

INDHOLD

Svar til Hans Mickelssen. 1527.....	I
Svar til Kong Gøstaff. 1528.....	117
Tekstkritik	333

TILL
THET KETTERLIGE
WCRISTELIGE OCH WBESINDIGE BREFF,
SOM THEN WBESCKEMMEDE KETTERE
HANS MICKELSEN AFF MALMØ,
LOD WDGAA MET THET NY TESTAMENTE, THER
KONNINGH CRISTIERN LOD YNCKELLIGE OCH
WTILBØRLIGE FORWANDLE PAA SITH
TIJRANNISCHE WILDT, OC ICKE
GUDT TILL LOFF,
EET KORT OCH
TILBØRLIGT SWAR

[1527]

Alle christne Dansche mendt som ere hør-
somme och bekende then Romere kircke,
ønscke Hans Mickelssen then sande Helli-
andt, som Gudt fader formedels sijn søn Jesu
5 Christo pleijer ath schiffthe met sijne
wdwolde børn.

Som tw arme mandt medt thijn herre konningh
Cristiern, wæridt haffuer ij mange aar een weldig
tjiranne, offwer alle frij Danscke mendt ædill och
10 wædil, paa legom oc lycke, wdi hwilket weldige tij-
rannie, tw oc thine tillhengere haffue vnderganget saa
mange erlige Danscke mendt fraa liff oc godts, oc ther
met wæret orsage ath thijn herre høgbaaren første ko-
ningh Cristiern, som wor for nogre aar, een weldigh oc
15 mectigh konge, er nw landtfluctig, och een ellende
mandt. Saa wilde tw oc nw i thenne ketterscke tidt
offwer wor siæll haffwe eeth nytt rige oc tjiranne
welde, oc giøre oss till kettere, ther som wij i mange
aar wærid haffue cristet folck. Ath wij ære syndere
20 beckende oc tilstande wij gierne, men kettere wijlle
wij dog aldrig wære. Och som thet wore icke meer
endt nock, ath tw oc andre flere konningh Cristierns

raadtgiffuere oss haffde forwandleth lifff oc gotz, arff
 oc eije, høstrw oc børn. Tha wiltw oss nw giøre
 Luthers oc kettere, och ther medt forføre wor fat-
 tige siæl fraa sijn Gudt oc sckabere, tro oc salighedt,
 wijdt oc sckell. Wij tacke then benedijde oc barm- 5
 hertige Gudt ther oss haffwer lærdt ath kende the
 sckalke, som vnder hans hellige naffn, loff, oc ære
 wele betecke och sckiwlẽ gamble fordømde ketterij.
 Thw lader theg ath [A 2 b] haffue eeth cristelligt
 omhygge for wor salighedt, men thet omhygge haff- 10
 uer icke andet paa segh, endt ath tw kunde wndergaa
 wor naadige herre oc høgborne første konning Fre-
 derick sijne landt oc rige. Thet giør teg saare ont
 ath Gudt haffuer oss tillføgedt saa godt och saa gun-
 stig een herre oc konning, oc forthij wiltu drage 15
 hannwm fraa vndersotte, oc menige rigens indbyg-
 gere, medt thijne forgiftige ordt, tw haffuer indtførdt
 i thet breff tw lodst wdgaå till alle Danske mend,
 met thet ny testament, ther tw stoltellige nock scrif-
 fuer teg een stor part ath haffue paa Danske wd- 20
 tryckt, hwillket wij oc saa fuldkommellige tro, helst
 forthij thet er teg saare ligt, ath som tw æsth klerck
 och wijß, saa haffuer tw oc giort tith mestersckaff,
 thij er thet forwanledt, men icke wdtryct i rett oc
 forstandeligh meningh. Tw wilde wære saa saare 25
 retferdigh oc cristen, ath tw torde hwerken tale dan-
 scke eller tydtscke. Ther mottw forlade tegh till,
 kiære Borgemester, ath wij Danske mendt, medt
 thet forstandt wij haffue wdti then hellighe scriff,
 aff Gutz misckundelige barmhertighedt och barm- 30
 hertige misckund, hobis ath bliffue salige, ther som
 Lutter eller thijn sckammeløse kettere wore nw

Thet Danske
 Testament
 er Hans
 Mikelsen
 saare ligt

wfødde, oc skulde alldrig fødis. Oc thet giffue Gudt ath the wildige ordt tw scriffuer i samme breff, Morthen Luther till gode wore wdsette paa latine eller tydske, at Keijserlige Majestat oc hans wijße
5 raadt, motte wijde hwat folk hand haffwer ath bestyrcke, ther bode hemmelige ock obenbare, medt ordt oc schriff, indtføre thet Luthers ketterij och bestyrket, modt hans naadis Keijserlige mandath och bandt, som ere wdgangne wdi noghre forledne aar,
10 modt samme Luther oc hans tillhengere. Thijn herre [A 3 a] oc tw maa well tryggellige oc trøstellige robe hielp aff Keijseren, nar som ij agthe hans strenge mandath och Keijserlige band saa ringe, oc serdelis i modt thet ketterij oc oprør, ther tha paa thet sijsthe sckall
15 forderffwe alle førsthedømme store oc smaa, wden the snarlige bekende segh. Dogh wij icke nw ere saa wijße ath wij thet besinde kunde. Men forladt theg ther till, ath then samme Gudt hannwm gaff Keijserdømme, sckall hannwm oc lære ath kende
20 the skalcke, ther hemmelige gaa effther hans Keijserlige Maiestatz forderffwe, oc aff Guds raadt wide seg wære meer plictigh ath styrke Guds retferdighedt oc then menige cristen kirkis fred, en ath komme syne wsckyltige systherbørn wditi blodt oc tijranne gierninger medt theris fader, ther haffwer (dess wær) størt meer blod, en handt kandt nogen tijd bøde eller bædre, saa ath hwess wlycke hannum er tilkommen, oc øwergangen, er icke andet en Guds retferdige dom oc tilladelße. Oc sckall nogen men-
30 niske the fore sagis, tha tørff hand inghen andhen beklage for then sckade, wden teg oc thijne lige, ther hannwm forwanlede landt oc rige, acht oc ly-

dilße, medt mange wenetscke inschud, tijranne raadt, oc forgiftige exempel, met hwilcke i oss forkrencthe, hans kongelige oc førstellige hiærte, sind oc natur, oc met edert Lutherij gjorde oss aff en godt oc wijß konge, een grwm første oc weldig tijran, ther hengde 5
paa hwer mands lycke oc lifff, salighed oc welferdt, hwad heller the wore sckyldighe eller wschyldige, onde eller gode, tha wor theris ret thennom lige godt om the wore komne i hans hadt oc wtycke. Men effther thij tw wilde wære konningh Cristierns 10
patroen i thette breff, hwij haffwer thw tha kalledt [A3 b] Pawen i Rom een Anticrist, ther konningh Cristiern wdi sijn orsage bogh modt wor naadige herre oc høgborne første konning Frederick kal- 15
lede sielff wor helligste fader. Schreff handt sijn rette mening, tha haffuer tw screffuet som een for- redre, bode mod wor hellige fader Pawen som er Jesu Christi stadtholdere her paa iorden, oc modt thijn egen herre konning Cristiern och fordi scriffuer konning Cristiern anthen thet hand icke meen eller 20
oc tw æst een forgiftigh, sckammeløss, forhærdet kettere oc sckalck. Men tw agter ath thet kunde icke merckis forthi thet wor screffuet i Andorp oc paa danscke, Hwem haffde nogen tijdt trodt Hans Mickelssen wære saa dierff een mand, at hand i Andorp 25
eller i Wittenbergh, torde paa danscke bande Pawen i Rom? Tw haffwer giordt een mandellig gierningh, och stor ære intlagt, oc ther medt giort tegh een ewigh amijndelße. Thet er icke wnder ath thet Lutherij haffuer stort genge, ath Hans Mickelssen som wor 30
borgemestere i Malmø, oc er nw konningh Cristierns raadt, er falden ther wdti. Wij kunde wel tencke,

Konning
Cristiern
kalder pawen
i Rom wor
helligste
fader, oc thet
gør han paa
sckrømp

ath tw forheffwer tegh aff thenne store ære och prijß,
men brøst tha icke sønder aff homodt, eller for mø-
gen glæde, her kommer andet effther. Rom er icke
for di om kuld kast, ath Hans Mickelssen er hennis
5 fiende, oc helst forthij ath gandske Wallandt wor
christet, før en nogen landt andten i tydscke landt
eller i Danmarck meer en sex hunderdt aar oc for-
thij wil icke Gud ath saa gammell een cristen stadt
schall worde till inthet for Hans Mickelßens had och
10 wrede. Thij raade wij teg Hans Mickelsen ath tw en
nw wender om, thijn tijdt [kan] worde kortere en
tw kant nw besinde och offuerweije. Ther sckynder
seg met tegh bode [A4a] alder oc gierninger till
Gudz domstool oc rettere ting. Her er nock leffuet,
15 oc meer opscreffuet en tw tror, bed Gud om naade
ath thet mottæ en nw forladis som brut er. Tith
naffn er wide nock forkyndet oc helst i then me-
ningh, ath tw forførdt haffuer konning Cristiern fraa
landt oc rjge, lycke oc welferd, raadt och sckiell.
20 Oss haabes tw bliffuer icke mectigh, at indtføre then
wdtij Danmarcks rige, ther Gudt haffwer selffuer
straffedt oc wddreffued, saa mange fattige menniske,
wsckylidige qwinner oc børn, till glæde oc hwgswa-
lelle, hwess wsckyllige blod, en nw rober heffn aff
25 Guds strenghe retferdighedt, oc retferdige streng-
hedt. Wij haffue then trøst aff Gud, at handt wijll
icke haffue saa mange erlige mendt, wsckylidige
qwinner och børn forderffwedt i grund for een mandz
welferd, oc serdelis then ther skal kaaste saa mangan
30 mands hals, lycke och salighedt, effter thij hand
wedt andre raad till at straffe sith folck en lade then-
nom komme wdi then wmidle løjjes mundt. Then

Gud haffwer
siælf straf-
fedt konning
Cristiern oc
dreffwet
hanom aff
Danmarck

Lutther haff-
wer giort aff
wdygd
skalched,
oc bedregeri,
dygt ære oc
cristendom.

tijdt wijde wij wel, ath tw blandt thine wanner straf-
fede mange aff konningh Cristierns wchristellige
gierninger, dog ath thw haffwer nw fangedt eet andet
sijnd, sijden tw annamede dob wdi Lutthers kircke
och begyntte at drijcke aff hans aandt, ther wdi een 5
stacket stwnd haffuer giort aff wdygd dygd, aff løgen,
sandthedt, och aff ketterij cristendom. Men nar al-
tingh om kring gaar, oc Guds wrede er stilled, tha
sckall wdygd løgen oc ketterij icke andet blijffue en
the hede oc i sandhedt ere. Oc ath tw schalt icke 10
forblinde flere medt teg, och helst then simpel me-
nige mandt her wdi riget, tha sckal teg nw giffues
eet hōwist oc tilbørligt swar, mod samme tith breff,
wdi hvilcket then menige mandt sckall [A 4 b]
merckellige oc klarlige forstaa thine forgifftighe oc 15
bedrægellige raadt medt hwilcke tw wijlt tennom
wndergaa, siæll ock lijff, arff ock eije, lycke oc wel-
ferd, oc thet sckall giøris korttelige wdi thenne føije
schriff som her effther følger. Gud wnde teg eet
bædre wijd oc rædelligere sckeell en tw nw haffuer. 20
Dogh tw lader teg wære saa dybellige wijss oc mer-
ckelige godt, ath teg inthet fattis, oc ath inthet sckall
forglømmes. Tha sckall tith eghet breff ord fraa ord
delis wdi nogre puncther, och hwer aff thennom
sckall haffue sith besynderlige oc tilbørlige swar, 25
ath tw sckalt jcke kwnde klage noget wære forget
eller forwanlet wdti samme breff, ther tw dogh icke
wille lade wdgaæ met bogen, som tw haffde acthet
medt thet første. Wij haffue wel sporth hwad wen-
ding ij gjorde medt samme testament, før en ij lode 30
thet wdgaæ. Dog ath tith breff findis i nogre aff the
førstæ, men thet wor sckeedt før end tw haffde be-

rammedt, ath thet første oc sijste quatern schulde
 forwendis oc om kring settis, saa pleier scalkhed
 ath lenge wendis før end thet wdgaar, och nar thet
 wdkommer, thet bliffwer end tha scalkhedt, oc
 5 kand segh forthij icke lenge betecke. Men nw wele
 wij høre thijn dybe tale oc wijße raadt.

I hwore
 skalkhet for-
 wendis thet
 bliffuer en
 tha skalk-
 hedt.

Hans Mickelssen.

Naade oc fred aff Gudt fader, wor herre Jesu
 Christo ønscker iegh Hans Mickelssen, alle Danscke
 10 mend och qwinner, wnge oc gamble.

Swar.

Waare tw een reth cristen mand in Christo, oc
 wdi then sande menningh, ath alle cristne menni-
 scker ere thine [Bia] brødere, tha helsede tw icke
 15 aldsomeniste Danscke mendt oc qwinner, men alle
 Danmarcks rigis indbyggere, blandt hwilcke mange
 ere fødde wdenlands, ther dogh ere rigens borgere
 oc wndersotte, ønscker tw alle Danscke mend fred
 oc naade, hwij foragter tw tha fremdelis wdi breff-
 20 uet thet gantscke klerckerij? ther dogh ere rigens
 indfødde mend, och aff saa god Adill som thijn ket-
 tere kandt wære. Dog ath een stor part aff the yper-
 ste prelather ere fødde aff then rette oc beste Adill,
 ther thijn trell dog icke mijndere foracther en andre
 25 manghe blanth then menige mand. Oc Gud fader
 oc hans kiære søn Christus Jesus thet giffue, ath tw
 haffde saa cristelligt eet hiarte, som tw haffuer lærdt
 ath helße effther Apostels wijs. Tw ønskir oss got

Hans
 Mickilssen er
 bleffuen een
 edeling
 sidhen han
 kom till
 Witten-
 bergh

meth munden men hwat tw haffuer i hiartet, wd-
 i Joannis iii. trycker tw sijst i samme breff. Men sanctus Joannes
 siger tha saa wdi sijn første Epistell. Sønner wij
 schulle icke alsomeniste elscke medt ordt eller twnge,
 men wdti gierning oc sandhedt. Wij straffe dog icke 5
 ath tw saa helser, men ath tw haffuer icke thet
 eendfoldige hiarte, ther will alle got, oc ingen ont,
 wære seg wen eller vwen, leeg eller lerdt, prest eller
 mwnck, tydsk eller dansck, mand eller qwinne, eff-
 ther thij ath wij ere alle eeth in Christo Jesu, som 10
 ad Galat. iii. sanctus Paulus haffuer oss oc lerdt. Men tw biwder
 oss brød medt then ene hand oc wdi then anden
 betekir tw een stoer steen.

Hans Mickelssen.

Hans Mickelsen drager thet ind paa christendoms prelater, ther hør till kettere oc theris discipeler.

Aller kærste brødre oc systre wdti Christo. Eff- 15
 ther then forgangne farlige tijdt, aff hwilcken Pro-
 pheterne och Apostelene haffue screffuet oc Chri-
 stus haffuer sielff taledt om, ath ther skulde komme
 falscke Propheter oc læ[B i b]rere, som omwende
 sckwlde, then rette oc klare Ewangeliske lerdom, 20
 fran sijn rette forstand, oc drage henne till theris
 egeth nøtte oc gerighed, thennom sielffue til for-
 dømmelße, som sancte Peder haffuer till forn sagd
 wdti then anden epistell, oc wdi thet tredie capittell.

Swar.

25

Thw kalder oss thine aandelige brødre oc systre,
 oc then samme kerlighed haffuer tw dog till oss, ther
 Cain haffde till sijn broder Abell, ath thijn herris

gerighedt oc blodige hiarte kand styris oc mettis,
tha wiltw haffwe saa manghen erligh mand om hal-
bin, ther ere tha møget yppere for Gud en konning
Cristierns ene hoffwet thet er, oc thenne thijn blo-
5 dige begæring, betecker thw strax medt Gudts ord,
ther tw sjer ath wære forwendt aff falscke prophe-
ter, hwilcke tw medt thijn bedregere Morthen Lu-
ther holler ath wære hellige martyres oc bisper hues
wnderwijsning wdi then hellige scrift siwnes teg ath
10 wære ketterscke lerdom. Men oss cristet folck siwns
hwn ath wære then Helliands raad oc sande pro-
phetie. The wlfue som sanctus Paulus tall om ther
skulle indfalle blandt then christen hiord opstode
strax medt the hellige apostell, oc wdi the neste
15 daghe effther the wore affgangen, oc the droge then
hellighe schriff saa aff sith rette oc klare forstand,
ath the forwende fraa Christo oc Christi sande oc
rene lerdom, een stor part aff then gantscke werden.
Oc serdelis the landt oc rige, som sanctus Paulus
20 haffde kommet wnder then cristen tro, oc screffuet
sijne breff till, meth hwilcke hand somme bestyr-
ckede wdi then cristen tro, modt kettirscke lerdomme
oc somme straffede, ath the tredde saa snart fraa
then rene [B2a] Euangeliske lerdom the haffde
25 hørdt aff hannwm, oc ther om tall sanctus Petrus,
ij thet capittell, tw teg tilsckiwdet, men wrangel-
lighe, och sier ath wdi sancti Pauli breff ere mange
diybe oc twnge stycker, ath forstaa, ther wlerde
mend, oc i troen wansterke, wrije wdaff theris rette
30 forstandt, segh sielffue till fordømmelsse oc fordi
ath thet skede wdi sandhed, tha er største parthen
aff the landt som sanctus Paulus wende till troen

Actorum xx

Ad Philipp.
iii
Ad Galatas iii

ii Petri iii

omfalden, oc ere nu anthen kettere eller tyrckir, vndentagen nogre Gutz wdwolde børn, ther hand aff sijn wbegribelige misckwnd, haffuer altidt hemmelige bewarid wdi hiartens wsckylidighet, dog ath the haffue wæridt mith i blandt onde menniskirs samfwndt. Hwor findis nw the Corrinthier, Galather, Ephesier, Tessalonicher, Collossenser, oc andre flere ther sanctus Paulus screff syne breff till? Ere the icke nw alle fallen fraa then christen tro aff guds retferdige dom? hwor fore? Forthi ath the lode seg bedrage aff the falscke propheter i mod sancti Pauli oc sancti Petri raad. Seer thw icke nw om tw haffuer øgne ther kunde see, ath then største parth aff gandscke werdenn er falden fraa then sande och rene cristen tro? Asia oc Aphrica ere noghet nær borte, wdi Ewropa findis en nw een lijden gnijst aff cristendommen, dogh ath Europa er then mindste part aff werden. Men then gnijst will nw Luther meth sijne tillhengere wdtslycke, blanth hwilcke thw giør tith beste, aff then macht thw haffwer, dogh (dess bædre) hwn recker icke langt, och rachte hwn en noget lengre, tha er Gudt megthugere en thw och alle the tijranner i werden ere. Wor herre Jesus Christus tolde icke alsomeniste død oc pijn for thijn schyld eller thennom [B2b] som ere kettere meth teg, men ydermere for oss fattighe simpell menniskir, ther wdi een rett cristen meningh, wele wære wdi eendrectighet met then hellige Romere oc menige cristen kircke, som er tha een mesterinde till wor oc wore foreldris tro oc salighet. Aldrig finder thijn kettere nogen kircke ther haffuer saa lenge oc saa trøstellige standet i troen, som then

Then
største
parth aff
werdenn den
er falden fraa
Jesu Christi
sande tro.

Romere kircke. Hwad tha om hwn er en syndig oc
sckrøbellig? hwn haffuer fordi een sterck oc barm-
hertig Gud, ther will henne benaade nar hwn worder
hannwm inderlige paa kallindis, hun er syndig, men
5 tha icke kettirsck. Men hwad hellighed Luthers och
Wittenbergs kircke er allerede befwnden wdi, schall
her effther och om talis. Thij wele wij nw fremdelis
høre hwad tidt skalcke hiarte bryder aff seg meth
thijn sckendige mwndt, ther Gud will med tijden
10 straffe, wden tw teg snarligen bekender.

Then Ro-
mere kircke
er een me-
sterinde til
wor tro oc
salighed.

Hans Mickelssen.

Och the Guds bespottere haffue ther emod wd-
screffwet theris Anticristelige buller, och kirckelogen
(som the kalle hende) medt hwilcken the haffue saa
15 ynckelige formørcket then hellige scriff, oc plath
forwent, saa ath scriff siwnis nøffue ath wære
scriff, saa ath the nw paa thet sijste haffue saa
gandtscke forblindet then arme eenfoldige cristen
hiordt (hwilcken the tillwelge thennom ath wære
20 befallen) medt theris sqwalder och drømme, som the
wanwittige forblinde och forstockede knwbbe, haff-
ue predicket for folcket, ath wij inthet wiste, oc eij
wide motte, wden hwad theris wdwortis hellighed,
godt siwnlig naade oc hellighedt wilde lade oss wijde
25 eller sije for oss. [B3a]

Swar.

Nw stingher thijn skalck medt sterthen, och thet
fordi dw scriffuer paa Danscke, ther tw hwerckin

Hans
Mickelssen

tør ij
Tydske-
land bande
Pawen oc
bisper paa
Danscke.

kandt eller torde paa latine, oc helst wdi Keijserlige
land och stæder. Thet motte en wære wdi thijne
dage, ath thijn stympere som aldrig andet lerede en
sckatte och plagge, sitze oc tolde, sckulde foracthe
then menige cristen kirke, oc hennis forstandere, 5
med thijne kettirscke ordt, oc æslige breff. Oc dog
ath tw haffuer forsckylled haanlige swar, och spot-
scke tiltall, wij wele tha holde oss for gode ath be-
tale teg effther thijn werdsckylt, oc icke anderledis 10
agte tegh, en then hwnidt ther kand gøø och icke
bijde. Tw besinder ath mange wdi thenne tid, haff-
we stort omhygge for rygte oc naffn, fordi wilde
tw oc saa giffue tilkende ath tw wast hwll oc diyb,
oc maa wel sckee, tw haffde reffnet oc sprucket aff
wijsdom och dybhed, wden tw haffde hannwm wdt- 15
spiwdt i thette tith obne breff. Nw først ath sije
modt thenne artickell. Tw maat tegh sckemme thijn
fwle kettere ath thw kalder saa mange hellige Mar-
tyres oc Confessores, som nw regnere med Gud, be-
spottere, som haffue med theris hellige blod oc ler- 20
dom, bestyrcket oc stadffest then gantske cristen-
dom. The haffue seth kirckelogen och inghen anden,
ther thijn leede spottere kaller antichristelige buller,
medt hwilcken the haffue forclaret oc wdtryckt oss
then hellige scrifftis rene oc sande mening, oc icke 25
hende forwanled eller formørcket som thijn mørcke
oc gamble graa kettere haffuer sagt. Ath ij kettere
haffue her till dags foragtet dødelige oc syndige
menniskir, thet maattæ en fordragis, fordi ther lig-
ger føije mact oppaa huad rijss wor herre brwger 30
till ath straffe syne wdwol[B 3 b]de børn meth ther
handt lader forfølghe till plicht och bod, och fordi

Hellige mar-
tyres kaldher
Hans
Mickelssen
Anticrister

straffer thennom ath the sckwlle seg bekende. Men
ath ij haffwe nw stijlled eder mwnd, modt himmel-
len, oc thennom som ther regnere, thet bør ingen
ath fordrage ther Gud bekender, om hand icke will
5 wære Guds forrædre. Men ath affwærije medt hand
oc mwnd, saa wijth hans macht kandt recke. Wij
kwnde wel forstaa, ath Luther och hans tilhengere,
haffwer anheffuet eeth fortwijledt stycke, ther icke
kand bestaas wden løgen oc sckalckhed, oc fordi
10 haffuer handt i mange stycke intthe forskell, wære
seg wdi scriffth eller tale ath han kandt ther medt
gøre sith anslag sckønt, oc sande ligt. Men nar som
ij kettere haffwe klarlighe bewijst alth sammen wære
Guds ordt hwess ij tale oc scriffue, tha maa i sijghe
15 ath kirckelogen er een forblindelße till Guds ordt.
Thet gøre ij tha aldrih, fordi ther findis allerede
større twedracht blandt eder, en ther nogen tid wor
emellom then hellige kirckis doctores oc lærere, oc
besynderlige fordi, ath then twedracht som haffwer
20 wæridt thennom emellom, er alsomeniste om the
stycker ther sømmellighe ere men tha icke aff nødt.
Men then twedracht som findis blant eder kettirske
doctores er saa aff nødt, at wij hende for wden kwnde
aldrig worde salige. Bewijss thijn kettere om thw
25 kant eet stycke aff thet hwle oc diybe forstand tw
æst opfylt medt, ath wære modt then hellige scriffth,
oc serdelis aff then scriffth som findis wdi kirckelogen,
wden tw wilt sije (som wij wijde tw gør) ath hwess
som er scriffuet, och nw scriffwis mod Luther, er oc
30 emod scriffthen, dog ath Luther haffuer ingen stren-
gere modstandere, en then hellighe scriffth, reth oc
tilbørlige wdlagt, effther then Helliands sind, och

Luther haff-
uer ofte
intthe for-
skell, wære
seg ij scriffth
eller tale.

meningh. Men thw arme mandt æst saa for[B4a] mørcket aff homodt och straghedt, ath theg siynis inge bøger wære aff scriffthen, eller støde paa scriffthen wden hwess Luther och hans tilhenghere lader scriffthellige wdgaa, ther dog icke andet ere, en 5 kettirscke gloßer, och een bedrægelig forwandlingh. Oc the hellige mends wnderwijbning, ther oss haffuer medt scriff, lerdom, vnderlige gierninger oc tegen, aff then Helliands raadt oc indsckudt wdtryckt och forclaredt saa møget aff scriffthen, som wij mot- 10 thæ wijde, och oss wor nock till siels salighedt, kalder thw sqwaller och drømme. Thet er oss dogh witterligt thw wilt sije scriffthen wære saa klar, ath hwn kandt aff segh sielff forstaas oc begrundis, nar hwn er wdtset paa thet twngemaal then menige 15 mand kandt tale. Men ladt thet nw wære saa sant, ath inthet er meer sande ligt. Hwi haffuer tha Luther och hans effterfølgere kettere oc sckalke, scriffuet och giord saa manghe gloßer paa scriffthen och wdtsett saa manghe bøgher i then meningh ath 20 the schulde scriffthen forclare? Dog ath the ere ther saa twedragtige wdi, ath the wnderstundwm komme icke nermer sammen en een koo och een weddermølle, som wij sije wdi eeth aff wore Danscke sprock, om the thing ther kwnde ijle samnis. Eller er hwn 25 och saa klar som thw sier. Hwij scriffuer tha Luther modt sijne besorne tilhengere Carolstadium, Oecolampadium Capitonem, oc Swinglium, och the modt hannwm? och the tha mene paa begge sijder ath scriffthen er them medt standigh, och wildigh. 30 Eller hwi kandt icke Luther met seg selff fordragis, om scriffthen er saa klar, och haffwer inghen anden

Lutther haffuer begynt at scriffue mod sine besorne tilhenghere, och the mod hannwm.

diybhedt paa segh en the blotte ordt ther hwn medt
setthis och wdtryckis? Effther thij handt nw thet
nedher bryder som handt [B4b] tilforne opbygde,
oc nw rober i gien, ther handt tilforne gaff mact,
5 wiltw sije (som tw haffuer icke anden tilfluct) ath
han nw forstaar een part aff schriffthen bæder en
hand tilforne giorde, tha giffuer tw klarlige till kende,
ath scriffthen kand icke altidt, eller aff hwer mandt
forstaas oc begribis. Ther som hwn er schiuld for
10 the lowkøne, och icke kand aff thennom begribis,
møget meer er hwn sckiwd for then mene mand,
som er wanwittig oc wforstandig. Men nw haffuer
tw her een anden tilfluct oc sier, at scriffthen er well
hwl oc diyb. Men ij thenne tijd haffuer then Helli-
15 andt saa offwerfaldhet meth sijn naade then menige
mand, ath hwn er nw aff hwermandt forstandelig.
Medt thette stycke bedrage ij Lutheraner mange
simpell mennisckir, dog ath thet haffuer inthe paa
seg. Tror thw ath then Helliand er een mestere till
20 twedragt, oc till the meninger som ere twert emod
hwer anden? aff hwilcke blant edher findis allerede
eeth stort tal, och fleer bliffuer medt tijden. Men ij
maa nw segle eder eghen rejße eet stwndt, oc see
hwad ende eders anslagh will grijbe. Tha skulle
25 ij wijde ath wij fattige folck icke andet tro, en ath
then helliandt er eendrectigheds mestere och raad-
giffuere, och icke twedragts, ther om sckall tha meer
talis fram beder ij thette breff. Tw kaller thet anti-
cristelige buller, ther hellige martyres, bisper oc me-
30 nige cristendoms raad, haffwer seth oc samtycht aff
then Helliands indsckud, ther thennom oplydde, før
en wild eller gerighedt haffde nogen tijdt forkrencth

Er scriffthen
icke klar
for the low-
køne, møget
mijndre er
hun klar for
the wanwit-
tighe.

Joannis viij.

cristendommen. Oc twert emodt alle the kettirscke
 lerdomme ther ere fordømde for mange hunderd
 aar, oc nw oprobis aff Luther och hans selsckaff
 kalder tw then hellige scriffit, och Guds rene ord.
 Saa haffuer eder fader Dieffwelin hwes søner ij ere, 5
 lærdt [C1a] eder ath tale oc scriffue. Oc fordi thet
 tagis medt eder till tacke aff thet folck, ther war
 Luthers ij mange stycker før en Luther wor fød,
 tha lade i aldrig wdaff at liwge, dog ath ij nw mer-
 ckis daglige, oc i framthijden ij bæder schwle. Wij 10
 dog well wijde hwad teg nagger oc ancker wdi kir-
 ckelogen. Sandelige thet ere the prewilegier oc frij-
 heder, som ere giffuen thet menige klerckerij oc stad-
 feste aff mange christen Keijsere oc andre cristen
 førster, aff hwilcke the maa fordættingis till rette ath 15
 tw oc tijne lijge tijranner oc sckalcke schulde then-
 nom icke wforrette, eller giøre noghen offwerlasth.
 Om hwn er i mange stycker wildig, hwad tha? Haff-
 uer thw nogen tijdt seet prewilegium oc frijhed,
 ther icke haffde wildt met seg? Ther som tw oc 20
 thijne lige haffde lat klerckerijd bleffwed wdti til-
 børlig ære oc wurdningh som the wore fraa første
 begyndelße. tha haffde thet icke wæritt aff nød, ath
 seth nogen wildig logh, thennom besynderlige till
 gode oc frijhet. Wij thet gierne kendis ath ther som 25
 wij wore alle saa gode cristen, som oss bwrde ath
 wære, tha giordis ingen wildig logh behoff. Men
 sijden werden begynte ath forargis, oc hwert men-
 niske gør sith gaffen, oc gaar effther sijn naboos
 sckade. Och had oc affwundt desligheste aff then 30
 mene mandt øgis mod klerckerijd, tha gørs behoff,
 ath ther som cristendoms kærlighedt kand icke haff-

ue magt till fredt, ther schall mand gøre seg fred med prewilegier besckermelße oc forswar. Gør cristendommen saa reen oc saa godt, som hannwm burde ath wære, och tha wele wij gierne tilstæde,
5 ath tw igienrober, icke alsomeniste kirckelogen ther wildig er, men all screffuen log, huad heller hwn er wildig eller vwildig. Christedt folck gjør hwer mands gaffen, seg selff oc saa till sckade, ther som thet altijd scke[C i b]de, tha haffde wij inghen trette,
10 oc ther som tretthen wore afflagd, tha giordis ingen screffuen log behoff, och dog ath samme log er wildig, icke er hun fordi antichristi buller, thet er nogen scriff mod Jesu Christi lerdom. Thet kand icke wære Gud emod, om noget sett giørs i then mening, ath
15 thet skall brwgis till fred kerlighedt, och ath skillie trette med, oc paa thet ath een skall icke meer wforrettis en een anden. Nw till thet tw kalder thennom antichrister, wele wij och sware theg effter thijn forsckylling, oc alting saa offwerweije, ath wij skulle
20 klarlige see, hwilcken som er meest antichrist, anthen Lutheraner, eller oc the som ere aff then Romere oc menige cristen kircke. Antichristus er jcke andet en Christi modstandere, oc forthij thet sckeer wdi twenne mode, ath ther staas i mod Christum,
25 tha findis oc saa twenne slag anticrister. Aff thet første slag, ere alle the som offwertræde oc synde emodt Guds bwd, ther saa ere anticrister mange, ath the medt tijden opliwsde aff Gud, bliffwe Christi egne før en omgaar, effther thij ath the hellige sacrament pligt oc bod, bliffuer oc haffuer wærid alle
30 dage wdi then hellige kircke oc ij thenne mening er thet befrøctindis ath wij ere mange antichrister,

Cristen oc hellige skicke, ere icke Gudt ij modt.

Her effter kan man see, hwo som er mesth antichrist, Lutheraner eller oc papister, ther Luther saa kalder thennom som lyder then Romere kircke

fordi wij aff legomss løst, naturlig brøst, oc løse be-
 gering daglige offwertrede Guds bwd, anthen wd-
 wortis med gierning, eller indwortis medt hiarthens
 begæring oc samtycke. Men wij haffue tha eeth sta-
 digt haab till Guds naadelig misckundt, ath wij skulle 5
 med tijden bædris och fuldkommis. Thet er oss leet
 aff alth wort hiarte, ath wij icke ere saa fromme som
 oss burde, och gierne wele wij worde gode, nar som
 Gud will oss tilføie samme godhet, ther wij kwnde
 hannwm teckis wdaff, hwilcket oss haabes ath snar- 10
 lige sckeer, oc helst fordi wij ere thet aff [C 2 a] wort
 inderlige hiartte begerindis. Om Luthers tilhengere
 ere icke wdi saa made antichrister ther maa the see
 seg om. Men the som ere med oss, oc daglige kom-
 me till oss aff fremmede stæder, brwge seg wdi eeth 15
 sckalcke leffnet, oc nw siden the kalde seg gode
 euangelisk, tha frycthe the huerken gud eller men-
 niskin. Oc huore wij see nw theris vdygd for wore
 øgen oc kunde føle theris skalkhet met hender, the
 wele dog wij skulle tro thennom at wære hellighe 20
 menniskir, oc guds sande propheter. Ther som the
 aff sckalcke blefwe gode mend, oc aff dranckere spar-
 somme, aff høfferdige idmyge, aff wkyscke reene oc
 kyscke, aff gerige dandnis oc welwillige, tha motthe
 wij tro ath thet wore aff Gud. Men nw gøre the aff 25
 gode mend, onde, aff smaa sckalcke store, oc aff
 hatscke mendt mandrabere, oc aff eenfoldige tiwffue
 obenbare røffuere, och aff hōwiske iomfrwer sckø-
 ger oc sckalcke, oc saa for wden ende, och ingen er
 meer indfalden medt Luther en øgensckalcke, ther 30
 andhet sckiulle wdi hiarthet, en theris wdwortis
 gierning synthis ath bewijße, oc aff theris egeth øg-

Lutheraner
 forwendis,
 men icke till
 gode eller
 dygd, men
 till all vdygd
 oc wanære

Øghenskal-
 cke ere mest
 indfalden
 medt Luther.

lerij dømme the nw alle cristen saa ath wære, dog
thet er een slem wdygd, ath dømme een anden aff
sith egeth sckalckhedt. Her findis well mange ij
Danmarck (dess wær) ther gierne wille forde Luthers
5 anslag (hwilket teg oc thijn herre er gantscke wel
behaffueligt) oc ath the haffue lenge beramed desse
anslag som nw ere for hender, giffue the merckellig
nock till kende, sijden the finge medhold oc orsage,
oc thet nagger thennom mest at thenne samme lem-
10 pe, gaff sig icke for mange aar, oc helst men thijn
herre konning Cristiern hafde regementen wdi Dan-
marcks rige, thi ath hand wor saare welwillig at be-
styrke alle the anslag som Luther wore til wilde oc
klerkerijd vnder øgen Wdi anden maade kaldis no-
15 gen anticrist, thet er [C2b] Christi modstandere,
icke ther alsomeniste offwerwunden aff sckrøbelig-
hed gør synd, men then som med falsk lerdømme gør
synd til dygd, oc dygd till synd, oc ther holder ont
at wære got, oc got at wære ont, oc agter løgen for
20 sandhet, oc sandhedt for løgen, oc ther seg ophøijer
offwer alt thet som kaldis Gud, oc ij thenne mening
kaller tw oc Luther oc hans tilhengere alle the pre-
lather som wæridt haffue wdti then hellighe kircke,
meer en wdi fiorthen hwndret aar, antichrister oc
25 kettere, oc serdelis the hellige martyres oc confes-
sors, som effther sancte Peder haffue holdet thet
Romere sæde, oc wore Jesu Christi stadholdere her
paa iorden. Men nar tw kandt bewijße, ath the an-
then haffue kalledt seg guder wden som schriffthen
30 gør thennom ther ere forstandere eller begered gud-
døms ære eller lignedt seg wedt Gud, tha haffuer
tw wundhet ath the ere antichrist, men thet gør thijn

Hwadt anti-
crist er
retthelige.

Joannis x.

kettere aldrig, oc haffde tw en giort thit beste ther
 wdi med Luthers løghen och bedregelig lijst, tha
 skulde teg giffues eet høwist swar, sterckre bædre
 och fastere, en all then falsckhedt thw nogen thijdt
 kwnde dicthe eller paa finde. Ther som the wore 5
 antichrister oc kettere, tha war her aldrig cristhet
 folck i Danmark oc icke helder wdi nogre landt,
 som nw ere in Europa, fordi wij haffde aldrig anden
 tro ock lerdom en aff then Romere kircke, ther i
 sandhedt haffuer lengst standeth i then christen tro, 10
 oc aldrig wor besmittet med kettirske lerdom. Syn-
 dig er hwn, oc haffwer wærit ij nogre aar oc thet
 klage wij alle med Luther, dog hand er icke then
 første, thet haffuer besindet. Thet er mange aar si-
 den Sanctus Bernhardus giorde then samme klage, 15
 dogh wdi een bædre oc rettere meningh en Luther
 gør, desligeste giorde oc sancta Birgitta, Elizabeth,
 Hildegard[C 3 a]dis, Mektildis, Cyrillus, Methodius,
 Telesphorus, Katharina Senensis, Robertus, oc an-
 dre flere Guds sende bud, dog ath the hwerckin for- 20
 actede embede eller magt som Luther hand gør, oc
 thijn fwle kettere. Men wij maa tha icke falde hende
 fraa, ath hwn er syndigh oc serdelis nar hwn icke
 nøder oss til ath synde med seg eller ath efftherfølge
 sijne syndige exempill. Ther som hwn en wille oss 25
 trengre mod oc fra wor reth, nar hwn anthen sckatter
 eller nøder oss noget wdaff, tha er thet inghen synd.
 Men een stor orsage till stor forsckyldingh hoss Gud,
 oc besynderlige nar wij fordrage saadan trengsill
 met eet got taall. Findis en nogen aff then kirckelog, 30
 som er sett ij tw eller tryhundret aar, ther wildig
 er till wrette, eller nogre landt till sckade och for-

In libris de
 considerati-
 one ad Euge-
 nium pap

Thet er icke
 synd ath
 trengis fra
 sijn ret men
 stor wer-
 sckylt.

derffue, hwn gør ingen mand til antichrist, fordi hwn er aff thet slag ther pleier ath rettis oc forbædris oc wnderstwndwm igien robes effther som behoff gørs till freds oc eendrectigheds bestand. Thet som er
5 Guds log oc sett offwerganget. Hwi schwlde thet icke oc saa hende wdi mennisckens log oc scicke? ath Guds log er wdi mange stycker igienropt, som wor seth wdi thet gamble testament, er oc saa witherligt ath inthe meer. Thet som the hellige apo-
10 stele haffde schicket ij Hierusalem er och affaldhet oc magtløst, oc fordi maa wij oc saa igien robe mennisckins log oc scicke och serdelis nar hwn icke rettelige brwgis, oc er kommen wdi een ondt wane dog thet hør icke hwert besynderlighe menniscke
15 ath giøre. Men thet menige cristendoms raad, ther haffuer magt till ath affsiøje for een retth, hwess Gud føier thennom ij sindhe, som then hellige kirke haffuer alltidt giort, nar twedracth wor paa ferde, eller noghet twijlsmaall wdi scriffthen ther icke kwnde
20 aff the blotte ordt grantsckis [C3b] till pricke. Oc dog wij fastelige tro, ath ther sckall komme een besynderlig oc weldig antichrist, før en Christus Jesus Guds søn er igienwentendis paa then yderste domme dag, ther med stort welde oc macht sckall forfølghe
25 then menige christen kircke, oc frambringe thet oprør, ther schall offwergaa all then modgang, som then hellige kirke haffuer hafft, fraa then første begyndelse, oc schall seg forheffue offuer alt thet som kallis Gud, och giøre synd till dygd. Tha tycker oss
30 ath ther wor aldrig nogen hannwm gick nermer, en Luther, wndertaghen. Nerone Kejsere och then Machomet som Tyrcker nw dyrcke oc holde for

Ad Roma.
vij. et ad
Collos. ij

Actorum xv.

Ther maa icke huermand gøre log oc scikke eller begynde noget sæt, ther tilforne hafwer icke wærid.

ij Tessaloni.
ij.

een hellig Prophet, ther for aatehundrede aar op-
 reijsde eet stort bulder i then hellige kircke. Macho-
 metus sagde paa then tijd, ath Jesu Christi log oc
 euangelium, wor forwanledt och formørckit aff hans
 hellige Apostele oc euangelister, oc seg fordi wære 5
 wdsend aff Gud ath han thet skulde rette oc for-
 bædre, och skillije theris sett oc digt, fraa thet rene
 Guds ord, oc sette serdeles wdi een bogh, hwilcked
 handt oc lod segh ath giøre. Bogen kaldis Alcho-
 ranum, oc er sijn mestere oc prophet saare ligh, ther 10
 tha wore for møget langt at scriffue wdt aff medt
 besckede och serdelis i thette breff. Saa haffuer oc
 Luther giord, thijn affgud oc propheet Dog hand
 thet icke sier om alle apostell oc euangelister men
 besynderlige om fijre, som er Mattheus, Marcus Lu- 15
 cas oc Jacobus, hand sier ath theris euangelium er
 icke then sande oc rene lerdom som Christus lod
 wdgaar her paa iorden. Icke er helder sancti Jacobi
 epistel schreffuen aff rett apostels aand, som Luthers
 spotscke mwnd haffuer tald oc sagd well hwndrede 20
 sindwm. Oc fordi sier hand, ath then rene oc euan-
 geliske meningh som findis wdi sancti Joannis euan-
 gelio, oc sancti Pau[C4a]li sendebreff till the Ro-
 mere oc the Gallater haffue thesse forsagde euange-
 lister, oc andre hellige Martyres oc confessores (som 25
 wore stadholdere i then hellige kircke siden the hel-
 lige apostel wore aff gangen) forwanled oc formørcked
 med theris antichristelige seth oc scicke, ligerwijss
 som the hellige ewangelister, haffde andet screffuet
 en Christus lerde oc giorde, eller och Christus haffde 30
 inthet meer giordt ther oss ligger macht paa, wden
 thet som sanctus Joannes screff. Haffde nogen Pawe

In prefatio-
 nibus ger-
 manicis quas
 nouo testa-
 mento pre-
 fixit a se
 Germanice
 verso.

Guds taall
 er stort ellers
 hafde han
 lenghe si-
 dhen straff-
 uet Luthers
 spotscke oc
 formaledide
 ord.

eller Bisp sagd tesse bespottelige ord, tald eller screff-
uet, tha mottæ thijn kettere kalde thennom Christi
modtstandere oc thette er tha eet aff the mindste
stycker blant the groffue, ther Luther lader wdga
5 paa schriff, dog ath Julianus kettere oc Keijsere, oc
deslighest Porphirius, wore for mange hwndret aar
ij samme mening medt Luther. Och fordi wele wij
nw kortelligen offwerweie hwilcken som er mest
antichristellig. Luther thijn propheet, eller oc wor
10 hellige fader Pawen som nw sijder i Rom eller nogre
andre aff hans forfædre. Men hwes wij worde dog
talinde om thet menige klerkerij oc theris magt oc
werdighet, scall icke gøris wdi then mening, ath wij
wille anthen orsage eller giffue magt, nogre aff the
15 synder, som nw regnere i blant klerckerijd. Wij thet
kendis wære formøget sant, ath synder ere mange
och groffue blant cristedt folck, oc wij thet daglige
begræde, oc fordi haabess oss, ath kwnde wij icke
lade alle syndher, tha wele wij med Guds hielp oss
20 wogte for kettirscke oc wrange lerdomme oc tale
got, ther som wij kunde icke gøre saa møget oss
burde. Syndere ere wij, oc for syndere tolde Christus
Jesus død oc pijn, fordi the hellige oc retferdige
wijbe oc homodige haffde hannum inthe behoff.
25 Men i Luthers kirke, findis bode vbegribelige syn-
dere oc wederstyggeelige kettere, som er noget sagt
oc skal idermere sijes [C4b] Hand straffuer haanlige
oc spottellige homod oc gerighedt wdi klerckerijdt,
oc thet gør alle gode mendt men dog icke medt saa
30 stort bulder, oc hans eget homodt er tha saa stort
oc møget, ath sijden Machometus wor til tha wor
aldrig noget større wdi cristhdommen, handt ligner

Ath orsage
oc forsware
prelaternis
macht oc
embede thet
er icke at
giffue theris
syndher no-
ghen magt.

Matthei ix.

Luther lijg-
ner seg met
Christo Jesu
gudssøn

seg med Christo Jesu, oc sijne discipell med Jesu Christi apostell, ther aldrig gjorde nogher Pawe wdi Rom god eller ond, oc aldrig haffuer nogen andet sagt en ath the waare stadthollere wdi then hellighe kircke paa Jesu Christi wegne som the oc i sandhedt ere. Ther nest er Luther wd aff een arm oc wbekendt mwnck bleffwen saa got som een werdzens første, och thet haffwer hand forhwerwed med skalckhed oc wdygd, saa at nw i sex aar tha haffuer handt then gwnst willie oc tieniste aff then mene mandt, wdi nogre landt oc stæder, ther aldrig nogre Pauer eller christendoms Prelather haffde for hannwm, hwad heller the wore syndige eller hellige. Hwem kandt nogen tijd schriffue eller fortellie then gunst oc yndist hand haffuer aff nogre konger oc første, Riddere och edle mend, aff borgermestere och raad, bønder oc borgere, rytther oc mordenære, sørøffwere oc schalcke, smeder oc skredere, skijn-dere oc skomagere, oc alle ere the hannwm saawilige oc wildighe som the hannwm tientte bode for sold oc plynderij. Somme første (fordi hand er then-nom wildig i mange stycker) sije hannwm ath wære Guds sande prophet, oc ath Guds ord wor aldrig saaw forklarid, sijden the hellighe Apostell wore till, som thet nw er aff Luther, the sagde gierne sijden werden begynttis, oc saa ere mange hans wnderdane, then-nom till stoer haanhdet och skensill, ath the ther strenge første kwnde aldryg twinge medt welde eller macht, haffwer hand giord seg vnderdani[D i a]ge med kettirscke bøger, oc een forgifftig lerdom. Munnene icke thet wære antichristelige stycker? handt tilbemis aff sijne tilhengere, æris, loffuis, prijsis, oc aff-

Luther haff-
wer mange
wndersotte
oc ther han
giffuer tha
huerkin løn
eller læn.

Desse ere an-
ticristelige
fund oc
stycker.

holdis med schriff oc tale, meer en Petrus eller Paulus, eller nogen anden hellien i himmerigis rijge. Och med thet strage oc homodige sind hand haffuer, ther som hans macht wore saa stoer som Pa-
5 wens wdi Rom, tha skulde hand bliffue then gantscke cristendom een wbegribelig tijranne, oc maa wel sckee bliffue then store antichrist. Hand haffuer saa offthe, thet hannum Gud straffe giffuet cristen
10 wdi klerckerijds blodt, dog ath wor herre haffuer thet en bæder føiedt her till dags. Hwilcken antichristus kunde nogen tijd gøre wmdere oc grummere gierning? oc en sijer tw ath hand och hans tilhengere, haffuer oss opliwst then hellige schriff,
15 oc hennes sande oc edle mening wdtryckt. Ydermere haffuer hand sijne apostell oc rendere, om kring then gantscke werden, som aff eeth wbesindigt geckerij saa flijttellighe forfore alle hans anslag, som the wore hans stedde hion oc wnder danige træle.
20 Oc samme hans Apostell ere tha icke andet blant then menige mand, en eeth forgiftigt affsckum oc eet wrag som ere forløben oc for soorne mwncke och prester, kremere oc prackere, spelemendt oc andre landtløbere, landzknecte, baatzmend, pren-
25 there oc bogfører och thennom serdelis, som pleier ath omføre kettirscke bøger, oc fordi ath desse folck aldrig haffde nogen redelig conscienze, men pleije altijdt ath leffue aff plynderij roff oc bytte, thi ere the indfallen medt Luther aff eeth forsuffith hiarte,
30 oc for then legomlige frijhed, ther hand loffuer alle sijne discipell oc efftherfølgere oc saa ere the alle hans wnderdanige træle, segh till stoer haanhedt,

The som
Luthers an-
slagh forde
oc fremme,
haffdealdrig
nogen rede-
lig con-
scienze

[D1b] ath inthet er haanlighere, en lade segh aff een forløben oc forsoorin mwnck bedrage, oc then serdelis ther haffwer bode forraadt sijn Gud, och forført saa mange twsinde menniskir fra liiff och salighed. Oc en affholdis hand nw saa møget, ath 5 hannwm inthet andet fattis en kongelige krone ock spijr. Oc i sandhedt tha wore han eder rette konge, ath som ij ere wndersotte, saa bør eder oc ath haffue konge, thet er, sckalcke och forløben folck bør ath haffue een sckalck oc een forløben mand til konge, 10 fød aff then samme adel hans vndersotte ere kommen. The som tilforne wore frij oc frelse mend, ere nw saa besoorne Luther tilhande som han anthen waare Gud, eller een weldig første, ther thennom haffde medt swerd oc slag offuerwundet, oc saa ere the 15 med hanwm forblinede, ath dræber hand folck, sckender hand møør, bryder hand kircker oc closter, spotter han Gud oc helgen, och gør møget andet ther himmel oc iord motte forfæris fore, tha giffuis thet macht oc affholdis som thet wore Guds bud oc ord. 20 Om alle mandz wdygd oc sckalckhet tøre wij thale. Men om Luthers wbesindighe geckerij maa inghen tale, hemmelige eller obenbare wden paa sijn hals. Hwem haffuer nogen tid hørt eller spurd saadant antichristelig welde oc trengsill? oc hwo ther han- 25 nwm tall i mod, han er strax (hooss teg) Guds forredere oc bespottere, fordi ath tw holder all hans schriff oc tale for Guds rene ord, ther dog haffuer icke andhet giordt en opropt gamble oc fordømde ketteri, wden huar hand haffuer oss blendet Guds 30 ord i blant sith forgifftige ketterij, ath hand kand oss med then angill oc søde madkrog, dess lijstigere

Frij mend
gøre seg til
træle for Lu-
thers sckyld.

Althing ta-
gis til tacke
meth Luther
oc hans
selscab.

Inghen tører
rwndelige
tale mod
Luters
wbesindighe
geckerij.

hegte oc fange, dog thet er icke hans paafwndt, fordi alle kettere haffue saa giordt for hannwm. Ther nest ere the saa med hanum forbunden, [D2a] ath thet som the icke magt gifue, taare the tha icke laste
5 eller straffe. Oc dog hans sckalcke oc groffue gier-
ninger slar mange for howedet, nar thet sies then-
nom rundelige til tha kwnde the inthet andet sware,
en ath Luther er eeth menniske, oc fordi kand hand
synde, the sagde gerne om the torde, ath hannum
10 burde ath synde. Wij thet wel kendis ath hand er
eet menniske oc kand fordi synde. Men ther vnder
oss møghet oppaa, ath nar wij offuerweije the syn-
der som klerckerijd nw bedriffue i thenne tid, tha
will ingen haffue medynck offuer thennom, oc tencke
15 ath the ere oc saa menniskir, gjorde aff then samme
malm, ther andre syndere, som ere bespente med
sckrøbelighed, och fordi maa wij klarligen see, ath
wild gør møget till, at orsage the ting som ere straf-
felige, oc straffe thenom som ere orsagelige. Tw sier
20 ath wij haffue wærid forblindet wdi mange aar, fordi
maa wel scke, wij wilde icke tilstede, ath een for-
løben och forsoorin mwnck, eller een træl sckulde
locke een frimandz daather oc henne beligge, ther
oc saa wor clostergiffuen, oc haffde loffued Gudt
25 een ewig kysckhet. Hwem thet haffde giort for thw-
sinde aar, ther werden wor reen oc mijndre besmit-
tedt en hwn nw er, tha haffde thet wærid i sandhet
een stoer wdygd, ther hwercken Petrus eller Paulus
haffde fordraged. Men nw vdi werdsins siste dage,
30 huor som kerlighed er formindscked, oc synd oc ond-
sckab er forøgt, tha holdis thet for dygd oc ære.
Thette kalder tw oc thine lige Guds ord, oc then

Wild orsager
møget aff
Luthers an-
slagh dogh
ath the ere
straffelige.

Matth. xxiiij.

Ad virginem corruptam. rene oc edele euangeliske lerdom Men sanctus Am-
 brosius kalder thet wold oc tiwffuerij, mod Gudt
 och hans hellige lyffte. Desligeste gør oc sancta Bir-
 gitta. Ther som i straffede hoor oc sckørleffnet, tha
 haffde i schrifften med eder, men ath nogen maa 5
 bryde sith lyffte medt ære, oc for wden syndt, och
 er dess plichtig [D2b], haffue wij icke lesth eller
 hørdt wdi then hellige schriffth ther cristellige oc
 rettelige wdleggis. Ath Luther screff vblwelige wdi 10
 een aff sijne bøger, haffue wij saa lesth. Nar een
 qwinne kan icke faa fooster aff sijn mand tha maa
 hwn lade segh aff een anden beligge, och føde saa
 børn paa sijn egen mandz hals oc gotz. Oc Gud
 giffuet ath ingen haffde thet noghen tijd giordt, men
 ath thet nw mange steder gørs, sckall wel snarlige 15
 bode spories oc begrædis. Saadan helligh lerdom
 haffuer then sckamløbe kettere ladetwdgangeth blant
 simpell christet folck, ther dog ere sckrøbelige nock
 till synd oc ondsckab, for wden hans raad oc till-
 sckynde. Ath gøre ont er for Gud wden all orsage, 20
 men ath sckynde andre till all fulhed och wdygd,
 er hwercken orsaghe eller naade wert. Thijn kettere
 kalder thet forblindelße, nar hwer mand maa icke
 gøre huess hannwm lyster oc hans sckrøbelige be-
 gæring hannwm tilsckynder, for wden all pijn oc 25
 straff, och thet er then dybæ lerdom som eder er
 nw forsnijmen aff himmelin obenbarid. Men wij
 fattighe simpell mennisckir som tw oss kalder, oc
 oss hobis ath wij oc saa ere, eller bliffue med thet
 snariste, haffue then tro oc mening, ath oss bør till 30
 legoms oc then gamble Adams twang, medt een godt
 oc redebon willie, ath gøre først hwes Gud haffuer

oss bwdet wdi scriffen, och ther nest hwes hans
stadhollere her paa iorden oss och saa befale oc biude,
oc besynderlige thet som kand wære wor syndige
krop oc willie till twang, oc icke Gud til fortørnelße,
5 oc nar som wij thette gøre welwillige, tha ere wij
sandelige frij, fordi ath cristendoms frijhed met oss,
er icke ath gøre hwes legommet oss raader (thet
kalde wij sand trelldom) men vdaff kerlighed och
een god willie, ath gøre alt thet som Gud er tack-
10 nemmeligt, wor [D3a] ieffencristen wildigt, oc oss
sielffue sckadeligt paa legommet, dog ath wij holde
then sckade for een sand oc wiss baade, oc ther som
wij kunde icke alting gøre aff Gutz kerlighed oc
hiarthens rwnde willie tha tyckis oss wære bædre oc
15 bestandigere wor siæl till salighet, ath wij nødis oc
twingis till een tijd, saa lenge wij ydhermere fuldkom-
mis in Christo Jesu, en ath wij sckulle wbluelige syn-
de bode mod Gud och mennisckin. Saa groffue ock saa
sckrøbelige ere wij, thet kendis wij giærne. Er thet
20 wijssdom, ath bryde sith lyffthe, ath beligge och lo-
cke Gudz besynderlige bruder oc møør, ath bryde
ægteskab faste oc lesning, oc andre cristellige seth oc
sckike? Yder mere ath gøre hwes oss lysther, wden
frycht oc fare ath spotte hellige mendt leffwendis oc
25 døde, foragthe desligeste wor hellige fader Pawen,
Jesu Christi stadholdere wdi Rom, oc andre kirckins
prelater medt thet menige klerckerij, frandelis ath
opwecke hørsommelige vndersotte till wlydelße oc
bulder, mod theris rette herrer oc offwermend, som
30 ere konger oc førster, Ridder och andre herrer, fo-
geder borgemestere oc raad, oc alle andre som be-
faling haffue ath styre oc reghere. Er thet wijßdom?

Saadan er
cristhen-
doms frijhed
blant christet
folck.

Saadan er
Luthers oc
hans til-
hengeris
wisdom.

Ad Roma.
xiii

giffue thet Gud aff sijn wsielig naade oc misckund
 at wij aldrig worde saa wijße, oc ath thette bode
 giort er oc en nw daglige gørs blant thennom som
 haffue indganghet Luthers ketterij, thet haffue wij
 lenge sidhen icke alsomeniste hørt, men saare be- 5
 grætt. Thet see och høre wij daglige, blant these
 ny christen ther saa møget tale om andre folckis
 gerighedt, wkysckhedt oc homodt, ath thette ny
 euangelium, som the ere falden wdi, haffuer then-
 nom giffuet sckønæ hwstrwer, gaard och grwnd, 10
 sckat oc renthe, som tilforne wore gantscke lijdet
 agtede, oc the ther bade sith brød i Guds naffen,
 haffue [D 3 b] nw saa twinget herrer oc førster, oc
 ere thennom saa weldige, som the wore theris fødde
 træle. Oc thennom giffwe nw herrene sckat oc rentte 15
 som tilfornt trøglede skeppe korn oc stwmppe flesck.
 Er thet ath forsage werdsins heder oc ære, homod
 oc gerighed, tha kendis wij gierne, ath wij her till
 dags, icke rettelige forstode then hellige schriff.
 Thet leße wij wdi historier och krønicker, om the 20
 hellige Apostel, oc andre christendoms prelater, ath
 sijden the finge then befalingh, tha wore the theris
 hustrwer wbewarede, bode for kysckheds exempill,
 oc ath the dess mijndre bekwrede, motte wære
 dess meer ledige ath predicke oc lære fraa seg Guds 25
 ord, oc øffwe seg med større fljyd, wdi andre him-
 melscke oc aandelighe hwerff. Men Luthers apostell
 gøre her twert emod, nar the icke giffte seg før en
 the annamme aposteldøme ath the vnder thet hel-
 lige egtesckabs naffen oc ære, kunne sckiwle oc be- 30
 tecke theris wdygd, the haffue lenge hemmelige be-
 drefued. Schørleffnet oc bolerij giffue wij tha ingen

Prime ad Co-
 rinthios vij.

The Apo-
 stell som
 wore giffthe,
 bewarede seg
 icke meth
 theris hu-
 struwersiden
 the bleffue
 apostel

macht wdi nogre menniskir, wære seg geestlige el-
ler werdslige, fordi thet er emod Guds bwd. Men
ther findis tha mange æthesckaff som ere icke mø-
get renere en somme folckis boherij, dog thet icke
5 sckeer aff ægteskabs brøst eller natur, men aff theris
wdygd, som ægthesckab icke rettelige brwge. Hwad
haffuer Luther andet wærid en een patron till all
wkysckhedt oc vreenhed som hans Machomet wor
fore hannwm, oc then store antichrist skal bliffue
10 effther hannwm, nar hand worder kommendis. Om
saa er ath mange bryde theris lyffte oc leffue wky-
skellige, icke er thet meer kysckhed till foragthilße,
en ath æthesckab ther wdaff foractis, nar mange
skalcke bedriffue hoor, i mod æthesckabs reth oc
15 regill. Wdi sancte Birgitte bog finde wij saa screff-
[D4a]wet, ath haffde then store Gregorius Pawe
wdi Rom rygget thet lyffte som alle prestmend bør
ath gøre Gud, tha skulde hand aldrig bleffuet salig,
wden hand haffde thet igien ropt ij sijn liffs tijdt,
20 oc giordt ther plicht oc bod fore. Eet christeligt oc
erligt fwnd, ophaget aff Guds raad, maa icke fordi
ryggis ath thet ilde holdis oc brugis aff manghe, men
thet skall forbædris medt stor fljyd, ath thet kand
bædre brwgis, en thet haffwer tilfornt wærid brugt.
25 Framdelis lader Luther seg kalde een Apostell, ther
er sterckere i sijn tro, en alle menniskir her paa
iorden, oc engle wdi himmelin, hwes dommere oc
rettere hand oc kalder seg, handt lader controfeije
sith beledede med then helliand, wdi een dwffwis lig-
30 ning, som folck skulde tro, ath hand intet andet
gør eller tall, wden aff then Helliands raad oc ind-
sckud, hand lader sijne discipeler scriffue om segh

Libro vii.
Reuela.
capite x.

Prestmentz
kysckhed
thennom bør
ath holde er
aff Gud
obenbarid.

Her maa
ij see eet
anticriste-
ligt homod.

wdi bøger, helligt er thet lifff som teg haffuer baarid
 till werden, tw sande Jesu Christi prophet Morthen
 Luther, oc andre mange høije oc erlige titell, ther
 alsomeniste bekomme Gudt oc inthe menniscke, til
 loff heder oc ære, om thijn kettere haffde saadane 5
 antichristelige stycker anthen mod Pawen eller no-
 gen anden aff cristendoms prelater tha motte thijn
 stympere robe antichrist, tjrannij, øglerij, nat, mørk-
 hed, forblindilße, oc andet hwad thijn sckendighe
 mund kunde paa fiinde, oss tycker ath desse oc mange 10
 andre wchristelige gerninger ere eet sant øglerij, och
 godt synlighed for mennisckin, men for Gud er thet
 eet roff, tiwffuerij, wold och macht modt Guds eije-
 dom, loff, prijs, ære, heder, wrdning, oc hørsomme,
 fordi ath the ere klare antichristellige anslag, sty- 15
 cker och homod. Men nw wele wij høre hwadt thijn
 kettere framdels sjer. [D4b]

Oc fordi
 er Luther
 anticrist
 oc icke wor
 hellige fader
 Pawen.

Hans Mickelssen.

Nw haffuer Gud aff ðijn wbegrwndlige godhed
 misckwndeligen seet till oss, wor store wsijlhed, oc 20
 wbegribelighe wildfarilße, ij thet ath hand nw haff-
 uer begynt, ath obenbare sith hellige ordt for sith
 folck, saa ath theris forrederij, sckalckerij oc tjrannij,
 kwndgiøris wdi then gantscke werden, hwilcket
 hand tilforneth haffde loffuet, wijd sijn hellig pro- 25
 phet Daniele wdi thet ottende capittel, oc sancte
 Powel Apostell wdi thet første breff till the Tessa-
 lonicher, vdi thet andet capittel.

Swar.

Nw spijr thijn stymper op thet tw haffuer wti lif-
wet, oc haffuer tha lenge hafft, men tegh wemmede
icke før nw. Saa pleie altijd kettere ath sije, nar the
5 oprobe theris kettirscke lerdomme, ath Gud obenbar
sith ordt oc sijn sandhet. Kan icke Luther drage oss
wdi sijn mening med then bog hand kalder thet
Babiloniske fengsill, wdi hwilcken hand bruger all
then løgen oc sckalckhedt som kand i then handell
10 brwgis, han ther haffuer forhender, med thenne ar-
tickell gør tw oss inthet, thw æst alt for swag. Dogh
teg siynis ath thw æst ther till saare sterck oc dyb.
Tw som andre mange ij thenne tijd haffuer stor sor-
rig for Guds ord, dog ath thet ord som thw handler
15 hør icke Gud till, men Guds modstandere. Tw sijer
ath Gud haffuer oss misckundelighe anseeth ij desse
werdsins siste dage, oc thet gør tw met mange slette
ord som wij icke skulde mercke tith sckalckhed,
oc wore tw oss icke saa saare bekend, oc wij icke
20 saa wel wiste hwad wdi teg er, som wij dog (dess
bæder) wijde, tha motte tw oss snarlige vndergaa,
medt thijne søde, lystige, sletthe [E1a] oc forgiff-
tige ord. Saa pleije altijd kettere ath tale, nar the
indføre theris kettirscke lerdomme, och sije ath hwes
25 the tale oc lære, tha er thet Guds ord, oc fordi ath
swar er giffuet till thenne artickell, tha wil ieg paa
hannwm icke spijlde flere ord, nar thijn kettere dra-
ger the ord, oc wrijer aff sijn rette oc rene meningh
fra then store antichrist, som hannwm ere anrørindis,
30 till Jesu Christi stadtholdere her paa iorden, oc then
menige christen kirkis prelather, ther ere syndere
men icke kettere.

Luther
gaar Hans
Mickelsen
langt til-
fornet i
løgen oc
skalkhedt.

Hans
Mickilsen er
listig, slett,
falsck,
snedig,
forgiftig och
sckalckactig.

Hans Mickelssen.

Ther fore alderkærsthe brødre oc systre in Christo Jesu, lader oss nw opwaage, wij haffue lenge nock sofwet, wdi wantro, oc wor salighed er nermer en wij tro, som sancte Powild scriffuer til the Romere wdi thet trettinde capittel. Natten er forgangen, lader oss icke forsømme thette sckeninde liwss, oc lader icke thenne edele oc dyre Guds gaffue om kring gaa edher, for hwilken wij forgeffuis tro, nar wij løbe till Rom oc sancte Jacob etc. som wij haffue till thenne tijd omstrwget her oc dher, effther afflad oc naade, reth bedrægelige oc alt forgeffuis. Nw haffuer Gud skichet eder then dyre gaffwe, guddomelig sandhedsins liwss for dørren, euangelium hans hellige ord, wor leffnet oc affløbning, ath i inthe ydermere tørffue wmage eder, en oplade øgnene ath see, oc ørhin ath høre, fordi afflad oc naade er ingen sted, wden ther som Guds euangelium predickis, som er Guds ord, hwo thet hør oc gemmer thet, fordi hand hør tha oc weed sijn løben, oc haffuer sijn salighedt, kommer hand till Rom eller fanger afflad, tha wed hand icke hwad han fanger, wden wmaghe, bly, wox oc papijr, haffuer hand Guds ord, tha er hand wiss som hand [E1b] haffuer giffuet thet till eet weibreff, ath wijde sijn løbning, oc rette weij.

Swar.

Thet som sanctus Paulus screff the Romere till ther haffde wærid wdi affgudij, oc mange store oc wsielige synder, oc fordi beder thennom opwoge aff

samme forblindelße oc wanwittighed, drager thijn
 drømmere oc forblinede kettere ind paa Luthers tid,
 oc disse yderste werdzins dage, ther Gudt wil med
 freste oc prøffue sijne wdwolde børn. Wij dog well
 5 wijde ath all then lerdom som findis wdi scriffthen,
 er alle tider anrørindis om then retteligt føjjes oc
 brwgis. Men som tw oc thijne lijge thet gør giffue
 wij icke magt, oc helst fordi ath thet som hør till
 Guds søns tilkomme wdi thenne werden drager tw
 10 till ketterij oc wdygd, fordi tw haffuer lærdt ath
 kalde ont got, oc got ont, nat liyss, oc liyss nat. Men
 wogte teg for thet wee propheten rober ther emod.
 Wij haffue hwercken wærid wdi affgudij eller nogen
 wantro oc serdelis wdi thijn mening, wden hwes
 15 wij haffwe tienth gerighedt, homod, wkysckhedt oc
 andre manghe synder, ther och er eet affgudij paa
 sijne maade, men haffuer tw wærid thet affgudij for
 wden, tha tacke Gud. Wij kendis gierne ath wij ere
 fattige syndere, och ath wij fordi haffue Guds naade
 20 behoff, ther findis alsomeniste wdi then hellige kir-
 ckis samfund, hwor som er liwss oc dag oc paa in-
 ghen anden sted. Men Luthers ketterij kalder tw dag
 och liwss. Oc then hellige schriff wdlagd met ret
 vndersckede, aff the mendt som ginghe wdi døden
 25 for Jesu Christi naffen sckyld, och wende till then
 hellige tro then gantscke werden kalder tw nat oc
 mørck. Saa pleije ij kettere ath wende naffen paa al-
 ting [E 3 a] oc thet er till fare ath raade ij lenghe tha
 skulle ij gøre aff nøder æble, oc aff æble nøder, som
 30 ij nw gøre, aff dag [oc] liwss, nat oc mørck, aff dygd
 wdygd, aff ære wanære, aff sandhedt løgen. Men wij
 simpell oc enfoldige menniskir, som icke haffue

Ad Roma.
 xv.

Esaie. v.

Ath tiene
 synd er paa
 sijne maade
 eet affgudij.

Lutheraner
 wendhe
 naffen paa
 alting.

studerit wdi Wittenberg, kunde icke saa diybelighe grwnde, och fordi bliffuer alting hoss oss, wed sith rette naffen, oc eghen indfødde natur, Fijgen med oss ere icke andet en fijghen, æble oc nøder ere oc saa thet the kaldis, saa bliffuer oc wdygd, sckalkhed, 5
 In seruo løyen, bedrægerij oc ketterij, nat oc mørck. Maa well arbitrio. sckee tw haffuer hørt ath Luther ligner segh medt Christo, saa wilt oc thw ligne tegh med sancto Paulo, Men wij Danscke mend ere for groffue ath wnderstaa saadan lijgnelße, wdi hwilcken een kettere ligner 10
 Ath ligne seggh medt Gud, ock andre sckalcke medt Guds Apostel. Tw sjer framdels, wij haffwe thennom lært med Christi aposteler, thet er wden all blygsill. for thet hellighe Euangelio, ath løbe till Rhom och Compostellam, ther thw och dichter aff tith sckalcke 15
 hiarthe, som møghet andhet. Oc ath thw sckalt inghen her medt bedraghe, tha wille wij noget wijdere her om tale.

Wdi twenne meninger gøris nogen gierningh eller och læris. Første, somme gerningher ære saa aff nød, ath for wden thennom kand ingen bliffwe salig. Andre 20
 gerninger ære well sømmelige, men dogh icke aff nød, fordi mand kandt worde salig thennom for wden. Aff thet første slag, er then rene och ædill christhen tro prydet medt alle the gode gerningher, som oss biwdis och læris wdi then hellige lest, thi 25
 ath for wden thennom kandt ingen salig bliffwe, wden hwess Gud will nogre mennisckir naadelige ansee, oc icke strenge med thennom til rette som hand daglige gør met alle sijne vdwolde børn, oc thet skeer aff then faste tro oc stadige loffue som 30
 the sette til gud [E2b] ther er møget sterckere en theris synd oc sckrøbellighed. Thenne tro och loffue

Ath ligne kettere med Christo, oc sckalcke med Christi aposteler, thet er wden all blygsill.

Desse stycker ere saa aff nød, ath ingen bliffuer salig thennom for wden

till Gud er saa aff nød, ath forwden henne kand ingen worde salig. Aff thet andet slag er pelegrijms gang, till hellige stæder, afflad, clostergang, prestedømme, oc andre mange fund och sckicke ther nogen falder
5 sind till, aff serdelis gudelighet oc er dog icke dess plichtig aff Guds bud. Nw lad saa wære ath nogen haffuer wandred till Rom eller Compostellam, icke haffuer hand thet giordt wdi saadan mening, ath hand trode seg icke kunde worde saligh wden hand
10 ther komme. Eller nar haffuer thijn kettere hørt prest eller mwnck saa lærth eller predicket, ath folck kunde icke worde saligt wden thet kom till Rom Compostellam, eller gaff seg wdi closter oc bleff prest? wore thet aff nød, tha bleffue ingen saligh wden the som
15 ære pilegrijme eller oc løbe effther afflad, hwore mange twsinde kandt tw tencke ther regnere med gud, oc wore tha aldrig vdi Rom till sancte Jacob, ej søgte afflad, eller wore wdi closter? The som giffue afflad allerstørst magt sie klart ath thet er i
20 blant the sømmelige ting som icke ere wdt aff nød, men wdi mennisckins frij willie, om hwn will thennom brwge eller oc ej. Wij gøre møget legommet till twang, oc wor ieffenchristen til gaffen, ther wij dog icke setthe loffue till, som till the ting, for wden
25 hwilcke wij kunne icke worde salige. Thet er mangel dag sijden wij wisthe, ath wij skulde oss icke forlade till nogre aff the sckabte oc legomlige ting. Gud fader Søn oc then Helliand er wort eniste haab, oc hwess wij gøre gode gerninger, tacke wij Gud ath
30 han brwger oss ther till, och for then sag sette wij loffue icke till oss, wore gerninger eller noget creatur men alsomeniste till then hemmelscke Gud, widendis

Desse ting
ere sømmelige men
tha icke
af nød

ath alt thet gode wij kunde gøre (om [E3a] thet icke giordis aff anden macht en wor) kand icke wære noget wederlaw, mod gudz wbegribelige misckunds Maiestat oc storhed, oc fordi tro wij ath er ther nogen behaffuelighed for Gud wdi oss oc wore gerninger, 5
 tha haffuer oss thet forsckyltet Christus Jesus wor herre, med siin hellige død oc pijn, wdi hwilcke han bewijste mod Gud fader, een alsomstørst lydelße, och ther medt fordætinget haffuer wdi Gud faders hyllist, gunst och naade, alle thennom som 10
 tror oc forlader seg till hannum till hans hellige lyffter oc ietter, naade och misckund, desse ting ere aff nød, oc fundament till alle andre som ere sømmelige oc icke aff nød. Dog ath mange hellige mend haffue wærid Gud saare tacknemmelige aff pelegrims gang, 15
 oc clostergang, icke for theris sckyld, men ath the gørindis thet, intthe forsømmede aff troen och kerlighed, ther wore aff nød, oc all ene kunde salige gøre, wden alle andre fund, ij hwad wij gøre wdi een stadig tro oc kerlighet, om thet er icke synd, 20
 tha kommer thet oss till gode. Saa sier sanctus Paulus. Wij thet wijde ath alle thennom som elsckir Gud, Ad Roma. komme alting til gode oc gaffen. Om wstadige folck, viij.
 oc lade mennisckir, løbe stwndom aff een forfengelig begæring, til ath besee atskillige land oc rige, fra 25
 eet sted, oc till eet andet, och ther offuer forsette een wng hustrw, som hiemme sijder met mange børn, ther offthe aff saadan orsage spijlder bode blygsill oc ære, oc lider ther till med stort armod, som hand bode kunne och burde affstyre om hand till stæde 30
 waare. Icke sckal mand fordi straffe alle folckis wandring til hellige stæder, oc serdelis hellige mend oc

qwinner, ther maa wel sckee aff Guds raad haffue
thet giort ther wij icke maa grantscke. Men ere dess
plictig aff kerligheds bud, ath wij altingh skulle
dømme till gode, [E3b] fordi ath kerlighed mis-
5 tencker ingen till onde, wden ther som nogen ting
er saa syndelig aff sijn egen natur, ath hwn kand
aldrig scke eller brwgis wdi nogen godt mening. Oc
ath tale om eet exempill, blant manghe. Tha finde
wij screffuit om sancta Birgitta, hwore hwn aff Guds
10 raad, foer till Rom oc Hierusalem, ath søge the hel-
lige stæder, oc bære Guds budsckaff till mange herrer
oc førster. Wij kunde wel tencke ath tw leer, nar tw
thette less. Men see till ath tw frester tha icke thijn
Gud formøghet. Wijssmand sier, ath ij hwo som
15 kaster een steen op ij luchten tha falder hand vnder-
stundwm tilbaghe paa hans howed, ther hannwm
wdkaster. Saa will thet oc paa thet sijste gaa teg oc
thijne lige, ther nw spotter Gud wdi sijne helgen,
oc thennom wdi Gud. Tw oc tith selsckab sier ath
20 hwn drømde, oc lod saa sijne drømme opscreffue for
Guds obenbarilße. Men hwad heller hwn soff eller
wogede, thet weed Gud oc icke wij. Men ij sandhed
tha er een stoer part fuldkommen aff thet som hen-
diss obenbarilße indeholler, som er ath Cijpri konge-
25 dømme skulde worde till intthet, oc Turckin skulde
bliffue Grecke land mectug oc weldig, oc ath then
tid skulde komme, nar mange skulde træde fraa
then Romere bisp, oc then menige cristen kirckis
lydelße, seth, ordinantz, oc sckicke, och sier i samme
30 obenbarilsse, ath Tyrckin haffde icke bleffuet mectig
the greetscke, haffde icke theris wlyelße waridt medt
hwilcken the waare falden fraa then Romere kircke,

i Corinth.
xiiiLibro vij.
capite vi
et ix.Ecclesiast.
27.Libr. vij.
reuelationum
ca. xix.Libr. 4
ca. 33.

oc thet screff hwn lxxx aar før en thet sckede, och
 thet er nw meer en lxxx aar, sijden samme prophetie
 wor fuldkommen. Oc desligest mange aff the pro-
 phetier som støtte paa konning Cristierns tid, ere oc
 fuldkommen, hwilcket hand dogh icke trode ther 5
 thet hannwm sagdis, och serdelis then prophetie
 [E4a] om the sex kongher, blandt hwilcke hand
 wden twijll (som mange the mene) war then siette.
 Ydermere scriffwer hwn hwore thet sckall sckee,
 ath mwncke oc prester schulle falde aff theris lyffte, 10
 regill och lydelße, oc ath kirckens ordinantz och
 sckicke schulle offuertrædis och plat foractis, som
 ere wdi faste, forsckel paa mad, scriffte maall, oc
 andre mange christelighe seth, som wore holden wdi
 thet hellighe kircke fraa første begyndelße, oc dog 15
 hwn giffuer till kende, ath thette sckeer aff Guds
 tilladilße, for wore synder sckylt, hand will tha ther
 met præffue sijne wdwolde wener. Er thet saa ath
 noghre aff thijne eller Luthers tilhengere, kunde
 drømme nogen tingh, halffandet hwdret aar, før en 20
 hwn sckeer, som thet nw er siden Birgitta leffde her
 paa iorden, tha wille wij tro ath ij ere Guds pro-
 pheter, och wisse sendebud. Før en desse ting sckede,
 tha trode werden, ath the skulde driffuis, aff for-
 løben och forsoorin prester och mwncke. Men nw 25
 siden thet er sckeed, tha tycker thijn kettere, ath
 thet er aff Guds wbegrwndelige naade oc misckund,
 som Gud skulde wære een patroen till synd oc
 wdygd, till wlydilße oc bulder. Thet bør teg ath
 wijde om tw sckalt wære saa lowkøn som tw lader 30
 teg, ath Gudt giffuer sith taall ther till, ath mange
 stycker sckeer som ere dog i mod hans hellige bud.

Extrauagan.
 reuelationum
 ca. lxxviii.
 iiii. libro.
 capi. xxxiij
 et xxxvi.

Ath mwncke
 skulde løbe
 aff closter
 oc gode
 seeder aff
 leggis er
 lenghe spaat.

Anthen ath pijn synd ther med, eller oc lade skalk-
cke fremme sijn willie, at theris ondsckaff kand ther
med endis, oc the wdwolde sijden bliffue med fred.
Ther haffuer saa mangel hellig mand wandret till
5 hellige stæder (ther tw æst vwerdig ath neffne med
thijn sckendige mund) thennom sielffue til stoer pe-
nitenze, oc mange andre till eet exempil, som wore
sanctus Alexius, Sebaldus, Jodocus oc Rochus, Hier-
onimus oc saa Paula oc Eustochium desligest [E4 b]
10 ther sanctus Hieronimus gør med sijne breff stor
ære, ath the offuergaffue Rom, theris fæderne land,
oc met stoer gudelighed oc graad, gjorde sijne inder-
lige bøner hooss then krwbbe wdi Bethleem, som
Christus Jesus Guds søn, oc all werdsins frelser
15 mand wor swept och lagd wdi. Een geckelig bewijs-
ning haffuer tw oc thijne tilhengere, ther oc er saa
groff ath hwn er tegh meer i mod en med. Tw sier
fordi mange stryger fraa eet stedt oc till eet andet,
aff geckerij, lædie, oc forfengelighedt, oc till tijds
20 fordrefft, tha schulde ingen wandre till hellige stæ-
der. Haffde thenne bewijsning noget paa segh, tha
sckall møget affleggis ther saa er aff nød, ath ingen
kand thet forwden bliffue salig. Om mange gøre
hoor, eller syndelige bruge ægtesckaff, icke er fordi
25 ægtesckaff ont. Om mange konger oc førster ere tij-
ranner, woldsmend, afftrengere, besckattere, och ij
andre maade onde christen, icke er fordi konge-
dømme wnyttigt, wdi thenne syndige tidt, men saare
nøtteligt oc gaffenligt til skalke had oc neffst. Icke
30 ere fordi prestedømme, oc closterleffnet onde, ath
mange findis onde prester oc mwncke. Eet wist te-
ghen ath een thing er merckellige godt, nar hwn

Mange
hellige
menniskkir
haffue wærid
pelegrimme,
oc søgt
hellighe
stæder.

Een tingh
er icke fordi
ond ath hwn
ilde brugis.

Eet wist
tegen ath

een tingh er
merckellige
god nar hwn
kand ilde
brugis.

kand aff skalcke ilde brwgis. Thet skall fordi bæ-
driſ som brut er, oc bæder brugis, en thet till forn
wærid haffuer. Men teg oc thijne lijge, bør dog saa
ath diſputhere, nar ij wele ſchriſſue thet ſom ij haffue
tha icke lærdt, ath edert geckerij kan deſſ wijdere 5
kyndis. Om noget begær ath nyde then hellige kir-
ckis magt, oc ath wære deelactig, aff then hellige
christen kirckis bøn oc werdsckylt, icke ſetther hand
fordi loffue till bleck, papijr, bly, eller vox, men till
Gud, ther haffuer formedels ſijn ſøn giffuet macht 10
oc ſamfund wdi ſijn kircke. Then ſom achter ath
bliffue ſalig och teckis Gudt, aff [F1a] nogen ting
ſom ſckabt er, oc icke formedels Christo Jeſu, hand
er een forſtocket oc een forblindet knwb. Wij well
wijde ath nar wij nyde then hellige kirckis, eller 15
nogen hellig mands bøn, tha er thet aff Jeſu Christi
werdsckylt ther haffuer oſſ thet forhwerffuet, ath
hwes ſom begæris aff Gud wdi Christi naffen thet
ſhall oſſ wijdis och fuldkommis, oc fordi er hand
all werdzens middeler, oc talſſmand till Gud fader. 20

Joannis xvi.

1 Thimot. ij.

Hans Mickelſſen.

Ther till haffuer Gudt rørt Kongeligh Maiestat
konning Criſtiern, Danmarcks, Swerigs, Norgis ko-
ning, etc. allis woris naadige herre oc konning, ath
hand haffuer ladet wdset the fijre Euangelia paa 25
Danske.

Swar.

Er thet saa ath kettere røris aff Gud, till ath for-
wandle then hellige ſchriſſt, oc ath oprobe kettirscke

lerdomme, tha er oc saa konningh Cristiernn rørd aff
Gud. Men nar tw haffuer første parthen bewijst, tha
sckall teg giffuis swar. The Luthers fortall hand lod
wdsette aff the Tydscke testament, giffue hans chri-
5 stelighe mening merckelige til kende. Oc hwem er
then som icke leer hiertelige nar som tw aff tith for-
gifftige hiarte gør tegh saa sleth, och sier saa søde-
lige allis woris naadige herre oc konning? hwore
naadigh hand haffuer wærid teg oc sckalke, haffue
10 wij lenge nock forsøgt, men then naade hand haff-
uer oss bewijst, kiøpthe wy dyre nock. Will hand
brwge then naade mod andre menniskir hand brw-
gede mod oss, giffue thet Gud ath hand bliffuer al-
drig nogen mand god eller gunstig. Men hwad er
15 thet tw mot icke sie, ther haffuer magt ath wende
naffen paa [F i b] alting? tyrannijs, grwmhed, trengsill,
welde, beswaaring, besckatting, mord oc brand, kal-
der tw naade och misckund. Med teg oc andre sijne
raadgiffuere, ther forderffuede hans kongelige bryst,
20 haffuer hand giort stoer naade, ath han icke straffede
eder som sijne landz forredere wed hals oc gotz.
Men mod fattige wskyldige mend qwinner oc meen-
løb børn, haffuer hand giort then naade, som wlffuen
pleijer ath gøre med lammed, som ydermere sckall
25 omtalis frambeder ij thette swar, oc hwadt mening
samme bog er wdset wdi, kunne wij oc wel betencke
som sagt er, dog ath tw kalder oss forstockede knobbe
oc andet hwad teg lyster. Hand kunde icke well ind-
føre the fortall som stode wdi Luthers Tydscke te-
30 stament, vden hand thennom haffde forwanlet, oc
blendet ij the bøger som staar vdi samme ny testa-
ment, men ther om wijdere een anden tijdt.

Koning
Cristiern
haffwer
wærid naa-
delig mod
mordenære,
røffuere oc
sckalcke.

Hans Mickelssen.

Her maa
mand høre
huad lyd
then store
Malmøs
baswnn
giffuer aff
seg.

Oc saa haffuer ieg fore taget mig sancte Powels
breff, med nogre andre christelige tractater, ath sette
wd paa Danst maal, wdi hwilcke hwermand maa
klarlige lære oc forstaa, alt huad hanwm er nøttugt, 5
til sielsins salighed, saa ath wij her effther, icke haffue
orsage som tilforn, ath sije oss beswigne, aff wlerde
prester oc muncke. Huo som kand fange ath høre
Guds ord oc Euangelium med leffuindis røst, hand
høre thet, thij thet begribis dybere, oc giffuer meer 10
frucht, hwo thet icke kand, hand sckal tacknemme-
lige anname thenne gaffue, til saa lenge Gud giffuer
mere.

Swar. [F 2 a]

Før en desse ny testament wore vdgangen, gick 15
her i Danmark stort rygte, om mange staaite ord
tw talde oc breff tw loost scriffue till mange thijne
wenner. Till somme sagde tw, ath haffde Gud føid
teg till xx børn, oc wore the nw wdøpte, tha schulde
the aldrig døbis, icke effther thet wijss som nw holdis 20
i then hellige kircke, men effter eet nyt fund, som
tw maa wel sckee haffde lært oc seet wdi Witten-
berg. Oc fordi tro wij ath tw loost tegh omkring
døbe aff Luther ther tw wast hooss hannom, at teg
twilde om tw wast rettelige døpt eller oc ej. Til 25
nogre haffuer tw oc sagd, ath all then sorg tw haff-
uer aff thijn ellendighed, hwgswaler tw ther meth,
ath tw æst nw kommen oc vnderwijst, wdi then rette
saligheds weij ther teg er saa leefft, ath tw wille
heller wære ellende alle thijne dage, en icke fanget 30

saadan wnderwijßning i Danmarck. Till somme haff-
 uer tw oc screffuet thijne breff i thenne mening, ath
 tw icke begær nogen welferd wdi Danmarck ther
 legomlig er, om tw kunde thet nogen tijdt naa. Men
 5 alsomeniste, ath tw motthe predicke oc lære then
 fattige oc simpell almwe sijn salighed oc rette chri-
 sten tro, oc møget andet tw tall oc scriffuer, aff tith
 diybe forstand som waare langt ath schriffue wd aff
 besynderlighe. Wij haffde icke wist ath tw æst Apo-
 10 stel, Bisp oc prest, wden tw haffde saa giffuet teg
 till kende, och fordi wdi the stycker, tw meen ath
 freeste andre, tha røber tw tith eget geckerij oc stolt-
 hed, ther tw med welder tegh till then macht, tw
 hwercken æst kalledt till aff Gud, eller aff noget
 15 menniskis samtycke. Wij kwnde well tencke ath
 tw æst alle haande mand, och serdelis hwad theg
 lyster ath wære, nw Borgemestere, i morgen Kon-
 ningh Cristierns Raadt, een anden dagh hans kiøp-
 mand, som ther sijes tw wast ij iaar, [F 2 a] wdi An-
 20 dorpe marcked, ther nest stadholdere, saa prest, bisp
 oc pawe, och hwad er thet ther tw kant icke wære,
 om tw wilde lade teg thet wrde, oc tage teget offuer,
 oc ther till brwge tith hule sind oc wbegribelige
 snedighed (wij skulde haffue sagt snilhed). Tw scalt
 25 icke tro hwad wnder wij haffue aff tith geckerij, oc
 then snack tw sier for andre, ij then meningh, ath
 hand skall wijde kyndis. Oc thette gør tw alt wdi
 Keiserlige Maiestatz land mod hans naadis ordinantz
 ock scicke, oc icke wor en thette geckerij teg nock,
 30 med mijndre en tw skulle och saa lade wdi pren-
 terij giffue til kende, hwad skalkhedt tw haffuer
 wdi brysted, oc fordi ther som tw meente ath forde

Hans
 Mickilsen
 wille saare
 gerne wære
 een predicke
 fader her wdi
 Danmarck.

The som
 lade segh ath
 forde thet
 hellighe
 Euangelium
 the thet meer
 forhindre.

thet hellige Euangelium, tha haffuer tw thet meer
forhindret. Wij finde nw mange her wdi Riget som
meer twijle en the tilfornet noger tijdt giorde, oc
serdelis sijden the finge thet ny testament wdi hen- 5
der, oc thet sckeer for tuenne sager blant mange
Først er thet icke wdset paa forstandelig Danske.
Oc ther nest haffuer tw indførd thet Luthers ketterij,
obenbare oc hemmelige. Obenbare i the fortall, som
ere wdsette aff the Tydscke testament, ther Luther
lod vdga. Oc hemmelige wdi the falscke gloßer 10
som ere blønnede her oc der wdi samme bog. Thette
wor thijn diybe oc wijße tancke. Thet ny testament
er een hellig oc een merkelig bog, oc hwermand
burde ath wijde hwad hwn indeholler, effther thij
hwn beslutter alt thet som wor salighedt er anrø- 15
rindis. Vnder hennis winge kand sckiwlis oc bete-
ckis møghet aff Luthers lerdom oc helst forthij ath
Luther sckiuder seg till thet ny testament, thij will
ieg thet wdsette, oc lade først sende wdi rigeth iij.
eller iiij. oc ther med forsøge om the behaffuis eller 20
eij, oc ther som the behaffuis tha er mijn mening
fuldkommen, oc saa bliffuer eet oprør wdi riget
emellom [F 3 a] konning Frederick oc almwen, Rid-
derscaffuet oc thet mening klerckerij, ther paa thet
siste drager mijn herre konning Cristiernn ind i Dan- 25
marcks Rige. Vden twil tha wor thet thijn oplegge
oc diybe raad, hwor medt tw haffuer bewijst thit
indtende sckalkhedt. Men thijn wanwittighed giffuer
tw til kende ther wdi, ath tw haffwer thet hwercken
wdsæth aff latijne eller tydscke, men sompt aff thet 30
ene oc sompt aff thet andet, oc fordi haffuer tw stwn-
dwm sætt thet maal ther hwercken er Tydscke eller

Saa kan
mand wnder
Guds ordt
bethecke
sckalkhedt
oc wdygd.

Hans
Mickilsen
haffuer sat
thet maal
ther huerkin
er Danske
eller
Tydscke

Danscke, och thet som effther Danscke maals natur oc eijedom schulde staa fore, haffuer tw seth bag oc saa forwendt, ath thet er hwercken forstandelige athskild, eller beqwemmellige tilhobe kommet. Tw
5 wilde sette ord fra ord, men haffde tw acthet hwore thet icke beqwemmer seg, nar noget sckal wdsettis paa Danscke, aff fremmede twnghe maall, tha haffde tw anthen beder besindet teg, eller oc anderledis wdset en tw giort haffuer. Saa haffuer tw forwanled
10 textin, ath the som ere kloge, forstode the icke latin, aff Danscken skulde the icke bliffue wijße. Ther som tw haffde screffuet saadan Danscke, som tw taleder her vdi Danmarck, tha haffde tith arbeide nogen orsage. Men nw wilde tw wære een ordgy-
15 dingh, och fordi haffuer tw aff god malem, giort een ond mynt. Men tw wille tha wære med wdi thenne tid wdi hwilcken alting forwendis, paa thet ath tw kwnde oc saa komme wdi tall oc rygte, som tw oc wille wære med ij thet breff, tw loost wdgaar till then
20 Danscke borghere, ther kaastet hans hals, men tw acther thet icke fordi thet er thijn seed, ath forføre folck fraa lifff oc welferd, till hwilcket tw haffde tha een god smed, som wij pleije ath sije paa wort maal, nar nogen thet wdscriffuer ther hand er icke sielff
25 mester fore. Dogh tith naffen er [F 3 b] wijde nock førd, om tw haffde en hwercken screffuet thet breff eller wdset Sancti Pauli episteler. Men wij haffde tha icke wist, ath tw wash bleffuen Ridder, wden konning Cristiern haffde sath eeth stort D. for tith
30 naffen. Oc Gud naade teg arme mand, ath tw kalder sancti Petri, Jacobi, Joannis, oc Jude episteler tractater, ther falder saare haanlige, ligerwijss som the

Hans
Mickilsen
haffuer
forget thet
Danscke
maall siden
han bleff
landfluctig.

Hans
Mickilsen
er slaghen
till Ridder.

Hans
 Mickilsen
 kalder en
 part aff thet
 ny testament
 tractater.

wore icke then rette oc edele rene scrifft, men teg
 lader tha alting well effther thijn meningh, tw torde
 icke kalde thennom rwndelige then hellighe scrifft,
 ath Luther schulde teg icke mercke, ther icke heller
 holler thennom for then klare scrift men ellers gude- 5
 lige tractater, ther maa haffue saa møgen macht som
 theris leßere wil thennom giffue. The som wijße ere
 pleije at betecke theris daarskaff, nar thennom hender
 ath gøre eet daarligt stycke. Men tw haffuer eet andet
 sind, och fordi giffuer tw tith geckerij paa scrifft, 10
 ath thet kand dess wijere spreess. Ingen ting spørs
 saa langt, som then ther føris omkring vdi bøger,
 och haffde tw dog thet giort, som the ther sette
 greetscke wd paa latine, stwndwm ord fraa ord, oc
 stwndum meningh fraa mening, effther som eet 15
 maal kand seg føie med eet andet, oc thet ladet vd-
 gaa wdi then blotte text, for vden the kettirscke glo-
 ðer, oc wenetscke fortall, som tw haffuer førd ther
 i blant. Tha haffde tw nogen tack forschyld. Men
 nw haabes oss ath nar then menige mand bliffwer 20
 wijss giord, paa thijn sckalcke mening, tha schulle
 tijne, oc thijn herris anslagh ther aff meer spijldis
 en fordis oc fremmes, oc haffde tw en hyllist hooss
 nogen tha sckall thet ther medt wære forkast oc
 spijlt, fordi ath bode thijn oc thijn herris sag er wære 25
 giord, med tith ene breff, en hwn nogen tijdt til-
 fornet wor. Saa will then alsommectiste Gud altid
 tjll inthe gjøre, the raad, [F 3 b] ther wij med for-
 derffue, bode thet som Gud hør till ock mennisckins
 gaffen er. 30

Hans
 Mickilsen
 hafuer
 foruandled
 textin med
 Lutherske
 gloser.

Gud will
 aff sin store
 naade spilde
 Hans
 Mikelsens
 sckalke raad.

Hans Mickelssen.

Ordt oc mening haffuer iegh sath, thet beste Gud
 gaff mig naaden, er ther nogen som større naade oc
 forstand haffuer wnfanget aff Gud, som kand oc will
 5 thet bædre gøre, thet seer ieg gierne. Jeg haffuer oc
 saa møget giort, ath Guds ord fanger begyndelße
 blant folcket, ath andre mwe fange orsage ath giørid
 noget bædre. Ingen straffe dogh mith arbeide, før en
 hand fangher præffuedt oc wel forstaad thet som
 10 hand will straffe. Men om thenne Danscke siwnis
 nogen ath icke wære saa prydet, som hanwm got
 tyckis, then wijßer ieg till sancte Powel, som sijer
 om seg selff, vti thet første epistel til the Corinther,
 wdi thet andet capittell, ath han predicket for then-
 15 nom thet hellige Euangelium, icke med dybe eller
 prydede ord, oc wdi thet andet breff till the Corin-
 ther wdi thet elleffte capittel, sier hand segh ath
 wære wlerd wdi prydede ord, men icke wdi gud-
 dommelige wijßhedt.

Hwem
 haffuer
 noghen tid
 hørt saa
 staalt eet
 ord aff een
 kettere.

20

Swar.

Haffuer tw wdsett then edele oc rette mening, tha
 wor aldrig nogen mand christen, før en Luther, ther
 i somme stycker haffuer begynt, then meningh ther
 tw bode haffuer, och wilt nøde till ath besluttis wdi
 25 then hellige scriftt, icke dog saa, ath thet er giort
 wdi textin, tw kwnde icke ther komme till med ath
 thet wor forsaaere grofft. Men wdi nogre gloser oc
 fortall haffuer tw thet giort. Er thet saa ath Ignacius,
 Policarpus, Ireneus, Tertulianus, Hilarius, Crisos-

Thet wore
 skade ath
 inghen
 sculde
 wærid
 cristen før
 Luther oc
 Hans
 Mickelsen.

thomus, Basilius, Hieronimus, Ambrosius, Augustinus, Cijprianus, [F 4b] Gregorius, Bernhardus, oc andre mange hellige mend haffde then rette mening wdi schrifften, tha haffuer tw oc Luther een ketters mening, wij schulde haffue sæth Luther oc tw, han- 5
 nwm bør tha ath staa fore, fordi hand er thijn mestere. Ther som thijn mening wdi schriffthen er sand oc fast, tha maa wij fuldkommelige tro, ath ij fiorthenhwndret aar er ingen bleffuen salig met Gud, wden kettere oc wdedis mend, oc ath ther wor aldrig 10
 nogen hellig mand ij then Christen kirckis samfund, vden the som wij holde for kettere, effther then hellighe kirckis dom. Thi ath ingen aff the hellige mend som wærid haffue, fraa then tijd, oc wij kalde martijres oc confessores wore aff then mening som Luther oc tw nwere. Hwilcked oc Luther selff bekender, ij thet hand misacther all then lerdom som the haffue lært oc screffuet, oc sier ath meente the thet som the screffue, oc trode thet wære santh, tha ere the ewige fordømde. Men hwem tencker tw ther er saa 20
 daarlige, ath hand icke tror then helliand haffue wærid blanth christen mennisckir nw i fiorthenhundret aar, oc nw førsthe wære komen blant Luthers tilhengere, ther tha icke meer høre till then hellige kircke, en thet femthe hiul hør till en wogen. Thet wore bædre 25
 ath wij alle ginge ij døden, ij hwore grum han gaffwes oss fore, en wij schulde thet indgaa, ath helgen ere icke helgen, fordi thet er icke andet ath sye, en ath Gudt er icke Gud. Wij wele thet icke lenger høre aff teg, och thijne lijge, ath wdi then christen 30
 kircke haffuer icke fordi wærid sandhed, ath hendis forstandere ere syndere. Er thet saa ath thijn kettere

Hunderd
 maall
 tusinde
 mennisckir
 gaa ij
 døden før
 en thu Hans
 Mikilsen
 kommer
 thenom i
 thenne tro.

er for vden synd, tha motthw kaste paa thennom
 then første steen. Og wden thw gør nw større ier-
 teghen en tw gjorde her i Danmarck, tha tror wij
 tegh scall icke følge saare stoer hellighed. [G1a]
 5 Wij kendis gerne ath wij ere syndere, oc wij fuld-
 kommelige tro, ath wor frelßermand leffuer, oc will
 forglemme wore synder, for then stadighe loffwe
 wij haffue till hannum, fordi ath wij ere wdi then
 hellige kirckis samfund, hwar som synds forladilße
 10 findis oc giffuis. Men ij blant tith selsckaff findis och
 store synder, oc ther till medt fordømde ketterij.
 Ther mottw forlade teg til ath Guds misckund er
 wijd oc offuerflødig, oc fordi recker hwn lenger, en
 till the samfund, ther ere aff kettere begynte. Dog
 15 hun icke recker till thennom, vden nar the omwen-
 dis, oc giffue seg paa thet ny till then hellige kirckis
 samfund. Tw rober oc sier ieg haffuer scriffen for
 meg. Saa sagde oc alle kettere. Aldrig wor nogre ket-
 20 terij saa groffue, ath theris mestere sagde iw schriff-
 then wære med seg. The haffue welschriffthen fore seg,
 men dog icke med seg. Inghen haffuer henne med seg,
 vden then som er wdi hennis rene oc edele mening,
 ther then helliand (som haffuer all sandhed oben-
 barid) wille besluttis wdi samme scriff. Thijn kettere
 25 rober Guds ord, oc Guds ord, som Jøderne robte
 hooss Hieremiam, herrins tempill, herrins tempill,
 herrins tempill, oc thet er tha icke Guds ord wij
 trette om, men Guds ords clare oc christen mening,
 ther tw forwender til mord, mandrab, tyrannij, roff,
 30 eghen willie, till all synd oc vdygd. Oc ther som
 tw wilt sije ath thet er icke Luthers mening, tha tal
 gierningen saa obenbare, oc bær witesbyrd met seg

Inthe
 menniske
 findis wden
 synd.

Psal. cxxix.

Kettere
 haffue well
 scriffthen
 for seg men
 tha icke
 medt seg.

Hieremie. vij

selff, ath ther vdi kand seg inghen mand wrie, vden
 then som haffuer hwercken blygsill eller ære, oc ther
 taar sije, ath soort er icke soort, oc hwijt er icke
 hwijt. Kantw tro Hans Mickelssen, ath nar som wij
 haffue twijll paa noget stæd wdi schrifftten, oc sanctus 5
 Cyprianus, Hieronimus, eller Augustinus schriffue
 oss medt stoer be[Gib]sckede een mening, paa sam-
 me scriff, ath wij schulle træde ther fraa oc till Lu-
 thers mening, som er twert emod? forlad tegh ther
 till, ath siwntis en hans besckede lijge stor med 10
 theris, tha følge wij heller theris mening en Luthers,
 thij wij fuldkommelige tro, ath wdi the stycker ther
 wore aff nød, oc rørde paa wor salighed, wor then
 Helliand thennom saa bijsandig, ath hand lod then-
 num icke fare wild, till hwilcket theris hellige leff- 15
 net er oss een klar bewijssningh oc vndersckede.
 Saa groffue ere wij, ath nar som nogen haffuer Euan-
 gelium wdi munden, oc tall wor herre got, oc ther
 offuer will ingen skone, men trenger hwermand, er
 een bespottere oc een forhaanere, dricker, daabler, 20
 mörder och dræber, haffuer medynck offuer inghen,
 gør hoor, eller ij ander mode leffuer wkysckellige,
 oc gør mange andre sckalcke stycker tha mene wij
 strax, ath the anthen icke tro wære sant, hwess the
 tale oc lesthen indeholder, eller oc the ere øgen 25
 sckalke, ther ere onde, oc wele dogh siwnis gode.
 Then som gør thet hand lær fraa seg om thet er got,
 hannwm tro wij wære een sand lære far. Paa mange
 dybe stycker wdi schrifftten, schaltw aldrig faa een
 bæder bewijssning oc besckede en hellimendz leffnet 30
 oc exempil. Eet exempil sette wij eller tw, aff hwil-
 cke mange kunde dragis. Er thet saa ath Ignacius

Hellige
 mend tro
 wij møget
 heller en
 kettere oc
 sckalke

oc Polycarpus fastede xl. dage for paasche, wden
twijl tha haffde the thet seet aff the hellige Apostell
oc besynderlige aff sancto Joanne hwess discipell
the waare, oc thet som hand giorde, wor hannwm
5 lærd wden all misloffue, aff Christo Jesu. Ydermere
ther som Cyprianus, Athanasius, Alexander, Hiero-
nymus, Augustinus, oc Ambrosius, wore wnder then
Romere kircke, oc trode ath inghen reth sculde aff
sijes wdi noget twijlsmaall, vden hennes raad [G 2 a]
10 oc samtycke, ij sandhedt tha trode the, ath then
største oc yperste macht, wor hooss samme Romere
kircke, hwilket the haffde bode seet och hørdt, aff
theris forfædre. Ther nest nar the hellige Apostele
haffde amjndelße for christen siæle, som wore aff-
15 gangen, hwilket oss schriffuer Tertulianus oc Criso-
sthomus, wden twijll tha lærde the thet aff Christo
Jesu, eller hans beffaling, formedels then Helliand,
oc thet kunde eller mottæ tha icke sckee, wden sckers-
ijld wore till. Thet scaltu fuldkommelige tro ath
20 ther som bewijsningh paa beggæ sijder wore lijge
sterck om thet kunde sckee, wij schulde en tha haffue
en dommere, ther burde ath sckelne emellom then-
nom, hwilken dommere screffthen kand icke wære,
vden ther som hwn er saa blot oc bar, ath hwn haffuer
25 ingen diybhed, fordi ther som hwn er dyb oc icke
klar tha kand hun icke sielff dømme seg. Thij gørs
behoff wdi saadan lejlighed, ath menige christen-
doms raad forsambles wdi then Helliand, ther al-
tingh beramer, oc wnderwijss nar behoff gørs, oc
30 alting er aff nød. Men ij kettere lade eder icke saa
tycke, fordi ath i annamme saa møget aff schriffthen,
som edher lyster. Oc hwad kand wære daarligere

Libro de
corona
militis Et
quarto tomo
Homilia.
lxix.

Alt thet som
er kettere ij
mod sie the
icke være
then hellige
schriff.

en biyde seg till ath disputerere paa schriffthen, och
nar thet kommer ther til, wele tha inghen høre vden
seg self, oc alt thet som ketterin tal skal hede then
hellige screfft, oc hwes hannum sijes emod, tha kallis
thet antichristelige buller oc bewijßning, dog thet 5
er taget mith aff then hellige schrefftt, fordi ath ket-
tere icke meer annamme aff schriffthen, en theris
ketterij kand medt bestyrckis. Tw haffuer gott och
disputerere, nar tw mot saa sije, hwess iegh sijer thet
er santh, och hwess ander sije meg emod thet er 10
løghen, och then schrifftt som kand wrijes medt retthe
eller wretthe till mijn meningh, [G 2 b] hwn er edill
oc klar scrifftt, oc then som ther tien icke til, hwn
er icke saa edil oc saa klar. Oc schulle ij tilstede no-
gen dommere, tha wele i haffue then menige mand, 15
oc ingen anden, ther gerne samtycker hwess ij wele
haffue sagt, ath thennom er oplat then dør the haffue
lenghe bancket oppaa, som er then legomlige frijhed
ij haffue thennom giffuet, aff hwilcken the lade thet
alt være seg sømmeligt, som thennom er lysteligt. 20
Saadane mestere, oc saadane doctores ere ij, ther then
menighe mand begynder oc her effther ath besinde.
Oc fordi nar tw sier ath tw haffuer seth then rette
mening, tha tro wij well ath tw haffuer sæth oc wd-
trycht thijn mening, men ath tw haffuer wdtryct 25
schriffthens edele meningh, ere wij icke en nw wijße
giorde. Oc helst fordi ath Luthers meningh oc tith
sind, ere emodt then Helliandz meningh, som haffuer
wæridt med sijn hellige kircke, fraa hennis første
begyndelße, oc bliffuer medt henne ewindelighe, 30
ther oc tilstæder for hennis synder sckyld, ath hwn
raffuer men tha icke endelige falder. Tw orsager

tegh ath thet er icke wdsatt medt prydede ord, dogh
thet er ingen aff teg begærindis oc serdelis paa Dan-
scke, ath hwn er icke saare prydelig aff seg sielff,
dog er hwn thet maal ther wij med kunde forstan-
5 delighe wdtrycke hwess wij tencke, begribe och vn-
derstaa, ther tw haffuer tha icke giort, fordi ath
mange som ere wijbe oc grwndige giffwe nw til-
kende, ath sijden the finge samme bøger, tha haffue
the større twijlsmaal en nogen tijd tilforen. Och for
10 then sag schall thet med tiden sckee, ath the som
met stoer fijg haffue køpt samme bøger, schulle meer
dragis fraa then willie thennom burde ath bewijbe
mod scriffthen, baade for then twedract tw haffuer ind-
førd modt hellige mendz vnderwijsning paa schriff-
15 ten, oc then me[G3a]nige christen kirckis gamble
seedt, oc christelige waane oc ther nest ath tw med
klare och forstandelige ord, beqwemmelige til sam-
men føijde, haffuer icke bleffuet altijd hooss then
simpell oc blotte schriffdens mening, oc thet edele
20 forstand, som hwn haffuer aff then Helliands første
mening oc indskud.

Mange
twiffle nw
meer en
noghen tid
tilforneth

Hans Mickelssen.

Nw pleije the vbesckemmede prester oc mwncke
saa ath sije, ath thet icke beqwemmer bønder oc
25 leegfolck ath tractere Guds ord. The Guds bespottere
oc menniskins bedragere, will ieg inthet andet sware,
en som Christus haffuer vdstørt sith blod, for alle
sijne vdwolde, saa wil hand oc ath hans hellige ord,
sckall wære alle hans helgen mene, wdi alle land-
30 sckaff oc alle twngemaal, vden hwilcket mennisckin

Her maa ij
høre Hans
Mickilsens
høwiske
mwnd

er dødt, mit wdi thette leffnet, som Christus self
sier Joannis wdi thet siette Capittell.

Swar.

Bede wij teg tw fromme læbære, som thette worde
læbindis, ath tw lægger oss icke thet till onde, om 5
wij wdi thette swar som andre mange, haanlige sware
thenne kettere, oc forherdede mand, effther thij hand
icke andet forschylder. Ther som hand foractede een
mand, xx eller xxx. tha kunde thet wel fordragis,
fordi ther findis tha mange som ere straffelige, dog 10
thet icke hør hannwm til ath obenbarlige straffe no-
gen. Men nw foracether hand thet menige klerckerij,
døt oc leffuendis, got oc ont, helligt oc syndicht, oc
thet giør hand med løgen oc sckalkhed, aff gammilt
hadt, oc syndige mistancke, met spotscke ord, oc 15
sckends tale. Tha bør thet ingen christen mand ath
fordrage, men (som wijßmand sier) ath swa[G 3 b]re
een geck effther sith geckerij, ath han schal icke
siunis seg wære formøget wijss. Ther haffuer wærid
saa mangel hellig prest oc mwnck, ther tw æst icke 20
werdweg ath mwge wnder, som wærit haffue wdi
then mening, ath thet er hwercken aff nød, eller
gaffenligt, om then menige mandt wiste alle the dybe
sacrament, som scriffthen wdi seg beslutther, paa thet
ath the sculle icke forfengelige grantscke oc grwnde 25
thet the icke maa, eller ther aff falde vdi ketterij, nar
the wille rantsage thet som hwerken er thennom
nytteligt, eller bestandigt paa sielss saligheds wægne.
Een stoer part aff the ketterij som wærid haffue wdi
then hellige kircke, ere ther aff begynthe ath theris 30

Prouerbi.
26

Then mene
mand maa
icke wijde
alle sacra-
ment vdi
scriffthen,
om thet
kwnne en
scke ath han
wore ther
till beqwem.

Aff syndig
grantscke

- mestere wille fordybelige søge wdi screffthen effther
 thet thennom icke burde. Oc fordi hwess her scall
 schriffues mod thenne artickell, gørs icke wdi then
 mening, ath wij miswnde leegfolck then hellighe
 5 schriffth, wdlagd paa wort menige twngemaall, om
 ther kunde komme noget gott wdaff, anthen Guds
 loff dess større eller oc theris saligheds forøgelße.
 Saa tijth som thet haffuer wærid begynt wdi chri-
 sthendummen, ath then menige mandt tracterede
 10 schriffthen, tha er ther eet stort bulder efftherkom-
 medt, fordi ath the wilde tractere thet som the hwer-
 cken kunde, eller waare beqwemme till. Kwnde wer-
 den ther aff forbædris, giffue thet Gud, ath then wijße
 som bonden qwæder hoss sijn plog, och qwinner
 15 nar the spinde aff rock, wore draghen oc wdsett aff
 then hellige schriffth. Men som mange folck ere nw
 till sinde, tha schulde thet bliffue Gud mere till for-
 tørnilße, en till loff oc ære, fordi the schulde snar-
 lige ßaa ilde brwge schriffthen, nar hwn waare
 20 kommen wdi waane, som the nw brwge hans hel-
 lige død och pijn, hans werdighe fem wnder oc
 blodt, medt dyre [G4a] eder oc bespottilße, wdi
 drick, daabill, morderij, mandrab, gerighed, och an-
 den Guds forthørnilße. Thensckrøbelighed ere mange
 25 bespente wdi, ath the dess meer mißbruge een ting,
 nar hwn er hellig oc bør ath fijris. Men nw wele
 wij offwerweie then stercke bewijßning som Hans
 Mickelssen Konning Cristierns raad haffwer wdi sijn
 30 wndersckede paa thenne artickell. Sier hand saa, ath
 som Christus haffwer wdstørt sith blod, for alle sijne
 wdwolde, saa will hand och hans hellige ord, schall
 wære alle hans helghen mene, vdi alle landsckaff

ere alle
 ketterij
 begunthe

Wij icke
 mißwnde
 leegfolk
 ath wijde
 scriffthen,
 om ther kan
 noget got
 aff komme.

Een ting
 brwgis
 ofte ijde aff
 then mene
 mand, nar
 hun kommer
 ij waane,
 dog hun er
 godt.

Her maa
 mand høre
 hwore wijss
 Hans
 Mickelsen
 er aff
 sith hwle
 forstand.

och alle thwngemaall. Her maa ij høre Hans Mickelssens dybe forstandt och stercke beskede. Som hand wille ßaa sije, wij haffue alle klæder och sckoo behoff, thi bør oss alle ath wære swdere oc skredere, eller inthe menniske kand leffwe wden mad och dricke, thij bør hwert menniske, ath kunde kaage och brygge, saadan er fuld nær thijn bewijsning, ther er tha sckell paa, men thet er icke stort. Oc fordi ther som tw wille sije ath hwert christhet menniske bør saa møget ath wijde aff schriffthen och Guds ord, som hennis salighed er anrørindis, oc henne møiligt er, ath begrijbe, tha sier teg ingen i mod. Men wiltu sije med Luther ath then gantscke schriffth bør ath forstaas aff then menighe mand, tha schaltw wijde, ath ther som thet wore en sømmeligt, tha er thet icke møieligt. Hør nw fordi nøffue till thijn wbesckemmede kettere. Tror tw icke ath Christus tolde død och pijn for alle, hwad heller the waare Jøder eller hedninge. Men wille hand ath the schwlle alle ligewell forstaa schriffthen, hwi sagde hand tha till the hellighe Aposteler. Thet er eder giffwet och wnt ath wijde Guds rijgis lønlighe Sacrament, ther tha andre icke er giffwet wden ij efftherligningh.

[G4 b] Ydermere ther som then mene mand, wore dess plictig ath tractere oc wijde all schriffthen, eller oc kunde henne forstaa, wden nogen læremestere, hwad giordis tha behoff ath Christus wdsende sijne Apostell, oc the framdelis Bisper oc Prester, ther som een icke wiste meer en een anden, eller icke burde ath wijde meer? tha haffde thet iw wærid nock, ath screffuet thennom bøger oc send thennom breff, ocladet hwer mand lært seg selffuer, fordi som Luthers

Mat. xiii.
Thet er icke
alle giffuet
ath høre alle
Guds rijgis
lønlighe
sacrament

In seruo
arbitrio.

mening er, oc thijn desligeste (om tw ellers bekender thijn mestere wdi all sijn lerdom), tha gørs inthet meer behoff till scriffthens begreb, en ath kunde læbe, oc forstaa the ord hand læss, oc ath besinde
5 oc grwnde med then mene mand, thet er som hand meen, ath icke wære plat wild oc fraa sijne sckell, fordi then dybhed som tha findis wnder scriffthen, giffuer seg strax aff then Helliands indsckud, som Luther sier. Oc fordi sier hand ath thet haffuer inthe
10 paa seg till scriffthens forstand, ath haffue studerid oc wærid lenge øffwet met wegt oc wmage, thi ath then Helliand lær alle thennom som læbe kwnne, oc forstaa the blotte ord, hwess hemmelighe sacrament wnder thennom besluttis. Men wore thet sant
15 som thet icke er, hwij wor tha sanctus Paulus noget wijbere oc dybere, en the andre Apostele? hwilcked alle bekende, Luther och saa tilstaar, ij sandhed tha finge the then Helliands naade, før en hand, men the frøctede tha hannum, fordi han wor lowkøn, ij
20 thet hand haffde studerijd oc lært loghen wnder then wijbe doctor som hed Gamaliel. Eller hwij sier tha sanctus Paulus till Bijn discipell Thimotheum, nar hand scriffuer hannwm till, ath hand skal seg flyttelige bewijbe, wdi then befaling hand haffde
25 annammed aff sancte Powild. Ath hand kand lære oc wnderwijbe andre, fordi hand wiste [H1a] wdaff hwem hand haffde lært, oc ath hand kunde then hellige scriff aff sijn barndom, ther hannum kunde lære wdi then rette tro, som er in Christo Jesu. Kunde
30 then mene mand worde saa wijss oc saa klog som tw sier, hwij raader tw tha thennom, ath the schulle heller høre Guds ord, fordi thet haffuer tha større

Actorum 9.

Actorum
22.

2 Thimot. 3

krafft oc dybere begrijbis, en lēse thenne thijn wd-
 i Corinth. 14 leggilbe? Saa well tolde Christus død for qwinner
 som mend. Men sanctus Paulus forbiwder tha qwin-
 ner ath tractere scriffthen, thet er effther wor mening,
 ath obenbarlige lære for andre, oc will ath hwes the 5
 Een lære-
 fader scall
 altid føie
 seg effther
 theris
 lempe, som
 hannwm
 scule høre.
 haffue noget twilsmaall, ther om schulle the spørie
 theris mend hiemme wdi theris hwss. Kantw icke
 tencke arme mand, ath then som sckal andre lære,
 bør at føie seg effther theris lempe, som hannum
 schulle høre, oc fordi møget beholde hoss seg til 10
 een tid effther som the beqwemme seg meer eller
 mindre, oc gøre frucht aff thet som annammet er.
 Som ther er sckel paa then menige mand (fordi ath
 i Corinthi. 2. somme ere legomlige oc somme aandelige) saa sckall
 ther oc wære forsckel paa then lerdøm, ther the 15
 schulle vnderwijbis wdi, forthij thet menniske som
 er fult aff werdslig fornufft oc løbe begæring, kand
 icke begribe thet som Guds aand tilhør. Oc for then
 i Corinthi. 3. sag sier sanctus Paulus framdelis saa. Jekh kwnne
 icke tale till eder som till aandelige menniskir, men 20
 som till thennom ther en nw ere legomlige, oc fordi
 haffuer iegh fød eder medt melckedrijck, som børn
 wdi Christo, oc icke med mad, fordi ij kunde icke
 en tha fordrage nogen fast mad, icke kunde ij en
 heller nw, ath ij en nw ere legomlige, oc forfengelige 25
 begæring wndergiffuen. Maa well sckee tw wilt sje,
 om tw saa møgeth kandt, thet som propheten sier
 i psalteren. Herrens klare bud, opliwber menniskin
 Psal. 18 sijne øghen, hwad tha? om [H1b] Guds bud ere
 klare oc liwbe, munde fordi then gantske scriff 30
 Guds bud
 miswndis wære klar oc liwbe? thet er obenbare oc forstandelig.
 Oc hwem er then som thennom haffuer nogen tijdt

mißwnt Guds bud ath wijde oc lære, oc andet møget
som theris salighed anrør, oc the kunde begribe. icke leeg-
folck ath
wijde.
Christus wor schiwld wdi thet gamble testament, men
thet kwnde tha icke hwer mand forstaa, dog ath the
5 bode kwnde thet Hebraiscke maall, oc hørde logen
hwer løwerdag. Men aff the lowkøne spordis raad, nar
som noget twilsmaal wor paa ferde, som Herodes
giorde ther hand sporde hwar thet barn Christus
skulde fødis. Saa biwder och Gud wed prophetin, Math. ij
Zacharie. ij
10 ath logen schall søgis oc spøries wdi prestens mwnd,
hwij will icke thijn kettere oc saa gøre? oc wore
thet saa ath hwer mand som kunde læse oc schriffue
oc forstaa twngemaalet, oc ther till haffde wijd oc
sckel kunde forstaa scriffthen oc henne tractere, hwad
15 giordis tha behoff ath the schulle seg hooss presterne
for spørie? ligerwijß som hooss thennom ther noget
wijdere forstand haffde en then menige mand. Aff
hwilcket klarlige giffues tilkende, scriffthen icke
wære saa klar, ath hwn kand aff then menige mand
20 forstaas oc begribis. Ydermere ther som scriffthen
er saa klar, ath hwn kand aff hwermand tracteris,
hwij wor thet icke Jesu Christi discipele nock, ath
the hørde Christum predicke oc saage hannwm giøre
atsckillighe teghen, till ath forstaa hans himelscke
25 lerdøm, vden hand schulde oc saa oplade theris wn-
derstandelße oc sijnd, till ath begribe scriffthen, oc
thet aff hans besynderlige gaffue oc naade, med hwil-
cken hand bestørtte theris sind och hiarte. Thijneghen
mestere och prophet Luther haffuer selff sagd, ath
30 hand icke kand forstaa all then dybhed, som er wdi
psalterin, oc thet som hand en forstaar, thet er icke
[H 2 a] fuldkommelige eller tilfulde, oc ther som

hand icke kand alting, men twill paa mange stycker, hwad tror tw then menige mand schulle gøre, om hand sculde tractere scriffthen. Luther sier sielff wdi samme fortall, ath then helliand beholder mange stycker hooss seg paa thet hand scal oss altid haffue 5
 Then helli- and obenbar icke alle tingh altid, eller for hwermmand. vnder lerdom, oc for sijne discipell, vdi ydmyghed, affue oc inderlig begæring ath lære meer, oc som sanctus Augustinus haffuer merckelige sagt. Inghen haffuer nogen tid saa tald, ath han kwnde aff alle, oc wdi altingh forstaas, oc fordi tha møget meer 10
 beholder then helliand hooss seg, sijne ords rene oc edele forstand. Er ther icke nogen dybhed wdi scriffthen, anden en then menige mand kand tracthere. 1
 1 Corinthi. 2 Hwij sier tha sanctus Paulus, ath han haffuer een anden twnghe, blant the sckrøbelige oc faakundige, 15
 oc een anden blant thennom som ere wittige oc fuld- 1
 1 Corinth. 12 kommelige? Eller hwij sier then samme apostell, ther som han fortælier Guds atskillige gafuer, at wd-
 Gudt giffuer icke alle sijne gafuer en mand synderlig gaffue? Oc er hwn besynderlig, ther giffwis 20
 somme mindre, oc somme meer, tha kand hun icke høre then menige mand till, effther thij ath Gud saa schifther sijne gaffuer, blant sijne wenner, ath hand giffwer somme een gaffue oc somme een anden, eff-
 ther sijn eghen guddommelige oc benedide willie, 25
 oc dog ath wij motte till thenne bewijßning, indføre aff scriffthen meer en sex hundred witnesbyrd, tha er thenne vndersckede nock paa thenne tid, saa lenge wij høre thijne swar om tw haffuer ther lyst till. Tenck tilbage oc offuerleg all then forgangne wer- 30
 den, om tw haffuer anthen hierne wdi howed, eller hiarte wdi bryst, och tha schaltu finde, ath forthi

then mene mand kwnde icke tractere schriffthen til gode, tha gaff Gud thennom Propheter, Bisper, Prester, [H2b] Doctores, oc lowkøne mend, vdi thet gamble testament. Men wdi thet ny testament, gaff
 5 handt thennom først Aposteler, saa Bisper, Doctores, oc andre lærefædre, ther schulde thennom styrcke wdi then rette christen tro, oc wijbe wdi then sande Jesu Christi fodspor oc weij. Om somme haffue thet icke giordt eller kwnde thet icke giøre, icke er fordi
 10 embedet ont, eller wnyttigt, men the ere onde, som eet got embede icke rettelige brwge. Ladt saa wære ath thet hellige Euangelium haffuer wæridt forsømet i nogre aar, hwilcket sancta Birgitta haffwer oc beclaget wdi sijne bøger, icke sckall bønder eller
 15 borgere, kremmere eller baadzmen, ryttere eller snaphaner komme thet til gangs i gien. Oc schal thet nogen tijd gaa fore seg, tha sckall ther klercke til hielpe, oc the som wijbe ere schulle thet driffue. Then stund ther Guds ord tracteris i scholen, aff
 20 wijbe oc lerde mend, ther findis for wden wild, oc sckalcke mening, ingen ting anbeendis wden Guds loff, heder, oc ære, tha fødus ther aff eendrectighed oc eensindighed wdi Christo Jesu, formedels then Helliand, ther all sandhed obenbar nar behoff gørs,
 25 oc alting er aff nød. Men schall thet tracteris, ij obenbare krwer, badstwer, bardskierhwss, smedier, møller, taaldhwss, borgerstoffue, gjlhuss oc gestebudt, i blant dranckere oc daablere, dantzere oc springere, hwnde oc hoffmend, aff skreppere oc daarir, pijbere
 30 oc leegere, swdere oc skredere, møllere oc taaldere, landløbere oc kremmere, oc andre saadane edele oc lerde mend, blant hwilcke then siynis wijsist som

Eet embede
 scall icke
 fordi aff-
 leggis ath
 thet for-
 sømmelige
 brugis

Aff klercke
 scal euan-
 gelium
 reijse
 om thet er
 aff klercke
 forsømmedt.

Schall desse
 wijse mend
 tractere
 guds ord
 tha kommer
 thet aldrig
 till noghen
 eensindig
 ende.

meest kandt robe, sckreppe oc spotte, tha schall thet
 aldrig komme till eendrætig oc eensindig ende. Ther
 som the wijße kunde neppelige fordragis om nogre
 artickell, aldrig schulle the faakundige ocwanwittige,
 geckelige oc galne for[H 3 a]dragis. Men ij dess wær 5
 fare med een ting, ath the ære mange, oc iw een
 staaltere eller galnere en een anden, ther hwerken
 tall med sckell, oc icke kand heller forstaa hwad
 som er sckell eller wsckell. Thij sije wij ath er thet
 hellige Guds ord vnderganget aff klerckerijds for- 10
 sømmelße, ij sandhed tha sckall thet oc saa igien
 opkomme aff theris fljyd oc winskiwelighed, dog
 thet som tw meen er icke thet sande Guds ord. Tw
 meen arme mand, ath fordi the icke lære then mene
 mand, oc forsmaa then hellige Romere kircke, och 15
 foracthe then christen kirckis gantscke klerckerij,
 ath bryde lyffther oc christellige seeder, som wærit
 haffue blant christet folck aff arilde tid, och andet
 møget som langt waare ath scriffue wdaff, tha haffue
 the icke rettelige predicked then hellige scrift men 20
 sckiuld sandhet. Thet er thijn dybe snack oc wijße
 ord, oc andre manges som nw tale om thet hellige
 euangelio med mwnden. Men hwad hierte ther er
 hooss, betyde the daglige met theris euangeliske
 fruct, ther theris euangelium haffuer baarid med stor 25
 fructsommelighed, nw ij siw eller otte aar. Offuer
 all then synd som nu wblwelige driffuis sijden Lu-
 therij er opropt wdi werden tha see wij oc saa ath
 ther findis ingen hørsumme till. Inghen skøtther
 sijn offuermand. Wndersotte ere wlydige theris her- 30
 sckab, Prester theris Bisper, Muncke theris Abbeder,
 andre clostermend theris Prier, Borgere theris Borge-

Thet hender
 ofte, ath
 then kan
 best raade
 bod, ther
 skade
 haffuer
 giordt.

Aff thet
 Lutterij
 som nw
 oprobis
 fødis all
 wlydelisse.

mestere oc Fogeder, oc med faa ord, som ingen gør i thenne tijd thet hannwm bør oc sømmeligt er, saa kand heller inghen rettelige brwge sith embede som hannwm burde, ath thenne forgiffelige tidt, fordrager
 5 hwercken rett eller sckell, heth eller kalt, men er genstridig och modstandig seg sielff paa thet sijste, till ewig sckade oc forderffue. Men tha sckalthw wijde ath [H3b] wij fattige Danscke mend, kunde icke anderledis forstaa schriffthen, en ath wij skulle
 10 wære hørsomme, then hellige kirckis Prelather, wdi alle theris bud, som icke ere synd, oc serdelis paa wore wegne, er thet saa ath the synde wdi theris beffalingh, ther maa the see seg om. Wij tro icke wære synd ath fasthe, læsse oc siwnge, fijre høgtilige
 15 dage, lade seg trenge fraa sijn rett, med sckat och owerlast, hwilcket wij holde for stoer werdsckyld. Som Christus haffuer oss selff lært, oc andet møget ther tw kalder trengsill fraa christendoms frihed. Alle theris bud holde wij fordi gierne nest Guds
 20 bud, thet besthe hand giffuer os naade til. Oc nar wij faa giort (om thet wore oss møieligt ath giøre) alt thet som Gud haffuer budet anthen wdi then hellige scriff, eller formedelss sijne stadholdere her paa iorden, lade wij en tha som wij haffwe inthe
 25 giort, oc kendis ath wij ere wnyttige tienere. Vj well wijde ath ther som han gaar i rette medt oss, tha findis wij icke retferdige for hans ansigt, hwes oss giffwis eller wijdis aff Gud, for then stadige tro oc loffue wij till hannwm haffue er meer aff hans
 30 misckund en wor forschylding. Ere nogre aff Prelaterne onde for Gud, ther maa the see seg om, theris dommere ere wij icke, men the ere wore dommere,

Thenne nærwærindis tid oc werden er ond och gienstridig.

Ath trengis fra sijn ret oc frihet er stor werdsckyld. Matthei v

Luce xvij

Psal. 102

Inghen er retferdig for Gud om Gud will med hannum strenge.

paa Guds wegne. Thet er oss nock ath wij hwerkin
ere theris raadgiffuere eller samtykere. The gode for-
standere giffuer hand oss aff sijn naade oc miskund,
oc the onde aff sijn retferdige dom, med hwilcke
hand will straffe wor onde forsckylding. Then ly- 5
delße wij ere thennom plictige wele wij gierne holde,
for di wij wijde som sanctus Cyprianus sier, alt ket-
terij wære ther aff begynt, ath ther icke lydis Guds
prester oc stadholdere. Wij læße ath bespottere och
for[H4a]haanere schulle icke besidde himmerigis 10
rijge, och wdi lesten sier Christus saa. Then som
kalder sijn broder een daare, eller Racha ther icke
besckeeder nogen foragt, men alsomeniste eet wret
hiarte, tha er han falden for helwedis pijn, hwore
kunde tha the mennisckir wndgaa Guds strenge dom, 15
ther saadant spot kaste icke alsomeniste sijne brødre
wdi næsen, men och saa Guds prester, ther hand gaff
saa stoer magt oc ære, ath hwo som thennom icke
war lydig, men aff homod forsmaade oc stod emod,
tha schulde hand dræbis then menige mand till fryct 20
och fare, ath the icke schulde dierffues till saadan
wlydelße. Oc ther Samuel wdi thet gamble testament
gremde seg, ath faalcket haffde hannwm forsmaat,
swarede wor herre oc sagde. The haffue icke teg
forsmaat men meg. Saa sier Christus wdi lesten. 25
Then som eder hører oc er lydig, hand hører och saa
meg, och then som meg haffuer wdsend. Oc then
som eder forsmaar hand forsmaar, bode meg, oc
then som meg haffwer wdsent. Och ther Christus
stod for then wmilde Bisp, oc bleff slagen wed sith 30
benedide kindbeen, icke talde han Bispens forsmæ-
delige till, icke forachtete hand heller Bispens em-

Ep. tertia
primi libri
epistolarum
i Corinthi 5

Matth. v

Deutrono.
17

i Regum 8

Luce 10

Then som
forsmaar
Gudts
prester han
forsmaar och
saa Gud.

bede, ære och vwrđning, dogh ath hand wor een
ond och wmlde mand, men alsomenisthe giorde
hand sijn orsage med sagtmodig ord, saa siendis till
swenden ther hannwm sloo aff sijn herris willie och
5 samtycke. Er thet saa ath iegh haffwer ijldede tald, tha
bewijß meg thet offwer, men haffuer ieg och tald
well ock med sckell, hwij slar tw meg? Och fram-
delis then tijd ther een saa sagde till sancte Powild
(som Lucas schriffwer) bander tw Guds prest oc høff-
10 ding? Paulus swarede oc sagde Jeg wiste icke brødre
at hand er Bisp. [H4b] Jeg well wed ath screffuet
staar, tw sckalt icke maledide then høffding som
haffuer beffaling offuer tith folk, dogh wiste well
sanctus Paulus, ath handt wor een ond oc wdædis
15 mand. Men teg Hans Mickilsen er alting sømmelig,
oc will Gud thet stæde teg lenge, tha fanger tw thet
ath wijde. Wij ere wdi then tro (som sagt er) at Gud
giffuer oss gode Prelather aff sijn barmhertighe god-
hed, oc onde aff sijn strenge oc retferdige dom. Och
20 will ath wij skulle the gode hedre oc ære, och the
onde fordrage, och besynderlighe nar the ære saa per-
sonlige onde, ath the dog trenge ingen anden till
synd med seg, oc thet som er sagt om onde oc gode
Prelather, schall i samme mening wnderstaas, om
25 Konger Førster oc andre høffdinge, ath Gud giffuer
oss the gode aff sijn store naade oc misckund, oc
the onde aff sijn retferdige dom ath wij haffue icke
bædre forsckylidet.

Actorum
xxij.

Aff Gudt
giffwiss oss
onde oc
gode
forstandere.

Hans Mickelssen.

Saa skicker nw eder icke vverdige, till then mectwge Guds gaffue. Wdi alle land oc rijge, hørís nw Guds klare ord, oc thet hellige Euangelium. Men wij ere serdelis meer groffue en andet folck. En dog thet er een stoer deell the wforstandige predickers, oc blindtførirs sckylt, som schulde wære oss eet liwss oc eet exempill till christelig kerlighed, oc gode gerninger. Saa ere the then aller grwmmiste mörckhed, och the wandre mith wdi døden och fordømmelßen, saa leffuendis som the gaa, som the haffue bewijst met mangehande fruct. Oc nw serdelis, ij thet somme haffue saa vtilbørligen, forsmaad theris rette borne herre och Første kongelige Maiestat Konning Cristiern etc. som thennom wor giffuen aff Gud, oc the haffue beswijget edher fattige eenfoldighe [Iia] menniske oc holde eder i thet Babiloniske fengsill.

Swar.

Wij høre thet gerne aff teg, ath wij ere plwmppe, groffue oc eenfoldige menniske, fordi wij wele icke wære ij baand oc handel meth kettere, eller wnder tijranne welde oc macht, ther oss skall drage wdi synd med seg. Then kettirscke subtilighed will icke wdi wort bryst. Ther bede wij daglige Gud om, ath er thet wijsdom, dybhed, forstand, klaagsckaff oc subtilighed, ath wij aldrig eller noget christet menniske bliffue wijße, dybe, forstandige, kloge oc subtilige. Wij tacke Gud oss haffwer lært then Euan geliske simpelhed, ther er then sande wijßdom for

Then
kettirscke
subtilighed
will icke wdi
Danscke
mentz
hofwet

Gudt. Then kettirscke dybhed, och the tijranniske omslag, kunde wij icke begribe, fordi een stor part aff the Danscke howed, ere ther icke beqwemme till. Eenfoldig sandheed wele wij altid gerne efftherfølge, oc thet dybe och kloge skalkhed ere wij gierne wwarede. Men tegh schal tha giffuis swar, paa thet tw scalt wijde, ath andre land ere oc saa simpell oc groffue med oss, i thet the icke heller kunde begribe thet Guds ord, ther kettere saa kalde. Tw sier arme mand ath thet klare guds ord hørís nw i alle land oc rige, guds klare ord mener tw Luthers lerdom. Saa pleije ij forherdede bespottere ath kalde Guds ord i thenne tid. Oc thette sier tw, som møget andet bode for wden scel oc redelighed, fordi tw wel weest ath thet er klar Luthers løgen, wden tw tror, ath ther ere icke fleer land oc rige wdi christendommen, en nogre faa førstedømme, landsckab oc steder vdi Tydscke land. Tw meente ath hwad som tw hadde screffwed thet schulde strax troes aff then mene mand, at the wiste een føije ting hwess i andre land giordis. Tw wel [I Ib] weest thijn fule kettere, ath Luthers ketterij icke lærís wdi gantscke Walland, Hispanien, Franckerige, Engeland Skotland, Burgundien, Brabant, Flanderin, Holland, Seland, Vngerin oc Paalen, ath wij schulle icke och saa fortellie mange førstedømme, och Keiserlige stæder wdi then Tydscke nation, ther mith i blant kettere ock schalke, ere en nw aff Guds besynderlighe naade wbesmittede, wden hwess landløbere oc kremmere pleije ath sqwaldre wdi drick, daabel och hore hwss, ther haffwer tha wærid theris gamble seed aff arilde tijd. The gode oc christen første haffue well hørdt oc

Hans Mikilsen meente ath thet som war løgen i Brabant kunne wære sant her i Danmarck.

seet hwad frucht thet samme Lutherij giffuer aff seg.
 Hwem er nw then blant alle første som ere indfallen
 meth Luther, ther haffuer tilbørlig lydelse aff sijne
 vndersotte? Giør icke nw hwert menniske thet the-
 nom lyster? The agte hwercken Første eller hersckab, 5
 Bisp eller Prelat, Borgemestere eller Raad, Foget
 eller embetzmænd. Oc all theris wlydelße, orsage
 the medt then Euangeliske frijhedt, the sije seg ath
 haffue in Christo Jesu, ligerwijss som Christus Jesus
 Gudz søn, haffde icke self wærid i mange stycker 10
 vnderdanig oc hørsommelig for werdzins magt, oss
 alle till ydmigheds oc sagtmodigheds exempell. Tror
 tw Hans Mickilssen ath ther icke er saa wijße och
 lerde mænd i disse forskreffne Rige oc Land som
 tw kant wære, i hwore tw æst nw bode konning 15
 Cristierns Raad oc stadholdere, Ridder til med, oc
 meer nar Gud wil. Teg tycker ingen wære wijss,
 vden hand er anthen landfluctig, eller haffuer studerid
 i Wittenberg. Hwad schulle wij oc sie om mange
 andre christen land och stæder som ere Danmark, 20
 Sverige och Norge, med mange flere førstedømme,
 ther merckellige besinde først Guds fortørnelße, och
 ther nest then lange hale, samme ketterij [I 2 a] drager
 med seg, til oprør oc all eendrectigheds forderffwe.
 Men ath somme Danscke mendt ere indfaldhen met 25
 Luther oc serdelis aff adelin thet haffuer han thennom
 well betalet, i then bog hand lod forsnijmen wdgaa
 paa Tydscke, om krigßfolck kwnne worde salighe,
 hwar han giør seg till patroen, modt then Danscke
 adil wdi konning Cristierns sag. Scall thet holdis 30
 for thet rene euangelio hwess Luther schriffuer som
 mange the meene, tha haffuer han giørt thennom

Alle mand
 gør nw sijn
 eghen frij
 willie

Lutherij
 haffuer met
 seg een lang
 hale.

till erlige mend, ther han i samme bog kalder Guds tiwffue oc forredere oc møghet andhet ther dog er klar Luthers løgen, som andet møget han schriffuer, men han agther tha bæder ath betale oss Danske 5 mend, nar han faar stadfest sijne discipele her wdi righet, ther wdhen twijll ere een stor part konning Cristierns besoorne mend. Wij kwnne tha thet icke besinde, forblinnede aff eet hemeligt had, før en thu oc thine lijge haffue oss sæt ij then snare, ther wij 10 seent komme vdaff. The ere tha icke alle blinde, fordi at tw esth een skalk. Tw giffwer thennom klage som sculde lære Guds ord, men wij ere tha medt thennom till freds, fordi ath the haffwe oss en nw intthe lærdt, som er emod then sande christen 15 tro. Och haffue the nogen tijdt, aff eenfoldig simpelhedt, oc simpell eenfoldighed, meer en een wrang mening, predicked snack och fabel, som haffuer och wærid giord i andre land oc rige, tha kwnde wij thet medt tijden forbædre teg forwden. Thijn lerdom 20 haffwe wij intthe behoff, ij the stycker som er wor siels salighed anrørindis. Thet Gud forbiyde wij haffde sijnd til nogen ny tynge eller beswaaring. Tha maa wel sckee wij haffde thijne raad behoff, ath tw ther wdi æst een merckelige wijss och lerdt mandt. 25 [I 2 b] Saa møget som oss gørs behoff til sielss salighed oc wij maa grantscke oc randsage wdi schriffthen, kwnne wij naa teg forwden. Thet forstaa wij aff schriffthen, at wij skulle alle gøre Guds willie, och dess ere wij plictige. Men ath wij maa dybelige 30 slaa oss wdi Guds lønlige raad oc domme, haffue wij en nw icke lesth. Wij tro gerne thet oss bør ath tro, och er saa aff nød, ath thet sckall troes. Men

At mange haffwe predickedt fabill oc sqwalder, thet staa till ath forbædre.

Inghen maa sla seg for dybelige wdi Guds raad oc lønlige domme.

ketterij wele wij aldelis wære wbewaarede. Tw sier
 oss ath somme Bisper ere syndige mend, hwad tha?
 Ther findis oc mange bisper som ere gode mend,
 ath nogre ere sckrøbelige kwnne wij saa well see
 som tw oc haffue thet tijt begræt, men the ere togh 5
 Bisper och Gud er theris dommere, thijn oc alle
 sckalkis ther hand kan oc saa gøre hellige mendt,
 nar thet teckis hans guddommelige willie. Men tw
 mot nw beschrifue oss wdi the werste maade, oc
 med the werste wilkaar tw kant eller oc tegh lysther, 10
 tw schalt tha wijde, ath Christus tolde død oc pijn,
 oc er bleffwen menniske for saadanne syndere, oc
 som hand kand bruge the gode seg til ære, saa kand
 hand oc saa onde menniskirs wdygd wende seg till
 loff oc prijs, fordi hand haffuer eet stort hwss, hwil- 15
 cket ther haffuer mange kar, somme erlige oc somme
 werlige, somme till heder oc glæde, oc andre till
 wanheder oc pijn. Gør fordi wel oc lad wor herre
 paa alting dømme, han kender alle, oc ßine egne al- 20
 som best. Men ath tw sier thennom wandre mit wdi
 døden, oc saa leffuendis som the gaa, fordi ath the
 ere falden konning Cristiern fraa, ther om wele wij
 disputere noget widere. Och er thet saa ath hanwm
 talis noghet nær ij thette swar, tha haffuer tw oc
 icke wij giffuet ther till orsage, med thette tith scken- 25
 dighe breff. Ther som wij kunde, wore wij hanum
 gerne ij thette swar for wden. Men wor wsckuldighed
 maa [I 3a] wij tha icke tije, ath wore børn kunde
 haffue thet i screft ther the med kunde vndewiße
 theris efftherkommere, oc orsage theris foreldre. Tw 30
 sier først ath the haffue wtilbørligen forsmaad theris
 indfødde herre oc konge, ther Gud haffde thennom

Wor herre
 haffwer eet
 storth hwss
 ther haffwer
 atskillige
 kar.
 2 Timothe. 2

Talis
 koning
 Cristiern
 noget nær i
 thette swar,
 ther maa
 han sckylde
 Hans
 Mickelsen
 fore.

giffuet. Thette sier tw, ath tw hafwer huercken bly-
 sill eller ansigt. Tw well weest Hans Mickilssen
 hwes frijhed Danmarcks rige haffuer aff arilde tijdt,
 till ath wdkaare seg een konge oc een første, ther
 5 sculde reghere offuer thet gantscke rijge, then me-
 nige mand til lycke oc gaffen, ædill oc wædill, rig oc
 fattig, mand oc qwinne, lidhen oc stor, borgere oc
 wdlending. Oc nar the haffue bruget then frijhedt,
 tha plejje the icke fordi ath ansee nogen herre, ath
 10 hand er rigens indfødde mand, men for hans chri-
 stellige rygte oc ordt som hand haffuer, aff sith re-
 gementhe, ther wærid haffwer christeligt oc erligt.
 Oc fordi ther høgbaaren herre oc første konningh
 Hans, konningh Cristierns fader hwes siell Gud
 15 naade wor aff gangen, och haffde wærid oss een god
 oc behaffuelig konge, tha haffde wij eet got mod
 ther till, ath hand sculle bliffue syn fader lijg, dogh
 ath han haffde paa then tijd, wdi Norge giffuet till
 kende noget aff thet tijranne sind, ther hand sculle
 20 med tijden brwge, om hand finge meer magt, for
 hwilcken sag som tw well west, ther wor noghen
 twedracht, i mellom Righens raadt, ther the sculle
 hannwm samtycke oc samburde, ther wij lade nw
 fare paa thenne tid, hand wilde tha wære konge i
 25 the dage, fordi hand haffde til sijn hand alle rigens
 leen oc slaat. Tw sier at hand wor oss giffuen aff
 Gud, saa wor och Saul giffuen aff Gud thet Jødiscke
 folck, ij thet gamble testament, men thet angrede
 hannwm siden, hand bleff Gud wlydig och whør-
 30 sommelige, oc fordi skilde hand bode hannwm och
 [I3b] hans børn wedt thet Jødiscke rige, oc gaff
 thet Dauid oc hans efftherkommere. Lad saa wære

Danmarcks
 frijhed til
 ath kaare
 segh een
 konge och
 een første.

Sith tyranne
 sind beginthe
 hand ath
 brwge vdi
 Norge

Then ath Gudt gaff oss konning Cristiernn for een herre
 samme Gud oc een konge, men then samme Gud aff sijn barm-
 som till- hertighed, haffuer oc saa skild oss wed then wmlilde
 steder ath wmlilde mand. Ther Gud wor oss wred for wore synder, 5
 wmlilde mend faa tha tilstedde hand, ath then wmlilde mand fick magt
 magt, han oc bleff oss weldig, ath wor synd schulde straffis
 støder thennom med saa sckarpt eet rijs. Men ther Guds retferdig
 oc saa aff wrede wor stillet, tha skilde hand oss wed then
 theris sæde, nar the grumme mand, aff sijn milde barmhertighedt, oc
 formøghet homode barmhertighe mildhed, ath hwgswale ther medt, 10
 segh. saa mange bedrøffuede hiarte, ther hand haffde
 giort. Tw west well Hans Mickelssen, ath Guds
 retferdige dom, och hans egen sckyldige oc mis-
 trygge conscientze, foriagede hanwm och ingen an-
 den. Nar wij haffue icke tryghed eller seekerhed 15
 aff wort hiartis wsckyldighed, wij ere tha gode ath
 iaghe. Ther findis tha mange konger ij atskillige
 land och rijge, som icke ere giffne aff Gud. Saa sier
 schrifftn om the Israelscke konger, ther then mene
 mand haffde seg taget oc begærid, tha wden Guds 20
 raad och samtycke. The regnerede (sier Osee pro-
 phet) oc icke wd aff meg, oc the wore førster men
 ieg wisthe ther intthet wdaff. Thet sies Gud ath icke
 wijde wdi schrifftn, som hand icke giffuer magt.
 Och fordi er inghen macht aff Gud, wden then som 25
 føier seg effther retferdighedt och Guds budt. Thet
 er icke saa got ath wære Guds rijss oc swerd som
 tw tenckir. Icke giffuer heller Gud theris regementhe
 Saa brwgede Gud Pharaone macht, ther hand til een tijd brwger, andre till plicht
 Pharaone och andre oc bod. Fordi ath the ere redeboen aff theris tijranne 30
 mange ij sind till wold, trengsill oc magt, tha lader thenom
 thet gamble Gud segle sijn eghen rejse, ath theris ondsckaff kand
 testament.

sijden komme Gud till loff heder oc ære, nar han
[14a] tha frelser sijne sønner oc wdwolde børn. Men
hand straffer tha samme tijranner paa thet sijste, then
mene mand till hwgswale oc glæde, hwilcket scriff-
5 ten oc saa giffuer tilkende om mange. Som wore
Pharao, Nabochodonosor, Sedechias, Antiochus,
Salmanasar, Sennacherib, Achab, Hieroboam, oc
andre mange, ther wor herre sloo paa halijn, sijden
the wille icke lade wdaff at synde. Saa seer tw oc
10 nw well ath Guds retferdige dom er konning Cri-
stiern offuergangen. Men lad saa wære ath wij haffue
thet giort, tha schaltw wijde ath wij ere saa orsage
for all synd, ath ther som wij haffde thet icke giort,
tha wore wij Guds obenbare forredere. Oc fordi
15 hwess wij haffue giort, des wore wij plictige for
Guds retferdighed, oc wort menige rigis frijhed, ther
hand haffde forkrencht oc ydermere wille, at hand
kunde oss alle komet wnder een ewigh trelldom.
Danmarcks rige er icke arffue rige, och wore thet
20 en saa, tha er kongen icke fordi een weldig herre
offuer noghet rige, men een tilsiwns mand, ther haff-
uer annammet samme rige (som hand er anthen fød
eller kaarid till) til troerhand, ath oppeholde een
menig fred, oc pleije hwer mand sckell oc rett, seg
25 wden noget besynderlige gaffen oc profith. Men hwess
rett konning Cristiern haffde till Danmarcks rige,
wor aff menige Rigens raads samtycke, ther paa then
menige mands wegne, haffde hanwm hyllid och
sambyrdet for Danmarcks Rigis konge oc forstandere.
30 Dog med wilckaar saa lenge hand holt sijne rige
wdi christellige regemente, effther sijn kongelige eed
oc forplictelße, med besejlde breff oc handfestning,

Hwess
Danscke
mend
haffue
giort, wore
the plictighe
ath gøre.

All then rett
konning
Cristiern
haffde till
Danmarcks
rijge, then
haffde han
aff Dan-
marcks
raads
samtycke.

fordi hwess hand thet icke gjorde, tha wor rigens
 raad forpflichtig medt theris hals och gotz ath aff-
 wærie, hwes wold, macht, trengsill oc offuerlast hand
 førde paa samme rige [I4b] mod Guds low, then
 hellige kirkis, oc thet menighe klerckerijds oc gant- 5
 scke righens frijhed, och mod sijne breff och recess.
 Handt lod selff sette wdi sijn ny log, ath hand schulde
 siynis saa retferdig, ath i hwo seg soor vitterlige om
 meen, tha schulde hand mÿjste ij fingre, ther wij tha
 icke straffe, men fordi thet war icke andet en øglerij, 10
 som een stor part aff andre hans gierninger, tha
 straffis hand aff alle mand, i thet hand sielff holt
 hwerken breff eller eed, ord eller loffue, oc inghen
 ting gjorde hand heller en thet som hand andre forb- 15
 bød. Hand loed een tid ij Jutland stwbe nogre bønder
 for løghen och meened, hwilcket wij tha icke straffe.
 Men effther thij hans gantscke leffnet icke anden
 wor, en falsckhed, bedregerij oc meenedt, tha for-
 wndrer oss storlige, ath hand torde pijn the synder 20
 paa andre, som hand gierne sielff bedreff. Then første
 oc største synd han gjorde mod Gud, rigens indbyg-
 gere, oc andre rigens naboo, wor then, ath hand brød
 sijne besejlde breff oc handfestning, prewilegier oc
 frijhed, ther hand haffde giffuet, ath hand maatte naa 25
 Danmarcks rigis krone, hand førde krij oc orlog
 mod Danmarcks rigis Raads samtycke, hand lod
 dræbe och myrde aff sith tyranne sind, mange gode
 mend paa theris rette orsage, forwden all rædelig
 dom oc tilbørlig reth, som wore Ridder oc ridder- 30
 mendz mend først wdi Danmarck, oc ther nest wdi
 Swerige. Gode oc hellige Bisper, mange Ridder och
 edele mend, ther hulpe hanwm till all then indgang

Thette
 beginte
 han strax
 han war
 bleffwen
 konge

Saadane
 gerninger
 ere ath
 mørde siele.

hand noghen tijdt fick i Swerigis rige, med Borge-
 mestere oc Raad och mange meenløse oc wskyldige
 børn, ther hand lod først w mildelighen aff hugge,
 for wden dom oc redelig klage, oc ath hand kunde
 5 sidhen mette sijn wbegribelighe haardhed oc w mild-
 hed, eller oc noget kunde wære grum[Kia]mere en
 døtzens bitterhed, tha lod hand slæbe the døde
 kroppe aff Stocholms by, och brende i ascke, paa
 eet stort baall, wdi beeg oc tiære. Thijn fule kettere
 10 kalder then hellige kirckis prelather siele mörderere,
 medt thijn skendige mwnd. Men kasth bladet om
 tha schaltw fornemme ath thenne w milde grwmhed,
 oc grumme w mildhed, som thijn herre haffuer giort
 aff thijne raad, Sijbritz, Mester Diricks oc andre
 15 skalkis, thet er ath dræbe oc mörde siele, ath trenge
 saa mange fattige menniscker wdi wantrøst oc miß-
 hob, fraa liff oc welferdt, arff oc eije, hustrw oc børn,
 frender oc wenner, och thet for wden noghen rede-
 lig sag, alsomeniste for een mandz gerighed oc ho-
 20 mod. Ther som andet kwnne hannwm icke forfære
 fraa saadan grwmhedt, tha motthe Guds prophet
 Amos forfærid hanwm, ij genwm hwes mwnd Gud
 saa tall ij thet gamble Testament. Offwer mange
 syndher som Moab haffwer giort wilde ieg benaade
 25 hanwm, ther som hand haffde icke giord een grwm
 synd, thet war at han brende wdi ascke Idumee kon-
 gis been, oc fordi sier wor herre, ath han skal sette
 ild paa theris stæder i gien, oc slaa theris konge oc
 alle theris første i hiel. See her till arme mand, hwor
 30 stoer een synd thet wor, ath brwghe grwmhed mod
 been och døde kroppe. Then w mildhed hør dieff-
 uelin oc icke mennisckin till, ath kwnde icke mettis

Koning
 Cristiern
 med sijne
 raadgiffuere
 maa till-
 børlige
 kaldis siele
 mörderere.

Amos 2

Ath icke
 kunne
 mettis ij
 grumhed aff
 mennisckins
 timelige
 død, thet
 hør dieffuelin
 till.

wdi eet mennisckis død, wdhen thet schall oc for-
haste seg, oc spijlde sijn grumhed effther døden paa
kød oc been, ligerwiss som døden burde icke ath
wære then sijste plage, ther mennisckin kand lijde 5
her paa iorden. Ther mottw forlade teg till, ath wilde
icke Gud lade saadan synd wære wpint, ther aff hed-
ninghe wor giort, mod een hedning, ther wor sla-
ghen wdi een standende strijd, hwad kantw tencke
ath Gud wil gøre [K 1 b] mod een mand ther er chri-
sten, oc holder seg christen, oc haffuer tha samme 10
wmildhed brwged, icke al ene mod een christen
mand, men mod flere en halfierdsinds tiwffwe oc i
fredelige dage, mod beseijlde breff oc kongelig eed,
paa hwilcken eed hand haffde højtilighe anammed
Jesu Christi benedide legomme (som er all kierlig- 15
heds och fredsommeligheds besegling) ath hun
schulde wbrødelige holdis, ij sandhet tha will thet
straffis ij nar thet skeer. Ther nest lod hand sencke
wdi then østre strand, høgbaarne førstis sende bud,
kongens aff Paalen, med andre skibmend och hof- 20
folck, mod all naturlige sckell, en sidhen schreffuen
log, ther Tyrckin eller Tatterin haffde aldrig giort
i mod theris obenbare fiendis sendebud oc møget
mijndre mod thennom som wore fredsommelige. I
samme dage lod hand sencke wdi eet grwnt wand, 25
Abbeden aff Nydale closter med sex andre brødre,
then samme stwnd the ginge fraa alterid, oc haffde
anammet Guds legomme, oc haffde herbærid kon-
ningh Cristiern med alt sith folck. Ath saa betale
ij herberre for mad och øll, roo oc mag, thet er ath 30
mørde siele. Nar haffuer thin kettere hørt saadan
wmildhed, the maatte hwerken nyde theris embede

Hwem
haffuer
nogen tijd
hørd aff
verdsins
begyndelse,
ath saadan
besegling
war brwt
oc icke
holden

eller Guds legomme got, eij theris øll eller mad,
 kierlighed eller tieniste, med mijndre en the schulde
 iw dødis for hans tijranscke misstancke sckyld. Ther
 nest befool han mester Dijrick ath sencke tho graa
 5 brødre aff Stockholms closter. Desligest lod han
 mørde for Abramstorp, tre edle Jwnckre, med een
 liden dreng ther haffde hanwm tient, med tro oc
 ære, och wore wdsende ij raads wijß, aff then wel-
 dighe hob knechte som laage i Swerige, ath forhandle
 10 med hanwm om mester Dijricks regemente wdi Swe-
 rige, met hwilcken hand haffde hanwm forwanled
 thet gantscke rijge, oc thet giorde [K 2 a] hand eet
 liwss paa natthen, for wdhen dom oc rett. Nu mottw
 robe, om tw haffuer noghet sckell. O thijn siele mør-
 15 deræ, wij læße aff mange wmilde førster, ther med
 falsck dom haffue dødet mange wsckyldige menni-
 scker. Men sielden høre wij ath nogen weldig konge
 ther pleier obenbare ath retthe, med swerd oc bødill,
 lader hemelige om natthe tid mørde folck, oc then-
 20 nom serdelis som ere wsckyldige, oc komne herrin
 till gode, ath ware hanwm ath sijn skade, oc sijne
 rigis forderffue. Huore tijth læße wij ath hele landt
 ere forderffuede, med Guds plage for saadane syn-
 ders sckyld, en siden een mand fordreffwet oc for-
 25 derffuet. Thet meeste wor conscientze nagger er thet,
 ath wij fordroke hanwm alt forlengge, wdi sijn grumme
 wmildhet, fordi oss haffde burd fraa thet første ath
 wærid hanwm modstandige, paa thet hand skulle
 icke størt saa møget wsckyldigt blod. Thet er langt
 30 fraa wij haffue syndet ther wdi, ath wij ere hanwm
 fraa falden, fordi wij wore dess plichtige saa frempt
 wij sckulde icke wære Guds forrædere, ath giort thet

Oh thijn
 siele mørdere
 huore
 grwselige
 will Christus
 handle med
 teg.

Wij haffue
 ther icke
 syndet wdi
 ath wij ere
 kong
 Cristiern
 falden fra
 hande fordi
 wij wore
 dess plichtige

sex aar før thet skede, dogh ath wij altijd forhalede
 wor rett wdi then beste mening, ath hand schulde
 seg sielff besinde, oc noghet lade aff hans wmlde
 gerninger. Kand ickæ Cornelius Schepper giøre hans
 sagh retferdig, tw haffwer ther hwerckin handt eller 5
 mwnd till. Men hwore hand wrier och wender seg
 mangelunde, haffwe wij langhe læst. Tha schulde
 hand saa snart saffene øster oc westher som gøre kon-
 ning Cristierns w mildhed till retferdighed, oc wdygd
 till dygd. Subtilig løgen haffuer hand screffuet for 10
 fremmede landsckaff, men for oss Danscke mend
 ther kende konningh Cristiern till pricke er hwn
 saare groff, fordi wij kunde tage paa henne saa stor
 er hwn, [K 2 b] dog han icke wisthe huad han screff,
 anderledis en som tw oc andre skalcke hanwm wn- 15
 derwijste. Oc fordi wor thet stoer skade, ath saa
 mange sckøne ord, schulde spildis ij saa stoer løgen
 oc bedrægerij. Men ther om een anden tid. Wij tale
 intthet om Torbiørn Oxe, Her Knwd Knudssen,
 Steffen Webersteen, Juncker Johan, Jørgen scriffuere 20
 oc andre mange, ther hans weldige tyrannije lod
 døde, somme af eet hemmeligt had, oc somme af
 sijn vbegribelige gerighet oc thet for wden al redelig
 oc retferdig dom. Oc met faa ord, ther som wij wele
 bescriffue wijdelige oc tilbørlige hans falsck oc swig, 25
 wold oc magt, mord oc drab, sckat oc beswaring,
 med siße oc told, laan oc hielp, oc andre falscke
 omslag, i mod hans beseijlde prewilegier, breff oc
 recess, tha skulde oss fattis bleck oc papijr, oc tret-
 tis øgen oc hender, før thet kunne altsammen be- 30
 scriffuis. Aff sijn wsielige gerighed oc skalcke raad,
 lod han seg wære een myndig herre offuer alt thet

Desse ere
 then mijnst
 part, aff
 koning
 Cristierns
 falscke
 omslag.

som ij riget war, i hwem thet tilhørde, geestlig eller werdslig, ædil oc vædil, rig eller fattig, mand eller qwinne. Hand begærede ath theris arffuelige vnder-
sotte, schulde giffue hanwm aarlige till ewig tidt,
5 ij gode gylden, och fordi ath the thet icke wilde samtycke, tha begynte hand ath gaa effther all theris welferd. Haffuer tw icke hørt Hans Mickilsen Guds retferdige dom, wdi thet gamble testament, i mellom Achab konge oc Naboth iesrahelite. Achab begærede
10 Nabotz wingord, till kiøbs eller schiffte. Naboth soor oc sagde, saa sandelige som Gud han leffwer, tha schaltu icke faa thet arff ther mine forældre haffue mig lath effther seg. Achab beclagede segh for ßin drotning Jezabel, ath han fick saa kortthe
15 swar. Men hwn lodt strax beliwge manden paa sijn halss, ath hand haffde bespottet Gud, oc foracthet kongens Maiestat, oc ther [K 3 a] med forbrwt bode liff oc wingord, hun lod hanwm strax steene till døde paa hans eghen agher, aff then mene mand.
20 Hwad sckede ther. Gud wdsende sijn prophet Heliam till Achab oc sagde. Tw haffuer i hiell slaget, och tw haffwer besijt. Men hør hwad herren sjer. Paa then samme agher som hwnde slickede Nabotz blod, schall ock tith blod slickes aff hwnde. Hwilcket ther
25 oc saa sckede, then tid Gud lod i hiell slaa formeldes sijn tienere Jehu, Jezabell oc alle theris børn. Oc tilforne Achab aff Sijrie konge, som schrifften klarlige holder. Thette er kortteligen sagt, fordi ath historien er saare lang ath fortellie fraa første oc til
30 sijste. Men thet som sagt er, er ij then mening sagt, ath tw schalt wijde hwess ret folck haffuer offuer theris arff oc eje. Ther som Achab icke motte

3 Regum 21

3 Regum.
22 et 4
Regum 9

Her kan sees hwad reth een konge haffuer met sijne wndersotthe, och hwad reth han icke haffuer

nøde Nabet til at sellie eller schiffte med seg een wijngord hwad ret kantw tencke the tijraner haffue, ther wele trenge christet folck, till ath besegle seg fraa i theris hender arff oc eije for intthet, oc gøre seg aff frij mend med theris børn oc effterkommere, till ewige træle, oc helst blant christet folck, ther ere i twenne maade frij, først aff naturin, oc ther nest aff Jesu Christi døds oc pinis werdsckyld. Saa stor rett haffuer een bonde till sith godts, som een konge till sith rige. Och større ret haffwer een Rid-
 dermandz mand, till sith rette arffue gotz, en een konge till sith rige, fordi hand maa affhende sith medt gaffue oc kiøb, thet er, giffue oc sellie hwem hanwm lyster, dog saa ath hans arffuinge icke gørs noget wskell. Men thet maa tha een konge icke gøre, effther thij hand icke maa noget affhende, ther kronen tilhør, wden med forlening och pant, hans aarlige rentthe er hand weldig oc herre offuer, men till rigeth er hand een tilsiwns mand, om hand er ellers een Christen konge. Thette er [K 3 b] then rette oc klare sandhed ther Gud dømmet effther. Men koning Cristiern wille icke alsomeniste være herre offwer Danmarcks krone, men offuer alt thet som wdi riget war, hwad heller thet hørde till Riddersckabet eller oc then menige mand. Hand indførde thenne
 Een større tyranne røst kan aldrig sies aff nogen tyrann

tiranne røst i Danmarck. Giff meg aff mit eghet. Oc fordi hand wor kommen wdi then mening aff skalke raad, tha lod hand seg være sømmeligt ath paa legge Told, Siße, Sckat och anden beswaaringh for wden ende, mod wort rigis gamble seeder och prewilegier, och thet icke alsomeniste paa wdlen-
 dinge, men och saa paa righens borgere och indbyg-

gere, han laanthe oc borgede medt falsck oc swig,
oc inghen betalde hand wdhen med breff oc snack.
Hand scriffuer wdi sijn orsage mod the Lybscke,
ath then told hand paa lagde wor giort for hans trang
5 sckylt, och skulle icke ware lenger en ij thw aar,
oc tha strax igenrobis. Men ther nogre gode mend
thet lesthe som wiste aff hans opsæt oc paalegge,
tha sagde the med got gammen, ath haffde hand en
screffuet sex aar, thet war en tha løgen, oc bedregerij,
10 fordi thet war icke wdi hans sind, ath hand sckulde
nogen tijd affleggis. Hand scriffwer oc eet breff the
Dantsckir till, wdi hwilcked hand seg bekender ath
haffue syndet, och thet icke giort hanwm burde, oc
helst wdi eet konge embede, och thet sier hand seg
15 wære offuerganget, fordi hand icke kende Gud. Han
sier ydermere ath hand fordrager sijn elendighed
gantscke gerne, oc all sijn modgang, helst fordi ath
samme elendighed, offuergick then hellige konge
Dauid, ther tha kom till sith righe paa thet sisthe,
20 fordi haabes oc konning Cristiern ath thet samme
schall hanwm medt tijden wederfaris, ath han oc
saa schal faa sith righe igien. O hwad thet er wblwe-
lige oc wchristelige sagt, ath hand [K 4 a] ligner sijn
sag wed konning Dauids prophetis. Konning Dauid
25 giorde icke wden een tijd hoor, och drepte een mand
for samme hoor, aff naturligh sckrøbellighed, ath
han ther med kunde betecke sijn synd, sijn kongelige
ære til bestand, ther burde ath wære wdi alsomstørst
agt oc wrdning, oc ther fore giorde hand stor plicht
30 och bod, och bekende sijn synd for Gud, som then
hellighe scriffth indeholler, oc the psalmer som hans
penitentze er giord wdi, paa thet wij schulle icke

Thet er oc
eet aff hans
beslagne
stycke, vdi
hwilcked
han lader
segh ath
wære saa
wijss

2 Regum 15

Ibidem 11

O hwad ther er stor scell ij mellom kong Dauids prophetis oc kong Cristierns elendighed. oc saa sije, ath ther beteckis nogre hemmelige sacrament oc figurer wdi konning Dauids flucht oc elendighed, som wore langt ath sije wd aff. Men konningh Cristiern ther haffuer dødēt saa mange christen mend, obenbare oc hemeligen, mōrd oc drept fattige 5 wsckylidige børn, oc menløbe iomfrwer oc qwinner, ther hand lod om natte tid begraffue, sijden the wore drepte oc qwalde i torn och fengsill, och giorde ther aldrig anden plith fore, wden thet daglige anger hand er wdi, ath han kand icke døde flere, en hand 10 haffwer giort. Oc thet wil hand icke heller bekende, ath hand haffuer ilde giort. Men for wden blygsil scriffuer vdi sijn orsage bog, mod wor naadige herre konning Frederick, ath hwes hand haffuer giort wdi Sverige eller Danmarck, then stwnd han wor theris 15 konge, haffuer han altsammen giort medt rett oc sckell, for wden all argelist. Saa tilstæder Gudt ath hand medt sijne egne ord, besckemmer seg selff. Før en Danmarcks Rige noget tijdt gaff klage offuer hanwm, tha wor hans rygte saa wijde førdt, ath wdi 20 Walland, Hispanien, Franckerighe, Engelandt, Skotlandt, och gantscke Tydscke twnge, wisthe the alle ath hand wor een wmildt mandt, och een wchristelig første, hans gierninger waare icke saa hemmelighe ath the kwnde sckiwlis wdi eeth righe. [K4b] Hand 25 tørff icke klage paa Danscke mend, ath the hannwm beraabe med schriff eller tale, fordi ath the samme sckalke ther hand brwgede wdi grwmhed oc tjiranie, som nu ere, oc wore, før en hand rømde Danmarck, spredde om kring alle land, haffue hanwm 30 saa beganget, at the offthe icke neffne hanwm, wden meth thet hellige kors teghen. Kunde oss Danscke

Thette bewijs han aldrig om han en opscreffwe alth thet bleck oc papijr ij werdhen er.

Kong Cristiern gorde sijne gerninger icke saa hemelighe ath the kunne lenge sckiwlis

mend noghen tid skee een større haanhed i fremmede land, en nar the fremmede knechte komme wdaff landet, thet wor nw med mijnde eller wmiijnde, oc atspordis, hwore thennom behaffuede then Danscke tieniste. The swared oc sagde, at the wore aldrig wdi thet landt, ther theris halss sadh saa løss, som hand gjorde wdi Danmarck. Och hwij schulde the thet icke sije, nar the saage ath ingen war tryg eller sæker paa lifff eller gotz, wære seg ædill eller wædill, brødig eller wbrødig, fordi ath the haffde alle eet wilkor, nar the waare kommen wdi koning Cristierns had, och fordi ther som wij haffde aldrih klaget wor nødt, tha wor han tha berygtet een tjirann, ther hengde paa hwermands lifff oc lycke, offwer ald then gantscke christhendom. Tw weest well Hans Mickelssen, ath thet som nw schreffuet er om koning Cristiern, ij hwo thet screffuet haffuer, anthen wdi opsielße breff eller anden orsage oc klagemaall, er then mindste part aff hans gerninger, oc møget wære hanwm skonet ath andre mange schulde icke røbis, ther hand dog nødde oc trengde, brwgede wdi mange wchristellige gerninger. Een part slaa wij oc wndher for hans kongelige Maiestat sckylt, fordi wij icke gerne schriffue, wdhen thet som obenbarligt er, icke alsomeniste for oss Danscke mend, men oc saa vdi andre land oc rige, ath hwermand sckall wijde oss wære obenbarlige nødde, till hwes wij haffue giort. Oc en [Lia] dog ath desse artickle wore meer en sag nock, till ath aff hylde een herre och een konge, tha fordroghe wij thette wold och offuerfald medt eet stort taal, thet som en nw nagger wor conscientze saare nock, dogh wij paa then tid

Thenne
snack motte
sies oss
Danscke
mend till
stor wanære.

Wij tije
møget aff
hans
gerninger,
ath cristne
førster scule
icke foractis
for hans
skyld

haffde ingenledis opscreffuet hanwm hyldsckaff, om
 ther haffde wærid noget haab, ath hand wilde lath
 seg sije. Men ther som hand gick effther wor halss
 och welferd, aff sith blodige hierte oc grundløbe
 gerighed, slegt oc wenner, arff oc eije, paa wor rette 5
 orsaghe, ere wij en syndere for Gud, som inthe men-
 niske kand seg orsaghe. Men tha tientte wij hanwm
 med tro oc ære, saa lenghe hand wille oss nøde till
 ath samtycke oc giffue macht alle sijne wchristelige 10
 gerninger oc brwge oss wdi tyranni, mod Guds
 retferdighed oc al naturlig log. Oc fordi trengdis oc
 nøddis wij (for then lydelße wij ere wor Gud oc
 skabere, oc then tro wij ere wort fæderne land plic-
 tige) ath optage hyldsckaff, bode med breff oc swerd
 om wij schulle nogen tijd wære erlige mend. Fordi 15
 konning Cristierns recess besluttis wdi thenne me-
 ning, at nar som hand icke holde sijn kongelig eed,
 oc alle andre artickle wbrødelige indscreffne i samme
 recess, tha schulde thet gantscke rigens raad, wære
 dess plictig wed theris ære, ath affwærie rigens ouer- 20
 last, och ther med eij forbryde segh, eller ath haffue
 fòrd nogen affwnd skiold anthen mod kongen eller
 riget. Och for then sag haffue wij erlige fichtet mod
 hanwm, meth tilbørlig atwarsill, ath hand eller no-
 ghen anden christen første schulle icke sije, ath wij 25
 haffue hemelige eller forrædelige mòrd eller drept
 wor konge, aff eet lønligt had, eller for anden be-
 synderlig wild, som dogh er offte sckeed wdi andre
 land mod tyranner oc vchristellige første. Oc thet
 som giord er kand tha icke kaldis figt, thi ath wij 30
 haffue oss for[Lib]dettinget, ligerwijss som Daud
 icke figtede mod Saul Jøde konge, dog hand haffde

Her burde
 oss meer ath
 lyde Gud,
 en nogen
 werdsins
 første.

Thette
 haffue wij
 altsammen
 giordt ath
 wij vilde
 erlige figte.

ther till godt reth, men wndledde seg for hans tj-
ranniske forfølling, och holt seg offuer een sijde,
saa lenge Gud dømde emellom Saul oc hanwm, oc
fordi sagde Daudid ther hand haffde tøsver lempe
5 til ath slaa Saul. Saa sant som Gudt hand leffwer, tha
schall ieg icke wdrecke mijn hand, paa herrins smurde
mand, vdhen hans tid er kommen, eller hand falder
ij strijd, ther som ieg icke kan wære hanwm qwijt.
Tror tw icke ath ther som wij wilde werlige handlet
10 met hanwm, ath wij kunde icke haffue ladet een køn
oc herdig karll taget hanwm aff dage, och slaget
hans hierte sønder ij hans bwg, som ij gammell tid,
oc atskillige land er giord mod weldige tjrranner
aff køne dierffue mend, eller oc i andre mode for-
15 giort hanwm, om wij hade icke frygthet Gud oc
hafft æren kær. Thij handlede wij icke med hanwm
effther hans forsckylning, men som christet folck
burde ath giøre, oc erlige mend well staar. Wij ere
nest Guds hielp, oc haffue wærid erlige mend, saa
20 wille wij oc gerne døø med æren. Ath wore effther-
kommere skulle icke for wor sckyld, haffue nogen
blygsill, eller slaas for hoffuedet, aff nogre the ger-
ninger ther wij haffue giort, ij thenne forhandling
modt konning Cristiern rigens fiende oc forderffuere.
25 Oc dog hwess giort er, lade wij oss icke tycke, ath
wij haffue thet giort, men wij tacke ther Gud fore,
ath han haffuer oss skild wed then wmlde mand,
ath wij schulde icke komme wdi then wmlde løjjes
mund, oc icke heller smitte wore hender wdi een
30 smwrd kongis blod. Dog hand selff sagde for nogre
aff sijne wener ath een prophet waret hanwm ath
thet hand schulde worde landflyctig aff Danmarck,

Gudt
haffwer tha
giordt
altsammen,
wij haffwe
inthe giordt.

men sculde tha igien komme, oc faa offuer hand
 mod thenom som hanwm wddreffue, oc straffe hwer
 wed sijne gerninger. [L 2 a] Men wogte seg ath then
 prophet wor icke aff thet slag som talis om i scriff-
 then oc sies. Jeg scal wdgaæ oc wære een løjneren ij 5
 alle propheternis mwnde. Thet hender oc offthe ath
 wor herre wil plage wore synder, med falscke pro-
 phetier. Saa sier han hoss Hieremiam oc Ezechielem,
 oc ieg haffuer beswijget then prophet. See nw till oc
 offuerweij grangiffuelige hwilcken ther wandrir meer 10
 wdi mørck oc forblindelße, koning Cristiern eller
 Danmarcks rigens raad.

Hans Mickelssen.

I thetthe ene stycke giffwer tw tith gekerij paa scriff och merckellige til kende, hwadt forstand tw haffuer wdi scriffthen. Sancte Powell biwder ath wære herrer oc førster vnderdanige, til Titum i thet tredie capittell, oc sancte 15 Peder biwder ath wij schulle wære hørsomme, icke al ene gode oc fromme, men oc onde oc wchristelige førster, vdi thet første breff oc tet tredie capittell, oc Sancte Powel bewißer till the Romere wdi thet trettinde capittell, ath all macht er skicket aff 20 Gud, oc hwo som stander mod machten, hand stander e mod Gud. The wille kaldis wore siele gemmere, oc the schulde reghere oss med Guds ord, oc the bewijße thenom saa groffueligen ath the ere plat vforstandige wdi schriffthen, ath the eij wijde andet 25 en the haffue giort alt thetthe medt rette. Oh i siæle mœrdere, hwor grusellig will Christus handle med edher.

Swar.

Haffde wij nogen tijd fareth saa groffuelige wildt, wdi scriffthen, som thin kettere haffuer giort ij desse scriffther, som ere indførde wdi thenne artickel, tha
5 motthe tw kalde oss forstockede knwbbe, mørkhet oc nat, eller huad teg lysthe, men nw far tw saa groffuelige wild, at then som aldrig lesthe wdi bogh, kand wnderstaa ath desse scriffther ere wrangelige inddragne paa thenne artickel [L2b] oc serdelis till
10 then bewijsning tw agter, oc en wiltu kaldis then wijße Hans Mickelsen. Tw giffuer nw merckellige till kende, hwad thet er een farlig ting, ath bliffwe mester eller doctor paa een maanitz tid. Thet hender teg fordi, som een part aff wore ny læremestere, wij
15 daglige faa hiem aff Tydscke land, ther strax the haffwe wærid med ath dricke i Dantscken eller Kønningßbergh een thønne prytsing, eller oc i Straalsund en thønne øl, tha ere the saa wijse, ath the kwnne spotte oc bande Pawer, Bisper, Prester, Mwncke,
20 fortale himmel oc iord och disputhere paa all then lerdom som wærid haffuer wdi then hellige kircke, ij fiorthenhwndret aar, oc spotte the helgen ther med blod, bøger oc lerdom, teghen och wnderlige gierninger, haffue bestørcket aff Guds naade then christen tro, oc then gantscke christendom ther med
25 kommet wnder Guds lydilße. Saadan een klerk æst tw, oc saa bliffuen sijden tw wast wdi Wittenberg, tho eller tre maanede, wden ath thet kunde dess snarer henge wed teg, ath tw tilfornet wast Bacca-
30 laureus, oc ther till med forfarin wdi møghen skalcke handell, oc falske omslag. Tw sier først ath wij

Saadane
manghe
doctores
haffwe wij
nw ij
Danmarck

Saadan
vnderskede
gør Hans
Mickilsen
paa
scriffthen

skulle være vnderdanige for all offuermagt. Oc
effther thijn mening, thet sckal saa forstaas, ath off-
wermagt maa gøre hwad henne lysther, oc henne
maa ingen staa i mod, eller straffe. Thet er, biwder
kongen ath wij skulle dømme een wskyldig mand, 5
fraa lifff oc gotz, een fattig widue fraa arff oc eije,
ath dræbe oc mörde, røffwe oc stæle, skende oc
brende, thet skulle wij strax giøre, oc ther maa
ingen sie i mod fordi wor herre haffuer sagd wed
sijne Apostle, ath wij skulle være vnderdanige for 10
all offuermagt. Saa haffwer tw lært wdi Wittenberg,
ath vdlegge scriffthen, ij then ny schole, ther will
nw reformere then gantscke [L3a] werden. Men
fordi ath scriffthen wdlegger seg selff wdi thet stycke,
som ij mange andre, tha haffue wij thijn vnderwijs- 15
ningh inthe behoff. Ther som sanctus Paulus sier,
at wij skulle være herrer oc førster vnderdanige,
thet sckal saa forstaas, nar som the icke trenge eller
nøde oss till ath gøre thet som er emodt Gud, eller
Gudts bud oc retferdighed, fordi ther som the thet 20
giorde, tha skulle wij meer lyde Gud en menni-
sckin, begære the sckat, trelldom eller tienniste, eller
och andet wij kwnde afflade wden synd, tha skulle
wij være thennom lydige oc vnderdanige, men
biwde the oss ath dræbe folck, røffue oc tage fraa 25
the wskyldige, ath dømme wretferdig dom, oc ath
swerie oss om meen, oc ther til med ath samtycke
anden synd oc wdygd, som waare ath sælie retferdig
dom, oc then wskyldige for gunst och gaffue, for
wild eller wensckab, for frygt eller fare, tha schulde 30
wij meer lyde Gud en menniscken. Ath Gud scall
icke sie till oss. Om tw saast een tiwff tha løpstw

med hanwm, och med hoorkarle haffde tw oc part. Prophetins mening er, at med raad, tilskynde, styrcke, synde wij icke møget mjindre, en then som synden gør. Och fordi nar sanctus Petrus sier ath
5 wij schulle wære hørsomme, icke alsomeniste gode oc fromme, men oc saa onde oc wchristelighe førster, tha schall thet vnderstaas, ath nar the ere segh sielffue onde for Gud, oc wele tha inghen nøde till
10 icke forsmaas. Om tw thet icke forstaar, tha merck eet exempil for mange. Er een første een hoorkarl, een Dranckere, een daablere, een aagerkarll, och een ødere, och brwger segh all ene wdi Guds fortørnelße, hanwm schulle wij icke forsmaa eller foragte wdi
15 sith embede, nar som han noget biwder oc begær seg eller riget til gaffen oc bestand [L 3 b] eller ij hwess maade hand wille oss trenge, dog saa ath hand all ene wore een syndere i samme trengsill, oc icke wij medt hanwm, ath han trenger oss fraa wor rett, besckatther, oc offuerfalder, thet er hanum synd for
20 Gudt, men ath trengis, besckattis oc offuerfaldis er icke synd, men stoer werdsckyld, om ther er eet got taal hoss. Tror thin kettere icke ath Jøderne syndede, ther the tilstedde ath theris høffdinge korbefeste
25 Christum Jesum Guds søn, wor herre oc frelsermand, effther thij thet wor i theris magt, ath frelße hanwm aff theris hender, oc helst fordi ther stoer wdi lesten, ath the tilforn wille fanget Jesum, men the torde icke for menigheden ther wor thennom forsterck.
30 Men fordi koning Cristiern wor seg icke alsomeniste selff ond, men wilde giøre oss onde med seg oc brwge oss vdi synd, till ketterij, mord, wold, offwerlast, oc

Thete er
then retthe
mening
paa sancte
Peders ord.

I saadane
styker bør
oss ath robe
met halss oc
mund, mod
alle førster
och sije wij
schwle meer
lyde Gud en
menniscken

Thet wed
Gud ath
thette er klar
sandhedt.

Osee 8.

til at giffue macht oc stadfeste alle hans vchristelige
gierninger, tha burde oss meer ath lyde Gudt en
hanwm. Wij soore hanwm huldsckaff, men dog met
wilkor, hand soor oc oss oc riget een eedt, ther haffde
møget paa seg, oc Gud giffuet hans eed, haffde wæ- 5
rid wbrwt i dag, paa wor eed schulde icke findis
nogen brøst. Men fordi han holt hwercken Gud eller
oss loffue, tha wore wij hanwm icke heller loffue
plictige, och haffue wij noget brwt Gud emod paa
konnig Cristierns wegne, tha er thet icke andet, en 10
ath wij holde hanwm forlunge medt loffue, oc til-
stedde ath han saa lenge brwgede hans tyrannie oc
wchristellige regementhe, vdi hwilket wij ere saare
brødige for Gud, wdhen the gode mend som hanwm
rwndelige paa mijntte, dog hand bleff ther aff icke 15
dess bædre, men the ere tha for Gud orsage. Thet
weed Gudt ath hwes wij haffue giort modt konning
Cristiern, haffue wij icke giord aff kæde, eller no[L4a]
gen løssactighedt, men aff obenbare nød, oc wor
blotte trang, ath wij wilde fordettinge wor halss, oc 20
all Danmarcks rigis frijhed oc welferd, ther han gick
effther, aff sith homod, oc sijn wbegribelige gerig-
hed. Tw sier framdelis aff Sancti Pauli ord, ath hwo
som staar i mod macht, hand staar i mod Guds
schicke. Thet sckal wnderstaas Hans Mickelsen, 25
nar machten saa føier seg effther menigheds gaffen,
ath hwn icke brwgis Gud til fortørnelße, oc serdelis
nar machten er aff Gud. Thet er tilforne sagt, ath dog
all macht er aff Guds tilladelße, hwn haffuer dog
icke stadfestelße aff Gud eller macht, som Osee hand 30
sijer. The regnerede men icke aff meg. Oc dog wilde
wij gierne achtet hans macht, ther som han wilde

holdet aff Gud, och achtet sijn eghen Maiestatelige eedt och ære. Rob nw thijn kettere saa lenge tw reffner, oc sig ath hwess wij haffue giort thet haffue wij icke giordt medt Guds ord. En haffde wij nær forgett eet aff the groffue stycker. Tw well weest then tidt slotz loghen till Kiøffnehaffen wor teg beffalid, ther konningh Cristiern wor ij Swerige, oc fornam ath thet gantscke Riddersckaff kunde ther icke bliffue, som hand haffde actet, dogh ath mange bleffue ij lde
5 saare, ther hand fordi lod hiem sendhe med breff till Sijbret, ath hwn schulde lade thenom halβin aff hwgge, oc giffuet thenom till klage, ath the haffde rymbd fraa theris konge, och lat hanwm ij fiende hender, dog then milde Gud lod thenom saa lenge
15 driffue for wind oc woffue, ath han kom selff till Kiøffnehaffen før en the. Rob nw, o thijn siele morderere. Wij tale inthet om thet breff wij haffue alle seet, som hand screff til mester Hans Mule ath hand schulde forsamble thet Norske raad, oc lejde thenom till seg, om the wille icke ellers komme, oc saa forraade theris halβ, nar the waare kommen [L4b]
20 Saa giorde han och till Jørgen schriffwere, mod Erchebisp Erick aff Trwndhiem, och saa for wden ende. See nw om een christen mand burde saa ath
25 gøre. Som wij wore christet folck, saa burde hanwm ath wære een christen første, effther thij hand wille saa kaldis. Een christen første haffuer icke then macht offuer sijne wndersotthe, ther een hedningh haffuer offuer sijne, fordi Christus haffwer saa sagt.
30 Hedinscke første brwghe wold macht oc trengsill offuer sijne vnderdane, men thet maa icke saa wære blant eder, thij ath then som wil wære øffwerst ij

blant edher, han scall wære allis edre tienere, at tiene andre, thet er at giøre theris gaffen oc rame theris beste, oc icke arge paa thennom, trenge, platze, møde, eller wmaghe till wrette, fordi hwo thet gør han er icke konge men een tyrann, oc wden twill tha will 5
 Christus (som tw rober) grwsellige oc haardelige handle met teg for then skalke oc wrange mening tw haffuer, vden tw snarlige bekender teg. Oc oss bliffuer hand saa god och gunstigh, ath handt will affsletthe manghe aff wore daglige synder, for then 10
 kerlighed wij haffue till Guds retferdighed, ath wij hanwm til ære, oc saa mange bedrøffuede hierte till trøst oc hwgswalelße, wille icke lenger fordrage thet ynckelige oc wchristelige, sckadelighe oc forderffuelige regemente, ther konning Cristiern aff Sij- 15
 bretz, thijne, oc andre sex hundrede sckalckis raad, haffde førdt her ind wdi riget, mod Guds log, och alle redelige sckicke.

Hans Mickelssen.

Seer saadan een herre er wor Gud, hand kand for- 20
 herde for syndsens sckyld, hwem hand will, oc opliwße aff sijn mißkund hwem hand will, dog schulle wij wist [M1a] wijde, ath thet er sckicket aff Gud till allis wore beste, (som ieg wisselighe haaber) thij wij haffue saa mange efftherlignelße, bode wdi 25
 thet gamble oc ny testamente, ath nar Gud wille bewijße sijn guddommelige godhed oc krafft, tha haffuer hand giort altingh saa gantscke till inthet, ath hwerm and mothe sckenbarlige see oc forstaa Guds vnderlige gierninger. 30

Swar.

Vdi thenne artickell haffuer tw taled oss møget til gode, dog tw icke wiste hwad tw sagde. Konning Cristiern wor forherdet for sijne synder sckylt, och
5 aff Guds retferdighedt skicket til een tid, ath straffe wore synder, ther er tilforn wijde nock forclarid, och thet sckede wdi sandhed for wort beste, oc fordi opliwste Gudt wort hiarte, ath wij schulde kende konning Christiern, for then mand hand wor, och
10 icke giffue hans synd och wdygd fordi lengher macht. Thij haffuer Gud till ath stadtfeste wore anslag, saa giort hanwm till inthet, ath alle the stycker hand beramede oss til onde, sijden han kom aff riget, ere hannwm alle ganghet twert emod, och thet er huer-
15 mand saa sckenbarligt, ath the ther wdi wisselighe kende Guds retferdige dom, wden hwes konning Cristiern aff sith euangeliske hierte, med edele mand skipper Clemed, haffuer plaget til een tid, fattige købmend till siøs, ther oss haabes ath oc faar snarlige ende. Och fordi tacke the fromme Danscke mend
20 Gud for sijn wbegribellige naade, ath hand haffuer thennom anseet, och icke wille lade thennom komme wdi then vmilde tyrannis hender. Men haffuer dømd ij mellom hanwm och oss een retferdig dom, oc
25 skild oss wed then forgifftige pestelentze. Ath wij schulle icke gøre wore hender blodighe [M1b] wdi hans dødt, ther wij haffde dog stoer retth till, om wor herre wilde ther til haffue brwget oss. Men hand wiste best hwore alting burde ath være, och fordi
30 haffwer hand alting skicket oc giort, effther sijn benedide oc guddoms willie.

Konning
Cristiern
war Guds
bødil til
en tid

Oss lyste
icke at
wære Guds
bødill mod
konning
Christiern

Hans Mickelssen.

Men kære wenner lader oss bekende wor sckylde emod Gud, han haffuer saa loffued oss wed sijn prophet Ezechielem, wdi thet attinde capittel, ath handt icke will wdi hw komme wore synder, nar som wij mißhaffue thenom, oc lader oss bede hanwm om hans naade thij han haffuer loffuet oss, at hwad wij begære aff hanum vdi Christi naffen med een ret sckickelig tro, thet skulle wij vndfange. Joannis wdi thet sextinde capittel. Wij wijde icke hwor lang tiden er, the thegen ere fast framgangen som sculde komme (effter Christi ord) for dommedagen, ther fore lader oss waage wdi Guds ord med brendende lamper, oc nar Christus wor brudgomme kommer, enthen om affthenen, eller oc om mijdnattis tide, oc banker paa at wij motte være rede, oc lade hanum ind, oc saa indgange med hanwm wdi thet ewige werdschaff, hwilcket beredt er alle hans vdwolde helgen, thet vnde oss alle Gud fader, Søn oc then Helliand. Jesu Christi naade oc miskund være med edher alle Amen. Screffuet wdi Andorp vdi Brabant, aar effther Christi fødsil. M.D.xxiiij.

Swar.

Hans
Mickilsen
kan være
huad hanwm
lyster.

Tw haffuer nw her til i thette breff wærid kong Cristierns aduocath, oc wdlagt for oss hans modgang och offuerlast, men nw prediker tw for hanwm, oc raader oss til plict oc bod, fordi wij ere hanwm gangen fraa hande, thet er thin rette mening, at tw holder inghen større synd [M 2 a] ther wij kunde gøre,

men ath thet wor inghen synd, er nw til forne wijde
nock forklaredt. Ther som tw oc haffwer i thijne
ord, thenne mening, at wij schulle wor skyld modt
Gudt wdi andre maade bekende, ther tacke wij teg
5 fore, dog ath wij høre oc læsse med oss daglige the
samme raad. Gud wnde oss saa ath bædre synden,
som wi i sandhed gerne bekendes ath wij haffue
syndet. Men forstaar tw thet aff Ezechiele prophet,
ther tw haffuer indførd, som mange aff Luthers til-
10 hengere, tha haffuer tw een kettters mening, fordi at
the annamme desse ord ij then mening, ath inthe
andet gørs behoff, en eet føie anger for theris synder,
dog the gøre oc acthe ath gøre then samme synd,
twesinde gange, oc ther fore afflegge the scriffte maal,
15 faste, strengthed, legoms twang, lesning, oc anden
pligt oc bod, thet er then ny christendom ther nw
er opropt ij werden. Men wij fattig simpel menni-
sckir, haffue saa lært, ath ther er inghen sand peni-
tentze, wden een sandt omwending oc eet nyt leffnet.
20 Then samme prophet sier oc saa wdi thet samme
capittell. Er thet saa ath een syndigh mand gør peni-
tentze for alle sijne synder, hand haffwer giort oc
holder alle mine bud, oc gør retferdighet oc døm-
mer retferdig dom, tha scall hand leffue oc icke døø,
25 fordi ieg will forglemme alle hans synder, vdi hans
retferdighed hand haffuer giort scall hand leffue.
Men er thet saa ath een retferdig mand falder aff
sijn retferdighet, oc gør synd wdi all then fwlhed,
som wmlde mend pleije at synde, mwnne hand
30 sculle leffue? all hans retferdighed han giort haffuer
wil ieg forglemme, wdi thet offuertred, med hwilket
han offuertredde, oc wdi then synd han haffuer giort,

Men er
then føije
anger
thenom
nock tha
wore alle
Guts helgen
daarlige
menniscker

schal hand døø. These ordt tall tw inthet om, dog
 Æaa ath the rettelige begreben, schulde holde menni-
 scken wdi større Guds frycht och kerlighed. Ath tw
 framdelis [M 2 b] sier, the teghen wære framgangen 5
 effthter Christi ordt, som schulle komme før then
 yderste domme dagh, giffwe wij oc wel macht, men
 tha ginge the aldrig saa møget fore seg som the nw
 begynde, effthter thij then største forfølling som then
 Christen kircke schulde nogen tid haffwe, burde eff-
 thter alle prophetier, ath wære aff kettere, ther aldrig 10
 wore flere, eller myndigere en the nw ere, oc fordi
 dess farligere bedrage menniscken, ath the all theris
 wdygd betecke med Guds loff, heder oc ære, oc thet
 alsomeniste med spotscke, haanlige, oc wenetscke 15
 bøger wdi hwilcke the wrangelige brwge schriffen,
 som thijn kettere haffuer giort bode ij thette breff,
 och alle fortall som efftherfølger ij samme ny testa-
 ment. Wdi hwilcke tw giffuer thijn dybe wijssdom
 till kende, ther som tw haffwer icke andet giort en 20
 hwermand gøre kand, ther Tydscke oc Danscke
 haffuer lært. Teg tycker ath alt thet som Luther
 schriffuer, er klar oc reen sandhed, thet hanwm tha
 icke self tycker, oc fordi giffuer tw till kende, ath
 tw kant icke meer en læse wdi Luthers bøger, men 25
 skelne oc dømme kantw icke. Ther som tw thet
 kwnne, tha leste tw icke Luthers bøger anderleedis,
 en wijse mend thenom læse, ther forstandt haffue,
 ath skelne dyre steene fraa mæg och dræck, thet er
 ath skillie Guds ordt ther hand med een forgiffdig 30
 mening, blender wdi sijne bøgher, med Dieffuels
 ord, ath som hwermandt kand see ath sompt haffuer
 med seg stor besckede, saa schule the oc mene ath

The teghen
 som schule
 komme for
 domme
 dagen gaa
 nw fast
 fore segh

Vdi huad
 mening
 Luthers
 mening
 sculle læsis
 men icke aff
 huermandt

alt thet hand sier oc scriffuer, schall haffue samme magt, med thet Guds ord, hand saa haffwer indførd. Hwilcketh sckalke listh aldrig noghen kettere brwgede fore hanwm, wdhen Joannes Wickleff, oc hans
5 tilhengere, dog ath the waare icke heller saa konstige at driffwe thette schalkhed som Luther, fordi ath the wore [M 3 a] icke saa møget sckamløse och wblyge, som hand haffwer wærid. Oc fordi wele wij noget widere med teg tale om samme fortall, wdi
10 hwilcke tw med Luther icke andet haffuer beramet, en at tw kunde ther met komme, thet gantske klerkerij, aff then act oc ære, som thet haffuer wærid vdi, siden the hellige Apostell wore her paa iorden, wden hwess tyranner oc kettere haffuer thenom altid forfuld, fordi som tilforned sagt er, alt ketterij er ther
15 aff begynt at kettirske Doctores ere falden aff Bispers, oc presters lydelse. Oc fordi wele wij noget tale om then ære oc magt som thenom er giffuen, bode ij thet gamble oc ny testamente. Oc før en wij thet
20 giøre, tha formane wij alle som thette worde læsindis, wed Jesu Christi naffen ther the bekende, eller oc burde at bekende, ath the twenne ting wel offuerweie ij thenne trette, som nw er opropt ij then hellige kircke. Thet første er om scriffen oc Guds ord. Thet
25 andet ere the synder, som wij see, spørrie, oc læse wdi hellige mends bøger, ther nw oc i mange aar (dess wær) findis blant then helge kirckis klerkerij, ther maa tha inghelwnde wære sag til ath falde aff then hellige kirckis lydelse, eller fraa hennis pre-
30 lather oc forstandere, som ere Jesu Christi stadhollere her paa iorden. Om scriffen sculle ij først wijde, ath nar som Luther lader sig noghet ath bewijße medt

Alt ketterij
er aff
wlydilse
begynt

Daglige
synder oc
ketterij
thenom
sckijll
møgghet ath

scriffthen, icke schulle ij fordi tro, ath hwes hand sier,
 oc scriffuer er aff scriffthen bewijsligt, ther som hand
 rober twsinde gange scriffth scriffth, oc haffwer tha icke
 scriffthens mening, tha rober hand forgeffuis. Then
 trette hand haffuer fordi mod kircken er icke om 5
 schriffthen, men om scriffthens edele oc sande me-
 ningh, ther aldrig kan bædre forstaas en aff then
 christen kirckes seeder, hellige mendz bøger oc leff-
 net, fordi the haffue icke anderledis leffuet en the
 screffue wdi bøger, Och serdelis [M 3 b] nar scriffthen 10
 er saa dyb, ath hwn aff the blotte ord kand icke
 wnderstaas oc wddragis. Dog ath wij ære syndere
 wij wele tha twsinde sindwm heller døø, en witter-
 lige staa emod then hellige scriffthens rene oc klare
 meningh, Wij fuldkommelige tro, ath Gud wilde 15
 icke lade then hellige kircke fare wild, ij fiorthen
 hwnred aar, oc at hwn icke heller haffuer farid
 wild, oc helst fordi, ath then tro som wij nw haffue,
 med then Romere kircke, er stadtfest aff then hellige
 kirckis gantscke Raad, som haffwe wærid holden 20
 sijden the hellige Apostelle wore her paa iorden, oc
 bestyrckede med alle hellige Martyrum blod oc Con-
 fessorum lerdom, oc then samme tro oc ingen anden
 haffuer hafft till sijn bestyrckelsse, iertegen, oc mange
 wnderlige gerningher, wdi hwilcke døde finge lif, 25
 blinde theris siwn, halthe theris gang, spjidscke
 sundhedt, oc andre mange som wore mißhaffuelighe
 bleffue heelbrede oc swnde. Oc ther som thenne
 tro er falsck, tha wore alle desse hellige Martyres
 oc gode mend ther gjorde paa Guds wegne saadane 30
 teghen oc vnderlige gerninger, ther oc saa leffde wdi
 stoer strengthed, armodt, spot, och haanhed, tha wore

Ther som
 kettere
 haffde naade
 til ath gøre
 iertegen,
 som the icke
 haffue, tha
 sculde the
 bedrage
 twsinde
 mennisckir
 fleer en the
 gøre.

the sandelige Antichrister, oc Guds forredere, fordi
the leffde wdi samme tro, lærde fraa seg med ord
oc exempil oc saa samme tro, oc paa thet sijste døde
aff thenne wselheds dal, wdi samme tro. Men ther
5 som tw oc thijne lighe torde thet en sije, ath the fore
altsammens wild, tha mottw ther forlade teg till ath
ther findis hwnderd maall twsinde menniscker, ther
heller ragte Bijn halß, en the sagde saadanne bespot-
telige ord, ther kunde icke tenckis wdhen stoer synd,
10 en siden talis eller scriffwis ij bøger. Thet andet som
er synd ther driffwis wdi then hellige kircke, kand
eller maa icke wære [M4a] orsage till thette oprør,
ij mod then macht ther kirckens forstandere haffue,
fordi ath theris ondsckab kand then macht the haffue
15 aff Gud inthe sckade. The ere mennisckir som Pe-
trus wor ther negthede Christum, oc Marcellinus
Pawe som tilbad affguder. Men the ere tha bode
bleffwen hellige Martyres, aff Guds besynderlige
naade, ther kand aff leer gøre guldkar, oc aff sckrø-
20 belige malem faste och stercke mwre. Och er thet
saa wij schule icke lyde syndere, tha schulle wij
inghen mand lyde. Hwem kand sije seg ath wære
for wden synd, eller at haffue eet reent hiertte? Syn-
dere wele wij tha icke orsage, hwad heller the findis
25 blant the geestlicke eller the werdslige, men ingen
taare wij heller endelige dømme, fordi ath Guds naade
er saa stoer oc saa wijd, ath hwn Bøn seg for inghen,
ther hende inderlighe paa kalder. Ther till sije wij
oc saa, ath som ij blant all werdßens stath findis
30 onde menniscker oc gode, saa findis oc saa blant
thet menige klerckerij. Oc fordi som ij gammel tid
wærid haffue mange hellige Bisper, Prester, Mwncke

Aff lydelse
mo wij icke
falde for
synden
skyld

och andet klerckerij, saa haffwe och wærid mange
 onde och syndighe blant samme klerckerij, ther Gudt
 haffwer tha brughet segh till ære. Saa findis en nw
 mange bode gode oc onde, ther Gud fordi sambler,
 ath the schule wære hwer anden anthen till exem- 5
 pill eller till prøwelße. Findis en nw nogre ther ere
 onde, tha findis och mange merckelige gode, ther
 saa ere gode, ath the onde bør ath nyde thenom
 møghedt got, och for theris sckyld sckonis ij manghe
 mode, thet sckiffthe haffwer altidt wærid wdi then 10
 hellige kircke, och will bliffue her effther, ath somme
 ere wdwolde och fordi gode, och somme icke wd-
 wolde, och fordi onde. Guds lønlige domme maa
 wij icke randtsage [M4b] oc hans benedide willie
 icke forsmaa, ther sckiker oss the gode aff sijn mis- 15
 ckwndelige godhed, oc the onde aff sijn retferdige
 dom. Ere the onde, och ere the gode, tha bør oss
 effther Guds bud, ath lyde thenom, nar the icke nøde
 oss ath synde medt segh, oc helst fordi ath theris
 embeds werdighed, kan icke forminsckis eller for- 20
 krenckis aff theris synd oc wdygd, anderledis en ath
 the swarlige synde, som brwge eet helligt embede
 wdi synd, oc wwerdige haffue seg wdi saa werdige
 embede. Och fordi sier sanctus Dionisius sancti
 Epistola. 7 Pauli discipel til een munk som heed Demophilus. 25
 Thet er synd ath prester som ere yppere en tw,
 schulle dømmis aff tegh, och tijne lighe, dogh ath
 the anthen wore wredelige ij theris embede, eller
 noget giorde mod Guds bwd, fordi then større mact
 bør icke ath dømmis aff then mindre, men twert 30
 emod, paa thet ath Guds schike schal icke forwendis.
 Søg oc ransage wdi alle historier, hwad heller the

Ther som
 the nødde
 oss till synd,
 tha scule
 wij meer
 lyde Gud en
 menniskin.

ere christen eller hedinscke, gamble eller ny, tha scaltw finde ath prester oc klerckerij haffuer altid wærid vdi stor ære oc hørsomme, oc ther aff wor al trette oc wlydelße reijst, nar the forsmaades oc
5 fælde aff theris acth. Oc aldrig stod then Jødiscke menighed bæder, en nar regementen wor hooss presterne, oc thenom bewijstis ære oc lydilße. Dog ath the wore oc saa syndere. Oc fordi gaff wor herre tilkende vdi thet gamble testament, ath een aff the
10 største synder ther Jøderne gjorde, wor then, ath the begærede konge oc icke wille wære vnder prester, som the tilforne wærid haffde, ther wor herre och gaff til kende siden the finge konge, oc Samuel ther gremde seg fore, ath han wiste thet wære Gud
15 emod. Thij sagde wor herre, bedrøff teg icke, fordi the haffue icke forachtet teg men meg, oc ieg schall icke regnere offuer thenom. Ther hand oc slaar then-
[N 1a]nom for houededt medt, i propheternis bøger nar the wore vdi nød oc trengsil, aff theris fiender,
20 oc ropte hielp aff Gud, ij thet han bad thenom, tha forlade seg till theris konger, ther the haffde saa hiertelige begærrid. Oc Gud giffuet ath alle Bisper oc prester haffde nw thet schutzmaall ther Samuel haffde, then tid han skød sith skel oc begærede
25 aff then menige mand, om hand nogen tid haffde thennom besckattet wd aff koo eller faar. Men ther kom bøder paa, siden the waare kommen vnder kongelige wold oc magt, som kongelige bøger wdi thet gamble Testamente klarlighe bewijße, icke fordi
30 ath konge macht er ond, men ath hwn er optagen for synd oc wlydilße sckyld, till ath themme werd-sens homodt, och ther med heffne Guds wrede, dog

Jødeland
regeredis
allerbest
vnder
presterne

1 Regum 8

ath Gud haffuer och saa wdi scriffen, beschreffuet
 Deutrono. 17 oss the wilckaar, een god konge bør ath haffue ther
 hand saa sier. Nar ther bliffuer een konge schicked
 blant edher, tha skall handt icke forarbeijde seg eet
 stort tal heste, hand scall icke lede folket till bage 5
 wdi Egipti land, med mange reysenær, hand scal
 icke haffue mange hustrwer, ath the schulle icke
 wende hans sind oc hierte. Icke schal hand heller
 haffue mange pwnd guld oc sølff. Oc nar som hand
 Her maa
 een konge
 see hwad
 hanwm bør
 at gøre. sidher paa sith kongelige lofft oc sæde, tha skall 10
 hand lade seg bescriffwe mijn lowbog, tagindis bog
 at scriffue effther, hooss presterne, som ere aff Leui
 slegt, oc then bog schal hand haffue hooss seg alle
 sijne dage, ath hand kan lære Gudz redzle, oc ath
 holde hans bud oc sedher, som ere screffne oc biwdis 15
 vdi samme lowbog, icke scal heller hans hierte for-
 heffue seg offuer sijne brødre wdi høfferdighed, oc
 hwercken skal hand gaa til then høgre sijde eller
 til then wenstre, men rett fram, ath han maa lang
 tid regnere, oc hans børn effther hanwm offwer Israel. 20
 Erasmus in
 institutione
 principis
 Christiani. [N1b] Will icke Gud ath een Jøde konge scall for-
 heffue segh offuer sith folck, men kalder thennom
 hans brødre, hwore møget mindre bør een christen
 konge thet ath gøre, mod sijne wndersotte, ther oc
 ære christen, oc ther Christus (een konge offuer alle 25
 konger) kallede sijne brødre, och ydermere, aldrig
 stod christendommen wdi saa gode pynthe, som nar
 ther wor een kerlig endrecth ij mellom then geest-
 lige oc werdzlige stath. Nar stod werdhen noghen
 Thet giffue
 Gudt ath
 alle cristen
 Førster ville
 thette merke
 oc agte tijd i bædre schicke, en ther Constantinus oc Sil- 30
 uester, Theodosius oc Ambrosius, Swen Estridssen
 her i Danmarck oc Biscop Velwm aff Roschilde

giorde eet. Och the werdslige første wore christendoms prelather lydige oc hørsomme, oc lode seg aff thennom sie oc lære. Hwilket oc er tilbørligt wdi christendommen ath saa altid sculde sckee, ther oss
5 merckilige giffuer till kende Sanctus Ignatius, sancti Joannis Euangeliste discipel, ther wden twijll icke andet schreff en hand haffde lært aff the hellige Apostle. Saa scriffuer hand wdi eet breff. Thet er aff nød, ath ij scule inthe gøre, oc inthe anheffue
10 vden Bispens raad. Men ij schule oc wære presterne lydige, ligerwijss som Jesu Christi apostle. Wdi thet samme breff sier hand framdellis saa, Bisper schule ij wære vnderdanige ligerwijß som Christo, ath the haffue omhygge for edre siele, som the ther schall
15 gøre regensckaff for Gud. Framdelis wdi thet samme breff schriffuer hand saa, ij sculle ære oc agte eder Biscop som Christum, som the hellighe Apostle haffue edher bwdhet. Ydermere sier hand saa. Thet er fordi tilbørligt ath i schule lyde edher Bisp oc
20 ingelunde sie hanwm ij mod, fordi at ij hwo hanwm forsmaar, hand icke forsmaar thenne legomlighe Bisp, men wdi hanwm then aandelighe, ther icke maa eller bør ath forsmaas aff noget menniscke, oc hand er Christus [N2a] Jesus. Framdelis wdi eet
25 andhet breff sier hand saa. ij som ere første, schulle wære Keijserind vnderdanige, oc hoffolck schulle wære første vnderdanige. Messe deijgne prester, som thennom ther haffue Guds lønlighe sacrament ij beffalingh. Men prester, messe deijgne, then menige
30 almwe, med hoffolck oc første, desligest oc met Keyserin schulle lyde Bispem, oc Bispem Christo, och Christus sijn himmelscke fader, oc saa kand

In epistola
ad
Trallianos

In epistola
ad Magne-
sianos

Ad Phila-
delphienses.

endrectighed forwaris wdi alle mode. Oc saa beslut-
 ther samme hellige martyr Bijn tale. Till thette ieg
 haffuer nw sagd, er hand mith witne, for hwess naffen
 ieg er fangen oc bunden, och iegh haffuer thette icke
 lærth aff mennisckens mwndt. Men then Helliand 5
 haffuer mig lært saa siendis. Desse ting skulle ij
 icke gøre wden Bispens raad, haffuer eendrectighed
 kiær, oc sckyer twedracht, ij schulle wære sancti
 Pauli och the andre Apostels efftherfølgere som the
 ere Christi. Thette haffuer altsammen sanctus Igna- 10
 tius schreffuet, som wor sancti Joannis discipell, een
 hellig Martyr och Biscop in Anthiochia for fiorthen
 hwdred aar. Men maa well sckee, tw wilt her till
 saa sware. Giff oss nw saadane Bisper som Ignatius,
 Polycarpus oc Martinus the wore, oc tha wele wij 15
 gerne holde desse bud. Ther sware wij saa till. Gør
 tw then mene mand saa eenfoldig oc god som hand
 paa then tid war, oc tha faa wij Bisper oc prester
 saa hellige oc gode som the paa then tijd wore. The
 som wdkaaris aff eet helligt selsckaff, pleie neppe- 20
 llige ath spilte theris hellighet, men heller at forøge
 hende. Thet er icke vnder kære Hans Mickelsen,
 ath ther findis blant syndige mennisckir syndige
 Bisper oc prester, ther bode fødis oc tagis aff syndige
 foreldre. Thette sies tha teg till willie, fordi wij wele 25
 inghen dømme som wij icke heller maa. [N 2 b] Och
 alle the Bisper wij haffue ere møget bædre en wor
 forsckylling er hoss Gud. Ther som Gud wilde oss
 tilbørlige straffe som wij forsckyllet haffue, tha burde
 thenom ath wære møget werre, en anthen wor Cai- 30
 phas eller Annas. Men wij tacke tha Gudt, ther haff-
 uer oss schicket oc tilføijet effther thenne tids leij-

Aff syndige
 foreldre
 fødis syndige
 fooster

lighed, the gode mend ther wij ere wel til freds meth,
at wij icke maa knwre eller stande ij mod Guds
willie. Er nogen ondt, tha er hand ond for seg, oc
worder bædre nar Gud will. Oss haffue the hwer-
5 cken nød wdi synd medt seg, ej heller ath samtycke
thet som the haffue straffelighe giort, om saa er ath
thet findis med nogre. Tw sier aff eet gammilt had
oc homodigt hierthe, inghen wære Bisp, vden hand
stedtze predicker Guds ord. Men hwore kand thin
10 gamle graa kettere thet bewijße, ath hand scal thet
sielff personlige gøre, dog thet ware wel got ath han
saa giorde, om han icke haffde andre ther thet paa
hans wegne gøre kunde. Som een konning er plictig
ath holde land oc rijge, wdi fred oc gode sckicke,
15 och then mene mandt wed low oc reth, saa bør oc
een Bisp ath holde Gutz ord wdi macht oc framgang.
Men som een konge kand icke selff paa alle steder
wære personlige, och fordi haffuer hielp ther till aff
sith Raad, sijne fogeder oc embedzmend ther skulle
20 reghere, oc bære righens tyngge med hanum, saa
kwnde icke heller werdughe fædre Bisper wære paa
alle steder, thi haffue the hielp aff sijne Prelater,
Doctores oc Mestere, Prester och Clostermend, som
bære samme tyngge med thenom, oc fuldkomme een
25 part aff theris embede. Nar som kongen opsøger
gode oc erlige mend ther rædis Gud, och hade ge-
righed, vdygd, wold, och trengsill, oc befall thenom
regementthen med segh, tha sije wij ath kongen haff-
uer selff fljdt thet schicke oc gode [N 3 a] regemen-
30 the. Saa bør oss och ath sie, nar Bisper framdrage
wijße oc gode mend, oc thenom styrcke oc bescker-
me, ath the schule paa theris wegne predicke Guds

ord oc lære then mene mandt sijn siels salighed, och hwess the gøre ij saa maade, bør oss sie wære Bispens gerning ther thenom schiker, oppeholder, oc framdrager til samme embede. Then som wnderwijß och lær andre hwad the sckulle predicke oc lære, hand 5 predicker aller best. Ther nest haffuer Gud føijet mange til Biscops magt oc werdighed, som icke haffue maall eller naade till ath predicke. Moises haffde wijßdom, och beffaling stor nock, men hand wor tha icke talinde mand, oc fordi brwgede hand 10 sijn broder Aron. Hwilcket wij oc saa klarlighe haffue wdi sancto Sixto, som wor Pawe i Rom, ther fordi brwgede sancto Laurentio, wdi thet embede oc beffaling. Desligest Valerius Augustensis in Hispania brugede sancto Vincentio. Och Valerius in Aphrica 15 sancto Augustino, før en Augustinus bleff selff Bisp. Icke kunde heller sanctus Paulus predicke paa alle steder, oc ij alle land, oc fordi wdsende handt mange discipeler oc sckickede prester wdi alle steder. Ther nest screff hand breff till mange, oc ther med lerne 20 oc wnderwiste thenom. Tror tw icke ath then predicker gantscke well, som lær oc scriffuer for andre, thet the schule framdelis predicke oc lære, oc thet gøre nw mange gode Bisper. Tw sier ath Bisper oc the geestlige sculde icke wære gerige, homodige, 25 wkyske, eller bestedde wdi andre swaare och groffue synder. Hwadt tha? thet haffue wij lenge wisth, men icke schulde heller Konger, Førster, Edele mend, eller nogen christen mand findis wdi samme synder, lad saa wære ath klerckerids synd er noget større 30 en leegfolckis, ere leegfolck fordi orsage? Medt these ordt [N 3 b] giffue wij tha ingen mand klage

eller lack, weest tw nogen tha mottw hanwmm tiltale, oc icke foragte then gantscke christendoms prelater oc prestmend, for faa sckalkis sckylt. Men tw sijer framdelis ath the ere icke fordi sande Bisper, ath
5 the holde hwnde, heste, sckalke oc sckøger. Ath the holde hwnde oc heste, inghen mandt till sckade, thet haffuer inghen straff, men ther som the holdis till wnytte oc offuerflødighed, ath bide faar oc nedhertræde korn, tha er thet saa stor synd, ath ingen
10 maa thet gøre, eij Konger, Ridder eller nogre Edele mend, en sidhen then geestlige stath. Men effther thij een part aff Bisperne ere fødte aff Adelin, ther fordi haffue arff oc eije, desligest læn oc renthe paa kirckens wegne, hwij maa the icke brwge marck
15 oc eiedom wdi iacht? ther icke kand brwgis wden hwnde, saa well som andre mend ther haffwe arff, gotz, renthe, eller eiedom? munne the fordi wære arffueløße eller retløse ath the ere bleffne prester eller Bisper? Saa wel haffuer mand hwnde behoff,
20 ath iege med, som garen, taager, oc rwßer ath fiske med. Men tha sckall ther holdis stoer wogt oppaa, ath the ingen mand gøre sckade, fattig eller righ, oc ath the icke heller brwgis med saa stor flid oc lyst, ath andet got ther meer magt paa ligger for-
25 sømmis, som wij (dess wær) mange see ther heller ieghe, daable oc dricke, en the høre oc rette fattige folckis sager, eller gøre nogen andhen aandellige hwerff, ther hwermand sømmer oc welstaar. Oc helst thenom som ere sckickede wdi macht oc beffaling,
30 wære segh geestlige eller werdzlige. Om skalcke maa wij thet sie, ther hwermandt klager, som folck haffuer behoff. The gode oc wijße wele ther icke till,

thij schall mandt segle medt thet wæder som Gudt
 lader blæbe, och fordi brwge thet folck, ther Gud
 thenom tilføier, oc synderlige [N 4 a] vdi krigswijss.
 Ther findis tha sckel paa hoffolck, som paa andre
 menniskir, saa ath somme ere onde, oc somme ere 5
 fromme nock. Ther haffuer ingen lyst til, ath han
 sckall fordrage wdi Bijn tieniste, dranckere, daab-
 lere, krwrendere, schalke oc Guds forrædere, hwilcke
 tyranner kwnde neppellige fordrage, en sidhen gode
 Bisper oc erlige prelater. Men thet nagger teg meest 10
 ath the haffue saa møget folck, oc saa erlig een stath.
 Saa gør thet oc thenom, ath the for tijds belejlighed,
 trengis till ath holde meer folck en behoff giordis.
 Oc fordi nødis ath spilde thet paa hoffolck, ther fat-
 tige mennisker burde at besøries vdaff. Dog ath 15
 Christus wdi sancte Birgitte obenbarilse giffuer her
 till eet merckeligt swar, ther som han foregiffuer
 een christelig forbædring och reformatz, till then
 menige christen kirckis bestand, blant hwilcke ord
 han sier oc saa. Ath Pawen wdi Rom oc andre Bi- 20
 sper maa wdhen synd holde saa møget folk som
 behoff gørs at tilbørlige straffe sckalke, ther altid
 haffue redsle och rijss behoff. Tw tal framdelis wden
 all blygsill om skøger oc sier, ath the holdis aff kir-
 ckens prelater, oc ath the fordi icke ere saadane mend 25
 thenom burde ath wære. Ther till kwnde wij teg
 icke andet sware, en at weest tw nogen thet gør,
 tha mottw hanwm eller thenom berobe, och icke
 foracthe the wsckyltige, med the sckyltige, eller
 thet gantscke klerckerij oc kirckens stath, for nogre 30
 faa mendz sckyltdt, ther wanære sith embede, men
 dogh icke forbrydet. Ath konning Cristiern wor een

wmildt mand, een haard oc een weldig tijrann, thet
kwnde icke andre christen Førster wndgelde, effther
thij ath hwert mennische bør ath nyde sijn sckylt,
oc hwer mand bliffwe wed sijn orsage. Saa er thet
5 oc med Bisper, Prelater, prester oc mwnke, ther
icke sculle foractis, nar man[N4b]ge ere onde oc
syndige blant thenom, at hwer staar eller falder for
sijn herris wrede, oc scall sware sijne egne gierninger.
Dog ath her hørde icke andre swar til, en at wij agte
10 icke ath forsware theris synder ther onde ere, som
wij icke heller giffue thenom macht, men ath orsage
the gode, oc forsware beggis theris embitz werdighed,
ther icke forbrydis eller spildis aff theris wdygt, men
alsomeniste wanæris oc mißbrwgis, hwilcke Gud
15 alsomeniste fordi weed selff best ath dømme oc
straffe och icke wij. Men fordi tw icke andet scriff-
uer ij desse fortall en thet gantscke Lutherij, oc tal
lige saa effther som Luther tal fore, tha wele wij
framdellis forwijße thijn kettere till the diybe oc wijße
20 swar, som Doctores oc andre wijße mend, haffue
giffuet Luther till samme fortal, och andre kettirscke
lerdomme, med hwilcke hand haffuer forhaanet then
hellige kircke, oc forstørled hennes fred oc eendrec-
tighed, ther hwn haffuer hafft i mange hwnred aar.
25 Wij wel tencke hwad reformatz tw haffuer ij sind.
Tw tenker at kwnde kirkens gotz komme teg oc
thijne lige, røffwere oc sckalke til forlenning oc bytte,
ij mod Guds low oc alle kircke oc Kejsere reth,
preuilegier oc frijhed, tha haffde tw indførd een mec-
30 tigh reformatz. Men lad saa wære at then mene mand
(ther nw gaar effther then frijheed, at the schule
ingen sware, fijre eller ære) motte faa sijn willie, saa

ath Keiserin schulde settis til rette, Konger oc alle
 Førsther desligest, som Luther haffuer i sind. Ther
 nest lad saa wære ath Bisper begynte ath predike
 personlige, oc giorde thet stedtße, som een boende
 tager sijn plog til ware, oc at mwnke forløbe theris 5
 closter, och medt faa ordt, ath alt thet scik som er
 ij werden och icke aff then blotte schriff, ther findis
 wdi thet ny Testament, och saa afflagdis och i gien
 roptis, [N 5 a] tror tw ath gandscke werden haffde
 tha forwundet all sijn sorg? Wij ere wisselige befrøc- 10
 tinde, ath thet sckulde sijden bliffue møget werræ
 en thet nw er, oc then tijdt sculle tha begæris som
 nw forleden er. Oc wij saare rædis, ath wij for he-
 melige øghensckalke, sculle faa obenbare tiwffue oc
 røffuere, oc for gerige Prelather weldige tjiranner, 15
 oc for christendoms frijhed, ewig trengsil oc trel-
 dom, hwilcked som er skeed bode ij Tyrkij, Rytz-
 land, oc Beemen effther saadan forkæring. Wij kwnne
 icke andet see oc læße, spørre oc høre, en ath bulder,
 oprør, trengsill, weldig macht, spot, had, affwind, 20
 oc wlydilße, haffue altid fanget een sorgefulde ende.
 Thij wore thet best ath hwert mennische wdi sijn
 stath bædrede seg och afflagde sijn brøst, och rette
 segh først mod Gud och ther nest modt mennicken.
 Och hwes thet icke sckeer, er thet befrøctindis, ath 25
 wor herre wil oss føre wore vwenner paa halsen.
 Icke dog saa at theris sag er fordi retferdig, men
 at Gud wil saa salig gøre thenom, ther hand haffuer
 vdwold nar hand tilsteder at the tjemelige plagis aff
 thet folck, ther haffuer tha icke mǿjndre, men møget 30
 større plage forsckylde aff Gud. Thij bør oss at
 gerne fordrage Guds willie. Men tha icke giffue

theris w mildhedt macht, som thet wore Guds be-
ffaling, ther er alsomeniste hans tilladilse, men ij
alle maade tacke oc loffue Gud, ther misckundelige
straffer sith folck, icke ij grwnd eller til forderffu-
5 elle, men til naade oc penitentze, oc ther fordi best
weed, hwess oss nytteligt oc bestandigt er. Hwad
heller wi ere Bisper, Presther eller mwncke, wij ere
tha Danscke mendt, och fødde aff thet Danscke
blod, som ere Riddere oc Riddermendz mend, Bor-
10 gere oc bønder. Tror thin stømpere ath wore egne
wenner, som ere wort kød oc blod, schule oss vnd-
falde, ath tw oc [N 5 b] thijne lige, schulde oss no-
ghen tijd bliffue mectig? Tror tw ath moderen kand
forglemme oc forsmaa thet fooster hwn haffuer fød
15 aff sith lif? Om tith breff en agtis aff een wforstan-
dig almwe, som ere bryggere och bagere, smeder
oc sckredere, swdere oc remesnedere, bardscherre
oc badsthumend, kødmangere och fischkere, toldere
och aagerkarle, prackere oc kremmere, oc anden
20 saadan adill. Mwnne tw fordi haffue indlagdt stor
prijs? Tw fornymmer ath konning Cristiern sijder
en nw i hoffuet och hierte paa mange, oc fordi wille
tw sckynde thenom ydermere ij samme mening, ath
een part aff thenom kwnne bliffue Riddere med teg,
25 paa thet eder ny adil mothe forøgis, ther dog icke
er sagd gode embede till foractelse. Men teg oc
thijne lige, ther offuer giffue thet thennom sømmer
oc welstaar, oc wele thet wære, ther the hwerken
ere fødde eller kallede til aff Gudt. Men nw icke
30 meer, wden nar tw bliffuer leedig, bede wij gerne
at tw scriffwer noget meer. Scall teg oc med tiden
giffuis hōwiske oc børlige swar, effther thijn for-

sckyllingh och tiltal. Hwes nw swarid er, er icke
giort wdi eet endelig alffuar, ath wij icke wele teg
meer swaare, ther som wij haffde thet hafft i sinde,
tha schulde wij saa wijt taled med teg ij thette swar,
ath hwermand schulde wist, ath tw wast tilbørlige 5
tracteridt, som tw schalt oc saa bliffue nar tw faar
swaridt, till alle desse swar som her ere indscreffne,
oc thet sckal sckee med møget større flijd oc win-
sckibelighed, en thette swar er nw giffuet oc vd-
ganget. Gud være med teg oc alle thijne, oc giffue 10
eder eet mildere oc bedre hiertte. Screffuet i Odenße
Sabbato prime dominice Aduentus Anno domini
M. D. xxvj.

Tryct wdi Rozstock hooss the brødre i sancti
Michaelis Closter. Anno domini M. D. xxvij. 15
Och xxv. dag Aprilis Maanid.

NOGRE CHRISTELIGE SUAR
TILL THE SPØRSMAALL SOM
KONING GØSTAFF
TILL SWERIGIS RIJGE LODT WDGAA TILL SITH
GANTSCHER KLERCKERIJ; BERAMMEDE AFF
BRODER PAULO HELIE, THENOM TILL
BESTANDT SOM BODELIGE RAFFUE
IJ THENNE TIDT OC ERE ICKE
EN NW FALDEN, MET THEN
MENIGE LUTHERS HOB

KIØBMENHAFFEN ANNO DNI. M. D. XXVIJ

[Trykkermærke med Omskrift:
ALEZ · MAVLDITZ · AV · FEV · ETERNAL * MAT · XXV *]

[A1b] ¶ Weldiger Furste oc mectiger herre,
Her Gøstaff Ericksøn koning till Swerigis
rijge, Broder Paulus Helie, hilser meth
naade och fredt wdi Christo Jesu.

5 **A**T mange Landt oc Rijge, Weldiger Furste oc
Mectiger Herre, træde fra theris foreldris troo
oc loffue forwndrer meg icke nær saa møghet, som
att thet Cristelige Rijge, Suerigis indbyggere oc ind-
fødde Adill, nw ij thenne tijd saa saare forwendis
10 till Kettirske oc vchristelige lerdomme, emodt then
fasthedt som alle theris foreldre haffue seg wdi be-
wijst, siden samme Rijge bleff kaldhet till then Cri-
sten troo oc loffue, aff sancto Ansgario, oc siden
stadtfest aff sancto Sigfrido. Thi er ieg befrøctindis
15 at then plage will Swerigis rijge snarlige offuergange,
som propheteris om wdi samme sancti Sigfridi leffnet
oc historia, aff hans søstersøner, ther nogre w milde
oc vdedis mendt lode hemelige døde oc dræbe, ther
Gudt tha wille aff sijn wsielige naade oc miskund
20 aff styre ij wor tijdt. Men ieg tha besinder at huess
nw er for hender ij Suerigis rijge oc andre flere wære
Guds retferdige dom oc strenge rett, at wij haffue
icke acthet the budtskaff oc obenbarilsse han haffuer

oss forscreffuit oc sent met sijn hellige prophetissa
 sancta Birgitta, oc andre hellige propheter, ther saa
 clarlige haffue propheteeridt om thenne tidtz leijlig-
 hedt, at vdhen hadt oc gerighedt oss haffde forblindet
 forswffidt oc forbijstrid, tha motte wij aff hendis 5
 obenbarilsse sandelige besinde oc wnderstaa, att huess
 nw bwldris oc forwendis ij then hellige kirke wære
 forgifftige anticristi, thet er Christi modstanderis
 sætt, fwndt oc anslag, oc serdelis aff thett som scriff-
 uis wdi hendis fierde bog, oc xxxiii capittel oc xxxvi 10
 oc lii capittel. Oc i then siette bog, capittulo lxvii
 och i then siwnde bog, vii oc viii capitt. som nw
 wore forlangt [A 2 a] at besynderlige fortellie, ther
 hwn saare wijdelige bescriffuer bode i desse bøger
 som nw beneffende ere, oc andre flere, ther Eders 15
 Nade kan ydermere lade forfare oc grantsche vdi
 samme bøger som findis wdi Swerigis rjge, bode
 paa latine oc Swentske, dog thet er mijn mening att
 hwn scall heller læsis paa suentske en wdi latinen,
 att hwn icke er saa forstandelige wdtrøckt wdi rett 20
 oc god latine som henne well burde. Thi formwger
 ieg att hwn haffuer noghet meer paa seg wdi thet
 maall hwn er først screffuen, oc serdelis hooss Swent-
 ske mend som wijde oc best for staa theris twnge-
 maals naturlige eiedom, oc nw besinder ieg thet al- 25
 lermest, fordi hwess hwn screff for haltandet hun-
 derdt aar, begynder nw fast att gaa fore seg, bode
 om vmilde Konger, oc Furster, om vredelig oc vcri-
 stelig Adill oc Riderskaff, som hwerkin schulle agte
 theris Riddere eedt eller iett, ord eller breff, men 30
 huer schulde giøre huess hanwm lyste, mod cristen-
 doms sætt oc skicke, modt klerkeridtz magt oc ære,

oc i modt theris foreldris tro oc loffue. Oc besyn-
derlige haffuer ieg thet besindhet sidhen ther wd-
ghinge noger spørsmaall vnder eders naadis Furste-
lige naffen oc titell, ther nw forføreris om alle landt,
5 eders Kongelige Maiestat till stor mījstancke oc for-
agt, dog at ieg haffuer lenge wæridt i then mening,
att een kiættere aff Luthers tillhengere lod thenom
vdgaa met saadan titell, at the schulde siwnis haffue
dessa meer vppaa seg, nar the wore vnder een weldig
10 furstis oc mechtig herris naffen vdgangne. Men i huore
ther om er, lader ieg nw saa bliffue. Thet falt meg
tha till sinde, at ieg wille kortelige sware till samme
spørsmaall effter then cristen kirckis sande mening,
oc helst fordi att mijne foreldre paa mit møderne,
15 ere eders naadis fattige vndersotte, oc then menige
mandt vdi rījget ere mijne cristelige brødre oc met-
arffwinge till Guds rījge, ther ieg er fordi plictig att
wnderwijse then sandhedt Gudt haffuer meg forlædt,
oc thenom bør att wijde, att the schule icke falde
20 vdi Ketterij, fraa theris Gudt oc then [A2b] menige
cristen kirckis gamble oc sande tro, som er styr-
ckedt oc befest met saa møghet martyrum blodt oc
saa mange Guds vnderlighe teghen oc gierninger,
ther droge then gantsche werdhen till samme troo
25 oc loffue, som haffuer nw standhet fraa første be-
gyndilse noghet nær ij femthenhunderdt aar. Oc dog
att ieg kender mange wijse oc lerde mendt wdi Sue-
rigis rījge som thette kunne bæder haffue giortt en
mijn faakwndighedt, oc maa well skee haffue thet
30 nw giort, men ieg befrøcter tha for theris vlempe
skyldt, att the taare thet icke saa rwndelighe giøre,
som the bode well kwnne oc thenom burde. Wel-

dige mendt oc mechtige herrir fattis icke andhet en
 sandmendt, ther thennom burde oc schulde rwnde-
 lighe paa mjnde, oc vnderwijse wdi all theris brøst,
 oc thet kan dog icke altijdt skee, nar huer mandt
 agter nw meer sith eghet ganghen oc profijtt en han 5
 besinder anthen Guds fortørnilsse, eller oc herrins
 salighet. Oc forthi skone the herrene seg sielffue
 først til synd oc sorg, oc ther næst Landt oc Rjige
 till vbodelig skade oc forderffue. Men ieg will tha
 saa sware att thet schall icke komme eders Furste- 10
 lighedt eller Kongelige naffen wdi noghen mistan-
 cke eller foragt. Wij thet nw daglige fornømme at
 inghen kan saa snart beswijgis som Mectige oc store
 herrir, oc helst fordi, the mene inghen wære saa
 dierff at han taar thenom beswijge, eller bedrage, oc 15
 thet forraader alle Furster, snarist ij the stycker the-
 ris salighedt ere angaaendis, nar the then skade be-
 sinde icke saa snart, som andhen legomlig sckade,
 oc for then sag schulde the alldrig bruge noghen
 mandt wdi raadtz wijss, wdhen then sijn eghen siell 20
 haffde kiær. Then som seg er icke godt, han schall
 alldrig worde een andhen ret raadig. Thi will ieg at
 the forredere schule bemerckis ij disse swaar som
 haffue forførtt eders Naadelighe Maiestatt ij disse
 spørsmaall oc andre wcristelige støcker, ther icke ere 25
 andhet en forløbne oc forsoorne Prester oc Mwncke,
 eller andre onde cristen, som ere fordi redeboen
 till all wdygd. Oc dog at een part aff theris an[A 3 a]
 slag siwnis att haffue eet skønt anseende, men ther
 findis tha skalchedt vnder, ther wij oc nw daglige 30
 fornømme, oc met tjdhen wij bæder schule, theris
 hender ere icke nær saa reene som the siwnis att wære.

Ther findis tha mange met meg som formwge, att Eders Furstelighedt haffuer thenom fore giffuet wdi een god oc retsindig mening, oc icke begære andre swar, en the som ere samdirectige mett then menige
5 cristen kirckis retsindige lerdom oc seedwaaner. Men huess mening som findis hooss Luther oc hans tillhengre wdi desse spørsmaall, scall eders naade well forstaa aff desse swar, ther ieg wil tha sette ij rette icke for kiettere oc affskaarne menniskir fraa
10 then hellige oc cristen kirckis samfundt, men for cristen Bisper, Herrir oc Prelater, nar ieg haffuer icke berammett desse swar fordi ieg trøster att stilje till fredtz nogre kiettere, oc serdelis aff Luthers tillhengere, huess forsætt er nw saa, att the wele hørís
15 aff alle oc aff inghen lade seg sighe. For nogre aar bødt han seg till at disputere modt allverdhen, oc tha stode hans ordt, att kwnne hanwm noghen bæder vnderwijse, tha wille han gierne wijge, men sidhen han bleff forherdet wdi syndt oc vdygdt, oc saa bwn-
20 den aff wijse mendt att han kunde seg icke wríje, tha feck han eett andhet sindt, oc siger att han will aff inthe creatur læris eller vnderwijsis, ey heller aff Gudtz engle fordi han lader seg att wære theris herre, oc møget wijseren en alle Propheter som wæridt haff-
25 ue, thi will han att hanwm schall hørís wdi all sijn lerdom, nar han will nw her effter inghen modstandt eller giensigilse høre eller haffue, men will hørís aff all werdhen, ligerwijss som Gudt selffuer talde, oc wore her nærwærendis paa iordhen, oc haffde her
30 hwerckin stadtholdere eller noghen tidt haffuer hafft, sidhen cristhdommen begyntis wdhen Luther all ene. Han skiødt seg mett thet første till thet gant-

scke christhends raadt ij hwar och naar thet schulde holdis. Ther nesth, till fijre aff the ypperste Schooler, och ther the sagde hanwm emodt, [A3b] oc fordømde hans kietterij, tha wille han inghen høre, men sagde seg strax wære wijssgiordt aff himmelin, 5
 att hans lerdom war sandt oc inghen andhen. Oc at inghen haffde then rette mening wdi scriffthen blant alle dødelige menniskir, sidhen the hellige Apostel wore her paa iordhen. Oc dog at thette dwle geckerij wore sag nock huar fore hans gantsche an- 10
 slag schulde omkastis, tha findis en nw mange daarlige oc forblinnede menniskir, som twile om thet er skalckhedt han far met eller oc eij. Oc mene wære tryggere att twyle oc haffue mįstancke paa then tro oc lerdom som wærid haffuer wdi then hellige kirke 15
 thet er blant cristhet folck ij fiorthen hundredt aar oc noghet meer en rundelige tale modt the kietterij, som ere een part then sandhe Antichristi lerdom oc framsett. Saa redelige dommere wele somme wære aff theris cristhelige hierte paa Luthers wegne att 20
 the taare neppelige bekende eller till staa, att han haffuer noghen tijdt giordt ij lde eller faridt wildt, oc dess ij mellom bruge the inghen redelig dom modt then menige cristen kirckis Prelater oc then gantsche cristhendom, blantt hwilcke Gudt haffuer hafft 25
 saa mange oc saa dyrebare leemmer, som wore een part hans statholdhere her paa iordhen hellige Martijres oc Confessores, Jomfrwer oc matroner. Siger noghen att Luther er een kiettere, tha wrije the ny cristhen met næsen, oc see wdt aff eet grwmp 30
 an- sigt, som the schulde strax dræbe then ther saa haffuer giordt. Men ther som noghen kalder martijres

och confessores, oc andre Gudtz helgen Anticrister, bedregere, øglere oc siele morderere ther aff giøre the seg got gammen oc een skricke latther. O thu milde Gudt, hwij forhalis thijn dom saa lenge modt desse
5 spottere ther huerckin spare the døde eller the leffuendis, helgen eller syndere, gode eller onde. Thi agter ieg icke at sware for theris sckylt, nar the staa icke till at wnderwijse som sanctus Paulus siger om the kiettere ther ere een oc andhen tidt paa mijn-
10 the. Kan icke then hellige scriff vdlagd mett rett beskede, eij then [A 4 a] hellige kirckis dom, eij martyrum blodt, oc helligemendtz lerdome offuerwinne thenom oc stoppe theris skendige oc spotske mundt, mit faakwndige swar giør ther inthe till, ther ieg lader
15 fordi icke wdtgaa for theris skyldt men att hugswale eenfoldige oc mijstrøstige conscientzer, ther wor herre lader raffue ij thenne tidt men tha icke endelige falde. Eders Furstelighedt scall icke heller tro att thet haffuer noghet paa seg, nar the biwde saa rwn-
20 delige till att bewijse mett scriffthen, huess the framsetthe oc lade wdga, fordi the haffwe icke scriffthens rette oc edele mening. Icke bekende the heller noghen dommere som sagt er, ther maa schellne mellom thenom som ere twedractighe, wdhen seg selfue,
25 hooss huilcke then siwnis att haffue wundhet ther kan mest robe, spotte, bwldre, oc skreppe. Then mandt holder ieg for een daare som treder fra then mening ther saa manghe hwonderde maall twsinde Martijres oc doctores haffue wæridt wdi paa then hellige
30 scriff oc thet indgaa, ther faa Kiettere aff gerighedt, hadt, wkysckhedt, oc eet forswffidt hierte haffue berammett, samburd, oc stadfest. Thet scall eders

Ad Tit. iij

Naade wijselige troo att eer theris gantsche lerdom
 sandt oc fast, tha war ther aldrig noghen cristen
 mandt vdi Suerigis rjge vdhen the som nw ere Lu-
 thers tilhengere. Icke er heller noghen aff then swent- 5
 scke menighet mandt eller qwinne bleffuen salig met
 Gudt blant alle thenom som ere affgangne, ij saa
 mange aar som nw forleden eer sidhen the anam-
 mede then cristen troo oc loffue. Saa att Sigfridus
 biscop, Ericus konge, Brunnolphus biscop, Henricus,
 Sancta Birgitta, Katharina, Helena oc andre hellige 10
 menniskir ther Suerigis rjge haffuer wæridt begaffuet
 met ere alle till ewig tidt fordømde mett then me-
 nige cristen mandt som her till dags wærid haffuer
 vdi samme rjge. Oc icke er fordi som sagt er no-
 ghen cristen mandt bleffuen salig aff thet swentske 15
 blodt, ij saa mange hunderdt aar som nw forløben
 ere sidhen samme Suerigis rjge anammede Jesu
 Christi troo och loffue, [A 4 b] huar fore? at the icke
 haffde then tro oc mening som Morthen Luther nw
 haffuer met sijne tilhengere. Saa sier then arme mandt 20
 om alle the hellgen som wæridt haffue, sidhen the
 første hellige Apostele wore her paa iorden, at haffde
 the then samme tro, som theris bøger oc leffnet in-
 deholder, oc meenthe at theris gode gierninger wore
 behaffuelige for Gudt, tha ere the alle fordømde till 25
 ewig tidt, wdhen the haffde anger och penitentze
 ther fore her paa iordhen, for en the affginghe. Han
 will at Bisper oc Prelater schule nw predicke oc
 lære som theris forfædre gjorde ij gammil tidt. Men
 ther som the thet nw wille giøre, oc effterfølge theris 30
 lerdom, tha wore thet hanum icke heller till maade,
 nar han kalder alle hellige læreris bøger Antichri-

stelige sætt oc schicke, oc then hellige kircke haffuer
tha icke hafft andhen tro, en then samme som wæ-
ridt haffuer hooss hennis Bisper och Prelater wdi
fiorthenhwnderdt aar. Vdhen twijll tha trode the
5 som the scriffue, oc theris leffnet skickede seg eff-
ter theris scriff, och som the sielffue leffde saa lerne
the andre fra seg bode met handt oc mwndt. Wij
finde icke nogre hellige mendt som haffue sijne bøger
igenropt, wdhen huess een eller two haffue thet
10 giortt wdi nogre faa meninger, ther the paa noghen
tijdt haffde wæridt wdi, saa lenge the finge seg bæder
besindhet, huilken brøst ther oc saa offuergick Sancto
Petro, en sidhen andre hellige mendt. Men om then
brøst oc saadane lerdomme scall wijdelige nock om
15 talis wdi the swar som her schule effterfølge. Nar
bode Doctor Peter Galle, och Mester Olluff Secre-
tarius giffue meg stor orsage wdi theris swar som
nw ere vdgangen, att inghen aff thenom haffuer
fwndhet paa the rette swar som burde at giffuis,
20 wdi saadan lerdom met ret oc klar besckede, oc helst
fordi at then ene icke torde, oc then andhen icke
wille, oc saa wille the wære modtstandige, at the
torde wdi inghe støcker wære eensjindige, nar the-
nom haffde tha bwrtt at giffuet hwer andhen ret
25 wdi [Bia] flere støcker en the haffue giort som Eders
Naade scall met Gudtz hielp well bemercke wdi
desse forneffende Suar, ther ieg will lade wdgaa met
thet allersnariste. Oc ther som the wele tha sighe
att then hellige kircke haffuer hafft mange hellige
30 mendt, wdi then tro oc lerdom som wæridt haffuer
her till dags, oc at mange ere fordi bleffuen salige
wdi same troo, som the maa tha sige wele the oc

wele the eij, wdhen the ere saa forbiſtrede, att the taare sighe helgen icke wære helgen, som icke andhet er, en at negte Gudt wære Gud. Huad giørs tha behoff at falde fra then tro, som haffuer saa mange helgen, oc wdi huilcken saa mange twsinde regnere 5 met Gudt oc loffue oc welsigne hanum till ewig tidt, oc indgaa then loffue, ther wij ere vwisse, om noghet menniske bleff eller bliffuer noghen tidt salig wdi, ther huerckin befestis met ierteghen, eller bestyrckis met martyrum dødt oc blodt, eller met nogre 10 dygdige gierninger oc samfwndt. Men icke andhet er, en een forsambling, ther til hobe kommer, aff spottere, foragtere, liwgere, bedragere, kirckebydere, forredere och forsoorin schalcke, som giøre bwlder och oprør, modt Herrer oc Furster, modt andhet 15 Hersckaff oc Adill, mod Borgemestere oc Raadt, oc alle thenom som haffue befaling at styre oc regere, ther oc saa obenbare feijde met all ære oc dygd. Jeg kan well tencke at thet will nagge mange, at ieg tall saa rwndelighe modt theris wdygd som ere Luthers 20 tilhengere, nar somme wele sige, at ther findis oc mange gode och erlige mendt som ere Luthers sag gwnstige oc gode. Huess the ere wdwortis for mennisckin setter ieg wdi Gudtz hender som alting scal dømme, men haffue the dog then samme tro som 25 Luther bescriffuer wdi sijne bøger, tha ere the sandelige Kiettere for Gudt oc werden, wdhen all orsage. Men huad the nw ere, tha wille the icke gierne foragtis mett then løse hob som nw beskemmer all werden, nar han thet giør nw saa groffuelige att 30 Euangelium Jesu Christi war aldrig meer offuertræd en aff thenom, [B1b] icke scall heller theris sæct

oc partij noghen tidt faa heder oc ære aff theris an-
slag, oc fordi nagger thet meg oc saa saare, at then
menige cristendom maa icke nyde samme rett. The
som siwnis wdwortis at wære noget fromme blant
5 Luthers tilhengere, wele huerckin nyde eller vnd-
gielde met then løse swerm oc hob, som haffue Lu-
therijdt indganget. Men the haffue tha sielffue then
orsage giffuet, nar the for nogre faa menniskirs skyldt
ther wore wrangelige christhen haffue foragthet then
10 gantsche cristhendom, for nogre onde Bispers skyldt
meth onde Prester och Mwncke, haffue the forac-
thet alle gode Bisper oc Mwncke, leffuendis oc døde,
oc icke thet alsomeniste, men Biscopsdømme, Pre-
ste embede, och closterleffnet wille the platt om-
15 kaste, saa langt theris magt kan recke. Dog at ieg
oc een andhen ere syndere, ther findis tha mange
wtalige som ere gode oc fromme nock, ther inge-
lwnde bør at nyde oc wndgielde mijn oc andre syn-
deris onde forskylding. Om Luthers tilhengere tale
20 thet som sant er wdi manghe støcker, huad tha?
The motte saa møghet liwge, oc saa obenbarlige,
at the haffde icke saa mange bedraget som the haffue
giortt, bode blant leeg oc lerdt. Thet war icke hel-
ler altsammen løghen som Arrius Eunomius oc Ma-
25 nicheus the screffue oc talde. Wij schule icke alsom-
eniste agte huadt som scriffuis oc talis, men oc saa
wdi huadt mening thet giørs. At the fordi tale och
scriffue thet som santt er, er giortt ath theris løghen
scall oc agtis for sandhedt. Om ther findis en syn-
30 dere blant then menige kirckis klerckerij, ther wij
daglighe begræde, oc sancta Birgitta haffuer mercke-
lige giffuet till kende, icke er fordi then gantsche

cristhendoms tro oc lerdom forbiſtridt. Om nogre
 gerige mendt haffue mijsbrwget then christen kir-
 ckis sætt ſchicke oc magt, icke bør fordi hennis sætt
 ſchicke eller magt, at foractis eller beſpottis, men
 thet ſcall forbædris ſom brwt er, oc her effter rette- 5
 lige brugis ſom tilfornet er misbrwget. [B2a] Saa
 bør oss at handle met Gudt oc then cristen kircke,
 at wij bædre synderne, oc beholde dog then tro oc
 lerdom, ther Gudtz ſøn haffuer ſtadtfest met sith
 eghet blodt, ſom han wdſtiørte for alle ſijne wd- 10
 wolde børn. Ther ſaa mange twſinde Martijres haffue
 och ſaa beſtyrckedt met theris dødt oc pijn, oc an-
 dre hellighe mendt met leffnet, bøger oc lerdom,
 met hwnger oc tørst, mett armødt oc trengſill, met
 modgang oc fengſill, oc andhen legoms twang, ther 15
 Gudt haffuer oc ſielff befest, mett wnderlighe oc
 wſielige iertegen ther aldrig ere giorde aff Gudtz
 magt wdhen i then christen kirckis ſamfwnd. Jeg
 ſeer nw mange ſom haffue forløbet then menige
 cristen kirckis ſamfwndt, fordi the torde icke om- 20
 gaas met fattige syndere, men ere the nw anthen for
 wdhen ſyndt eller ſyndig ſelſchaff, tha maa the ta-
 cke oc loffue Gudt. Dog ſee och høre wij daglige,
 at then ſom tilfornet torde icke æde oc dricke aff
 cristen folckis almwſe, oc ther fore ſiwng oc læſe, 25
 predicke oc lære, bede oc ſige meſſe, han haffuer
 nw lært at røffue kircke oc kloſter, oc brwge andhet
 falſck oc ſwjiſg, oc lader ſeg tycke at han ſynder nw
 inthet. Then ſom tilfornet war een hemelig ſynder,
 han torde icke bliffue hoos then hellige kircke oc 30
 bædre ſamme ſynder, oc fordi er han een obenbare
 ſynder, mange fattige menniskir til eet fordømme-

ligt exempil oc effthersiwn. Tha war han syndere wdi een maade men seg sielff all ene til fordømilse, men nw er han syndere wdi mange maade andre flere met seg till ewig schade oc forderffue.

- 5 Saa pleijer wor herre eet hemeligt homod at pijnē met mange store oc groffue synder. Besinder fordi Werdighe herre then magt ij hafue aff Gutz tilladilse, ther ij ere forsnijmen tilkallede, oc ij hues maade hwn scal brwgis Gud til loff, oc thet Cristelige Rjige til
- 10 bestandt. Offuerseer oc beløber nogre aff sancte Birgitte bøger, oc serdelis then vii. oc viiii, ther scal eders naade finde oc lære huadt som hør til eet konge embede, oc dog at the scriffuis met lette ord forvdhen diwbe omslag, [B2b] thet scall tha findis at hwn
- 15 scriffuer icke sqwalder oc drømme som Mester Olluff Petri oc andre mange spottere wele sige, men Gutz klare sandthedt oss alle till amjndelse anger oc penitentze. Ther scall Eders Naade oc finde, at som then største part er ij sandhedt skeedt, aff the
- 20 ting hwn haffuer spaat at skee schulde, saa scal thet oc ij sandhedt fuldkommis som i gien staar, fordi ther som hennis raadt och lerdøm forsømmis, er ieg wiss att Suerigis Rjige scall snarlige paa henge, een stor plage, oc andre mange landt oc steder som
- 25 sancte Birgitte obenbarilse ere anrørindis schule icke heller løbe mijste, wdhen saa er att the snarlige bekende seg, oc giøre then samme pligt och bod som hwn tillraader wdi forneffende bøger. Jeg seer en nw blandt thenom som ere faldhen fra then Rho-
- 30 mere kircke oc Jesu Christi statholdere her paa iordhen, at ther findis gerighedt, vkyskhedt, homodt, trengsill, beswaaring, aager, hadt, affwindt, hor oc

mordt, oc møghet meer en tilfornt, att the nw hwer-
 kin blwgis Gudt eller menniskin. The berømme att
 haffue then helliandt, men om then helliandt haffuer
 sijn bolig wdi saa spotske, gerige, homodige, staaite
 oc blodige hierter, er ieg ikke en nw wijss giordt, 5
 oc ther som ieg fwnde saa haardt strackhedt, oc saa
 strag haardhedt wdi Apostele bøger, tha wille ieg
 saare twijle paa theris aandt. Then Helliandt pleier
 icke at wære saa faas, men blidt, kiærlig, sagtmodig,
 stille oc barmhertig. At falde aff lydilse, spotte 10
 Gudtz helgen, foragte cristendoms ordinantz oc scki-
 cke, æde kiødt om fastedage aff homodt, for vdhen
 nødt oc trang, bryde eedt oc iett, skende closter iom-
 frwer, oc beligge gode mentz børen, røffue kircker
 oc closter, oc giøre møghet andhet som icke kan 15
 tenkis vdhen synd, en sidhen talis eller scriffuis,
 er thet att wære cristen, giffue thet Gudt at cristen-
 dommen aldrig meer forøgis en han nw er. Men nw
 icke meer paa thenne tidt. Thi beder ieg Eders Naade
 ydmygelige, at ij anamme thenne vnderwijsning vdi 20
 then [B 3 a] beste mening. Om ieg icke haffuer fwn-
 dheth paa the rette ordt met tilbørlig oc beqwem tale,
 mijn mening er tha god (thet kende Gudt), oc then
 samme Gudt giffue Eders Naade alle the raadt ha-
 nwm kwnne teckis, oc thet gantsche Swerigis Rijke 25
 kwnne wære bestandige. Screffuet ij Kiøbmenhaffen.
 Anno Domini M. D. xxvii.

¶ Her effter følger the spørsmaall som
Koning Gøstaff gjorde till sijtt menige
klerckerij.

¶ Thet første.

5 ¶ Om mandt maa wndfalde helligementz been, som
kirckin bruger oc andre støcker oc seedwaaner som
icke haffue Gudtz ordt met thenom.

¶ Thet andhet.

10 ¶ Om wor herre Jesus Christus findis att haffue be-
falet Paffuen, Bisper, Prester, eller nogre andre y then
hellige kircke noghet welde eller herredømme, an-
dhet en thet all ene, at the schule kwndtgiøre Gutz
ordt, oc om nogre schule være, oc thet icke giøre.

¶ Tredie spørsmaall.

15 ¶ Om theris budt eller bandt, kan binde menniskin
till noghen syndt, om hwn giør ther emodt.

¶ Thet fierde spørsmaall.

20 ¶ Om theris magt mett bandt kan skillie noghen
fraa Gudt, som een bryder eett ledemodt fraa eett
andhet, och er saa wdskildt fraa Gudt, oc giør ha-
nwm till dieffuels baren.

¶ Thet fempte spørmaall.

¶ Om thet herredomme som nw opkomett er, mett paffuen oc hans hob, er modt eller met Christo.

¶ Thet siette spørmaall.

¶ Om noghen andhen tieniste er Gudt tacknemmelig en mandt holder Gudtz budordt. 5

¶ Thet siwnde spørmaall.

¶ Om noghen kan wære salig for affladt, eller almwse, oc fange himmerige [B3 b] for wdhen Gudtz naade oc miskwndt. Oc om andhet som menniskin biwder faste oc bønner er Gudt teckeligt. 10

¶ Thet ottende spørmaall.

¶ Om mandt scall fijre, dyrcke eller tilbede helghen, eller theris beledede, oc om the ere wore patroner eller forswar till Gudt. 15

¶ Thet Niende spørmaall.

¶ Om mandt scall seg holde effter obenbarilse, ierteghen, eller andhen regementhe som nw skeer.

¶ Thet Tiende spørmaall.

¶ Om skerdsilds pijnne er till (som the sige wdaff) 20 eller oc icke. [B4a]

¶ Thet første spørsmaall.

¶ Om mandt maa wndfalde helligementz been, som kirckin bruger oc andre støcker oc seedwaaner som icke haffue Gudtz ordt mett thenom.

5

Swar.

Huess her swaris till thette spørsmaall, eller nogre andre som her indscriffuis, er icke giortt wdi saadan mening, att ther henge scall noghen mijstancke, hooss then menige mandt som thette worder
10 læsindis, om weldiger Furste oc mectiger Herre Her Gøstaff, Koning till Suerigis rijke, ligerwijss som han toge saadane spørsmaall, wdaff seg selff wdi noger wrang mening, Gudt til fortørnilsse, oc then menige cristhen kircke till foragt, men att the kiet-
15 tere schule kendis oc bemerckis, ther giffue hans Naade oc Furstelighet saadane wcristelige stycker fore, oc icke hans Naade al ene, men desligest andre mange cristhen Furster, ther met att forwende alle the cristelige sætt oc seedwaner, schick oc lerdom-
20 me, som wæridt haffue blant cristhet folck ij then menige cristhen kircke, aff arilde tidt, oc først at sige. Thette spørsmaall er giortt wdi saadan mening, at theris kirckewoldt oc roff, kwnne mett noghen orsage beteckis oc stoppis, nar the røffue fra hellige
25 stæder, kalk oc disk, sølff oc guldt som findis wdi kirckins clenodier, oc paa hellige mendtz been, oc fordi føre the thenne cristhends gamble seedt oc waane wdi twijlsmaal, som er holdhen Gudt till loff wdi sijne helgen meer en ij fiorthenhwnderdt aar,

oc huess modstandere ther ere fordømde aff then
menige cristen kircke meer en for elleffuehnderdt
aar, Eunomius oc Vigilantius som ere mestere oc be-
gyndere till thenne wildfarilsse. Oc fordi at the strax
ij thette spørmaall giffue till kende att alting scall 5
befestis oc bestyrckis mett Gudtz ordt, om thet scall
haffue magt oc wære lenghe bestandigt, tha will ieg
nw mett thet første, [B4b] om Gudtz ordt haffue
eett føghe fortall, oc paa thet, foregiffue en cristelig
wunderskede ther kan tiene icke alsomeniste paa 10
thette sted men andre flere, nar Gudtz ordt er nw
kommeth ij huermandtz mwndt. Wdi theris scholer
oc bøger som ere kiettere kaldis inthe meer Gudtz
ordt, en then scriffth oc lerdom som the mett kwnne
beramme oc beffeste theris kiettirske lerdomme, oc 15
fordi sette the mange bøger ij then hellige scriffth,
wdaff then agt, oc magt the haffue wæridt wdi, si-
dhen the hellige apostele wore her paa iordhen. Men
hooss cristhet folk som icke pleije att ansee soorthe
oc døde bogstaffue men Gudtz dyrebare oc krafftige 20
sandhedt, kaldis then lerdom Gudtz ordt, icke som
findis alsomeniste wdi thet gammil eller ny testa-
ment, men wdi huess maade Gudtz benedide willie
giffuis till kende wære seg anthen mett wnderlige
teghen eller obenbarilse. Thet screffne Gutz ordt 25
ther wij nw saa kalde, wdi thet gamble oc ny Te-
stament er icke anderledis bewijst oc befest, en met
teghen oc Gudtz obenbarilse, oc ther som inthe an-
dhet ordt sculde kaldis Gudtz ordt wdhen thet som
findis wdi thet ny oc gamble testamentis blote scriffth, 30
huad giordis tha behoff att Guds søn wor herre Je-
sus Christus loffuede sijne apostell oc discipell, then

helliandt, som thenom schulde wnderwyse wdi all sandhedt, huadt giordis tha ydermere behoff, att Gudt schulde begaffue cristhendummen mett saa mange propheter som wæridt haffue wdi thet ny
5 testamentt, som wore hellige aposteler, martyres, bisper, confessores, Jomfruer oc matroner, ther haffue oc saamøghet propheteridt om thenne tidtz forwandling, ther wij for en thet er skeedt, haffue troot att thet schulde skeep, dog wij ere nw saa forblin-
10 nede, at wij thet icke see oc besinde, sidhen thet er for øghen, oc i hender, ligerwijss som iøderne, aff prophete bøger wisthe att Gudtz søn schulde komme oc worde menniske, men ther han war kommen, wore the saa forblinnede oc forbiystrede aff homodt
15 oc gerickhedt, att the kwnne thet icke bekende. Oc wore thet her alt [C1a] forlangt at tale noghet wijdelige, oc met lang beskeede, om samme propheter, blant huilcke Gudt haffuer giffuet eder Swenske mend sanctam Birgittam, ther ij mange maade haff-
20 uer eder obenbarid Gudtz ordt, som tha icke findis scrifftelige wdi thet Ny eller Gamble testament, oc serdelis wdi sijne blotte oc bare ordt. Som all then hellige scriff er icke wdganghen paa een tidt, saa er icke heller all sandhedt obenbaridt paa een dag,
25 met tidhen, oc effter tidtz leilighedt, er alting screffuen oc obenbaridt. Oc som wor herre lodt inghen ting skeep wdhen han thet gaff till kende ij thet gammil Testament, gienom propheternis mwnde, som Amos prophet haffuer sagt, saa er heller inghen ting
30 skeedt en nw ij thet Ny Testament wdi noghen stor forwandling, at thet er iw tillfornet obenbaridt aff Gudt, i gienom propheternes mwndhe, wnge oc

gamble. Huadt heller thet haffuer wæridt om Tyrannij, Ketterij, onde oc falscke cristen, then store Turck, wlydilse, falsck lerdom, och andhen saadan werdsins plage, ther altidt ere obenbarede oss till een amjndilse, forwardsill oc penitentze, paa thet wij schulde wijde oc forstaa huadt omhygge wor herre pleijer altidt at haffue for sijne wduolde børn, oc fordi giffuer thenom atwarssill at the schule wijde huess hanwm er i modt, oc ij huess maade han will freeste sijne wanner oc plage sijne wwanner. Jeg wedt tha well at all obenbaring, oc andhen scriff som icke kaldis hellig scall grantschis oc ransagis effter then hellige scriff, oc hues the saa fordragis mett henne, at hwn er thenom icke modstandig, tha bør thenom at agtis for Gudtz ordt, oc retsindig lerdom, men haffue the henne klarlige i modt seg, tha schule the agtis oc holdis, for menniskins sætt, digt oc drømme. Ther som alting hade wæridt saa klarlige wdtrøckt wdi then wdgangne scriff fra første, att inthe meer giordis behoff? Hwij sagde tha Paulus saa om tilkommendis propheter. Er thet saa at sandhedt obenbaris een andhen, tha scall then [C1b] første wijge mett sijn mening, oc fordi tije. Icke er thet heller Gudtz ordt som nw trettis om ij then hellige kircke, men thet er Gudtz ordtz klare oc retsindige forstandt, ij somme støcker, som ere diwbe, oc haffwe fordi behoff een grwndig wnderskede. Wij lade well alle som wij haffue met oss Gudtz ordt, thi er wor twe-dract icke paa Gudtz ordt men paa Gudtz ordz retsindige oc edele mening, ther kettere lade seg tycke att the all ene haffue, oc inghen andhen om thet scall wære santt som the staltelige oc fortredelige robe oc sige

oc inthe bewijse, wdhen huess wranghet, dwlhedt, oc wbesindighedt scall holdis for noghen merckeligt bewijsning, som tha icke andhet eer, en een forbijstridt oc wredelig forwandling modt all then hellige lerdom, som wæridt haffuer i then hellige kircke aff arilde tidt, ther oc er befest mett wnderlige oc store ierteghen, oc bestyrckedt mett Martijrum blodt, dødt oc pijn, som war een merckelig besegling till all theris troo oc lerdom. Thi haffuer cristhet folk then mening, att huess Gudt haffuer sandelige obenbaridt for hwnderdt eller ii hwnderd aar, er sandelige Gudtz ordt som thet ther war obenbaridt for i twsinde aar, oc thet som obenbaris nw eller her effter, bliffuer saa wisselige Gutz ordt, som then lerdom ther war obenbaridt the hellige Aposteler, oc andre Gudtz hellige Propheter som haffue ført Guts budtskaff. Thi meen cristhet folk møghet wære Gudtz ordt, som scriffuis dog icke wdi then bog som kaldis Biblia, dog thet scall prøffuis oc grantschis met oc effter the Gutz ordt som ther screffne standhe, aff huilke thet haffuer fordi metholdt oc magt, nar thet er icke then hellige scriffth modstandigt. Thette wære paa thenne tidt nock sagt om Gudtz ordt, wdaff een andhen orsage scall ther noghet meer om talis. Nw att tale om thenne første artikell, siger ieg mett sancto Augustino ther saa haffuer screffuett, Helligementz legomme, oc besynderlige theris been oc leemmijr som ere Martijres, schule ligerwijss som Jesu Christi leemmijr, mett stor inderlighed [C 2 a] hedris oc æris, oc tro wij (siger han) at the tempill som ere wigde oc neffnde thenom till ære, schule søgis mett stor gudelighedt, ligerwijss som the steder

In libro de diffinitionibus orthodoxe fidei, et ecclesiasticis dogmatibus cap. xxxvi.

ther ere besynderlige skickede till Gudts loff oc tieniste, oc huosomhelst her siger imodt, tha holdis han icke att wære cristen, men aff Eunomij eller Vigilantij selskaff, huadt ere helligemendtz been oc kroppe andhet en then Helliandts bolig oc tempill, 5
ther scall fordi haffue løn mett sielin, nar legommett scall opstaa paa then yderste dommedag. Vj læse ij then hellige scriff, att ther then hellige Prophetis Helisei krop war lagdt ij graffue, oc eett andhet lig war kast ij samme graff, att strax thet rorde 10
wijdt Helisei krop, tha stodt thet op aff døde oc feck lif, huilkedt som Gudt lodt skee aff sijn wransagelige dom, til at bewijse huore tacknemmelig samme Prophetis hellighedt war hanwm, oc at giffue ther mett till kende, at helligementz kroppe oc been, 15
schule holdis wdi agt oc ære, oc icke for spott oc haanheldt. Vj læse oc saa aff then werdige Jomfrues sancte Lucie moder, som bleff frelst aff blodsoott hooss Jomfrw sancte Agathe graff, ydermere then werdige fader sanctus Augustinus, bescriffuer mange 20
sandrwege ierteghen som skede vdi hans tidt, for sancti Stephani been oc amjndilse ther the wore obenbarede oc paa fwndhen wdi Aphrica. Ther till mett scriffuer oss sanctus Ambrosius wdi sancte Agnetis Jomfruelige leffnett, oc pijnactelige Martij- 25
rio, huorelwnde att Constantia Constantini keijseris dotter, war besætt mett mange oc store saar paa sijn gantsche krop, oc ther hwn kom till sancte Agnetis graff, huess hellige røgte hwn haffde hørtt aff mange, oc ther som hwn hade giortt sijn gudelige bøn, dog 30
hwn war en tha heden oc wcristen, falt hwn wdi een sterck søffuen, oc strax hwn wognede op aff

iiii Regum
xiii

xxii libro
de ciuitate
dei capitulo
xiii.

søffne, war hwn karsk oc swndt, aff al then werck saar oc plage hwn tilfornett beswaaredis met, oc ther samme ierteghen waar berøcthet, trode ther mange paa Christum Jesum, oc søcte till [C2 b] Sancte Agnetis
5 graff, oc ther bleffue the frelste, wdaff huadsomhelst plage oc kranckhedt the wore bestedde wdi. Thet wore saare langt at her beskedelige fortellie, the wnderlige teghen wor herre lader daglige skee, anthen nar som hellige mentz kroppe obenbaris oc paafin-
10 dis, eller oc føris fraa eett stedt och till eett andhet, blantt hwilcke ieg offte besinder thet store oc wnderlige teghen som then benedide Gudt lodt skee modt thet troltdt som haffde aff hans tilladilse wdelige beslaghet then strandt som skelner mellom
15 Sielandt oc Fiwn, oc kaldis Bæltt. Huar thet offte trengde huert skib een mandt wdaff, saa lenge att sancti Lucij Martijris och Paffuis werdige hoffwet panne, førdis ther offuer indtill Roeschilde domkircke, huar samme hellige martyr haffuer nw een ewig
20 amjndilse, nar han er patroen wdi samme hellige stedt. Oc huess Gudt lader saadane wnderlige gierninger skee, for sijne wduolde helghens werdskyldt oc bøn, gjør han icke for andhen sag en at bewijse ther mett, huore tacknemmelige the haffue wæridt
25 for hans guddommelige ansigt, thenom till eet wijtnisbyrdt, oc oss som leffuendis ere till een hwgsuale oc een opweckilse at effterfølge theris gode gierninger, oc exempill, ther wdhen twijll wore for Gudt møgghet behaffuelige, nar the haffue stadfestilse aff
30 saa wnderlige teghen som Gudt lader skee for theris skyldt. Vdi samme maade som Gutz helghen haffue effterfwltdt Christum Jesum, schule wij oc thenom

i Cor. xi effterfølge. Saa siger sanctus Paulus. I schule wære
 mijne effterfølgere som ieg er Jesu Christi, oc paa
 ad Phili, iiii eett andet stedt siger han saa, Brødre, i schule wære
 mijne effterfølgere, oc besinde thenom ther saa wan- 5
 dre, som ij haffue meg for eet exempill, oc een eff-
 tersiwn. Oc for then sag haffue wij wdi then hellige
 kircke till amijndilse, hellige menniskirs tempil, be-
 lede, effterligning, icke ther met att ære eller tilbede
 Stock oc Steen, som Kiettere wele oss paa sige, met
 spott oc snack, løghen oc schalckedt, men att op- 10
 tendis til [C 3 a] theris effterfølling, som wij opweckis
 aff scriffit oc bockstaffue, till att grwnde oc besinde
 hues merckilse wnder thenom besluttis, beteckis, oc
 beteegnis. Wij bøye knæ oc krop nar wij høre Jesu
 Cristi naffen, oc thet giøre wij huerckin for then 15
 røst wij høre eller the bockstaffue wij see, men an-
 seendis the hemelige sacrament oc diwbe merckilse,
 som wnder samme røst oc bogstaffue beteckis. Saa
 giøre wij oc for hellige tempil oc altare, icke anse-
 endis stock oc steen men thet som merckis met the 20
 teghen, ther ere giorde aff stock och steen, saa at wij
 aff the sckapte ting, dess ydermere opweckis, røris
 oc optendis, till Gudtz loff, tack oc ære, nar som wij
 bestedde ij thette dødelighe legomme, kwnne ther
 aff opdragis till att besinde the aandelige ting. Sanc- 25
 ad Phili, iiii tus Paulus schriffuer saa ther han war dødelig paa
 iordhen. Wort omgengilse oc wæsinde er wdi him-
 melin. Saa tacke wij oc gierne Gudt, som oss haffuer
 begaffuet mett wydt oc skell, saa at wij kwnne len-
 ger tencke, en kroppen kan strax komme mett tan- 30
 cken. Wij kwnne falde paa knæ her paa iordhen,
 men dog haffue hierthe oc tancke wdi himmelin.

Icke findis thet heller forbwdhet wdi thet gammill
Testament, att wij maa icke haffue wdskaarne eller
støpte belede, som mange Lutheraner wele sige ther
i somme støcker brwge scriffthen gantsche wrange-
5 lige, nar alle the scriffther som kwnne dragis ther
i mod, haffue icke anden mening, en att wij schule
icke giøre oss Guder aff stock oc steen, eller tilbede
thenom wdi guddoms wijss, fordi at thet waare eet
santt affgudij. Om nogre eenfoldighe menniskir,
10 haffue wrangelige brwghet belede, oc thet aff sim-
pelheet meer en wijdtsckaff, icke scall man fordi
afflegge belede, men the schule læris att brwge the-
nom for teghen, ther andhet mercke en the siwnis
att wære. Wij brende liwss oc lamper wdi tempill
15 oc for altere, huar hellige mendtz been, eller amijn-
delse the findis, icke till at opliwse stock oc steen
ther icke kwnne see wedt klar soolskijn, en sidhen
wedt andre lamper [C3b] oc liwss, men till een
amjndilse, att som helgen haffde brendendis lamper
20 paa theris hender, then stwndt the leffde wdi gode
gierninger ij thenne syndige werdhen, saa ere the
nw skickede hooss Gudt, wdi thet ewige liwss oc
klarhedt. Som then gantske scriffth lyder eett, oc mer-
ckkir tha stwndwm noghet andhet, saa findis ther
25 inthet wdi kirckenis sacrament oc seeder, at thet
haffuer iw noghen andhen merckilse, en the blotte
ordt oc teghen siwnis at indeholde. Men kietere kir-
ckins oc cristhendoms obenbare fiender robe strax
her i modt saa siendis, Som stock oc steen icke an-
30 dhet ere en stock oc steen, saa ere been icke heller
andhet en been, thi bør thenom inghen ære at giø-
ris. Att been er been, oc steen er steen thet wijde wij

gantsche wel. Men at Gudt kan oc saa bruge been
 oc steen til wnderlige gerninger, troo wij oc saa ful-
 Exodi xvii kommelige. Ther Gudt han wille tha flødt ther rwn-
 Numeri xx delige wandt wdaff een haardt steen, saa att ther
 drwcke vdaff wtalige folck met all theris qweg. Oc 5
 Judicium xv then tidt Sampson war noghet nær dødt aff tørst, tha
 lodt wor herre opspringe een kielde aff een asne kæge,
 met huilcken han strax tillfornet, wdaff Gudtz besyn-
 derlige hielp oc krafft, haffde i hiel slaghet twsinde
 webnede mendt, oc aff then kielde slucte han sijn 10
 dødelige tørst, oc bleff wederqweghet. Saa lader wor
 herre flyde aalije, aff hellige mentz kroppe oc been,
 ther mange menniskir smwrde met, worde karscke
 oc heelbreijde. Oc dog thet siwnis wtroligt for wan-
 tro menniskir, thet er tha hooss trofaste cristen folck 15
 saare troligt, nar the alle well wijde, at theris Gudt
 er inghen ting wmøielig. At saa ij sandhedt skeer
 thet tro wij fastelige, dog att saghen huar fore thet
 skeer, oc met hwess maade oc wilkaar thet skeer
 er oss wwitterlig, at wor tro scal haffue dess større 20
 Actorum xix werdskyldt. Sancti Pauli swette dwge oc skiørt wore
 icke andhet en lijnkleder, ther huerckin haffde liff
 eller siell, eij wore ther til heller beqwemme, men
 wij tha læse at han sende thenom bort, oc lodt legge
 paa kranke [C4a] menniskir, oc paa thenom, som 25
 Actorum v. wore met dieffuelsskaff besetthe, oc the strax finge
 bodt. Icke war sancti Petri skugge, andhett en een
 dødt oc liffløs mørckhedt, men ther bleffue tha kar-
 ske oc swndhe mange aff thenom som kwnne be-
 skyggis aff samme skugge. At thet war Gudtz gier- 30
 ning, kendis wy gierne, men Gudt han wil tha wdi
 sijne gierninger bruge sijne egne creatur, ther han

haffde icke forgeffuis skapt. Her motte mange ex-
 empill indførís aff thet Gamble Testament, om Aa-
 rons kæp oc Moyse taffler, ther icke wore wdhen
 stock oc steen, met then gyldene spandt oc testa-
 5 menthens arck, thenom burde dog at wære wdi stor
 ære oc hørsomme. Wille icke Gudt tilstede at Ozam
 rörde wijdt Arckin, i then mening at hwn schulde
 icke falde omkring, men strax drepte hanwm for
 hwermandt aasiwn, wdhen twijll tha wil han oc
 10 saa met tidhen straffe the spottere, ther i thenne tidt
 saa haanlige foragte hellige menniskirs kroppe, leem-
 mijr oc been, som wore oc ere then helliantz arck
 oc tempil, wdi hwilcke han haffuer i saa mange
 maade, oc met wtalige gierninger bewijst sijn gud-
 15 doms magt oc krafft. Oc fordi at then hellige Pro-
 phetissa sancta Birgitta oss Gudtz aabenbarilse giff-
 uer merkelige til kende, wdi hues maade hellige
 mentz leemmer oc been schule æris oc fijris, oc søgis
 aff gudelige menniskir, huess hellighedt och oben-
 20 barilse, ther haffuer stor magt oc agt hooss mange
 Swentske mendt, oc Dantsche desligest, dog at kiet-
 tere, forløben oc forsoorin folck, nw saare foragte
 henne i thenne tidt, men tha icke lengher en Gudt
 will. Thi wil ieg icke wijdere recke thette suar, for
 25 en ieg haffuer seet oc hørtt, huess the wbeskemmede
 oc wbluge kiettere, oc affskaarne menniskir, wele
 sigе eller sware her i modt.

ii Regum vi.

vii libro cap.
 iii, vi libro
 ca. v,
 Extrauagant
 ca. lix

¶ Thet andhet.

¶ Om wor herre Jesus Christus findis at haffue be-
 30 falett Paffuen, Bisper, Prester, eller nogre andre ij

then hellighe kircke, noghet welde, eller herredømme andhet en thet al ene, at the schule kwndgiøre Gudtz ordt, oc om nogre schule wære, oc thet icke giøre. [C4b].

¶ Suar.

5

¶ Thette spørmaall er giort ij twenne meninger, første, Om Paffuer, Bisper, Prester, eller andhet klerckerij maa besijde rigdom wdi gotz oc renthe, slot oc lææn, marck oc skoffue. Andhen mening, om the maa haffue werdslig befaling oc regemente, wære 10 Furster oc Landtzherrer. Then første mening will ieg førsth rede fra handhen, nar hwn haffuer icke begyndilse, wdhen aff thet gamble hadt, som haffuer lenge standhet e mellom klerckerij och leegfolck, dog at hwer oc een blantt the som ere leegmendt, 15 lade seg tycke att the haffue stortt skell. Inghen ting er større orsage till wildfarilse, en een wredelig dom oc een wrang mening. Then som besijder gotz oc eiedom, ther hanwm er tillfaldhen met rooff oc moordt, met falsck oc swijg, met woldt oc trengsill, 20 oc met andhen argelist, han kaldis oc holdis een retferdig eiermandt, herre oc iordrotte, oc the gode mendt maa icke nyde samme naffen ther Gudt haffuer selff formedels sijne wenner, begaffuet met gotz och renthe. Then som sambyrdis oc samtyckis aff 25 nogre faa bønder til een merckelig befaling, ther wnderstundwm meer ansee gwnst oc gaffue, oc følge theris eghet sindt meer en Gudtz raadt, oc retferdighedt, han lader seg tycke, att Gudtz rett oc raadt ere medt hanwm wdi alle sijne anslag. Men then 30 som haffuer sijn magt først aff Gudt, ther nest aff

christen Fursters, oc gantsche Cristhendoms samtycke, tencker han at icke wære anderledis tilkommen, en som eet wrag ther driffuer i landt met storm oc wæder. Oc dog (dess wær) at rigdom ijelde brwgis
5 aff mange blantt leeg oc lærdt, wdi homodig statt, aff offuerflødige tæring, feijde oc trette, oc andhen Gudtz fortørnilse, icke er fordi rigdom syndig och fordømmelig, nar han kan brwgis saa well aff the gode, som ijelde aff the onde, men skyldhen findis
10 hooss the onde, som icke tilbørlige oc rettelige bruge huess rigdom, thenom er tilfalden. Oc [Dia] fordi haffuer ieg icke agthet ij thette swar, at orsage huess gerighedt oc syndt som findis hooss thet menige klerckerij. Jeg haffuer thet lenge wijst at som gerig-
15 het staar inghen mandt well, saa staar hwn klerckeriidt allerwerst, ther burde medt raadt oc exempill, besynderlige at affstyre syndt oc alt thet som Gudt er i modt. Men hwem er nw saa from, at han kan ij thenne forgifftige tidt, sith embede rettelige brwge,
20 nar thenne werdsins leijlighedt, er saa ganghen aff laghe, at hwn icke will eller kan fordrage then wijnskiffuelighed, ther schulde brugis wdi huert menniskis embede oc befaling. Saa er nw all cristhendoms fredt, kiærlighedt, eendrect oc eensindighedt, for-
25 størledt oc forwandlet, till krigg oc orlog, till homodt oc bram, oc andhen forgifftig pestelentze, at thet som Herrir oc Furstir, Bisper oc Prelater burde at bekaaste paa fattige mennisker, Gudtz leffuendis tempill, nødis the att spjilde paa bøsser oc krwdt,
30 rytter oc hoffmendt, heste oc wærie. Dog (dess wær) at mange giøre thette meer aff wellyst, aff homodt och gerighedt, till at forøge Landt oc Rjige, formeere

statt oc ære, oc i ander maade att fremme sijn syn-
 dige willie oc begæring, meth store naffen, oc lange
 titel. Thi finder ieg wel screffuet, wære synd at ijld
 brwge rigdom, ij huore han er tilkommen. Men ath
 besijde oc haffue rigdom, nar han icke er affledt met 5
 syndt oc sweg, falsk oc swrfittighedt, haffuer ieg
 icke lest at wære syndt, huadt heller the ere leeg-
 folck eller klerckerij, som hanwm haffue och be-
 Matthei xix. sijde. Thet som Christus siger hooss Mattheum.
 Wilthu wære fuldkommelig, tha schaltu selge alt thet 10
 thu eijer oc besijder, oc giffue fattigh folck, er saa
 sagt til Bisper oc Prester, at thet er huert cristhet
 menniske anrørindis, oc lyder paa huermandt som
 Christum rettelige bekende. Icke saa at wnderstaa,
 at the schule strax alting offuergiffue oc forsage, 15
 men wære saa till sindhe, ath huar behoff giørs
 Gudt till loff, och then fattige till hielp oc trøst, scall
 han [D1b] wære redeboen till at forsage, alle the
 ting ther kwnne anthen forhindre hans salighedt, el-
 ler oc drage hanwm wdi noghen syndt eller syndig 20
 orsage. Oc i saadan mening schule icke alsomeniste
 rigdom, herredømme, welde oc magt forsagis, nar
 the forhindre wor salighedt, men oc saa Fader oc
 Moder, hwstrw oc børen, syster oc broder, wener
 oc frender, nar the oss drage fra Gudt, oc thet som 25
 Gudt er tacknemmeligt. Saa haffuer Christus sagt
 Luce xiiii hooss Lucam. I huosomhelst ther kommer till meg
 oc icke hader sijn fader oc moder, hwstrw oc børen,
 brødre oc systre, oc framdelis sijn eghen siell thet
 er sith eghet lif, tha kan han icke wære mijn ret- 30
 sindige discipell. Huadsomhelst ther kan fordi icke
 brugis till nogher mantz salighedt, oc Gudtz loff,

- tha scal thet welwillighen offuergiffuis. Oc dess ij
mellom scall han saa brwge gotz oc renthe, at han
besinder seg icke att wære noghen myndig herre
offuer thet han besider men een tilsiwns mandt, ther
5 icke scall eller maa anderledis brwge hwess han
haffuer oc besijder, en effter herrins willie, ther
haffuer hanwm antwordhet samme gotz oc eiedom
til tror handt, oc besynderlige at skiffte blant sijn
leemmijr som tørfftige ere.
- 10 Thette hør huermandt till ther gotz oc renthe
besijde, ij huore thet er thenom tilkommet, dog saa
thet er icke roff, woldt och trengsill, fordi hues
almwse oc offijr ther giørs wdaff wretfanghet gotz,
er Gud icke meer tacknemmeligt en then mandt
15 som dræber een søn for sijn faders ansigt. Oc alle
the steder som findis wdi scriffthen mod gerighedt,
oc syndig rigdom, ere icke alsomeniste klerkerijdt
anrørindis, men herrir oc Furster oc then menige
christen mandt, om saa er at the wele saa agtis Chri-
20 sten for Gudt som the wele kaldis her paa iorden.
Som er thet ther Lucas scriffuer. Wee worde eder som
riige ere, fordi at ij haffue eder glede oc hugsuale
her paa iordhen. Oc som Paulus haffuer sagt. Nar
wij haffue klede oc føde, thet scall oss wære saa
25 nock, at wij ther mett schule wære till fredtz, fordi
som wy haffue inthet ført her til werdhen met oss,
[D2a] saa schule wij heller inthe føre her wdaff.
Thette hør saa klerckerijdt till, at thet tha icke mjin-
dre burde at bekomme then menighe christhen
30 mandt, som alle wijse wele sige, oc Luther oc saa
stwndwm tilstaar, ydermere sanctus Paulus biwder
Ibidem iii

Ecclesiastici
xxxiii

Luce vi

i Timoth, vi

til biscopsdømme, som iblant mange dygder haffue oc then dygd, at the ere rwndhe til at herberge weijfarne folck, oc at brwge miskwndelige gierninger mod the fattige. Men huore kan then mandt, wære een rwndt gestgiffuere ther inthe haffuer, oc icke 5
 Ad Titum i heller maa noghet haffue. Desligest biwder oc saa sanctus Paulus till sijn discipell Titum, om alle prester at the schulle blant andre dygder wære dannis modt gest oc gangende, oc wellwillige modt thenom som haffue theris hielp behoff, men thet kwnne the 10
 Actorum xx tha icke wære, om the ere fattige oc arme. Oc nar sanctus Paulus haffuer sagt effter Jesu Christi ordt, att thet er bædre oc meer saligt at giffue, en anamme skenck oc gaffue, hwij schulde klerckerij meer wære skjilde wedt then salighedt, en andre cristen 15
 menniskir ther the kwnne tha icke naa, nar the haffde inthet att giffue wdaff.

Men ieg wedt tha well huadt klerckerijdtz be-soorne fiender wele sige her emodt. Att the schule giøre som Paulus giorde, oc biwder thenom att giøre, 20
 i Thessa, iiii
 ii Thessa, iii
 ad Ephe, iiii thet er at arbeijde oc træle at the schule inghen for-gæffuis beswaare, meet sijn aarckeløshedt men saa møghet fortiene met sith handewerck, at han kan haffue nock icke at besørge seg selff allene, men oc andre fattige menniskir som ere tørrfftige, dog at 25
 desse budt lyde paa then menige cristen mand ther Christum bekender, meg forwnder tha storlige, at the taare wrijge desse ordt til grofft handtwerck, ligerwijss som ther wore inghen andhen gierning til, en at graffue oc mwge, eller oc saadan forhuerff- 30
 Actorum xviii uing wore saa stor, at ther aff kwnne mange besø-ries. The sige, at sanctus Paulus sloo reeb oc giorde

tecke til paulwn, at then konst war hans lerde embede, thet giffuer ieg magt. Men thet gjorde han hooss the Corinthier at the wore gerige, hooss andre cristen folck gjorde han thet icke, [D2b] fordi han
5 haffde ther till icke nødt, at the welwelligge aff theris rwndhet erlige skencte oc begaffuede theris Apostell, for huilckedt Paulus giffuer the cristen som wore wdi Macedonia besynderlig loff oc prijss. The Corinthiers groffue gerighet oc gerige groffhet scriffuer han well haart indt wdi sijn sendebreff till samme Corinthier, oc offuerløber han thenom mett eet hemeligt spott, at han icke torde biwde saa rwndelige offuer thenom som offuer andre, for theris store gerighedt skyldt, oc huore han fordi nødis till att
15 predicke thet hellige Euangelium paa sijn eghen kaast oc tæring, ther han tha icke plictig war. Om han haffde en inthet begærid aff thenom, thet haffde tha wæridt theris eghen ære, att theris Apostel betencktis mett een erlig skenck oc een tilbørlig forsiwn. Mwnne then icke arbeijde, ther scriffuer oc læss, studerer oc predickir, oc daglige tracterir then hellige scriffu oc Gudtz ordt, ther oc saa er widuers oc fattige faderløse børns forswar, som stjller trette, oc alting forlijger till fredt, ther framdellis fordettin
20 ger alle mandtz sager till gode, oc styrcker mange bedrøffuede hierther, met gode raadt, andhen hielp oc trøst. At ieg scall icke oc saa fortellie andre mange huerff, theris embede ere oc saa besynderlige anrørindis, som ere at wije oc consecrere Prester, oc
30 andre kirckelige embede, Crijsme, Tempil, Altere, oc manghe flere kirckins ornament, som høre till Gudtz tieniste, loff, prijss oc ære, och ath giøre nogre

Roman, xv

ii Corin, ix.

i Corin, ix

ii Corin, xii

andre sacrament, som paa thette stedt wore gantsche
 langt at scriffue wdaff met wijdt beskede, ther kiet-
 tere ij thenne tidt, dog saare bespote oc foragthe,
 forhaane oc beskemme. Ja sware the. Ther som the
 thette giorde, tha haffde the icke thenne forfølling 5
 som nw er wdi cristhendummen modt then gantsche
 geestlige statt, inghen talde thenom heller i modt.
 Huad tha? Om alle thet icke giøre, ther findis dog
 mange gode Bisper som thet giøre aff theris yderste
 formwge, oc ther som inghen fwndis en nw saa 10
 fljttelig [D3a] oc from, tha bør oss at besinde, at
 mange haffue thet giortt, mange worde oc saa kom-
 mendis nar Gudt will, thet schule giøre. Oc dess ij
 mellom schule wij lade oss nøije met Gudtz retfer-
 dige dom, ther føjjer oss till gode Prelater aff sijn 15
 wbegrikelighe miskwndt, oc the onde aff sijn strenge
 retferdighedt, ath wij haffue icke bæder forskyldhet.
 Desligheste giør han och saa met Keijsere, Konger,
 Furster oc andre herschaff, ther icke ere alle gode,
 eij heller alle onde, men somme gode oc somme 20
 onde, ther oss fordi bør att fordrage saa lenge Gudtz
 wrede er stilledt. Huar finder man nw the Furster,
 som icke heller dricke oc daable, skatte oc plagge,
 en the høre fattige folckis sager, eller ansee the ting
 som Gudtz loff oc menighedtz fredt ere anrørindis. 25
 Om wij haffue icke til bisper Martinos, Hilarios,
 Seuerinos, Ambrosios oc Augustinos eller oc till
 paffuer Petros, Clementes, Siluestros, Leones, Gre-
 gorios oc Celestinos, wij haffue dog then samme tro
 oc lerdom ther the haffde, then samme herre oc Gudt, 30
 then samme kircke oc Sacrament. Hellighedhen faa
 wij met tidhen, saa møghen oss er nock, oc wij ere

beqwemme till, huess thet er tha forseet aff Gudt, ath wij schule noghen tidt worde hellige, oc ther som andhet er forseet, schule wij oc saa lade oss nøije met Gutz retferdige dom oc wransagelige wil-
5 lie, nar han kan icke andhet wele en thet som er gott. Inghen will han heller ontt, wdhen then seg selff forkasther. Icke haffue wij heller i thenne tidt till werdslige høffdinge, Constantinos oc Theodosios, Pipinos oc Carolos magnos. Huar finder mandt
10 nw saadane konger, som her haffue wæridt wdi Danmark, Swendt Estridssøn, Sanctus Chanutus hans søn, Erick iegodt oc hans søn, Waldemar seijer, oc andre flere. Eller oc ij Swerigis Rijge Olluff Schotkoning, Sanctus Ericus, Moens ladelaas oc nogre
15 andre merckelige Furster, som haffue wæridt wdi Swerigis landt oc Rijge. Saadane konger kwnne wij snarere begære [D 3 b] aff Gudt en forhuerffue. Icke maa wij fordi slaa landt oc rijge hoffuet løss, om alting findis icke wdi saa gode pynthe som thenom
20 burde, thi schule wij lade oss nøije mett thett wæder som nw blæss, saa lenge ther kommer een andhen planete paa himmelin. Thette er tha icke sagt wdi then mening at ieg wil noghen weldig herre geestlig eller werdslig sette till rette, eller foragthe. Gudt
25 wnde meg the sindt oc then naade, at ieg motte meg selff rette oc bekende. Men i then mening haffuer ieg thette sagt at wij alting schule grwndelige offwerweije, oc aff the ting som wæridt haffue, well besinde huadt komme kandt. Werdhen stodt aldrig
30 saa wel, at hwn haffde iw noghen then brøst ther Gudt war ij modt oc fordi mijshaffuelig, oc altdit fattedis mange dygder som saare begæredis och en

nw begæris, icke alsomeniste wdi then geestlige statt,
 men oc saa wdi then werdslige, dog at Luthers til-
 hengere ij thenne tijdt drage all werdsins synd oc
 brøst indt paa klerckerijdt. Oc thet giøre the fordi,
 at the schule haffue bistanndt oc metholdt, hooss then 5
 werdslige statt, oc ther fore wrije the oc wende, tømte
 oc drage, then hellige scriff, oc nøde henne modt
 sijn eghen natur, at thiene theris syndt oc wdygdt.
 Oc hwess ther findis wdi scriffthen om falske pro-
 pheter, om onde Bisper oc prester, om lowkøne 10
 mendt och phariseir, ther wore gerige, bedregere oc
 skalcke, vdlegge the nw paa then cristhen kirckis
 klerckerij, oc fwndis the en brødige vdi samme syn-
 der, tha scriffuis oc sijnis thet thenom saa haardelige
 oppaa, met spot oc haanhedt, hadt oc wrede, oc 15
 andhen wlempe, att thet kan icke siwnis at anthen
 være aff Gudt, eller och noghen tidt haffue magt aff
 hans guddommelige willie. Schulde wij saa handle
 modt offuermagt ther Gudt wil haffue wdi stor fredt
 oc ære som sijnne statholdere her paa iordhen? In- 20
 ghen scal tro, huad ther motte wddragis een lang
 Crønike aff prophete bøger, oc then gantsche scriff,
 met saare haarde ordt, modt konger oc werdsins
 Furster oc helst i then mening, at the haffue for-
 størledt then rene oc een[D4a]foldige cristendom, 25
 sidhen the begynte at trengse seg indt wdi kirckins
 ret, oc bode modt Gudtz oc werdsins low, at ind-
 sette met welde oc magt, theris wanner oc tienere
 wdi kirckins læn oc renthe, ther the haffde tilfornet
 brwghet wdi møghen syndig handel, paa theris wildt. 30
 Oc haffue thenom fordi nød till at spijlde then hel-
 lighe kirckis gotz oc renthe, wdi feijde, paa hoffolck

waben oc wærie, til mordt oc brandt oc andhen w mild-
hedt, ther thenom haffde bwrdt at bekaasthe paa fat-
tige widuer, elende menniskir oc faderløse børen oc
andre fattige folck som ere beswared, met siwgdom
5 oc krankhedt, armodt oc fattigdom, trengsil oc feng-
sil, oc andhen werdsins plage oc modgang. Wdhen
twijll tha findis en nw mange erlige prelather i then
hellige kircke, som heller wille bekaaste kirckins
rigdom paa desse Gudtz fanger oc leemmer, en paa
10 andhen syndig handel, som the nw nødis at brwge,
for tidtz lejlighet ij modt theris sindt. Hwo som
wille fordi lade seg lyste at bruge pæn oc blek her
w di, ther til met handt oc mwnd, tha haffde han
fore seg een aaben bane oc een stor kamp. Men nw
15 er thet icke sømmeligt, att forstørle menighedtz
fredt, oc serdelis nar wij see en nw inghe teghen
til noghen forbædring, oc helst fordi wij haffue thet
forskyldhet met wore synder, at thenne tidt schulde
wære møghet werre en hwn nw er, ther som Gudt
20 wille mett oss tillbørlige strenge. Oc at ieg scal icke
noghet tale eller scriffue wdhen bewijsning aff then
hellige scriff, tha giffuer seg først thet som scriffuis
aff sancto Luca, w di Apostelers giernings bog, at
alle the som trode paa Christum, tha saalde the arff
25 oc eije, oc huess thet kwnne gielde, baare the strax
indt for apostelenis føder, at the schulde ther aff be-
sørie huer oc een som gick till troen, huer besyn-
derlige effter sith terff oc behoff. Oc then tidt hoben
bleff stor oc mange ginge till troen, att the hellige
30 Apostele schulde icke forsømme Gudtz ordt, tha
wdwolde the Siw tienere aff then gantsche hob [D4 b]
(ther kaldis paa greetsche diacones) som schulde bære

Actorum iiiii

Ibidem vi

samme tyngge met thenom, oc haffue omhygge for
 fattige widuer oc andre fattige menniskir, som haffde
 anammet then cristen tro, och lijdde paa then tidt
 stor forføling, aff iøder oc hedninge, som wore Chri- 5
 sto modstandige, oc alle Christi tilhengere oc met-
 holdere. Oc wdhen twijll nar Bisper oc Prester oc
 andre kirckins besynderlige tienere, haffue nw theris
 stedt, wdi then hellige kircke, saa haffue the oc anam-
 met samme befaling, om fattige oc arme menniskirs
 besøring, huilcken befaling the kwnne tha icke brw- 10
 ghe wdhen gotz oc renthe. Oc ther cristhdommen
 forøgtis offuer alle lant, saa at werdsins magt icke
 lenger forfwlde then cristen troo, oc icke heller
 berøffuede thenom som ginge till samme tro, tha
 opliwste Gud sijne wenner som sancta Birgitta siger 15
 till att begaffue klerckeridt, at the schulde mett større
 roolighedt være ledige till Gudtz tieniste, oc till att
 studere, predicke oc lære. Mange wdworldis oc saa
 aff rig Adill til biscopsdømme, som aff theris eghet
 arff oc eiedom haffue stigthet til klerckeridtz be- 20
 standt, oc att oppeholde lerdom oc wijsdom ij then
 hellige kircke, merckelige prebender och leen, ther
 kan bewijsis att være skeedt, bode wdi Swerige och
 Danmarck, at ieg scall icke oc saa tale om andre
 merckelige Landt oc Rjige. Huess klerckerijdt fordi 25
 haffue och besijde, thet haffue the huerckin røffuet
 eller figthet seg till, men thet er thenom tilkommett
 aff Gudtz weners besynderlige gwnst och willie,
 som well wijste, at christendommen tha mest be-
 styrckis, nær Gudtz besynderlige tienere som schule 30
 bære hans budtskaff oc forfølge hans befaling, ere
 holdhen wdi tilbørlig agt oc ære, oc tha snarist om-

i Timo, v

libro iiii
cap lxxvi

kastis, nar the falde wdaff then agt oc ære, the haffue wæridt vdi fra første begyndilse. Wij see oc høre mange i blant the Furster oc saa, ther lade seg tycke at the ere gode cristen som haffue wundhet theris
5 Landt oc rjge met herre skioldt, oc ther offuer forderffuet [Eia] saa manghen erlig mandt oc qwinne, giort mange twsinde fattige widuer oc faderløse børn, oc trengdt mange arme menniskir till hwngers nødt oc mįshaab, oc the lade en tha som the haffue en
10 retferdig titell, till samme landt oc rjge, dog at saadane Furster ere Gudtz rijss meer en retsindige Furster, oc fordi aff thet slag ther Prophetin Osee omtall saa sigendis. The regnerede oc icke wdaff meg, oc the wore furster, men ieg wijste ther inthet wdaff.
15 Twert ij modt tycker thenom, at then haffuer een wretferdig titell, som besįder then eiedom, ther hanum er tilkommen aff Gutz forsiwn, mett skenck oc gaffue aff Gudtz wduolde wenner, som wore Kejsere Konger Hertoger Greffuer Riddere, oc edlinge,
20 oc andre mechtige oc rjge mendt, huilcken eiedom som oc haffuer stadfeste, aff saa mange cristen Furster, som til thenne tidt wæridt haffue, oc met priuilegier oc frijhedt, breff oc beskermilse, met handt oc mwndt, haffue altįd forantwordhet thet menige
25 klerkerij, oc theris welferdt, ther oc saa haffue een gammill lawheffdt, aff saa mange hwnderde aars tidt, som forleedne ere, sidhen the anammede skøding paa then eiedom the nw besiide, oc paa thet sisthe tha haffue alle desse stycker oc wilkaar, magt
30 oc stadfestning, aff thet menige cristhendoms samtycke ther altįd haffuer holdhet cristhet folck wdi saadan frøct och fare, at inghen wille noghen tidt

Osee viii.

gerne haffue at giøre met klerckerij, wdhen thet folck som hwerckin, haffde skell eller samwittighed, oc plejje altidt at henge paa huermantz lycke oc welferdt. Thet er ij sandhedt mijn troo, at haffde icke thet menige klerckerij, wæridt wdi then agt mett 5
gotz oc renthe offuer then gantsche cristhendom, tha haffde Suerigis Riige oc andre flere for mange aar, anthen wæridt Rytzer eller Tyrcker. Icke haffde heller cristhdommen noghen tidt bleffuet saa beskaarin som han nw er, om klerckeriidt haffde bleff- 10
uet wdi then tilbørlige ære som thet war fra første begyndilse. Alle the store oprør som ere begynte ij cristhdommen [E1b] wdi mange hwnderdt aar, haffue ther wdaff theris røder, at then geestlige statt wor kommen wdi foragt, huilken foragt wor herre 15
haffuer tha altidt hemelige oc obenbare saare straffedt, oc wil her effter ydermere oc met thet kortiste. Ther som then geestlige stat maa icke haffue gotz oc renthe, slot oc læen, tha er huerckin sanctus Thomas aff Cantelberg, eller sanctus Chanutus konge 20
aff Danmarck retsindige Jesu Christi martyres, paa thet ieg scall icke oprejne eet heelt register aff andre hellige mendt, huar fore at the wore for inghen andhen sag forfwldt till døde, en thet menighe klerckerijdtz frijhedt, paa gotz oc renthe, ther the man- 25
nelige som cristhen mendt forswarede icke sparindis ther offuer theris eghen halss dog the kunne theris halss well fordettinghet, nar ther icke andhet war begæridt aff sancto Thoma, en han schulde samtycke mett Ridderskaffuett wdi Engelandt, nogre 30
artichele mod kirckins priuilegier oc frijhedt, ther han hwerckin wille eller motte giøre. Aff sancto

Chanuto war icke heller andhet begæridt, en han schulde icke trenge eller forplicte, then menige mandt till att giffue prester then tiendhe, som er budhen oc wedtaghen offuer then gantsche cristhendom, 5 ther han huerckin wille eller motte giøre. Oc at beggis theris willie war Gudtz retferdighedt, bewijse merckelige the teghen som Gudt haffuer met stadfest oc giffuer magt theris hellige martijrium, ther aldrig staa till att rygge, nar Gudt will heller at 10 mange hwnderde maael twsinde, schule døø ij samme sag, oc for samme frijhedt, en the hellige mendt schule falde aff theris agt, som the haffue wæridt wdi till thenne tidt. Besinder fordi Høgmectige Herre, huess wrange oc onde mening, som kiettere 15 oc skalke, haffue om Jesu Christi statholdere her paa iordhen. The besinde at saa lenge then geestlige statt, bliffuer wdi tilbørlig agt oc ære hooss then menige cristhen mandt, tha fanger theris kietterij icke genge. Men the robe dog her i modt saa sigendis. Att ij huore the orsagis, gotz oc rigdom [E2a] 20 ere tha eett ophoff till mange aff the synder, som nw driffuis oc findis hooss thet menige klerckerij. Jeg siger ther icke ij modt, men thet er tha icke rigdoms brøst, hooss menniskin som ij lde bruger rigdom findis then brøst, oc fordi som han ij lde brugis 25 aff onde menniskir wdi syndt oc Gudtz fortørnilse, saa er han twert i modt mange gode mendt een stor hielp oc tilskynde, wdi gode oc dygdige gierninger. Oc er thet saa at nogre kirckins Prelater haffue syndelige brughet rigdom, tha er thet mest giort aff 30 thenom, som werdslig magt haffuer weldelige trengdt oc indsæt wdi kirckins læn oc prelatedømme. Then

stwndt ther gudfrøctige mendt, besoorne huer wedt
sijn conscientze, skickede bisper oc prelater, wdaff
Gudtz raadt, mett theris cristelige samburdt oc sam-
tycke, paa then menige mandtz wægne, tha stodt
thet well wdi then hellige kircke, oc tha bleffue fat- 5
tigitte folk, Widuer oc faderløse børn, krancke oc an-
dre hielpeløse menniskir deelactige aff kirckins gotz
oc rigdom. Men sidhen at Fursterne framdroge sijne
wenner oc tienere, ther the haffde lenge brughet
wdi homodt, oc møghen syndig handell, tha bleff 10
rigdom och gotz ijle brughet wdi then hellige kir-
cke, fordi ther komme tha huerckin the wijse eller
the gode til kirckins prelatedømme, men the mendt
allersnarist, som mest hengde hooss Fursterne, oc
wore thenom till sinde oc metfeldige. Thette er tha 15
icke sagt wdi saadan menning, at Fursterne maa
icke haffue noghet at sige wdi bispers oc prelators
wdkaaring, ther som the wele anthen scriffue heller
tale for thenom som ere gode oc fromme, for wdhen
trengsill oc trwssil saa at the motte dog giøre heller 20
lade hwess thenom tycte gott at wære forwdhen
feyde oc fare. Icke heller ij then mening at ieg no-
ghen foragther aff the bisper som nw besijde læn
wdi then hellige kircke, eller oc haffue noghen an-
dhen befaling wdi then menige cristen kirckis aan- 25
delige regementhe men til een vnderwiisning oc een
ret besindilse, om then geestlige stat, at wij kunne
wijde at huess stor brøst, [E 2 b] ther findis wdi then
hellige kircke oc blant klerckeridt, icke haffue sijn
begyndilse aff rigdom eller klerckeriidt all ene, men 30
wære twertt indtførtt wdi then hellige kircke aff
dieffuels raadt oc weldig magt. Fordi ther som rig-

dom haffde thet giort, hwij begrwnde wij thet icke diwbere? oc haffue then samme mening om huermantz rigdom, ther ijle brughet giffuer orsage till alwerdsins homodt, oc andre groffue synder? huedhen haffue wij tyrannij, mordt oc brant, krig oc orlog, homodt oc bram, wkyskhedt oc læckerhedt? icke wdaff rigdom? Wdi sandhedt tha oppeholdis samme synder aff rigdom, nar the for wdhen rigdom kwnne icke bedriffuis. Thi schule wij alle haffue,
10 een diwbere begrwndilse om rigdom en wij nw haffue, oc for then sag ligger ther stor magt oppaa att huertt mennicke besinder sijn eghen brøst, oc henne raader bodt, aff sijn yderste formwge begærindis ther till hielp mett eet ijnderligt hierte aff Gudt, som al-
15 ting kan frambringe, at alting er vdi hans magt oc hender. Nar wij en haffue lenge buldredt hwart wele wij tha hæn mett huerandhen? oc brøste wij en sønder aff hadt oc spott, aff trwff oc trengsill, wij kwnne tha icke meer fejde en huer andhers krop, oc hanwm
20 dræbe, huer andhers siell oc hierthens grwndt bliffue wij aldrig megtige. Wij ere tha for Jesu Christi naffen skyldt, eett folk giorde oc skapte aff een malm som feck then brøst wdi sijn moders liff, ther han aldrig forwinder, oc fordi ere wij alle syndere, dog at Christus raadde oss bodt om wij bliffue wdi hans lerdom
25 oc troo, wdi then hellige kerckis samfwndt oc cristhendoms kierlighet ther haffuer andhet paa seg, en att wij maa eller schule arge paa huer andhen met hadtt oc affwindt wdaff eet blodigt hierte. Ther
30 aff fødis inghen godt reformatz, icke bliffuer Gudt oss heller gwnstig oc barmhiertig, att wij spotte huer andhen, berøffue oc beslaa, eller nar wij oss orsage

mett andre folkis synder oc onde forskylding, andre
 menniskirs ondtskaff gjør oss icke hellig eller be-
 haffuelige for Gudt, oc nar som [E3a] Gudt will
 oss en tha benaade paa thet sisthe som han ij san-
 hedt will om wij oss rettelige bekende, tha wil han 5
 oss icke ansee for thet hadt oc nag wij bære modt
 huer andhen, men for then broderlige kierlighedt
 oc cristelige metynck, som findis hooss oss oc wdi
 allis wore hierther, wdaff huilken metynk thet er
 oss saare mijshaffueligt, att ther findis nogre groffue 10
 synder wdi cristendommen, Gudt till homodt oc
 fortørnilse, oc fordi begære att huert menniskis syn-
 der, motte mildelige forladis. Wdi saa maade kwnne
 wij stille Gudtz wrede, men mett bulder oc trette
 stillis hwn aldrig, nar the føde aff seg icke fredt men 15
 theris lijge. Thi siger ieg, aff mitt føie forstandt, att
 wdaff welde oc trengsill, mordt oc drab, roff oc hadt,
 bliffue huerckin the eller wij bædre. Wdaff een Cri-
 stelig metynck, skoonsill, metlidilse, wenlighedt oc
 kierlighedt, maa wij haabis noghet gott, men aff the 20
 andre fortalde wdygder, maa wij wente allt ontt, nar
 the føde icke andhet wdaff seg, en then samme grøde
 som er theris begyndilse.

Framdelis nar som ther ydermere giørs spørs-
 maall, om kirckins prelater haffue anammett andhet 25
 welde oc magt en att kwndgiøre Gudtz ordt, oc om
 nogre schule wære oc thet icke giøre, er oc giort
 wdi een wrang oc høfferdig mening, at Luthers di-
 scipel schulde nw i thenne tidt agtis for bisper, nar
 the siwnis nw al ene att lære oc predike, fordi oc 30
 fremme Gudtz ordt, oc huess Gudtz ordt er anhen-
 gendis. Dog at ther wnder beteckis antichristi ordt

som alle rede giffuer seg till kende oc thet mett tidhen bødre scal, men her hør tha swar till. Besinder fordi nw strenge herre oc mectige furste. Hender thet icke offte at een godt mandt kaaris till een merckelig befaling, ther han dog kan icke bruge, wdhen andre gode mentz hielp oc trøst, anthen fordi hwn er saa stor at een mandt kan henne icke twære, eller fordi han haffuer icke alle the gaffuer, ther Gudt pleijer at skiffte mett alle mandt, men dog icke mett
10 huer besynderlige, som er nar han er icke talinde, eller ij andre maade begaffuet [E3 b] met besynderlig naade, ther giørs behoff wdi stor och merckelig forhandling. Moises then merckelige prophet oc forstandere, for Gudtz folck ij thet Gammill testament,
15 ther han anammede befaling aff Gudt, orsagede seg strax at han war inghen talinde mand. Wiiss war han nock, och meer wiisdom feck han aff Gudt men then brøst han haffde paa sijn twnge, wille tha Gudt icke raade bodt, thi bødte han hanwm at han schulde
20 bruge sijn broder Aaron som kwnne wel tale, nar han schulde noghet merckelige handle, met Pharaone eller oc hooss folckedt, saa skede thet oc saa. Aaron stodt for ordt oc tale, men Moises lerte hanwm dog huess han schulde tale. Saa finde wij oc saa wære
25 giort wdi thet Ny testament. Sanctus Sixtus brugede sijn Laurentio, oc Walerius sijn Wincentio, wdi Hispanien, desligest Valerius in Aphrica sancto Augustino, oc saa andre manghe. Wor herre haffuer mange wdkaaridt till biscopsdømme som sagt er,
30 ther haffue tha icke wæridt talinde, somme som wore icke heller diwbelige lerte. Saa læse wij oc om mange bisper ther haffue meer bedhet en predicket,

Exodi iiiii

oc wore tha bisper hellige oc gode nock. Ther findis
 en wiise mendt som mene, at sanctus Paulus bru-
 gede offte sijn discipell Timotheo, nar ther schulde
 noghet merckelige forhandlis wdi somme twnge-
 maall, ther han wel kwnne tha bode tale oc forstaa, 5
 men icke met saa stor krafft oc liffactigtighedt, oc
 icke heller met saa tilbørlige ord som han kwnne
 paa thet twngemaall han war født wdi. Oc fordi
 wndrer meg storlige, at wij thette forstaa saa plwm-
 pelige om theris befaling, ligerwiiss som the schulde 10
 all ene saa beswaaris ij theris embede, at thenom
 schulde inghen hielpe, eller oc inghen motte bære
 met thenom noghen tynge. Een Koning sigis at re-
 geere the landt oc steder, han aldrig seer, nar han
 bruger ther till sijne fogeder oc embitzmendt. Een 15
 boende desligest sysler sijne ærinde met sijn swendt
 paa thet stedt han selff aldrig kommer, oc een bisp
 wdi sijn befaling, maa tha inghen brughe wdhen seg
 selff [E4a] ther tha er icke møieligt at kwnne skee,
 om noghen mandt en wille ther paa waage bode 20
 hoffuet oc hierne. Att sanctus Paulus giorde store
 oc wnderlige gierninger, thet will icke recke til huer-
 mand. Then Cristhen tro oc loffue, haffuer hafft
 mange twsinde bisper, lerde oc wiise mendt somme
 meer oc somme mijndre, oc een stor partt aff the- 25
 nom wore Gudtz hellige martijres, men sancti Pauli
 lijge haffuer hwn icke en nw hafft, oc maa wel skee
 hwn aldrig faar. Men thenom bør tha saa att tale,
 oc scriffue, ther huerckin haffue sindt eller skel. Huar
 noghen sag er oss wildig, tha pleije wij at bruge saa- 30
 dan bewiisning. Nar som noghet fursthedømme re-
 gheris wel aff gode embitzmendt oc statholdere, tha

pleie wij at sige, att saadan regementhe skeer aff
Fursthens wiisdom oc forstandt som landhen ere
befalede. Staar oc noger mantz hwss wdi gode oc
erlige pynthe, fordi thet haffuer wijnskiffuelige folk
5 oc tro tienere, tha sige wij at saadane gode schicke
ere wdaff herrins wiisdom oc snilhedt. Saa wildige
dommere ere wij wdi somme sager, nar thet falder
oss saa til sindhe. Men nar een bisp selff bekw-
redt met mange huerff, ther han for tidtz belejlig-
10 hedt nødis til at handle, brugher sijne prester oc
klercke til predicken oc lerdom, oc vnderwiiss the-
nom huess the schule predicke oc lære, Inghen wil
tha giøre thenom thet skel the ellers giøre huermandt,
och fordi tencke wære theris gierning, huess the
15 bruge andre til, som dog ere theris methielpere,
anhengere oc tienere. Thette er tha icke sagt wdi
saadan mening, at ieg wil forantworde nogre bispers
forsømmilse, Gudt giffue thenom alle then wiisdom
oc naade, at the kwnne selffue tractere Gudtz ordt,
20 oc ther met spijse then menige cristhen mandt, som
nw henger saare løslige hooss then cristhen troo,
for then mijstrøst oc twijlsmaal the ere nw bestedde
vdi, om theris ordt kunne haffue noghen magt oc
motte staa til troende eller the oc saa wille ther till
25 bruge lerde och gudtfrøctige mendt tha wore thet
møghet gott, nar the [E4b] icke kwnne seg bewijse
vdi then befaling som thenom burde. Men ieg tha
well wedt huadt kiettere wele her til sware. The
fornømme at biscopsdømme wele icke naa till the-
30 nom mett ære, thi wille the att then magt schulde
kortis, saa at ther schulde wære fleer bisper en som
nw findis blant cristhet folk, thet er, een vdi huer

In com-
mentariis
primi capitis
ad Titum.

by eller allerminste wdi huer herrit, saa kwnne thet
ocsaa recke til thenom paa thet siste. Att thet haff-
uer saa wæridt wdi gammill tidt, kan ieg icke negte,
men huadt ont ther kom wdaff, giffuer oss mercke-
lige till kende, sanctus Hieronymus. Fordi ther som 5
thet haffde icke bleffuedt affstyrdt oc forwendt, tha
wore ther nw ij then hellige kircke hwnderde tretter
modt een. Saa godt oc myndig hiølt seg huer bisp
ij the dage, at han motte giøre huess ordinantz oc
skicke, wdi sijn by, ther hannom falt till sinde, oc 10
totte gott att wære, saa begyntes secter aff atskillig
lerdom oc wnderskede wdi scriffthen, att huer bisp,
wille henne tractere effter sitt sindt. Ther nest lodt
een seg att wære bædre en een andhen, oc sith folk
at wære bædre cristen en andhet folk. Saa begynte 15
huert menniske att berømme seg aff sijn bisp oc
døbefader. Een sagde ieg er Pauli discipèll, een an-
dhen ieg er Appollos, then tredie ieg er Cephe, saa
drog ther fra Christo met stort bulder oc twedract.
For en thet skede, tha regeredis alle kircker aff me- 20
nige presters raadt, oc huer war bisp ij sijn stedt.
Men sijdhen att biscops magt oc ære aff then orsage
kom wdi mijsagtt oc wanære, oc ther aff begyntis
twedract, tha skikedis een offuer alle the andre, han
kalledis bisp oc the prester, att huer schulde icke 25
giøre effter sith tycke, men wdi eet gantsche landt
schulde alting stande wdi een godt mantz hender,
ther oc schulde seg føije effter then øffuerste bisps
ordinantz oc skike, som wij nw kalde erchebisp, oc
sidhen alle effter then store Rhomere bisp som nw 30
kaldis paffue. Oc saa haffuer thet wæridt fra første
begyndilse, som sanctus Clemens merckelige be-

i Corin. iii.

scriffuer om thet skicke ther sanctus Petrus [Fia] gjorde selff her paa iordhen, huar han saa siger, sidhen han haffuer bescreffuett atskillig statt, embede oc werdighedt wdi then hellige kircke. Wdi alle
5 store steder scall ther wære een bisp oc icke fleer, men wdi smaa steder, casteller, blijck oc lantzbyer, scall icke wære bisp, at biscops naffen oc embede scal icke komme wdi forsmædilse oc foragt, nar thet bleffue formøghet almennigt, oc thette war giort
10 wdi saadan mening, at alle Jesu Christi leemmer kwnne wære eett oc giøre eett, som Christus Jesus er eett oc giør eett met sijn himmilske fader. Saa offte som thenne eensindighedt, oc eendrectighedt er brwtt i then cristen kircke, tha ere ther strax
15 fødde wdaff secther oc partijr, oc ther aff ere alle ketterij begynte, at the icke wille lade then øffuerste magt wære hooss eett sæde, nar behoff giordis for twilsmaall oc trette skyldt, ther alle rede er begyntt hooss Luthers tilhengere, ther the selffue gaffue store
20 penninge till at icke wore skeedt, nar thet er saa grofft, at then mene mandt begynder oc at besinde, huess the haffue for hender, wære eett forswffidt oc fortwjlid stycke, ther huerckin haffuer skicke eller lempe, hoffuett eller hale. Men nar the wele saa
25 haffuet, at inghen scall wære bisp wdhen the som predicke, tha wele wij lade saa wære at the thet nw gjorde huer ij sijn stedt, om the haffde inghe andre wdi sijne stigt thet kwnne giøre paa theris wegne, oc bære then tynge mett thenom. Kan eders naade
30 troo, at thet schulde en tha wære desse kiettere till maade som nw haffue thenne trette opropt i then hellige kircke? i sandhet tha schulde thet wære the-

nom meer mÿshaffueligt, en thet som nw skeer, huar fore? Att huilcken godt bisp som schulde thet giøre, wdhen twÿll effterfwlde then mening oc wnder-skede paa scriffthen, ther alle hellige mendt haffue samtyckt oc stadfest for oss oc ladhet effter seg ij theris bøger ther ere stadfeste oc haffue magt aff saa mange hwnderdt maall twsinde som nw regnere mett Gudt, oc wærid haffue nest Christum, mestere oc begyndere till all then troo oc loffue [Fib] oc alle the cristelige sætt, som wæridt haffue wdi then hellige kircke ij femthenhwndert aar. Men ther som the thet giorde, sculde samme kiettere strax sige, at thet wore antichristi ordt, fordi thet icke wore mett theris lærdom eensindigt. Thet er icke Gudtz ordt wij trette om, men kettirske framsett oc lerdom. Thet samme the nw sige om hellige mendt Athanasio, Crysosthomo, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Tertuliano, Ireneo, Ignatio, Cypriano, Hylario, Hieronijmo, Ambrosio, Augustino, Gregorio, Bernhardo oc andre wtalige, att the fore alle wildt bode wdi scrifft oc lerdom, ij leffnett oc gierninger schulde the oc nw sighe om desse bisper, som nw ere Gudtz stattholdere her paa iordhen, oc i then hellige kircke att the fore wildt, oc icke lerde thet klare oc blotte euangelium fordi the icke effterfwlde Luthers mening, oc wnderskede. Saa følgis theris snack, att gecke kwnne bæder staa for ordt, en the seg kalde Jesu Christi aposteler. The sige att bisper schulde predicke Gudtz ordt som theris forfædre haffue giortt. Oc thet ordt som samme forfædre haffue predickedt, sige the dog att wære antichristi buller, menniskins digt oc sætt. Saa bør thenom at tale,

ther anthen ere fulde aff wijn, eller forbijstrede aff geckerij. Thi er nock talet om thette spørsmall, saa lenge ieg seer huadt the affskaarne skalke, wele her till sware.

5 ¶ Tredie spørsmal.

¶ Om theris budt eller bandt, kan binde menniskin till noghen syndt, om hwn gjør ther imodt.

¶ Swar.

¶ Thette spørsmall er giortt wdi sadan mening,
10 att cristen folk scall icke frøcte then hellige kirckins magt oc bandt, eller noghet agte prelaternis budt for the ting ther noghet haffue paa seg, til siels salighet, oc thet giøre the fordi, at ther scal icke henge noghen mijstancke hooss then menige mandt, for
15 thet bandt som the ere nw, [E 2 a] bestedde wdi, som haffue indganghet Luthers lerdom oc ere fordi hans tilhengere, oc besynderlige at the haffue saa wblue- lige omkast, then gantsche cristhendoms ordinantz oc seedwaaner, sætt oc skicke. Om kirckins budt
20 scall talis wdi thet siette spørsmall. Men om bandt will ieg nw tale, oc sware kortelighen, till saa lenge ieg kan faa een andhen orsage, att tale ther om noghet wijdere. Att bande eller føre bandt wdi then hellige kircke er icke andhet en for noghen oben-
25 bare dødelig syndt skyldt, ther noghet menniske haffuer giort, att affskære oc skillie samme menniske, fra andre cristhen menniskirs samfwndt, saa at han scall icke nyde eller være deelactig mett thenom

wdi noghen obenbare handel ij then mening att andre
wskyldige schule aff hanwm icke besmittis, oc at samme
menniske scall aff saadan blygsill oc haanhet besin-
sinde seg till pligt oc bod, anger oc penitentze. Oc
fordi er bandt een lægedom, men dog saa skarp, att 5
brugis han icke rettelige aff then som bandhet er,
tha tager han sijn dødt ther wdaff. Then som band-
dhet for noghen syndt oc forfæridt aff samme bandt,
giør pligt oc bodt for syndhen, wdi hanwm haffuer
bandt sijn sandhe krafft. Men then som bliffuer war- 10
actig wdi syndhen han bandis fore, oc haffuer icke
anger oc penitentze for samme synd, han tager sijn
dødt aff thet bandt som førtt er, icke fordi at thet
er saa forgifftigt, men hans eghet haarde hierte, dræ-
ber hanwm, wdaff bantz orsage, nar han icke elskir 15
oc agter thet som hanwm schulde raade bodt, thet
er han forsmaar thet som hanwm paa mijnder till
angher oc penitentze. Scall oc samme bandt rædis
oc frøctis (som Luther haffuer selff screffuett) nar
thet føris, modt noghen mandt, oc saa paa hans rette 20
orsage. Fordi som eet barn maa icke altidt wære ij
rette met sijn moder, nar thet slaas oc straffis, dog
at moderin thet gjorde paa barnsins orsage, men bør
altidt at rædis for rjisedt oc thet tro at moderin gjør
alting wdi een got mening barnet till gode oc inghen 25
ting wden sag. Saa maa icke wij heller forsmaa wor
moders rjiss som er then hellige kirkins bandt oc
straff [F 2 b] men oss bør thet att anamme mett
tacke, oc saa nar wij oss wijde wskyldige i then sag
wij bandis fore, oc tencke att hwn gjør oss alting 30
til gode, oc inghen ting wdhen sag. Thet oss bør
at lijde aff huer oc een blant then menige cristen

mandt, schule wij møghet meer fordrage aff then
hellige kircke, som tha haffuer eet besynderligt om-
hygge for wor salighed, nar hwn werdis at straffe
oss. Findis en noghen ondt moder som maa wel ske
5 icke brugede rijsedt wdi een retsindig mening, een
godt moder maa mandt ther effter icke dømme. Thi
er thet icke kirckins mening, att hwn will bandhe
noghen till fordømmilse, eller mett bandt binde ha-
nwm till noghen syndt, men att forløse hanwm aff
10 then syndt han bandis fore. Oc fordi nar syndhen
bædris, tha scall then som bandhet er annammis wdi
cristen folkis samffwndt, till eet wijst teghen at kir-
ckin icke andhet begærede, en then kranckis swnd-
hedt oc karskhedt, men forherdis han wdi syndhen
15 oc dør bort ij samme forherding, tha er han ij twenne
maade saa bwndhen, att han aldrig løsis, først at han
war forherdhet wdi syndhen for huilken han settis ij
bandt, ther nest, at han forsmaade samme bandt, oc
icke brugede seg thet till gode. Oc fordi at thette spørs-
20 maall som her nest effterfølger haffuer oc berørt no-
ghet om bandt, tha er samme bandt wdi thet spørs-
maall noghet wijdere forclarijdt. Oc at then tidt
schulde komme nar bandt schulde forsmaas, bespot-
tis, oc inthet agtis, haffuer sancta Birgitta mercke-
25 lige bescreffuett wdi sijn fierde bog, oc huore andre
cristelige sætt oc skicke schule offuertredis, ther wij
nw see for øghen.

Thet fierde spørmaall.

¶ Om theris magt met bandt kan skillie noghen fraa Gudt, som een bryder eet ledemodt fra eet andhet, oc er saa wdskildt fra Gudt oc gjør hanwm till dieffuels baren.

5

Swar.

¶ Nar som noghet menniske settis ij bandt, for sijne synder skyldt, [F 3 a] oc bliffuer tha fortredelige wdi samme synder for wdhen anger och penitentze, tha er thet menniske strax een raadin leem, ther fordi icke hør till Jesu Christi aandelige krop, men er dieffuels ledemodt, oc for then sag skildt fra Gudt. Men thet skeer tha icke wdaff bantz natur, men aff hans wdygdt som bandhet er, nar hans wqwemhet wender seg thet till fordømmilse, ther han motte seg bruge till salighedt, oc icke bliffuer han tha heller først wdelwct fra Gudt, nar han settis ij bandt, fordi strax syndhen er giort ther menniskin maa bandis fore tha er han for Gud eet affskaaridt ledemodt, aff Jesu Christi krop, oc er sandelige for Gudt beswaaridt mett bandt, for en han noghen tidt bandsettis aff kirckins magt nar hwn følger Gudtz magt oc gaar icke fore henne. Motte noghen sige. Nar han er ij bandt hooss Gudt, for en han settis i bandt aff kirckin, huadt giøris tha behoff at han ydermere bandis? Dog thet een føije ting giordis behoff for hans skyldt, ther som han ellers wille seg rette oc bædre, thet maa tha skee for andre menniskirs skyldt, att the schule aff hans onde exempill icke bedragis, oc fordi wære hanwm wbewaarede, nar the wijde

30

huo han er, oc at the schule icke oc saa dierffuis till at
 synde, tagindis efftersiwn aff thenom som icke straf-
 fis for wtuct. Saa siger Christus hooss Matheum, Matt. xviii.
 Synder thijn broder teg witterlige, tha straffe hanwm
 5 lønlige, oc ther som han will teg icke høre, tha kalde
 ther offuer twenne wytnisbyrdt, oc straffe hanwm
 saa ij theris nærwærilse, men will han icke heller
 høre thenom, tha giff thet kirckin till kende. Thet
 er, ladt presthen tilsige then menige mandt at the
 10 wære hanwm wbewaardt, oc will han icke tha høre
 kirckin tha schaltu hanwm agte for een hedning oc
 een obenbare syndere, oc fordi inthe skaffe met ha-
 nwm. Saa finde wij screffuett, at sanctus Paulus lodt i Corinth. v
 then mandt bandsette hooss the Corinthier, som
 15 haffde ægthet sijn eghen steffmoder. Saa læse wij oc i Timoth. i
 saa at han antuorde met bandt Hymeneum oc Alex-
 andrum i dieffuels hender, at the [F 3 b] sculde saa
 lære at icke spotte. Then samme seedt mett bandt
 haffuer fordi wæridt holdhen, fra første cristendoms
 20 begyndilse, ther alle cristen mennt haffue altid
 saare befrøcthet, oc wille fordi nødigt giøre then
 syndt, the kwnne bandsettis fore. Sanctus Clemens
 scriffuer saa blant mange aff sancti Petri lerdomme,
 ther han daglige fore sette. Alle the menniskir (sier
 25 han) som met een frij willie offuertrede Gudtz low,
 eller oc forstørle hellige sætt oc skicke, the schule
 icke wære wnder then hellige kirckis regill, eller
 deelactige aff thet hellige samfwndt Jesu Christi le-
 gomme, for theris wwerdighet. Wdhen twijl tha war
 30 thet eett stortt bandt. Framdelis siger sanctus Augu-
 stinus saa. Thet giør nw bantt wdi Gudtz kircke,
 som drab giorde ij thet gammill testamentt. Oc paa

In com-
 pendio
 de fide et
 ordine
 christia-
 norum

In quest.
 veteris te-
 sta. q. xix
 super Deu-
 teronomium

eett andhet stedt talindis om bandt siger han saa. At een cristhen mandt scall inghen ting saa møghet frøcte, som at skillies fra Jesu Christi krop. Origines siger oc saa. Gudt haffuer icke alsomeniste formedels sijne apostele, antwordhet syndere wdi dieffuels theris fiendis woldt oc hender men oc saa formedels thenom som nw haffue offuermagt i then hellige kircke, icke allsomenist at løse men oc saa at binde, oc tha antwordis the dieffuelin til legoms forderffue, nar the met bandt, skillies oc skæris fra Jesu Christi krop. Oc paa thet at the schule oc saa læris aff then hellige qwinne sancta Birgitta, tha wele wij nw høre huadt hennis bøger tale om bandt. Saa schriffuer hwn paa eet stedt, huar som Christus giffuer klage offuer onde cristhen menniskir, The oc saa wnder-trede meg (siger handt) nar the forsmåa kirckins dom oc bandt, oc fordi som bantz menniskir skiws aff andre, saa schule the oc saa skillies fra meg sier Christus, fordi bandt nar thet wijdis oc forsmåas, tha plager thet menniskin meer, en noghet legomligt swerdt. Ydermere som ther staar ij then siette bog, huore sancta Birgitta een tidt fornam een swr luct, ther een mechtig mandt forsmåade thet bandt han war wdi aff homodt [F 4a] oc daarskaff. Tha sagde Christus til hende, Som then luct er menniskin farligere en noghen andhen, ther kommer aff swre fiske oc fiske grwm, saa er inghen aandelig kranckhedt saa farlig for sielin, som kirckins bandt, fordi thet er icke alsomeniste hanwm skadeligt ther bandhet er, men oc saa thenom som handler oc omgaar met hanwm. Framdelis siger hwn i then ottende bog, huar hwn beschriffuer huore een konge scal seg

Super librum
iudicum
homilia ii

iiii libro
capi xcix.

cap. lxxxvii.

capite iiii

5

10

15

20

25

30

regere, oc besynderlige giffuer hwn fore x pwncther
oc raadt ther Gudt giffue att Eders Naade oc alle
Cristhen Furster wille føije seg effter, tha schulde
the staa gantsche wel hooss Gudt, oc theris Riige oc
5 Landt wdi gode pynthe. Wdi then niende pwnct
scriffuis ther saa om bantz menniskir, Icke scal hel-
ler een konge haffue noghet att skaffe mett the men-
niskir som ere bandtsette, aff then hellige kircke.
Icke scal han heller behyde eller beskerme eller
10 fordettinge thenom som spotte Gudt oc hans hellige
budt, nar thet er koninghens ære, att elscke oc haffue
for øghen alle the ting som Gudt tilhør. Oc then
himmelske Gudt aff sijn wbegribelige miskwndt
giffue Eders naade thet sindt, at ij kwnne slaa eder
15 fraa the affskaarne menniskir, som haffue fanghet
indgang wdi Eders naadis christelige Landt och
Riige, ther ij sandhedt wil eder oc thet gantsche
Riige saare ij lde bekomme, wdhen ther til brwgis
saare gode raadt met thet førsthe oc the raadt be-
20 synderlige som ere bode wijdelige oc merckelige
foregiffne wdi sancte Birgitte bøger, ther saa senne-
lige er Gudtz prophetissa, wdi the stycker besyn-
derlige som støde paa thenne tid som noghen aff
the gamble Propheter, oc ther som Swentscke mendt,
25 icke giffue hennis obenbarilse magt, tha henger the-
nom oppaa met thet snariste, eet stort we, oc een
swaager plage. Thet er wmøieligt at Gudt kan liwge.

[F 4 b]

Thet fempte spørmaall.

¶ Om thet herredømme som nw opkommett er, met Paffuen oc hans hob, er modt eller met Christo.

Swar.

¶ Huess ieg agter at sware till thette spørmaall 5
 (Streng Herre) scall icke giøris i then mening, at
 ieg will orsage, eller fordettinge noghen wredelig
 magt eller befaling. Jeg well wedt at all werdsins
 magt, oc welde, som findis blant dødelige menni-
 skir, bør at føije seg effter Gudtz retferdighedt, om 10
 thet scall icke være Gudt modstandigt. Men magt
 embede oc befaling, wil ieg offuerweije, om hwn
 kan bekomme klerckerijdt eller oc ey. Ther findis
 nw mange som aff eet grofft exempill eller ii wele
 wddrage een almennelig rett oc regill. Thet er, nar 15
 som een geestlig persoen haffuer ijldede regheridt sijn
 befaling tha wele the sige, at thenom schulde icke
 saadan befaling giffuis. Schulde embede oc befaling
 fordi affleggis, at een oc een andhen seg ijldede bewijss
 wdi samme befaling, tha schulde oc saa mange fur- 20
 stedømme nederleggis, nar wdi nogre landt oc rige
 wæridt haffue mange forgifftige furster, ther i sand-
 hedt then tidt the leffde icke andhet wore en een
 forgifftig pestelentze, oc thet giffue Gudt, at ther
 fwndis icke en nw saadan pestelentze, wdi cristen- 25
 doms furstedømme. Icke wil ieg heller i thette swar
 bruge noghen bewijsning aff hedinske bøger, ther
 ieg well motte, oc besynderlige thet som Plato haff-
 uer sagt oc saa lyder, Then menighedt staar best,

som regeris aff een wijss oc lerdth mandt, eller aff then som legger wijndt paa lerdth, huilckedth som meer findis hooss klerckerij en leegfolk. Men alsom-eniste will ieg drage mijn bewijsning aff then hel-
5 lige scrifft, aff cristelige historier, oc aff naturligt skell, som er stadfest oc samtyckt aff naturlig low. The scriffter som findis wdi thet ny Testament, om then lydelse oc hørsomme wij ere werdsins furster plictige, maa saa wnderstaas oc wdleggis paa cristen
10 furster, att thet er tha [G1a] besynderlige meent om hedinske furster, huess magt oc befaling wor herre icke wille forstørlis, at thenom schulde icke giffuis noghen lempe eller orsage, till att forfølge cristen-
15 taghen aff cristhet folk, att the wnder thet skjinn, schulde worde fri oc frelse fra herre magt oc wnderdanighedth, om the mett een ny tro siwntis at haffue noghet ydermere wenscaff oc hyllist hooss Gudt en andre menniskir. Fordi ther som wor herre Christus
20 Jesus bescreff eett cristhet furstedømme sagde han saa. Hedinske furster bruge welde oc magt offuer theris wndersotte, men i blant eder maa thet saa icke wære, att then som will wære øffuerst hooss
eder, scal wære allis edre tienere. Alle the furster
25 fordi som regere met woldt oc magt, ere icke cristen furster wdhen effther naffn oc titell, oc then weldige regementhe som the nw bruge, er opkommen for wore synder skyldt, at som wort leffnett haffuer wæ-
ridt, wdi hedinske gierninger, saa haffuer han oc saa
30 giffuet oss the furster som ther tiene, haffue oss aff frij menniskir giortt till træle, saa haffuer Gudt oc saa

Marci x

plaghet oss mett saa swager treldom, som nogre
 hedninge kwnne noghen tidt plagis mett aff theris
 furster. Alle ere wij bestedde ij then skrøbelighedt,
 at nar wij haffue icke redsle, tha wanarte wij oss
 strax till wdygd, oc fordi haffue wij rijss oc straff 5
 behoff huilke rijss icke andhet ere, en Gudtz embitz-
 mendt oc statholdere her paa iordhen till att forde
 Gudtz willie, oc straffe the homodt hanwmm skeer
 aff menniskin, som ere furster, forstandere oc fogeder
 gestlige oc werdslige, ther schule fordi icke bruge 10
 magt oc befaling seg till gode, att the kwnne aff
 henne worde rijge oc mechtige, men then alsommec-
 tiste Gudt till loff, oc then menighe mandt till gaffn,
 ther offte eer saa groff oc wanwittig, att han icke
 wedt sith beste, oc for then sag scall han wnderstwn- 15
 dwm nødis till sith eghet gaffn. Thet schulde alle
 furster besinde, som the selffue bruge modt theris
 fogeder [G1b] oc embitzmendt, ther skickis till att
 bære een partt aff theris tyng. Nar the fornømme
 at theris fogeder rame theris eghen fordell, oc giøre 20
 sith gaffn, och icke ansee herrins willie oc befaling
 tha straffis the tilbørlige, som brødhen er stor til,
 oc saa stwndwm paa theris halss, men huadt giøre
 the andhet mett saadan strenghet een paa mjndhe
 wor herre, huess strenghet han scall bruge modt 25
 thenom, nar the anseendis theris fordell, giøre no-
 ghet som er Gudtz befaling oc budt modstandigt,
 oc besynderlige nar the paa theris eghet wildt, till
 at forøge homodt, statt, rigdom, titel, heder oc ære
 forsømme ij mange maade Gudtz retferdighedt loff 30
 heder oc ære, oc thet skeer wnderstwndwm then
 menige mandt theris wndersotte, huar Gudt haffuer

mange leffuendis tempill i blant, till wbodelig skade, oc forderffue, ther the trenge met offuerwoldt, wdi skat, Sijse, toldt oc andhen beswaring, wnødde oc wtrenge, alsomeniste til at oppeholde een erlig statt
5 (som furstelig herlighedt nw kaldis) mett wnyttig folk oc offuerflødige tæring wdi drick oc daabill, kleder, pallatz oc andhen legomlig wellyst oc glede.

Thette er tha icke sagt wdi noghen hadtsk mening, at ieg mijswnder noghen godt herre then sømmelige erlighedt, oc erlige sømmelighedt som han
10 er anthen født eller kaaridt til, oc helst fordi at theris erlige smykkerij som findis for wdhen løsactige noder, haffuer altidt noghen merckilse paa seg, aff huilken the hemelige læris oc paa mijndis huess
15 theris embede tilhør oc wellstaar, oc fordi er thenom offuergiffuen noghen erlig besynderlighedt, wdi nogre stycker, mett smykkerij, statt, oc herlighedt, att the schule ther aff besinde, at som the ere wdi saa maade besynderlige fra then menige mandt,
20 saa bør thenom oc saa att offuergaa then menige mandt, wdi store oc merckelige dygder, wiisdom, forstandt, snijlhedt, retferdighedt, oc andre saadane gaffuer, ther offuergaa werdsins forgengelige oc begredelige skrøbelighedt, oc møghet føghe seg effter
25 Gudtz godhedt. Men [G 2a] tha kan saadant smykkerij icke orsagis for Gudt, nar thet haffuis then menige mand til noghen besynderlig beswaring, wdi weldig trengsil oc tyngge. Then mening bør een furste oc herre at haffue, wære seg werdslig eller
30 geestlig, at kwnne han forgeffuis reghere landt oc riige, folk oc wndersotte, tha schulde han thet giøre, men nar thet kan icke anderledis skee, en at fursterne

schule iw oppeholdis aff menighedhen, tha schulde
 the wære saa sparsomme, at the gansche lidhet be-
 swaarede theris wndersotte oc helst the fattige. The
 riige maawelskee kwnne en taale maadelig tyngge,
 men nar the fattige aff stor beswaring, schule tren- 5
 gis till hwnger oc wgierning, thet er huerckin trøgd
 eller cristeligt. Nw effther thi at cristhendoms fur-
 stedømme som sagt er, icke andhet er, en tilsiw
 tieniste, welgierning, oc een kierlig befaling, hwj
 maa icke tha klerckerij haffue samme befaling oc 10
 magt, saa well som andre leegfolk oc werdsmentd.
 Saa møghet ere the plictige at tiene oc giøre gott
 som andre menniskir oc noghett meer nar the ere
 andre folkis leedsagere, ther fordi ere plictige wdi 15
 gode oc merckelige exempill at drage andre mett
 seg till dygdt oc dygdige gierninger. Huore mange
 keyserere oc furster ere kommen till theris statt oc
 herredømme, wore gantsche langt at scriffue wdaff,
 dog at huess som skeedt er met the onde som wore 20
 Nero, Caligula, Domitianus, Detius, Julianus, oc
 andre mange theris lijge, hør till Gudtz lønlige dom-
 me, at han wille brwge theris ondscaff seg till ære,
 nar theris forfølling gjorde saa mange hellige Mar-
 tijres. Saa kan thet oc wære møieligt, at Gudt will
 straffe sith klerckerij i thenne tidt, for theris synder 25
 skyld om saa er at the icke beramme noghen godt
 reformatz till then cristen kirckis forbædring, oc
 giøre penitentze for then store Simonia oc gerighedt,
 homodt oc andre groffue synder som haffue lenge
 regheridt oc opwogth Gudtz wrede, ther aff inghen 30
 ting meer opweckis en theris synder som schulde
 andre styre, raade och regere. [G 2 b] Men wor herre,

will tha bruge the folk ther till, som icke møghet
dwger, oc ther haffue fordi møghet større straff for-
skylt hooss Gudt en thet folk som Gudt lader the-
nom straffe aff sijn retferdige tilladilse. Oc nar som
5 inghen maa nw tryggelige tale tha siger ieg icke
meer, en att hwo som lyster att wijde, huadt folk
wor herre haffuer brughet ij gammill tidt, nar han
war wredt paa sith eghett wduolde folk oc wille
thenom naadelige ansee met een timelig straff oc
10 plage, beløbe seg hellige historier oc prophetier wdi
thet gammill testamentt, tha scall han finde, att wor
herre, haffuer ther till altidt brughet sijne wwenner,
oc besoorne fiender. Som wore Pharaones, Salma-
nasar, Sennacherib, Nabuchodonosor, Baltazar, An-
15 tiochus oc saadane mange wmidde konger. Oc i thet
ny testamentt, Nero, Domitianus, Caracalla, Helio-
gabalus, Detius, Diocletianus, Maximianus, Aure-
lianus, Maxentius oc andre flere ther langt wore att
fortellie, som wore all werdhen een forgifftig ond-
20 hedt dog att wor herre wijste raadt, till att drage
møghet got wdaff theris wdygd, oc haardhedt. Jeg
kan icke giffue noghen wmidhedt magt, nar ieg
icke gjyder wæridt bødill anthen met raadt eller gier-
ning, huo som ther haffuer lyst till han segle sijn
25 eghen rejise, meg faar han huerckin till skipper eller
styremandt. Oc thet ønskir ieg ofte aff Gudt, om
ther scall komme noghen forfølling modt klercke-
ridt nar the saa lenge forhale theris penitentze, ther
the mett schulde stille Gudtz wrede, att han icke
30 wille ther till brughe, the som ieg bode will gott,
oc er gott plictig, dog ieg gierne wille att ther schulde
inghen til brugis, om thet wore Gudtz willie, at ieg

er alle mandt got plictig, for cristendoms samfwndt oc kierlighedt. Oc ther som wij haffde inghen andhen bewijsning, att rigdom, godtz, eiedom, magt oc befaling, wore klerckeridt sømmelige, nar som samme magt icke brugis Gudt i modt, tha er Gudtz 5 ewige willie ther han haffuer altidt giffuet tilkende, ther till een sterck bewysning. Saa offte som klerckerijdt [G3a] er paa ført noghen trengsil woldt eller offuerlast, tha er ther effter kommett, Gudtz store heffn och plage, icke offuer thenom allene, 10 som wore ophoff oc begyndere til saadan trengsill, men for theris skyldt oc saa offuer heele landt oc rijke. Exempil haffue wij wdi thet gantske Tyrckij, wdi alle the landt som ere faldhen fra cristendommen, bode wdi Asia oc Aphrica, wdi Rytzlandt oc 15 Beemmen som ligge wdi Europa. Alt thet faldt som er alle desse landt offuerganghet, haffde sijn begyndilse aff klerckehad. Oc then nødt ere the fordi nw kommen wdi, sidhen klerckerijdt er fortrøct, att the haffue nw huerckin redelighedt eller wijsdom, skell 20 eller forstandt, ther the kwnne effter skickelige regheris, wdhen huess thet skall kaldis wijsdom oc redelig skick, nar alting er wdi een weldig tjirannis hender, som bruger frj menniskir, edill oc wedill, fattig oc rjig, icke anderledis en som haars oc nødt, 25 wdi trelldom, hwnger, trengsill, armodt, oc andhen wwerdig plage oc beswaring. Ther samme landt haffde bisper oc klerckerij, som wore wdi agt oc ære hooss fursterne, oc samme furster lode seg aff prelaterne sige oc wnderwijse, tha stode alle the landt 30 mettt Christo, oc wdi cristhendoms eendractighedt. Men sijdhen the begynte aff kiettere raadt, at förøde

biscopsdømme, closter oc klerckerij, tha ere the wd-
aff bode met Christo oc cristhendom saa ath ther fin-
dis hooss thenom, huerckin Gudt eller helghen,
scrifft eller lerdøm som er retsindig, eller oc Gudt
5 rettelige tilhør oc met faa ordt, Aldrig stodt noghen
menighedt wel, huerckin i then gammill eller ny
low, wdhen huar som bisper oc prester haffde magt
oc raadt hooss Herrir oc Furster oc saa paa werd-
sins wegne, oc the Landt oc Riige haffue altidt stan-
10 dhæt wdi best pynthe, oc gode regementhe, huess
Furster som haffde raadt oc hielp aff Bisper, prester
oc klerckerij, som wore besynderlige skickede til
Gudtz embede. Huo som grangiffuelige wil beløbe
kongelige bøger, tha scall han ij sandhedt finde oc
15 fornømme, att then Jødiscke menighedt [G 3 b] war
tha ij gode skicke, nar hwn regheredis wnder the-
nom som wore prester. Strax hwn war kommen
wnder kongelig welde oc magt, saa skjildis folkedt
wdi mange partijr oc secther, saa syndede the wdi
20 affgudij, oc wille huerckin lyde Gudt eller Gudtz
prester, saa bleffue the elendige oc ijldede tracterede
aff alle theris fiender, oc fordi at the icke wille wære
lydige och hørsomme for gode prester, tha gaff han
thenom andre prester ij stedhen ther wore huerckin
25 wiise eller kloge, dygdige eller gode, oc fordi ther
presterne wore gode oc affholdhen, tha wore oc saa
fursterne oc forstanderne gode oc gudfrøctige, som
wij haffue klarlige exempill wdi Mose oc Aaron,
wdi Saule oc Samuele, huilken Saul ther war saa
30 lenge godt, som han war Samueli lydig, men sidhen
han offuertredde hans budt, tha bleff han een ska-
delig oc forderffuelig konge, saa at Samuelli begrædt

hanwm al sijn alder wdt, at Gud haffde hanwm for-
 skwtt for sijn wlydelse skyldt. Nw ther Daudid bleff
 konge, tha haffde han oc altid raadt mett Abiathar
 i Para. xxiiii oc Sadoch prester. Ther till mett war han thet gant-
 ske preste ordhen saa willdig, at han thet skiffte wdi 5
 xxiiii leeder, at samme embede motte brugis mett
 dess større oc beqwemmere skicke, som wore langt
 iii Reg. iiii att scriffue wdaff. Salomon konge desligest, haffde
 altid hooss seg, Sadoch prest, Nathan prophet, Aza-
 riam oc saa, Banaiam oc andre flere. Jeg tall her in- 10
 thet om the andre konger, som tha altid regerede
 well, nar the haffde hielp oc raadt aff presterne, oc
 gantsche ijldde nar the ginge aff theris raad oc icke
 haffde thenom for øghen. Oc huore en stor part,
 aff regementhen stodt ocsaa till presterne, sidhen 15
 Naum. i the wore frelste aff thet Babiloniske fengsill finder
 mandt merckelige bescreffuet hooss Naum prophett
 huar som Gudt besynderlige sender budskaff till
 fursten som war Zorobabel oc till Josedech ther han
 kalder then store prest. Oc huess magt presterne 20
 haffde wnder thet Machabeiske furstedømme, er
 merckelige nock bescreffuett ij samme Machabeiske
 bøger, oc icke giørs [G4a] fordi behoff att her for-
 tellie. Ther findis som mange andre steder ij scriff-
 then at the icke alsomeniste regherede mett fursterne, 25
 men oc saa huore mange aff thenom wore furster,
 offuer then iødiske menighet. Ja siger mester Olluff
 Canick ij Strengenæss oc byscriffuere ij Stocholm,
 ther skede møghet ij thet gammill Testamentt som
 icke haffuer magt eller agt wdi thet ny Testament. 30
 Thet giffue wij alle magt. Men wij wele tha offuer-
 weije huess oc er skeedt ij thet ny Testament, paa

thette ene stycke, nar all werdsins wlydilse oprør
oc kietterij ere ther wdaff begynte, at the werdslige
furster wille huerckin haffue raadt eller bistantd,
aff then geestlige statt, som nw kaldis kirckins per-
5 soner. Then stwndt at werdsins furster, icke hiøld
Gudtz apostell oc sendebudt wdi agt oc ære, tha
war Jesu Christi naffen bespotthet offuer then gant-
ske werdhen. Tror icke eders naade, att thet Rho-
mere riige haffde standhet ij bædre pynthe, en thet
10 giorde then tidt Nero war kejsere, om Petrus oc
Paulus haffde wærid wdi then agt hooss hanwm,
som Agrippa oc andre skalke the wore, oc om han
haffde thenom brughet wdi raadtz wiiss som han
brugede andre forgifftige mendt. I sandhedt, tha
15 haffde han icke dreffuett saa møghet ont wdi thet
Rhomere riige som han giorde. Thet samme haffde
huerckin Domitianus eller Traianus giort om Jo-
annes euangelista, Ignatius eller Polycarpus, haffde
standhet saa well hooss thenom som andre forgiff-
20 tige raadgiffuere. Ther till er mange sager huar fore
Gudt icke wille fra første begyndilse bruge Kejsere
eller werdsins furster, till thet hellige euangelij for-
øgilse, anderledis en ij saa maade att troen tha mest
forøgtis, nar hwn hade størst forfølling, ther han
25 wille tha skee paa een tidt, saa lenge hwn war stad-
fest oc bestyrckedt, mett wnderwiisning, teghen oc
Martijrum taalmodighedt, saa at huermandt kwnne
besinde, at hwn war bode begynt oc forøgt aff Gudtz
krafft oc magt. Fordi ther som trooen haffde saa
30 bleffwett forfuldt oc wndertrædt, indtill thenne tidt
[G4b] som hwn war ij the første iii hwndredt aar,
tha hade cristhendummen aldrig bleffuet saa wijdt

som han nw er, eller wæridt haffuer all then stwndt
 Fursterne icke trode paa Christum, oc theris magt
 icke tiente thet hellige Euangelio, tha war cristen-
 dommen icke saare stoor. Men sidhen the som mag- 5
 then haffde begynte at forde oc fremme the gode
 mendt, som schulde føre Gudtz budskaff, tha kom
 ther een stor glede blant then menighe cristen
 mandt, som motte tha obenbare predicke oc tale
 om Christo, bekende oc loffue hanwom, ther the til-
 fornet icke torde giøre, wdhen hemelige oc met stor 10
 frøct oc fare. Men noghen stwndt ther effter, sidhen
 kiettere begynte at faa bistanndt aff Fursterne, tha
 falt cristhdommen strax wdaff, thet som en nw
 grædis daglige offuer alle the lant som ere wnder
 Turckin, Soldanen, Tatterin, oc andre mechtige Fur- 15
 ster, ther saa obenbare scriffue seg cristhdoms
 fiender, at the inthe andhet tørste, en cristen men-
 niskirs blodt, oc ere samme Furster ther aff saare
 mechtige, at the haffue slaghet oc weldhet seg till,
 wtalighe Furstedømme, hele kongedømme, Patri- 20
 arche dømme oc Biscops dømme, om the kwnne
 ther aff worde gode. Men ieg formwger, at theris
 sag er ther fore møghet wærrer hooss Gudt, en hwn
 schulde ellers noghen tidt bleffuet. Møghet wærrer
 er Juliani keijseris sag, som war een forsoorin, oc 25
 een forløben cristen mandt, ther forfwlde cristhet
 folck, oc besynderlige klerckeriidt, nar han giorde
 alle thenom till gangende stackarle, som trode paa
 Christum, oc sagde at wille the wære sandhe Jesu
 Christi discipeler, tha burde thenom at wære saa 30
 arme, ath the schulde inthe haffue. Men motte no-
 ghen sige, Paa then tidt war cristhdommen renere

oc bædre en han nw er, nar han war altidt klargiordt wdi forfølling oc modgang. Thet er wel santh, at Christendommen war then tidt mjøndre oc bædre en han nw er, men thet giorde Fursternis ondtshaff.

5 Oc ther som wore Furster, wele oc i thenne tidt wære Neronis, (H1a) Domitiani, Juliani, Dioclesiani, oc Maximiani, tha scall oss icke fattis Martijres, ther findis iw noghen som er retsindig, blant saa mange twsinde, som Gudt haffuer wdi sijn hel-

10 lige kircke oc wele fordi icke spare theris halss om behoff giørs Gudt till loff oc then menige cristhendom till bestandt. Men ieg troer at ther findis mange Furster saa cristhen som wille nødig fortabe theris siele, for then føije ære cristendommen kwnne faa

15 aff wort martijrio, nar han er well saa møghet bestyrckedt, mett gamble Martijrum blodt oc talmoghedt som oss behoff giordis ther nw ere cristhen, om wij ellers wille bruge cristhendoms kierlighedt modt huer andhen. Thet er mijn mening, at then

20 samme Gudt som aff sijn wransagelige tilladilse haffuer tillstedt then swaagre forfølling modt then første cristhen kircke ther tyranner henne aff berøffde, gotz oc penninge, arff oc eije oc paa thet sitheliff oc welferdt, then samme Gudt gaff oc sijn

25 naade ther till sidhen fursterne bleffue cristne at kirckin schulde æris ij the maade som hwn war tillfornet wanæridt. Wor herre wille tha icke ewinnelige forhale sijn kirckis fredt, ther hwn haffde saa lenge aff hanwm inderlige begæridt. Thi gaff han

30 henne for weldige tyranner gode oc cristhen furster, som aff Gudtz raadt begaffuede thet gantsche klerckerij, icke alsomeniste thenom till ære, men saa

mange twsinde fattige menniskir till hielp oc trøst, som ere behulpen, hugswalede oc framdragne aff then hellige kirckis renthe. Icke scal eders Furstelighedt heller tro, at kirckin haffde icke renthe oc liggendis fææ for en Constantinus bleff keysere, oc hans effterkommere, dog at the henne møghet forøgte, helst fordi att sanctus Laurentius (som war sancti Sixti paffwes then andhen erchedeghen) haffde budt oc befaling, aff samme Sixto till at skiffte kirckins ligende fææ, blant fattige folk at the schulde icke komme wnder then wmilde mantz Detii keijseris magt oc fadebur, huess exempill at effterfølge, then barmhiertige Gudt som all naade giffuer, [Hib] wille en nw wnde then hellige kirckis prelater, at theris gotz oc penninge schulde icke komme røffuere oc skalke til plynderij oc bytte som (dess wær) nw ere saare myndige hooss herrir oc furster. O huadt then prelatt haffde een erlig sag att gaa ij dødhene fore, som kwnne framlede eett stortt tall folk, arme mennisker, mijslige oc krancke, fattige widuer oc faderløse børn, nar kirckins liggende fææ begæredis aff thenom. Tha motte the gladelige sige mett sancto Laurentio. Her maa ij see kirckins rigdom theris hender haffue førtt wort gotz op ij himmelin for Gudtz klare ansigt. Then arme mantz bug er een sterck oc tryg kijste, oc eett skønt kwntoor till att skiwle sølff och guldt wdi, ther kan oss icke stielis fra om wij ther skiwledt wdi. Oc wille the en nw bruge samme kijster oc skrijn til kirckins rørinde gotz, wdhen twijll tha schulde wor herre selffigte for thet som er wrørinde modt alle kirckins fiender. Oc ther som noghen wille sige, att kirckins

Sixtus

Laurentius

liggende fææ war paa then tidt icke iordegotz oc
renthe men eett stycke penninge, som war then me-
nige cristen mantz skødning, antuordhet wdi prela-
ternis hender huess embede war att besørge the fat-
5 tige cristen ther wdaff. Tha schall han wijde att the
oc saa haffde iordegotz oc renthe mange aar for en
Sixtus then andhen war paffue wdi Rhom. Wij finde
meerckelige screffuett wdi Wr bani paffwis then før-
stis leffnett, som war biscop wdi Rhom mange aar
10 for en Sixtus eller Siluester bleffue Paffuer, att wdi
samme Vrbani tidt war skickedt saa at huess iorde
godtz som gaffs til kirckerne schulde icke lenger
sælies oc affhendis men ladis paa leije, oc renthen
som ther gick wdaff schulde skifftis blant prester
15 oc klercke, effter som huer giordis behoff, oc be-
sørge ther wdaff mange fattige menniskir. Paa then
tidt ginghe oc saa mange till troen som wore rjge
oc edele folck paa werdsins wegne mange wore oc
saa furster oc andre mechtige herrir, ther giorde fordi
20 then hellige kircke till sijne arffwinge, oc helst fordi
at the selffue [H2a] oc theris naturlige arffwinge
motte thet icke nyde oc bruge, nar the bleffue al-
mennelige martyrizeeridt ij the dage heele hwss oc
gansche slegter som haffde troett paa Cristum Je-
25 sum. Een partt oc saa aff rjg adill bleffue bisper oc
prelater, oc fordi lagde the theris arff oc eije till me-
nige klerckeridtz behoff. Oc for then sag haffuer
then hellige kirckis klerckerij een gantsche mercke-
lig rett, oc een gammil lawheffdt paa theris eiedom
30 som the besijde ther ere for standere for samme
klerckerij. Thet godtz fordi som kirckin er tilkom-
met, at scule raadis oc regheris aff kirckins personer,

Wrbanus
Siluester

iii Reg. xxi.

haffue fursterne inghen rett till meer en Achab konge
 haffde till Nabotz wijngaardt. Thi maa mandt icke
 samtycke theris wredelige begæring oc anslag, men
 the schule wnderwijsis oc lade seg lære, att huert
 menniske haffuer saa stor rett till sith gotz oc eie- 5
 dom, som noger konge till sijne landt oc rjige. Ther
 som noghen furste motte seg mett rett tillwelde
 klerckerijdtz gotz, hwij haffuer tha wor herre saa
 offte plaghet saadane wolsmendt oc icke thenom
 al ene men gantske landt oc rjige, som skedt er wdi 10
 Engelandt effter thet woldt som war giortt sancto
 Thome till Cantelberg, oc ij Danmarck effter sancti
 Chanuti kongis dødt, ther taalde martjrium for kler-
 ckerijdtz frijhedt. Jeg tall inthet om then plage som
 Swærigis rjige er offuerganghet for thet woldt som 15
 samme righis forstandere haffue wdi wor tidt ind-
 ført paa Vpsale erche biscops dømme. Ther som
 ieg wille bruge handt oc pæn wdi saadane exempil,
 tha schulde meg før fattis tidt oc dag, en sandrwe
 historier oc exempill. Oc i sandhedt, huess som 20
 skeedt er, er for wor skyldt skeedt, oss alle till amijn-
 dilse oc attwardsill, nar then samme plage oc andre
 flere snarlige tillstaar wdhen wij lade wdaff at for-
 følge nogre aff the anslag som wij nw haffue for
 hender. Om saa er wij tro wære sandt huess hellige 25
 mendt oc qwinner haffue propheterijdt, wdaff Gudtz
 obenbarilse, om thenne werdsins handell som nw
 er wdi hender och for øghen [H 2 b] ther dog will
 gaa fore seg, huadt heller wij thet nw troo eller oc
 eij. Gudtz lønlige domme maa wij huerckin for mø- 30
 ghet eller for dierffuelige grantsche, men the teghen
 oc wnderlige gierninger som han mett wdtrøcker

oc kwntgiør sijn willie, bør oss dog at tro oc giffue magt. Icke schule wij heller tro at alle the gierninger haffue magt hooss Gudt som giøris oc tilstedis aff hans retferdige tilladilse wdhen wij oc saa troo met
5 kiettere at syndt oc wdygdt falder Gud saa møghet till sindhe som dygdt och ære, nar han (effter theris forgiftige mening) er lijge stor sag oc ophoff till ont oc gott, till dygd oc wdygdt. Neij icke saa wmilde mandt. Wor herre tilsteder aff sijn retferdige dom at møghet skeer, ther han haffuer dog
10 strengelige forbudhet oc fordi giffuer inghen magt, Gudt kan icke bode fortørnis aff syndt oc giffue syndt magt. Ther tilstedis møghet aff menniskis taall, ther inthet redeligt skell giffuer magt, en si-
15 dhen aff then taallmodige Gudt som lenge fordrager wore synder, wentendis anger oc penitentze, huilke synder han will straffe nar han haffuer lenge biidt effter penitentze, oc hwn icke kommer, oc fordi giffuer han thenom icke magt. Wille en wor herre
20 fordi i thenne tidt slaa sijn hand aff sith klerckerij, oc tilstede aff sijn retferdige dom att thet komme wdi last oc skade, hans tilladilse kan tha ingelwnde orsage thenom som han ther till bruger att theris mening er icke retferdig mett Gudtz mening. Haff-
25 uer Gudt tilstedt at Jøderne hengde hans kærste søn Christum Jesum paa kaarsidt oc at the ij lang tidt forfwlde oc berøffuede alle thenom som trode paa Christum Jesum, oc att Nero, Domitianus, Traianus, Dioclesianus oc andre weldige tyranner haffue dødhet
30 oc dræpt, slaghet oc forfuldt, alle Gudtz hellige apostell, oc martijres, mett wbegribelige pijner oc trengsil, well tilsteder han oc saa ij thenne tidt, at kler-

ckeridt berøffuis oc belastis til een tidt for theris
synder skyldt, oc at kirckir oc closter plyndris oc
byttis, nar wor herre haffuer tha icke wduoldt oss,
for [H3a] hellige steder skyldt, men hellige steder
for wor skyldt. Men ieg wille tha raade thenom, at 5
the fordriste seg icke for saare paa Gutz lange taall.
Fordi nar Gudt war wredt wdi thet Gamble Testa-
ment paa sith folk, for affgudij, wkyskhedt, wnatur-
lighedt, gerighedt, wretferdigdom, falsk oc swijg,
wlydilse, herre trengsill, oc andre swaagre synder, 10
tha tilstedde han, oc gaff thenom attwardsill met
sijne hellige Propheter, som han haffuer en nw giortt
(dog at wij mett thenom oc the met oss wele icke
tro Gudtz obenbarilse) at theris fiender schulde worde
thenom weldige oc mectige. Men fordi att theris 15
fiender icke ansaage, Gudtz fortørnilse, oc theris
synder som wore Gudt ij modt men landt oc rijge,
welde oc magt, gotz oc eiedom, tha forøgtis theris
syndt, ther som the siwntis at fuldkomme Gudtz
willie. Oc for then sag at theris mening war wrang 20
tha sloo wor herre thenom paa halijn for en hiwledt
war omganhedt, nar han lodt thenom forderffuis
ij grwndt paa thet sisthe, aff andre fiender, som Gudt
opwacte paa theris halss sidhen hans wrede war
stijlledt ij modt hans eghet folk, oc thet bleff hanwm 25
lefft, at han wille thenom forløse oc benaade. Saa
will thet oc nw gaa, emellom leegfolk oc klercke-
riidt, som burde at wære eett samlaw oc eet sam-
fwndt, wdi Christo Jesu, men the haffue seg selffue
atskildt, aff homodt, had, oc gerighedt. Gudt will 30
ij sandhedt at klerckeriidt scall reformeeris till pligt
oc bodt, oc scall bæder bruge kirckins lææn oc renthe,

en mange haffue lenge giortt. Men leegfolk wele att the schule reformeeris till armodt oc hwnger, fattigdom oc trengsil, skade oc forderffue, haanhedt oc wanære, oc att thet er theris mening giffue the daglige till kende, nar the icke andhet drømme tale oc 5 disputhere, natt oc dag, aarle oc sijldhe, hiemme oc aff by, en om theris rigdom oc welferd, dog at kirckins rigdom war icke mjindre, oc meer beskaarin ij mange hwnderdt aar en han nw er, at nogre furster haffue ij lang tidt hengdt oppaa kirckins gotz oc renthe, met een beswaring [H3b] paa een andhen, dog thett er thenom wederfaridt aff Gudtz retferdige dom, nar wij pleije att sige wdi een gammill tale, ther saa lyder, huess Christus icke fanger, 15 thet tager well fadebwriddt till seg, oc fordi the haffue icke then mening, som hader synden, men klerckerijdtz welferd, tha kan theris anslag icke lenge fordis oc fremmis paa theris wildt. Lader nw saa wære strenge herre, att ther regneer stor gierighet blant 20 klerckerijdt, dog att ieg icke kan meer dømme een en een anden nar ieg seer iw saa mange gerighedtz teghen paa the leege som paa the lerde. Schall fordi gerighedt reformeere gerighedt, wkyskheth oc homodt theris lijge, tha bliffuer thet ij wtiddt, fordi at 25 eet dieffuelskaff kan icke fordriffue eet andhet til ganffns. Wor herre siger saa, ther som eet troltdt foriager eett andhet, huore scall theris rijge tha worde bestandigt. Wore gerighedt thenom aff hierthet leedt, tha styrde the først theris eghen gerighedt oc saa 30 hwlpe the till, att andre folkis gerighet motte oc saa styris oc raadis bodt, icke met spot oc hadt, eller met roff oc trengsill men aff een besindig kierlig-

Matthe. xii.

hedt, oc een kierlig besindighedt ther alting berammer Gudt till loff, oc argher paa inthe menniske, geestligh eller werdsligh, ondt eller godt, fattig eller rijk, icke anseendis theris eghen fordeell oc profijt, men huess Gudt kan wære tacknemmeligt oc thet 5
menige klerkerij bestandigt till theris siels salighedt. Jeg orsager inghen mantz gerighedt homodt eller wkyskhedt nar syndt bør icke at haffue magt eller stadfeste aff noghen cristen mandt. Oc dog at wij maa sømmelige hade syndt, oc ondtskaff, wdygd 10
oc wrenhedt, tha bør oss først att hade wor eghen syndt oc wdygd, ther oss all ene fordømmer om hwn icke bædris. Andre menniskirs synder kwnne oss inthet skade, nar the haffue icke raadt och samtycke aff oss eller wore tilskynde. 15

¶ Scall ther faldis fra noghen met wlydilse, spot, foractilse, haanhedt, [H4a] trengsil oc bagtal for synder skyldt, tha schule wij først træde fra oss selffue, at wij aff inghe synder saa farlige beswaaris som aff wore egne. Jeg befrøcter fordi at thett maa sigis 20
om oss alle, som Christus sagde till thenom ther forklagede then qwinne som war paa fwndhen wdi hoor. Huilken aff eder (sagde han) som er for wdhen syndt, han kaste paa henne then første sten. Oc wille fordi hwer aff oss besinde syne egne gierninger, och 25
offuerlæse sijn eghen conscientzijs bog, tha haffde wij møghett att tale om oss selffue, oc gantsche lidhett om andre. Saa siger Christus om the øghen skalke ther ere saa strenge dommere offuer andre folkis skrøbelighedt. Thu øghen skalk (sigher han) 30
hwij seer thu eett grandt wdi thijn broders øge, oc wdi titt eghet kanthu icke besee een stor bielke.

Joannis viii

Matthei vii

Thu leede skalk, see først nöghe till att thu kant
wdelte thijn eghen bielke, oc sidhen motthu ther
hielpen till att thin broders grandt kan oc saa wddra-
gis, ellers fordømmer thu teg selff som han siger
5 bode paa thet stedt ok andre flere. Kwnne icke aan-
delige mendt, gudfrøctige, oc retsindige, reformeere
then cristen kircke, dranckere oc daablere, dantzere
oc springere, boolere oc skreppere giøre ther inthe till.
Thi giørs meer behoff att huer mandt, leeg oc lerdt,
10 herre oc wndersotte, fattig oc rjgg, betencker sijne
egne synder, oc setther sijne gerninger seg for øghen,
oc haffue sijn ieffencristhens synder paa sijn bagh,
oc tencker. Huess andre haffue giort, maa the see
seg om, men desse gierninger ere iw mine leede oc
15 fwle synder. Saa mange haffuer ieg forderffuet oc
besagt, saa mange dødhet oc drept paa mitt wildt,
wdaff gerighet, hadt oc affwindt, saa mange haff-
uer ieg beskatthett, plagghet oc beswaaridt, saa mange
offuerfaldhet mett wrettferdig dom, woldt, magt
20 och andhen trengsill. Jeg haffuer ther till mett giortt
saa mange fattige widuer, faderløse børn, oc trengdt
arme oc mislige menniskir [H4 b] till stor hwngers
nødt, till at oppeholde mijn statt homodt oc herlig-
hedt, oc wdi alle desse gierninger wille ieg dog siw-
25 nis at wære god oc holdis for een cristen mandt,
ther dog ij sandhet icke andhet war, en at wære een
øglere, een sielemördere, een glubinde wlf oc een
afftrenge. Om andre ere saadane syndere thet wedt
ieg icke, oc wijste ieg een ther noghet wdaff, tha esthu
30 mijn Gud oc skabere theris dommere oc icke ieg.
Att mijne synder wdi mijn consciencie ere tyngre
en bly, thet fornømmer ieg, men huore möghet an-

dre menniskir beswaaris aff theris synder, fornømmer ieg inthe til. Met saadane oc andre cristelige tancker, kwnne wij forskyldte oss een gwnstig oc barmhiertig Gudt, i thet stedt han er oss nw wredt oc wgwntig. Men som wij nw handle met huer andre, tha opweckis Gudtz wrede meer oc meer emodt oss en hwn stjllis, nar han fornømmer inthe aff then kierlighedt blant oss ther han mett sijn kiere søn Christo Jesu haffuer oss offuer alt befaledt, men strenghedt [oc] hardhedt, hadt oc affwindt, spott oc haanhedt, ther han wdi alle maade haffuer oss forbudhet. Constantinus then cristen keijsere, torde icke dømme pa prestmentz sager, ther the wore hanwm foregiffne, oc hans dom war begæridt, men bad oc bød, att the schulde seg mett huer andre wenlige fordrage, oc sagde thet war hanwm icke sømmeligt att rette sijn guders sager. Men wij som huerckin ere saa gode eller saa mectige som Constantinus war, taare icke alsomeniste dømme paa klerckeriidtz sager, brøst oc skrøbelighedt, men oc saa berøffue thenom, slaa, dræbe, mōrdhe, henge oc stegle, spotte oc foragte, oc thet saa ønckelige, at ther maa hierte bløde wedt. Desligest sagde samme Constantinus. Ther som ieg befwnde noghen prest eller clostermandt wdi synd, tha wille ieg hanwm betecke mett mijn mantell, at hanwm schulde inghen bekicke. Men som Constantinus haffuer icke nw sijn lijge, saa findis oc mange som ere Neronis mestere, till att føre cristhedt folk mett løghen oc skalke digt wdi mījstancke for [Iia] the synder som the aldrig tenckte en sidhen giorde.

¶ Sanctus Ignatius sancti Joannis euangeliste disci-

ii lib.
historie
tripart.
ca. ii

Constantinus
Cesar.

Nota bene

Neronis
mestere

pell, haffuer icke screffuett wdhen sag, huadt skicke ther bør att være wdi Cristhendoms regemente nar han saa siger. I som ere furster (siger han) scule være keijserin wnderdanige, oc hoffolk fursterne, messedegne presterne, ligerwijss som thenom ther haffue Gutz hemelige sacrament wdi befaling, men prester, messedegne, mett then menige almwge, mett hoffolk oc fursterne oc keijserne desligest schule alle lyde bispem, oc være hørsumme for hanum, oc bispem
10 scal lyde Cristo oc Christus sijn himmelske fader, oc saa kan eendrectighedt, wdi alle maade be-
waaris.

In epist.
ad Phila-
delphia

¶ Sier han oc saa framdellis ij samme breff. Mitt wijtnisbyrdt till thet ieg nw haffuer sagt, er then for
15 huess skyldt ieg er fanghen oc bwndhen, fordi han wedt at thette er icke taghet aff noghen menniskis mwndt, men then helliand haffuer meg thet kwndgiort, saa sigendis. Desse ting schule ij icke giøre wdhen bispens raadt oc samtycke, elsker eensindig-
20 hedt oc flyer all twedract. Prester ere gode oc thenom er Gudtz ordt befalet, men bispem er tha bædre, som haffuer then hellighedt wdi befaling, ther offuergaar all hellighedt.

¶ Siger oc samme Ignatius martyr, wdi eett andhet
25 sendebreff. At som inghen er bædre en Gudt, oc inghen er hanwm heller ligg, saa er heller inghen werdt wdi then hellige kircke større ære en bispem ther bruger Gudt till loff prestedømmett, for werdsins salighedt.

in epist.
ad Smir-
nenses

30 ¶ Framdelis siger han oc saa. I schule være wnderdanige fore bispem oc prester. I huo som helst thenom er lydig han er Cristo lydig som thenom haffuer

ad Ephe-
sios.

giffuett samme magt. Oc huo som icke er eensindig mett thenom, han schall icke see liffuett, men Gudtz wrede scall hanwm offuergaa.

libro primo
epistolarum
epistola iii

Oc fordi siger sanctus Cijprianus alt ketterij wære ther aff begyntt, nar som noghen gick fra bispers 5 oc presters lydilse.

¶ Eders naade kan lade forfare hooss wijse mendt, som ere eensin[Jib]dige met then menige cristen kircke (wdaff kiettere scall Eders Nade aldrig lære then rette sandhedt) oc tha schule ij bemercke, at 10 werdhen haffde sieldhen noghet cristeligt regemente, wdhen nar bisperne oc fursterne haffde magt oc regemente tilhobe, saa at werdsins magt icke anderledis brugedis, en wdaff bispers raad oc sigilse, huar som thet icke skede, ther war altid tyranne rege- 15 mente, som icke ansaa Gudtz loff oc ære, men welde oc magt, stat oc rigdom, oc andre begæring som wore besynderlige wildige.

¶ Huadt furstedømme war wdi then gantske cristhendom fra then tidt som Nero war keysere, oc 20 indtill Constantinus feck regementhen, wdhen een skalke menge, huar een war wære en een andhen oc hengde paa huermantz lycke oc liff, wellferdt oc salighet, oc thet skede thenom fordi at the wille huerckin wære Gudt eller menniskin lydige ej hel- 25 ler anamme thet budskaff som thenom førdis paa Gudtz wegne, aff the hellige apostele, oc theris effter kommere som waare bisper oc Martijres. Alle wore the wmidle tijranner, grwme løjjer, wlfue oc biørne, nogre faa wndertagne som wore cristen 30 keijsere oc fordi drepte oc forraadde aff sijne egne wndersotte, som ginge effter samme magt oc em-

bede, oc ij saa maade forfulde Christum wdi thenom, oc thenom wdi Christo.

¶ Men sidhen at Constantinus bleff kejsere oc cristen, oc kirckins prelater komme wdi agt oc ære, 5 oc werdhen begynte at regeris effter theris raadt oc sigilse, tha kom ther een cristelig regemente wdi werden, oc saa offte som Constantinus lod seg leede aff the Arrianiske kiettere, tha raffuede han bode wdi troen oc regementhe, men sidhen han endelige 10 falt indt mett then menige cristen kirckis prelater oc forstandere, modt samme kietterij, tha bleff han een astadig cristen mandt, oc een taknemmelig kejsere, bode for Gudt oc werdhen.

¶ Oc aldrig stod cristhendomen wdi bædre pynthe, en nar han haffde Siluestrum Paffue regherindis 15 met seg oc lodt seg aff hanwm sige, oc saa lenge som then hørsumme war ij then hellige kircke, at werdsins [J 2 a] furster wore eendrectige met Christi statholdere her paa iordhen, oc inghen ting paa sloge 20 wdhen theris raadt, tha forøgtis cristhendomen huilkeedt ieg motte wijdelige nock bescriffue, ther som tidhen kunne till recke, aff samme Constantini, Theodosij, Jouiniani, Pipini, Caroli magni, Sancti Chanuti, oc Sancti Eriци historier oc andre mange 25 wtalige Crønicker.

¶ Oc ij nar somhelst fursterne anseendis theris besynderlige fordeell aff gerighet ere tredde fra bisperne, oc gangne aff theris raadt, tha bleff altidt cristhendommen beskaarin, oc alle kietterij befeste oc 30 bestyrckede, huilkeedt Gudt wedt att saa ij sandhedt er, for huess ansigt ieg thette scriffuer, wdi een ret godt, oc eenfoldig mening, icke anseendis noghet

timeligt wildt, eller noget menneskis wenscaff gwnst eller gaffue, thet kende Gudt, som inghen ting er skiwldt fore.

¶ Jeg huerckin haffuer eller begær nogen werdselig rigdom, wdhen daglig føde oc biæring, ther ieg wedt 5
 meg aldrig fattis. Then som gaff lifff, han giffuer oc
 saa fødhen, ther forlader ieg meg aldelis till, oc ther
 som han icke will er ieg dog till fredtz mett hans
 Guddommelige willie, nar ieg wedt, at han inthe
 will wdhen retferdig sag. Jeg besinder mett meg, 10
 huess som er skedt ij gammill tidt aff saadan bulder
 oc forwandling som begæris oc anheffuis aff mange.

Thet swagre Tyrckij er aff saadane røder begynt, som haffuer nw standhet wdi viii hwnderdt aar, cristhendummen till een wodelig skade, oc altidt er 15
 thet meer oc meer forøgt, oc scall ydermere her effter, for then store wlydilse, som nw brugis imodt then Rhomere kircke, oc menige cristhends prelater.

Sancta Birgitta siger klarlige at Turkin haffde 20
 aldrig bleffuet Grekelandt saa weldig, om thet haffde standhet wnder then Rhomere kirckis lydilse, som han er nw bleffuen, oc thet sagde hwn meer en lx aar for en thet noghen tidt skede, oc wore thet icke nw saa sennelige skedt som thet er nw for øghen 25
 oc daglige begrædis, tha møtte wij troo [J2b] att hwn haffde drømt, bode thet oc andhet meer. Men nw er thett noghet meer en lxxx aar sidhen Tyrcken bleff thenom mechtig, mange twsinde menniskir till siels fordømmilse. 30

Desligist er thet gantsche Rytzlandt faldhet fra Cristendom aff saadan orsage, thenom selfue tiil

een ewig treldom, oc een wcristelīg beswaaring, att inghen er seg selff eller sith eghet weldig oc myndig, nar alting wdi the landt ere wdi een Tjyrannis hender, oc wnder hans welde oc store magtt, ther
5 fordi henger paa huermandtz lycke oc lijff, salighedt oc wellferdt, at ieg schall icke oc saa tale om then wtalige siele fare, oc skade, som ther aff er kommen, nar dess ij mellom ere saa mange twsinde menniskir fordømde.

10 Her motte møghet scriffuis om Beemmijn, oc andre mange landt, som ere faldhen aff then menige Cristen kirckis hørsomme oc lydilse, ordinantz sætt oc skicke, aff eett homodigt sindt, forblindet skell, oc eett forswffidt oc fortredhet hierte. Gudt wndhe
15 ellers thett menige klerckerij, at rettelige bruge theris magt oc rigdom, till then menige cristhen kirckis fredt, oc till fattige menniskirs forswar, hielp oc trøst, saa sant som thett er icke syndt at the haffue noghet gott, oc ere skickede wdi heder oc ære, magt oc be-
20 faling.

¶ Thet siger ieg en nw oc haffuer offte sagt (dog ieg icke ther fore will ransage Gudtz lønlige domme), att ther som bisperne, kirckins prelater oc thet menige klerckerij, haffde icke wæridt wdi agt och
25 magt, blant cristet folk, som the wæridt haffue ij mange aar, tha wore cristendommen møghet meer beskaarin, en han nw er, oc for mange aar tha wore største parthen aff gantsche Europa anthen forwendt till thet forbannede Turckij eller oc till thett beem-
30 ske oc rytzske affskiørdt.

¶ Men ieg befrøcter, at som mange aff the landt ther wore Cristhen ere forlatt aff Gudt for theris

synder skyldt, oc haffue fordi kast troen, saa will han oss oc saa forlade oc offuergiffue, oc wdkaare seg [J3a] eett andhett folck, ther han kan tiene større tack hoss en han haffuer tient hooss oss, ther haffue nw ij mange aar wæridt hanwm saare 5 wtacknemmelige oc bliffue daglige meer oc meer, aff thet forbijstrede hierte oc sindt, som mange (dess wær) ere nw bestedde wdi.

¶ Men Gudt will tha bewaare sijne wduolde børn, att the schule huerckin forblindis eller forbijstris, 10 wdhen huess mange raffue ij thenne forgiftige tidt, ther schule tha icke endelige falde.

¶ Ther som then almectige Gudtz willie wore meg icke bewijsning nock, att klerckerijdt motte haffue gotz oc renthe, magt oc befaling, som hør till Gudtz 15 loff oc retferdighedt, huess willie som er forklaredt wdi mange hwnderdt aar, wdaff store oc wnderlige ierteghen, mett huilke han haffuer thenom æridt som haffue mannelige ganghedt till døde for kirckins rett oc friihedt, oc haardelige straffidt klercke- 20 riidtz fortrøckere oc afftengere.

¶ Ydermere ther som Keyserlige samtycke priuilegier oc stadfeste mett mange cristhen Fursters, oc then menige cristhen mantz ij saa mange aar, som forledne ere, sidhen the alle begynte at troo paa 25 Christum, lerdt, oc wlerdt, ædill oc wædill, furster oc menighedt.

¶ Ther som alle desses samburde raadt oc eensindige stadfeste, haffde icke stor magt hooss meg till at bewiise samme artickell, tha er meg sancte Bir- 30 gitte bøger, oc bør saa at wære huer cristen mandt, en stor oc sterck bewiisning, vdi huilke Gudt har-

delige straffer then gerighedt, homodt, oc wkysk-
hedt, som nw (dess wær) brugis hoss mange aff kler-
ckeriidt, oc høder thenom desligest mett then plage
som the nw haffue wdi hender, om the seg icke be-
5 kende, mett eett tilbørligt anger oc penitentze.

¶ Men at besijde gotz oc eiedom, oc haffe magt at
forsware, oc fordettinge fattige menniskir theris wn-
dersotte oc andre mange modt fortrenge oc wols-
mendt, thet straffer eller forbiwder han icke men ij
10 mange maade mett atskillige exempill, lær oc wn-
derwiiss huore [J 3 b] the schule rettelige bruge the-
ris magt oc befaling gotz oc rigdom oc desligest at
the maa holde saa møghet folk som behoff giørs till
att straffe skalke tilbørlige, som haffue affwe oc
15 redsle behoff.

Sanctus Clemens scriffuer, at sanctus Petrus bødt
strengelige att inghen sculde skickis til dommere
oc rettere offuer thenom som bryde Gudtz budt oc
kirckelige sæt oc skicke wdhen the mendt som ere
20 aandelige, oc besynderlige prest mendt. Jeg formw-
ger at cristhet folk bør at haffue nogher bædre me-
ning om sancto Clemente som war sancti Petri di-
scipell, en om Morthen Lutther eller noghen aff
hans tilhengere. Jeg er icke prophet, inthe wedt ieg
25 heller aff Gudtz lønlige domme fordi ieg er een syn-
dig mandt. Men ieg tha besinder at som cristendom-
men er altidt beskaarin, nar klerckeriidt falt wdaff
sijn agt, saa will han oc nw beskæris ij mange landt,
oc besynderlige the landt ther ere saa metfeldige at
30 indgaa, desse wcristelige lerdomme som nw ere op-
ropte, aff fordømde oc affskaarne kiettere ij then
hellige kircke.

iiii li. capite
xlix et lxxvi.

in com-
pendio de
fide et ordi-
ne christian.

libro vi. cap
lxvii.

Fordi sancta Birgitta siger, at ther hwn sporde
aff Christo Jesu nar then store Anticrist schulde
komme, feck hwn saadane swar at for en han wor-
der kommendis tha scall een partt aff Hedenskaff-
uett, kaldis till then cristen tro, men nar cristhet 5
folk falder sindt oc willie till kiettirske lerdomme,
oc møghen syndt er till, oc ydermere nar klercke-
rijdt er kommet wdi stor foragt, oc wndertredis aff
wmilde mendt, saadane tegen ere wiisse, at Anti-
christus scall snarlige komme. 10

Oc i huore the kwnne nw fordrage huer andhen,
ther maa the see seg om, men the schule tha wijde,
at cristhendoms furstedømme, wære seg geestligt
eller werdsligt, er icke welde eller magt, men een
till siwn, welgierning, oc een kierlig befaling. 15

Oc then samme Gudt som aff een hiwrde giorde
første Konge som hanwm war taknemmelig ij thet
gammill Testament, han haffuer oc ij thet Ny Te-
stament giort aff een fijskere første bisp ther han
[J4a] wille saa æris, att allwerdhen schulde wære 20
hanwm lydig oc wnderdanig paa sijn kiere søns weg-
ne Jesu Christi, seg til loff heder oc ære, huilken
magt oc befaling han haffuer bestyrckedt oc stad-
fest met saa store teghen oc wnderlige gierninger,
at the kwnne aldrig ryggis, wdhen huess een dwll 25
dierffhedt, oc een dierff dwlhedt, lader seg tycke at
kwnne giøre ij thenne tidt, oc serdelis wdi the sty-
cker ther huerckin kwnne eller maa till prijcke
grantskis.

Eras. in
institutione
princip.
christiani et
preterea
in lingua.

Wijse mendt som bescriffue landt oc riigis cri- 30
stelige regemente haffue saa sagt, at befale then
gantsche regemente wdi een mantz hender er saare

farligt, nar folket wele tha buldre oc giøre oprør. Thet er fordi alsomretferdigst, at som elementhen temperere huer andhen oc thet ene fjrer thet andhet saa schule oc saa Konge magt, Bispers statt oc ære, 5 Raadmentz agt, oc menige Almwgis eensindige samtycke, føje seg effter huer andhen, fjre oc wiige huer andhen oc thet saa wijslige at regementhen huerckin endis met oprør eller tyrannij.

Wore thet en møieligt at Landt oc Riige kwnne 10 aff eett hoffuett regheris, tha wore thet eet daarligt hoffuett, som wille seg fordriste till saa stor een byrde, nar inghe furster kwnne thet noghen tidt giøre huadt heller the wore cristhen, eller wcristen, gestlig eller werdslig.

15 Then menighedt staa fordi allerbest hwar som nogre godemendt gestlige oc werdslige haffue raadt oc regementhe mett een godt furste icke hanwm til twang eller trengsil, men till hielp oc trøst. Er han oc saa ondt at han kan icke fordragis, oc will huerckin 20 bædre seg eller lade seg sige, tha er thet gott att saadan magt er til, som kan een mandtz wfordraffuelige homodt oc dierffhet twinge oc tæmme. Men for en the thet giøre, scule the alle paa kalde Gutz raadt oc begære hans hielp, att som han best 25 kandt saa wille han selff straffe, then som wore een straffelig furste, een woldsmandt, een fortrengere, een beskatte, plaggere eller wforrettere, ther huerkin haffde raad eller skel [J4 b] oc een wfordraffuelig tijrann, fordi huess thet icke skede aff Gudtz raadt, 30 hielp, trøst, oc retferdige dom, tha kwnne thet skee at wij for een tyranne regementhe, finge mange oc tha wore thet bædre wgiort nar thet er well møieligt

Erasmus
ubi supra.

att styre een mantz gerighedt, eller een mantz wkysk-
hedt, men att styre mange er bode wmøieligt oc
wfordraffueligt.

¶ Thet siette spørmaall.

¶ Om noghen andhen tieniste er Gudt tacknemme- 5
lig en mandt holder Gudtz budordt.

¶ Suar.

¶ Thette spørmaall er giortt wdi saadan mening,
at althet som nw kaldis menniskins sætt, digt, ordi-
nantz oc skicke, scall mijshaffuis oc foragtis, som er 10
at læse oc siwnge, faste oc waage, at ære Gudtz hel-
gen mett loff oc amijndelse, at haffue forskell paa
madt oc dage, paa tidt oc stwndt, paa wijgde oc
wwijgde steder, closterleffnet, pelegrijms rejser, oc
andhet møghet, som haffuer wæridt wdi agt oc ære, 15
sidhen the hellige aposteler oc theris discipeler, wore
her paa iordhen.

¶ Oc thette haffue the wbesindige kiettere saa flijt-
telige framsett oc mett saa pyntelige ordt, som the
ther wore tilkraffde aff Gudt, att the schulde tale 20
hans terff oc gagen modt desse beneffende støcker
oc andre flere, ther icke kwnne nw besynderlige
indscriffuis, nar wdi eet exempill ii eller iii besluttis
mange, om the thenom foregiffuis, som ere forstan-
delige wiise. 25

¶ Gudtz budt giffuis stwndwm saa fore, att the ere
x dog att the ere bode flere oc fiere. Flere om the
swmmeris aff then gantsche hob oc fiere om the

kortelige besluttis, oc beskæris. Wdi thet gammill Testament, nar wij wele swmmere then gantsche hob, tha finde wij wdi Moisi bøger all ene vi hundredt oc xiii budt, men the kwnne tha alle besluttis
5 wnder oc wdi the x Gudtz budt, oc fordi ere the faa [K 1a] at the kwnne kortelige besluttis, oc mange at the haffue møghett meer oppaa seg, en the blotte ordt siwnis at indholde. The ere faa wdi sijn bare text, men saare mange wdi mening, oc wnderskede.

10 ¶ Wor herre Christus Jesus haffuer selff sagt, at huess som findis wdi Moisi low, oc Prophete bøger, besluttis ij desse twenne budt. Elsk Gudt offuer alting, och thin ieffencristhen lijge wedt teg selff. Matt. xxii.

¶ Siger oc sanctus Paulus, at then som elsker sijn
15 ieffencristhen han haffuer laaghen fulkommet, fordi at then kierlighedt wij bruge i modt wor ieffencristhen, han besluter bode Gudtz kierlighedt, oc alle the andre budt, nar then som elskir sijn ieffencristhen, gjør huerckin mandrab eller hoor, eller ij nogen
20 ghen ander maade argher paa hanw. Aff thette føge forskell, som scall een andhen tidt giøris noghett wijdere, kan mandt nw grantske, huadt som er Gudtz budt oc menniskins klare sætt oc skicke, ij desse faa exempill, som thette swar scall forfølgis mett, ij
25 huadsomhelst er sætt oc skickedt i then mening, at Gudtz budt scall ther aff dessydermere fordis oc fremmis, thet bør icke at kaldis menniskins blotte sæt, fordi saadane sæt høre saa till Gudtz budt, at the thenom for wdhen kwnne icke holdis, thi haffue the
30 saa stor magt hooss Gudt, som the wore hans egne budt.

¶ Som Gudtz budt schule holdis aff atskillige men-

niskir, ther huerckin haffue eet sindt, een naade, eller een natur, saa wele the oc holdis oc fuldkommis met atskillige wilkaar oc fwndt, om the schule no ghen tidt holdis.

¶ Somme haffue then naade, at the mitt ij blant løs- 5
actige qwindfolk oc kaade pijger, kwnne beholde theris kyskhet oc reenhet wskamfæridt, men somme haffue icke then naade, oc ther som the een haffde samme naade, tha frøcte the at hwn kwnne spjldis aff syndig orsage, oc for then sag giffue the seg wdi 10
samfwndt oc samlaw mett [K I b] nogre gode mendt, blant huilke the kwnne fly saadan orsage ther the- nom kwnne drage wdi fordømmelige synder, meg tyker ij sandhet att saadan mening er icke menni- skins blotte digt oc sætt, men then Helliandtzt raadt 15
oc budt.

¶ Somme haffue thet sindt at the kwnne bruge wer- dhen oc affle rigdom, oc the dog bekwre theris hierthens tancker oc begæring ther icke saare met, men bruge samme rigdom mange till hielp oc trøst, 20
oc forsømme ther inthet andhet offuer som magt paa ligger. Men een andhen som icke haffuer then naade, oc taar fordi icke giffue seg wdi noghen stor handell befrøctindis seg at han scall falde aff saadan syndig orsage. Oc om han for then sag at Gudt 25
skall icke fortørnis slaar seg fra saadan syndig handell oc giffuer seg till eett gott oc erligt selskaff huar han icke haffuer wdhen daglig føde oc bliffuer ther offuer frij oc frelse fra manghen syndig orsage, mwnde then mening wære aff Gudt, ij sandhet er hwn aff 30
Gudt, nar kiødt oc blodt kan icke giffue saa hellige indskudt.

¶ Om noger mandt wore wdaff ett løst selskaff kommen wdi boherij drick oc daabill, oc andre syndige gierninger, oc kwnne ther mett icke well wdaff komme, wdhen han bleffue fremmet oc elendig, nar han
 5 for then sag wille mett stor wmage oc arbeijde søge till hellige steder ij fremmede landt, oc lijde ther offuer stor hwngers nødt oc andhen werdsins modgang, met legoms twang oc trengsil. Jeg kan icke forstaa ij huess maade saadan wandring till een tidt
 10 er fordømmelig, nar ther offuer inthet andhet forsømmes aff the ting som Gudt tilhør, oc serdelis om ther settis inghen wrang loffue, till saadan wmage, tieniste, eller gierning.

¶ I saadan mening oc agt bruger then almectige
 15 Gudt sijn egne creatur, anthen till pligtt oc bodt modt syndhen eller oc fordi at hans hellige budt kwnne mett saadane wilkaar dess ydermere fordis oc fremmis.

¶ Som han wdi thet gammill testament brugede
 20 sijne [K 2 a] wenner propheter oc prester, till at forkynde sijn willie, bode met scrifft oc leffuendis røst, saa haffuer han ocsaa wdi thette ny testament brughet sijne wenner, propheter, martyres, hellige bisper oc fædre, till att forkynde sijn guddommelige
 25 willie, bode mett scrifft, exempill oc leffuendis røst, oc neppelige scall mandt finde noghen bædre wnderskede eller mening paa Gudtz ordt, huar som thet er icke blott oc bartt, en hellige mentz gierning leffnett oc exempill.

30 ¶ Scrifthen biwder oss att wij schule elske Gudt aff all wor magt, hierte, sindt, wnderstandilse, oc styrcke. Desligist att alle creatur skelig oc wskelig, huer

Deutero vi.
 Matth. xxii
 Psal. cxlviii
 Danielis iii

wedt sijn natur oc gaffue, scule hanwm loffue prijse ære, ophøije oc høijtidelige begaa.

Ad Ephesi v.
Ad Coloss.
iii.

Saa biwder oc sanctus Paulus att wij Cristhet folk schule wnder stundwm forsamblis, till att gudelige begaa herrins naffen mett aandelige psalmer oc loffsang, wdi rett hierthens glede oc kierlighedt. For saadane sager haffuer then hellige kircke seg fore taghet een part aff the hellige psalmer, som ere aff then helliandt digtede oc obenbarede, oc ere talde i genom propheternis mwnde. Sompt aff then hellige scriffit paa andre steder, een part oc saa aff hellige apostolorum, martyrum et Confessorum scriffit oc lerdom, som wdhen twijl haffde bode raadt oc samtycke, aff then helliandt wdi saadane merckelige huerff oc i gierninger, ther ij sandhedt offueringe bode menniskelig magt oc wnderstanddulse, till huess bestyrckilse oc stadfestning, theris hellige oc strenge leffnett, mett wnderlige teghen oc gierninger, ere oss een sterck beskede oc bewijsning.

Til Gudtz loff oc bestandt fordi, tha haffuer then hellige kircke som sagt er, wddraghet her aff sijne tijder, loffsang, gudelige bønner, hiertelige begæring oc inderlige paa kald, mett huilke Gudt nw i then hellige kircke, hederlige loffuis, æris, prijsis, anro-bis, oc høytidelige begaas, oc scall saa loffwis till ewig tidt, naar alle kiettere ere affgangne, oc haffue wndfanghett theris rette løn [K 2 b].

Math. xviii.

¶ Ther som kirckins raadt oc forstandere haffde icke magt till att beramme saadan digt, sætt oc low, Gudt till ære, hwij sagde tha Christus, Nar som ii eller iii forsamblis wdi hans naffen till att samtycke oc wære offuer eens wdi nogre artickell ther icke

ere saa blotte oc saa klare, at the kwnne thenom selffue grantske, tha wil han selff wære mit iblant thenom, at raade oc wnderwiise thenom wdi all then sandhedt som the kwnne wære begærindis.

5 ¶ Oc wdhen twjill tha haffuer han thet saa tith oc saa offte giortt som the wille noghett beramme Gudt till loff, oc then menige cristenmandt till hielp oc trøst, oc een forwarsill modt syndt, syndig orsage, dieffuels lijst oc eggilse.

10 ¶ Thi er ther eet stort forskell paa the skick oc sætt, som berammis aff Gudtz raadt oc Gudt till loff, oc thenom ther berammis all ene aff menniskins sindt oc samtycke, paa theris eghet wildt, fordell, gagen, profijt oc bestandt, anthen forblindede aff gerighedt,
15 eller werdsins forfengelige loff oc ære, at the kwnne ther aff agtis, oc affholdis.

¶ Icke giøris heller saadane skick i then mening, at noghen kan worde salig aff theris brugilse for wdhen Gudtz budt, men at Guds budt schule aff theris orsage dess bæder holdis. Vorherre setter oss fore nogre
20 budt wdi sijne blotte oc bare ordt, ther wij schule holde, men alle the wilkaar som the schule holdis mett setter han oss icke fore.

¶ Som een stor herre sender sit budt ij fremmede
25 landt, mett noghen merckelig befaling, icke fanger samme budt andhen befaling en at thet scal met allerstørste fljdt forarbejde herrins huerff. Men wnder dess scall samme budt møghet beramme aff sith eghet forstandt, som kan forde oc fremme hans her-
30 ris befaling, huilkedt han giør nar han seg wogter for drick oc daabill, for røffuere oc skalke oc andre hinder oc forraskilse, som kwnne bode forhindre

hans rejse, oc [K 3 a] forsømme herrins befaling oc merckelige ærinde.

¶ Saa giffuer oss Gudt nogre blotte oc bare budt, ther wij schule holde oc forware, men dog ij then mening, at wij ther till schule beramme nogre retsindige wilkaar, met huilke wij kwnne bewaris modt alle the ting, ther oss kwnne locke fraa Gudtz rette weij oc willie. Saa haffuer Christus sagt hooss Luce xii cam, hwij besinde ij icke aff eder selfue thet som er retferdigt, Gud haffuer oss icke begaffuet met skel oc redelighet wdhen sag, men til at bruge thenom met een besindig wndersthandilse, oc een wnderstandig besindilse. 5 10

¶ Eet andhett exempill, Gudt haffuer oss budhet, at wij schule icke driffue hoor, oc thett budt kan tha icke holdis, wdhen wij fly alle the orsager, som oss kunne drage wdi samme syndt, som er for møghen dierffhet, omgengilse, hemelig tale, sæde, oc snack met qwindfolk, desse wilkaar ere indgang till then store syndt, som allerførst war forbudhen. 20

¶ Nw framedelis then cristhen kirckis prelater, som ere omhyggelige for cristhen menniskirs salighed, nar the fornømme, at mange offuertræde samme budt, ther icke wele lade syndhen for Gudtz skyld, som thenom burde, tha legge the wijde ther hooss oc straffe met pijn thenom som offuer træde samme budt. The for meene thenom hoore hwss at tale oc handle met løsactige personer. 25

¶ The fornømme at mange synder oc stor wrenhet kommer aff fraadserij oc drwckinskaff, oc for then sag biwde the faste, at the schule sparlige tære icke wdi noghen wrang mening, men till kyskhedtz be- 30

waring oc bestandt, desse budt som icke andet ere en een forwardsill oc een beskermilse modt syndt kaldis nw menniskins sætt oc skicke, oc thet føijer seg tha ij alle maade effter Gudtz budt sætt oc skicke, 5 nar legomlige menniskir kwnne Gudtz første budt icke holde wdhen desse wilkaar.

¶ Oss burde well at wære saa fromme, at wij schulde icke ansee menniskins [K 3b] magtt, frøct, eller trengsill, men alsomeniste Gudtz godhedt oc for hennis 10 skyldt lade thet som ont er, men nar thet kan icke anderleedis skee, aff wor eghen skrøbelighedt oc ondscaff, tha er thet iw bædre att wij holdis fra synden, met pijn oc trengsil saa lenge wij kwnne meer fuldkommis wdi Cristo Jesu, en wij schule wblue- 15 lige synde wdhen frøct oc fare, først Gudt till for-tørnilse, oc sidhen saa mange wskyldige børen oc simpell menniskir till een syndig efftersiwn oc een skammeløss orsage.

¶ Wij thet nw see, oc thet burde att sees mett græ- 20 dindis øghen, huore wbluelige hoor thet nw brugis, sidhen att kirckins bandt haffuer huerkin agt eller magt, nar thet nw huerckin elskis eller rædis. Oc huore manghen fattig piige ther nw forgeffuis be- liggis aff forløben oc forsoorin skalke, prester oc 25 mwncke oc andre onde Cristen. Oc helst fordi at prelaterne maa icke nw bruge theris gamble ret som the haffue aff Gudz low, oc sanctus Paulus haffuer brughet for thenom, huilken rett som er stadfest icke alsomeniste aff kircke eller keysere low, men 30 oc saa aff menige cristhendsoms waane oc brugilse.

¶ Ydermere, thet er Gudtz budt, at wij schule icke dræbe folk. Nar som een furste will forde oc fremme

thette budt, tha afflegger han blant sijne daarlige wndersotte dødelige waben oc wærie, nar han seer at samme budt aff inghen ting saa møghet offuertredes, som aff theris orsage, om the maa bæris oc brugis effter huermantz willie, at the ere tha redeboen, till at heffne theris harm oc wrecke theris skade, nar the haffue att giøre mett. 5

Thette budt oc afflegge siwnis nw att wære meniskins sætt oc skicke, men hwn føijer seg tha saare effter Gudtz budt, nar thet kan aldrig beder holdis oc bewaaris en mett saadane wilkaar. 10

Wij daglige fornømme, huadt synder som fødis aff drwckinskaff oc offuerflødighedt, oc huess ther skeer aff samme synder, som aldrig [K4a] skede, wore icke the saa møghet affholdhen som the ere. 15
Oc fordi at mange ere befwndhen wdi store faldt, aff saadane synders orsage, tha biwdis oss sparsomhedt wdi madt oc dricke, oc forbiwdis noghen besynderlig madt till een tidt the karske oc kaade, att legommett kan aff een føghe twang worde sielin des meer wnderdanigt wdi tilbørlig lydilse, oc beqwemmere till att tiene Gudt, huo kan tha sighe eller maa sighe (wdhen then som haffuer huerckin blygsill eller ansigt) att saadane sætt oc andre flere skickede wdi samme mening ere menniskins blotte sætt oc skike, effter thi at Gudtz egne budt kwnne thenom for wdhen icke holdis, rettelige oc tilbørlige. Oc fordi ere saadane skick icke andhet en Gudtz budtz sandhe oc edele wnderskede, oc rene forklaring, saa at i huosomhelst thenom offuertreder, han oc saa snarlige offuertreder Gudtz budt. 20 25 30

Saa finde wij mange twsinde helligemendt, som

haffue seg føghet effter saadan skick, sidhen the besindede att gansche faa menniskir kwnne wndgaa the mange syndige orsager ther werdhen er mett besætt, oc bestædt wdi. Huem er then (siger wijsmandt) som kan bære ijldt wdi sijn barm, oc icke brende sijne kleder? Huo kan daglige wære i blant oc hooss qwindfolk oc icke beswijgis, eller falde, wdhen then som er anthen een dødt knwb eller oc een engill? Huem er then som haffuer sith wæsinde
10 blant daabelere oc dranckere, dantzere oc spryngere, daarir oc gecke, oc andre løsactighedtz mestere, ther icke snarlige bliffuer theris lijge?

Prouerb. vi.

Eller hwem er then, som kan daglige omgaas blant werdsins rigdom, forgengelig heder oc ære,
15 oc aff thenom icke bedragis eller befangis? Oc helst nar han seer ij thenne forbannede tidt, att inghen affholdis, wdhen then som er rijg, mechtig, oc wdi stor agt oc ære.

Eller hwem er nw saa sterck oc saa from ther
20 icke føjer seg effter thenne syndige werdsins begæring, om han scal wære i blant thenom [K4b] som nw oppeholde werden, oc agtis oc saa for the ypperste oc beste? Oc for en hwn bleff noghen tidt saa homodig, forgiftig skadelig oc forderffuelig som
25 hwn nw er, tha fwndis mange hellige mendt Gudtz besynderlige wenner som besindede, at inghen kwnne well wndgaa werdsins syndige nædt, at hwn haffuer altidt wæridt bestedt wdi ondscaff, som scriffthen siger, oc fordi haffue the berammet hooss seg selffue
30 dog aff Gudtz raadt, att wbewaridt mett werdsins syndige handell, war allerbest, oc aller tryggist.

i Joan. v.

¶ The haffue oc saa besindhet, at ij blant mange

twesinde fantz neppelige een eller too, ther icke wille heller sith eghet gagen en sijn ieffencristhens, aff hwilken willie the och saa bekwrede seg mett stort omhygge, for thenne werdsins forgengelige gotz oc penninge, saa at the for then sag effterfwlde, och bedreffue, manghe store oc groffue synder, som ere gerighetz anhangere. Thi wille the heller fly en figte, at the wore wwjisse paa seijer, nar the haffde tilfornett seett, at stercke oc mectige Kemper bagsede seg wdi samme strijdt, oc wære fordi offuerwwnden, somme aff wkyskhed, nogre aff gerighedt, een partt aff homodt, offuerflødighedt oc leckerhedt. 5 10

¶ Oc mett faa ordt, saa mange som en nw haffue figthet met werdhen mitt ij blant werdsins falske lijstighet, oc lijstige falskhed, tha ere the alle offuerwwnden oc slaghen till rygge, at hwn war thenom for sterck oc for mastig, mit wdi sith eghet riige, oc sidhen the fornømme att the torde icke møde mett henne, paa thet stedt som hwn war sterckere en the, tha rømbde mange Gudtz menniskir til marck oc wdørck, till bierg oc store skoffue, ther berammede the nogre fwndt at leffue effter, icke wdi saadan mening, att the wille worde salig for wdhen Gudtz budt, men att the kwnne dess bædre beware Gudtz budt, som altidt biwde oss reenhedt, ædrwghed, sparsomhedt, sagtmodighedt, taallmodighedt, kierlighedt, eenfoldighedt, oc andre saadane dygder, som neppelige kwnne haffuis oc [L1a] beholdis blantt thenne syndige werdsins handell, oc besynderlige som nw leffuis ij werden. 15 20 25 30

¶ Thet kendis mange oc rwndelige tillstaa, att schulde the wære saa retsindige wdi købmenskaff, em-

bede, oc andhen handell oc saa leffue ij andre maade som scriffthen wdwijss tha bleffue the aldrig wedt brødhet oc beholdhen rejse. Oc ther som brødhet kwnne icke tilrecke, huor schulde tha the dyre, kaa-
5 stelige, mange oc homodige kleder bliffue, ther the nw drage fattig oc rijg, eller store hwss oc palatz the nw bygge, ligerwijss som the schulde boo her paa iorden till ewig tidt. Eller huore schulde mange giøre store kiøb wdi iordegotz oc rente ther the
10 daglige kiøbe, oc panthe seg till, att the kwnne lade effter seg rijge arffwinge her paa iordhen, dog thet wore thenom bædre, att the besindede thet wee som Esaias prophett omtall oc saa sier. Wee worde eder, som kiøbe oc legge hwss till hwss, oc agher till
15 agher, fra thet ene marcke skell oc till thet andhet, mwne ij all ene schule boo oc besijde iordhen?

Esaie v.

¶ Om noghen fordi giffuer seg fra thenne farlige orsage, ther hanwm kan drage wdi mange synder, som nw fortalde ere, icke giffuer han seg fra Gudt,
20 eller Gudtz hellige budt, men han giffuer seg heller till Gudt, som mange helligemendt haffue giortt, ther leffde wdi closter oc gode mentz samfwnndt, dog (dess wær) att ieg syndige mandt er icke aff thett slag, men ieg kenne tha mange saa fromme
25 att ieg wille heller haffue een reffuen Cappe mett theris werdskyldt oc wskyldighedt for menniskin, (nar inghen kan sigis att wære wskyldig for Gudt) en keijserins purpur kleder mett all hans lycke oc rigdom, statt oc ære. Icke fordi ieg wille lade meg
30 tycke, att ieg wore ther aff dess bædre, men ieg wille haabis att ieg wore noghett mjndre ondt, at syndig orsage, haffde wæridt meg fra taghen. Hellige mendt

Matt. v. haffue icke anderleedis forstandhet thet som Mattheus scriffuer, [L1b] Er thet saa (siger han) att tith øghe giffuer teg orsage till noghet faldt, thijn fodt oc handt desligest, tha hwle øghet wdt, hwg wdaff handt oc fodt. Thet er, ladt tith øghe icke see thet som syndt er, ladt icke thijn fodt gaa till noghen syndig orsage, icke thijn handt heller wdreckis till noghen wretferdighedt. 5

¶ Somme lærefædre wnderstaa mett øghen hender oc føder, foreldre frender oc wenner, som ere wore leffuendis leemmijr, thenom schule wij oc saa affhugge oc wdgraffue, thet er, att wære thenom wbe- waarede, nar the wele oss drage wdi syndt met seg, lære oss till att bruge syndig handell, oc syndige embede, som icke kwnne brugis wdhen falsk oc swijg, arighedt, oc swrffittighet, eller nar the wele oss føre wdi gotz oc arff, som er affledt mett falsk oc swig, syndt oc wretferdighedt. 10 15

Matth. x. ¶ Saa siger Christus. Huosomhelsth ther elskir fader eller moder offuer meg, tha er han meg wwerdig, oc huo som elskir søn eller dotter offuer meg, han er meg oc saa wwerdig, oc paa eett andhet stedt 20

Luce xiiii siger han saa. I huo som kommer till meg, oc han icke hader sijn fader, moder, hwstrw oc børn, brødre oc systre, oc ydermere sijn eghen siell, thet er sith eghet lifff, tha kan han icke wære mijn discipell, ffordi haffue Gudtz wänner forløbett fader oc moder, arff oc eije, at syndig orsage schulde wære thenom dess mijndre. 25

¶ Oc fordi at mange som nw kaldis clostermendt, icke haffue wæridt i thenne rette oc eenfoldige mening, tha ere wij aff Gudtz retferdige tilladilse kom- 30

men i then store foragt oc plage som oss nw offuer-
gaar, men oss dog alle till penitentze om wij en nw
wele oss rettelige bekende for Gudt, oc bædre thet
som brwtt er. Wij well wijde at inghen gierning
5 kan teckis Gudt, wdhen then som forder oc frem-
mer hans hellige willie oc budt, dog at samme gier-
ninger ere hanwm icke tacknemmelige aff theris
eghen natur, men wdaff Gudtz naadelighe miskwndt,
oc miskwndelighe naade, ther alting tager till [L 2 a]
10 tacke mett oss nar wort øghe er retferdigt, oc een-
foldigt, thet er nar wij haffue een godt oc retferdig
mening.

¶ Christus haffuer oss saa lært hooss Lucam, I nar
ij faa giortt alt thet som eder bør at giøre, schule ij
15 en tha sige. Wij ere wnøttige tienere, dog at wij
giøre Gudt icke fyllist (nar inghen tieniste eller gier-
ning kan være hanwm eett tilbørligt wederlaw), han
wil tha ligewell ansee menniskins gierninger, ther
the haffue giort aff hans naade oc miskwndt, hielp
20 oc trøst. Saa siger apostelin. Welwilligh rwndhedt
oc geesterij schule ij icke forglemme, nar Gudt for-
skyldis mett saadant offer. Christus siger oc saa,
Kalde folkedt till stede som haffue arbejdhed oc giff
thenom theris løn, oc hooss Marcum. Then som
25 giffuer een drick kalt wandt, wdi mitt naffen, han
scall icke mijste sijn løn. Sier han oc saa om thenom
som bede, faste oc giøre almwse, for werdsins loff
oc prijs, at the haffue icke løn hooss Gudt, men
thenom som thet giøre wdi hierthens hemelige agt
30 oc mening, will Gudt løne. Saa haffuer oc Paulus
sagt. Wdi gode gierninger, schule wij icke keedis
oc trettis, nar wij mett tidhen schule høste thet som

Luce xvii.

Ad Hebr.
xiii

Matthe. xx

Marci. ix

Marci. vi.

Ad Gala. vi

giort er, oc at wij schule wijde thet wære sagt om wore egne gierninger, tha siger samme Paulus paa eet andhet stedt. Huert menniske scal anamme sijn eghen løn effter sijne gierninger, fordi at wij ere Gudtz methielpere.

i. Corin. iii

5

¶ Then samme gierning som Gudt bruger oss till aff sijn benedide willie oc seg for wdhen møde oc wmage, giøre wij mett stort arbeijde, ther fordi kaldis wor gierning. Ydermere siger Paulus. Wij schule

Ad Ro, xiiii
ii Corin. v.

alle stædis for Christi domstool, att huer scall anamme huess som giort er, wdi legommet effter sijn gierning oc forskylding, huadt heller hun er ondt eller

Ad Collo. iii

godt. Framdelis siger samme Paulus. Huess ij giøre schule ij giøre wdaff alt edert sindt oc hierte, thet wijdendis at ij schule anamme wdaff herrin eder

Ad Hebre. x

arffuelige løn, oc paa eett andhet stedt. Nar ij ere giørindis Gudtz willie, tha schule ij opbære oc [L 2 b] wndfange hans hellige løffte oc ietter. Cristus haffuer oc saa sagt, Then som giør mijn himmilske faders willie han scall indgaa wdi himmerigis rjige.

Matt vii

Oc eett andhet stedt. Then som giør Gudtz willie han bliffuer ewinnelig. Oc sanctus Petrus haffuer

i Pet v

saa sagt. Giører eder fljdt ther till, att ij kwnne mett gode gierninger styrcke oc befeste then naade, som ij ere tilkallede, huess nar ij stedse giøre tha syndhe ij aldrig.

The scriffter som kwnne her till dragis, att Gudt anseer wore gierninger, oc giffuer oss ther fore himmerigis rjige, ere saa mange att tidt oc stwndt, bleck oc papijr, schulde for tryde, en meg fattis bewijsning. Oc dog at wor herre will naadelige ansee, icke alsomeniste the gierninger, som ere hans blotte budt,

30

men oc saa alle the huerff, som kwnne samme budt forde oc fremme, eller ere thenom noghet anrørindis. Ther som wij kwnne alle disse gierninger frambringe, aff wor eghen magt, om thett wore møieligt
5 att kwnne skee som thet icke er, schulde wij en tha kennis att wij ere wnøttige tienere, fordi then er altid ondt for Gudt, som seg holder godt oc retferdig, oc then er alsombest, som kender seg for thet han er eet syndigt menniske som haffuer Gwdtz naade
10 oc miskwndt behoff. Augustinus haffuer sagt. Wee worde alle menniskirs leffnett, ij huore helligt thet siwnis at wære, om thet scall dømmis oc grantschis forwdhen Gudtz naadelige miskwndt, nar Prophetin saa siger, Herre gack icke wdi rette met thijn tienere,
15 fordi at inghen kan worde retferdig for titt ansigt, nar thu wilt brwge thijn strenge rett.

¶ Thi siger ieg endelige till thette spørmaall, at som Gutz budt kwnne icke holdis, for wdhen nogre besynderlighe wilkaar som sagt er, saa findis oc
20 mange fwndt, som icke ere andhet ij sandhet en een ret wnderskede, oc een sandt indgang til samme budt, huilke ther Gudt haffuer ij mange maade be- wiist at wære seg tacknemmelige, icke for theris skyldt, nar han theris naturlige godhedt icke [L 3 a]
25 anseer. Men fordi att the ere giorde wdi saadan mening aff hans guddommelige raadt oc indskwdt, ath hans hellige budt schule dess ydermere, holdis wedt magt oc bestandt, nar all then orsage borttagis wd- aff saadane sætt, som bwdhen kwnne mett brydis
30 oc offuertredis.

ix libro
con cap
vltimo

Psal cii

¶ Thet siwnde spørmaall.

¶ Om noghen kan worde salig for sith affladt, eller almwse, oc fange himmerige for wdhen Gudtz naade oc miskwndt, oc om andhet som menniskin biwder, faste oc bøner er Gudt teckeligt. 5

¶ Swar.

¶ Thenne artichell giffuer merckelige til kende, at een wrang mening som noghen witterlige falder wdi er een farlig och een fordømmelig ting, nar som mandt ij saadane wrange meninger, icke kan brwge 10
noghen fast bewiisning, men løghen oc skalckhet, wrijdt oc wranghedt, huilckedt som alle kettirscke oc fortwijlede conscientzer haffue giort, fra første begyndilse, saa straffe thenom Gudt mett thet snariste, wdhen the seg snarlige bekende. 15

¶ Saa giffuis thette spørmaall fore, som ther haffde wæridt lærtt wdi noghen forledhen tidt, ij then hellige kircke, at menniskin kwnne worde salig for wdhen Gudtz naade och miskwndt, alsomeniste aff sijn eghen forskylding, ther aldrig war tha giort 20
huerckin aff Cristhen eller Kiettere, ther naffen kwn-dige ere, wdhen huess een, eller andhen øghenskalk haffue meent anthen aff wanwittighet, eller dwlhedt, huar fore then hellige kirckis gantsche lerdom maa icke dømmes, oc helst fordi at the lærere, som mø- 25
ghet agte menniskins gierninger, oc giffue affladt stor magt, wele icke heller andhet sige, en thet er altsammen Gutz naade oc miskwndt, at wij bestyrckis wdi the gode gierninger, oc fordragis wdi the

onde, oc all then behaffuelighedt som affladt haffuer
met seg for Gudt, icke andhet wære, en Gudtz naade
oc miskwndt, oc Jesu Christi døtz oc pijnis [L 3 b]
werdskyldt, oc icke thet alsomeniste, men att wij
5 ere till ij werdhen, haffue liiff oc aandt, kwnne see
oc høre, kwnne staa oc gaa, haffue wellferdt, oc
modgang, kalde oc kende wij altsammen att wære
Gudtz naade oc miskwndt.

¶ Thi fornædris eller foragtis icke Gudtz miskwndt
10 ther wdaff, att wij gøre gode gierninger paa een godt
trøst, oc fordi at Gudt haffuer thenom budhet, men
hun ther wdaff meer ophøies, æris oc priisis, at wij
oss icke tillegge samme gierninger, eller wor eghen
magt, men Gudtz naade oc miskwndt ther oss bru-
15 ger seg till loff oc ære, wdi dygdt oc cristelige huerff,
oc ther som kiettere agte Gudtz naade oc miskwndt
wdi een maade oc met eett wilkaar, tha agte wij
henne wdi mange twsinde maader oc met store oc
ypperlige wilkaar, at wij huer then dygdt oc godt
20 gierning som noghen tidt giørs oc brugis holde for
een besynderlig Gudtz naade, nar som hwn giørs
wdi een retsindig mening, oc wdi hierthens heme-
lige oc sandhe eenfoldighedt, begærindis at Gudt
scall oss miskwndelige ansee, wdi sijne egne gier-
25 ninger, ther han oss til bruger, som sijne methiel-
pere, oc icke at nogher menniske scall oss ther fore
ansee, anthen met loff eller ære, gwnst eller gaffue,
men at the alting schule legge Gudt til loff oc ære,
oc for hans skyldt giøre huess thenom tycker gott
30 att wære, eller menniskin till hielp oc trøst, oc Gudt
till heder oc tack, oc dog at thette spørmaal haffuer
tilfornett sijne swar hooss thet siette. Jeg wil tha

noghet meer her om tale, oc wijdere recke thette
 swar, fordi at thette spørmaal kalder bøner och
 faste menniskins sæt och skicke, ligerwiiss som at
 huess menniskin giffuer oc framsetter for een ler-
 dom, anthen mett tale eller wdi scrifft, schulde strax 5
 wære kommett aff menniskins aandt, heller oc in-
 thett schulde wære Gudtz budt, wdhen thet som
 staar ij then blotte scrifft, oc ij hennis bare ordt.
 Meg forwnder storlige att wij icke giffue the hel-
 lige Martijres som haffue sidhet ij thet Romere 10
 sæde, then magt ther thenom [L4a] haffuer wæridt
 giffuen aff saa mange twsinde helghen, som haffue
 wæridt wdi cristhdommen, sidhen the hellige apo-
 stell wore her paa iorden, ther haffue alle wæridt ij
 thenne troo, at ij the støcker som kwnne forde oc 15
 fremme Gudtz willie oc budt, desligest wdi alle the
 støcker som høre till gode oc erlige seeder, tha haffde
 Christi statholdere her paa iorden, magt saa at sette
 oc skicke, som the hellige apostele ther Christus
 selff kallede oc wduolde, nar then samme magt schul- 20
 de bliffue wdi kirckin saa lenge som werdhen stodt,
 ther Gud haffde giffuett the første aposteler. Hwess
 sanctus Paulus, Petrus, Jacobus oc Joannes haffue
 screffuett oc lært, holde wij een part for Gudtz klare
 ordt oc budt, een partt oc saa for theris oc Gudtz 25
 raadt som møghet er hans hellige budt anrørindis,
 oc wij wele tha icke giffue then samme magt the-
 nom, som haffue oc saa wæridt Jesu Christi stat-
 holdere her paa iorden, ther oc saa lerne fra seg then
 samme tro, oc henne bestyrckede aff Gudtz magt, 30
 met the samme teghen som giordis aff the hellige
 apostele, for huilken stadige tro oc loffue the ginge

wdi døden oc stjørte theris blodt, ther met at befeste bode tro oc lerdøm, magt oc befaling. Jeg wil inghen høre som her setter i modt, onde paffuer oc bisper, som haffue giortt nogre skick paa wildt, aff
5 gerighedt oc theris eghen aandt, for wdhen Gudtz raadt. Att saadane prelater haffue mange wæridt i then hellige kircke er merckelige klagedt wdi sancti Bernhardi, sancte Birgitte oc andre hellige mendtz bøger. Nar ieg tall om the hellige mendt som ere
10 Martijres oc Confessores huess sætt oc skicke som findis for wdhen alt wildt oc gheridhedt, skickede alsomeniste Gudt till loff, oc till een skerm oc forwarssill modt syndt oc syndig orsage, som er besynderlige bøner och faste, ther haffue sijn førsthe
15 begyndilse och røder aff then hellige scriff.

Ther som oss icke burde att lyde kirckins forstandere wdi saadane budt som oss skynder till dygdt och ære, och formeen wdygdt [L4b] oc wanære, hwij sagde tha Paulus, IJ schule wære lydige edre forstandere, oc thenom schule ij fjire och fordrage, nar
20 the woge for eder salighedt, ligerwiiss som the ther schule giøre for eder regenskaff? Eller hwij sagde Christus, IJ huo som eder forsmaar han forsmaar oc saa meg. Oc wdhen twijll, ij huarsomhelst scriff-
25 then tall om theris magt, tha meen hwn, at the maa noghet beramme aff Gutz raadt, then menige cristen mandt till hielp oc trøst, ath forwaris modt syndt, oc bestyrckis wdi hiertens reenhedt, oc at affstyre ther mett Gudtz fortørnilse, oc frambringhe
30 hans loff, heder och ære. Nar som noghet er giortt aff prelaterne, thenom til wilde som nw ere kiettere, tha agte samme kiettere bode embede oc magt. The

ad Hebre xiii

Luce x.

wele inthet anamme oc giffue magt wdhen then hel-
lige scriff, oc ther som kirkins forstandere haffde
oss icke giort forskel paa ædil oc wædil scriff, tha
wijste wij icke at scriff wore scriff. Ther mange
haffde screffuet Euangelia fra første begyndilse, oc 5
andre scriffter, tha lode kirkins prelater offuerweije
thet ene fra thet andhet, fordi hwn haffde dess magt
hooss sijne forstandere, at hwn schulde met Gudtz
raadt dømme paa alle scriffter, oc tha gaffue the
somme magt, oc thenom dømde the at wære ædele 10
bøger, somme gaffue the icke magt, oc thenom skaare
the fra then edele scriff. Icke wijde wij at thet før-
ste Euangelium er screffuet aff Mattheo, thet and-
dhet aff Marco, oc tredie aff Luca, oc thet fierde aff
Joanne, wdhen effter kirkins forklaring oc lerdøm, 15
ther wij brwge for een affsagd rett. Icke kunne wij
heller skelne alle Sancti Pauli sendebreff, fra the an-
dre aposteler, wdhen met kirckins dom, nar ther fin-
dis huerckin theris indsegle fore, eller handtscrifft
wnder, oc ther som the en kwnne findis, tha see wij 20
hwore offte falske titell oc bøger ære mange lærere
wringelige tillagde. Thi tro wij kirkins prelater att
haffue thet forskell saa rettelige giortt, at ther maa
inthet twijlis oppaa, oc fordi tro wij eet Euangelium
at wære Matthei, oc saa framdellis [Mia] som the 25
ere oss fore giffne aff prelaterne, oc for then sag siger
sanctus Augustinus at han icke wille tro euangelio,
wdhen han haffde tillfornt troett kirckins samburde
raad oc samtycke. Wij troo euangelio Mathei, at
thet er stadfest aff kirckins forstandere. Wij tro icke 30
euangelio Nicodemi, att thet er icke stadfest, men
affskaaridt fra andhen ædill scriff, aff samme for-

standere, oc saa maa wij sette exempill paa alle andre ædele scriffter, modt thenom som icke ere ædele.

¶ Nw framdelis, The samme kirckins forstandere, som haffue met theris redelege dom giffuett scriff-
5 then then agt, som hwn nw haffuer hooss then menige cristenmand, haffue oc saa aff samme magt stadfest oss møghet andhet till cristhendomtztz bestandt, ther dog icke findis wdi then blotte scrifft, som er besluthet wdi thet ny Testament, men wdi
10 the helligementz bøger, som wore apostolorum discipeler, oc daglige hørde theris lerdom, ther the wdgaffue met leffuendis røst, ij then mening att samme discipeler schulde samme lerdom lade framdelis scrifftelige wdgaa, som wdhen twijll wore hellige
15 mendt oc martijres, Dionijsius, Linus, Clemens, Cletus, Ignatius, Policarpus, Ireneus, oc andre mange, som bode haffde hørt the hellige apostele, oc lært aff thenom, huess the sidhen paa scrifft lode oss effter seg, huess lerdom then hellige kircke haffuer
20 oc saa stadfest oc giffuer magt, nest then edeliste scrifft, som hwn kalder thet ny Testament.

¶ Saa haffuer oc then samme kircke stadfest oss then fasthe oc the bøner, som the fwnde wære holdhen fore seg aff hellige mendt som nw regnere met Gudt,
25 at the fulkommelige wijste thenom wdi saadane skick oc sætt wære regerede aff then Helliandt. Møghet er affsagt for een rett wdaff menige cristhendoms raadt, ther oss bør saa fast at tro som mange aff the støcker ther findis wdi then blotte scrifft. Vore icke
30 then magt wdi then hellige kircke, tha finge wij aldrig [M1b] endhe paa trette.

¶ Ydermere paa twijlsmaall wdi then hellige scrifft

nar hwn er diwb oc wklar, schule wij altidt haffue een dommere, som scal stille huess trette som opkommer paa samme diwbe oc wkclare scriff, oc thet met een endelig dom, huilkedt icke maa giøre Peder eller Paawell, Jens eller Lasse, men the som ere 5 wiise och kloge, och haffue ther til magt oc befaling, raadt oc sindt, met Gudt oc then hellige scriff, eller wdaff Gudtz sande oc wisse obenbaring, nar scriffthen er anthen hwll oc wklar, eller oc icke forskeder, nogre aff the støcker som scall sigis oppaa. 10

¶ Huar findis thet wdi scriffthen att søndaghen er skickedt ij stedhen for lørdaghen som fijredis ij thet gammill Testament, men han er tha holden blant cristhet folk, sidhen the hellige apostele wore her paa iorden, huilkedt sanctus Joannes oss giffuer 15 klarlige tilkende wdi sijn obenbarilse bog, huar han haffuer sagt, at han feck samme obenbarilse først paa een søndag, huilkedt naffen samme dag aldrig tilfornett haffde men war hanwm tha forsnijmen giffuett, att Christus Jesus Gudtz søn wor herre paa 20 then dag opstodt aff døde. Desligest at Gudtz søn er Gudt fader lige mectig wdi Guddoms wærelse, er een artichel, oss bør alle at fastelige tro, men ther dog kan icke bewiisis aff then blotte scriff, saa at kiettere lade seg thermet nøje. 25

¶ Framdelis att then Helliandt framgaar aff fader oc søn, er een cristhen artickell ij then hellige tro, men wij haffue tha icke then bewiisning wdaff scriffthen, ther wij mett kwnne stoppe kietteris oc afskaarne menniskirs mwndt, nar the icke giffue cristhendoms raadt then agt oc magt, som thenom er 30 børlige giffuen fra cristendoms første begyndilse.

- ¶ Ther nest att paaske dag schal holdis paa een søndag er icke heller bewijslig aff then blotte scriff men han haffuer tha saa wæridt holden i then hel- lige kircke ij mange hwnderdt aar. Icke kan thet
5 heller bewisis aff scriffthen, at then som er døpt aff een kiettere schal icke igien [M2a] døbis paa thet ny, men bliffue døpt. Thet er tha affsagt for een klar sandhedt, aff thett menige cristhendoms raadt, som war holdhet wdi Carthagine stadt.
- 10 Jeg tha wel wedt, att ther motte twijlis paa nogre aff desse berørde articheler ij gammill tidt for wden syndt, oc paa andre flere, nar the ere aff thett slag, wdi huilke huertt menniske motte till een tidt eff- terfølge sijn mening, saa lenge ther bleff endelige
15 sagt oppaa aff kirckins ypperste prelater, oc menige cristendoms raadt, ther haffue magt att skillie trette, till eendrectighedtz bestandt, saa att huess the aff- sige for een rett, ther maa inghen fortredelige stande ijmod wdhen seg till fordømmilse.
- 20 ¶ Att nogre blant thenom som wore Grecker haffue wæridt besynderlige ij somme lerdomme modt then menige cristen kirckis affsagde rett oc dom haffue the dyre nock betalett, nar the nw weldelige be- swaaris paa legom oc siell, aff thet wmlilde oc for-
25 dømmelige Tyrckij, fra theris Gudt oc skabere, skell oc wijdt, tro oc salighedt, paa thet ieg scall icke oc saa tale om then legomlige trengsill ther the met beswaaris fra all theris welferdt, saa at mange aff eett wsieligt tyrannije trengis wdi mījstrøst oc mījs-
30 haab. Huilkedt sancta Birgitta haffuer oc bescreff- uett nogre xx aar for en thet skede, oc i saadan me- ning, at samme plage schulde thenom hende for

theris wlydise, aff huilken the tredde fra then Rhomere kircke, oc menige cristendoms samfwn dt.

¶ Saa findis fordi mange støcker wedtagne blandt cristhett folk fra første begyndilse, ther icke ere saa aff scriffthens bare text, att then mene mand kan
5 thenom ther wddrage, men findis dog saa wdi scriffthens sande oc diwbe mening, ther Gudt haffuer saa tith obenbaridt som behoff giøris, oc ny ketterij oproptis ij then hellige kirke, att ther maa inghen twijle oppaa wdhen then som will fortredelige wære cristhendoms obenbare fiende oc modstandere [M 2 b].
10

¶ Wij sighe (dess wær) at faste oc bønner ere menniskins sætt fordi at cristhendoms forstandere haffue oss budhet nogre besynderlige tider, som wij schule faste och læse oppaa, ligerwiiss som wij motte icke
15 læris eller trengis till Gudtz budt, sidhen wij ere een tidt bleffuen cristhen, oc besynderlige nar wij icke findis welwillige till at giøre huess oss burde, aff eett rwnt oc godwilligt hierte.

¶ Jeg haffuer tha well hørt huore somme wele sige,
20 at inghen maa trengis modt cristhendoms friihedt, som the sige seg at haffue in Christo Jesu. Men thet er tha icke friihedt som the kalde friihedt. Cristendoms friihedt er icke loff oc magt at giøre huess oss lyster, eller tycker gott at wære, men att giøre alting
25 aff kierlighedt mett een godt oc rwn dt willie, icke alsomeniste thet oss falder till sindhe men oc saa andre menniskir till willie, som Christus Jesus wor herre och frelsermandt, icke gjorde sijn willie, men sijn himmelske faders oc wor willie. Thet som the
30 kalde friihedt er een sandt trel dom, nar inghen er større trel, en then som bliffuer fortredelige hooss

sith sindt oc mening, att han for inghen mantz willie eller kierlighedt will trede ther fraa. Sanctus Paulus i. Corin. ix
føjde seg effter huermantz sindt, nar thet motte skee for wdhen syndt, oc Gudtz fortørnilse, paa thet han
5 kwnne iw noghen giøre salig, oc drage till Christum.

¶ Men nw will huermandt saa bliffue hooss sijn mening, och sith sindt, att han will seg effter inthe menniskins willie føije, wdhen all ene effterfølge sith strage sindt, oc fortredelige bliffue hooss sijn
10 mening, dog at sanctus Paulus haffuer saa sagt. I Ad Roma, xv
schule meer skøde oc agte thet som er andre menniskirs willie och fordell, en eder eghen, oc huer scal wele teckis sijn ieffencristhen till gode oc forbædring.

¶ Ther som bøner oc faste en wore noghen trengsill, modt wor friihedt som the icke ere, wij schulde en tha wære prelaterne lydige ther wdi, nar wij icke maa wære noghen offuer magt modstandige, wden [M 3 a] then som will oss trenge wdi syndt, eller til noghet syndeligt samtycke.

20 ¶ Men nw er faste skickedt oss till gagen oc een skerm modt syndt oc syndig orsage, oc icke forplicter noghen, wdhen then som er karsk oc swndt, oc haffuer fordi twang behoff, till att spæge och tæmme then gammill Adam, som altidt haffuer och bruger
25 eett weldigt tyrannije wdi wort syndige legomme.

¶ Icke findis ther heller noghet wildt wdi faste hooss prelaterne (wden wij schulde alle søge theris bordt, at the saa kwnne spare kaast oc tæring) oc besynderlige hooss the prelater som haffue fra thet første
30 skickedt oss fasthen, nar the wore saa strenge oc fromme, at the haffde henne icke fall for penninge. Jeg tha well wedt att faste er een aff the mjinste

dygder, om hwn besjndis wdi seg selff, men hwn er tha moder till mange dygder, om hwn offuerweijes mett all sijn fruct, oc holdis wdi een retsindig mening, for wdhen all wrang och falsk loffue, som kan till henne settis, anthen wdaff wanwittighet eller daarskaff. 5

¶ Ther som hwn haffuer icke kierlighedt oc mis- skunhedtz dygder till met følgere, tha er hwn wbe- haffuelig for Gudt som Esaias propheta haffuer oss merckelige lært. Thet giffue Gudt att wij kwnne 10
 Esaiæ lviii altidt sparlige tære, tha haffde thet icke wæridt aff nødt, at beswaaridt oss met noghen faste, dog at hwn er inghen beswaaring wden the wwillige. Wij see blant thenom som willige ere mange ther faste icke alsomeniste kirckins budhen faste, men giøre 15
 ther fast offuer.

¶ Thi lader ieg meg tycke, at faste icke andhet er, en een kierlig willie, oc huo som hanwm haffuer, han klager inthe paa faste. Inghen nagger ther heller oppaa, wdhen riige oc mechtige folk som aldrig 20
 wille gierne faste, nar the om fastedage haffue altidt hafft saa stor leckerhedt met krwdt prijlle madt oc kljnger kaast, at theris faste offuergick wdi offuer- flødighedt then menighe mantz gjilde och gestebudt. Høwiske folk plejje mett stor blygsil att tale theris 25
 terff [M 3 b] paa bwghens wildt, nar thet siwnis att wære een groffhedt oc eett fraadtzerij. Men nw talis om inghen ting saa rwndelige oc saa fliittelige som om bugefylдинг, ligerwijss som all wor welferdt ther hengde oppaa, eller oc noghen haffde seg fasthet 30
 till døde, eller wdi andhen dødelig krankhedt, kwnne wij aff kiødt oc flesk worde wdødelige, oc frij for

all krankhedt, tha motte wij saa mannelige strijde for wor frijhedt.

Men nw ere the bode dødelige oc krancke som æde altidt kiødt oc inthet faste, oc maa wel ske att
5 een part aff thenom som æde kiødt ij faste, giøre thet neppelige een andhen faste. Thette er tha ike sagt ij then mening, at ieg foragter alle thenom som æder kiødt om fastedage, oc besynderlige nar the ere krenckelige oc haffue ther till nødt.

10 ¶ Jeg well wedt att nødt oc kerlighedt bryde alle menniskins budt sætt oc skicke, ther fordi icke haffue magt, nar som menniskins wellferdt oc salighedt, ere bestedt wdi fare. Madt oc dricke ere skapte for menniskins skyldt, oc icke menniskin for theris
15 skyldt, dog icke giordis behoff, at ieg schulde thette orsage nar kirckins budt ere icke flere anrørindis, en the som ere karske oc swnde, ledelige oc aarckeløse, ther fordi haffue twang behoff, att the aff for møghen kæde skyndis wdi mange legomlige
20 synder.

Oc att faste er Gudt tacknemmelig, nar hwn holdis oc brugis wdi een retsindig mening, kan ij mange maade bewijsis, nar Christus haffuer oss oc saa bescreffuett huess wilkaar wij schulde faste mett. Saa
25 siger han hoss Mattheum. Nar ij wele faste, schule ij icke wære som øgenscalke, som gøre sith ansigt mijsligt, at the schule ansees aff menniskin for theris faste. Sandelige siger ieg eder (sagde Christus), theris løn haffue the wntfanghet. Men nar thu faster
30 scalthu two oc smørie tith ansigt, at thu scalt icke ansees aff menniskin for thijn faste, men aff thijn himmilske fader som er ij løndom, oc tha scall

[M4a] thin fader, thet haffuer seett ij løndom, thet fore løne teg obenbarlige.

Matthei ix Framdelis sagde han saa hooss samme Mattheum, till Joannis Baptiste discipeler, then tidt the sporde, huar fore the offte fastede, oc Christi discipeler thet icke gjorde. Mwnne brudgommens søner (sagde Christus) kwnne sørge oc græde, then stwndt brudgommen er hoss thenom. Men the dage schule tha komme, nar brudgommen worder thenom fra taghen, oc tha schule the faste. Oc ij sandhedt haffue the saa giortt, thet wij kwnne merckelige besinde aff sancti Pauli sendebreff till the Corinthier, huar som han i blant stor trengsil oc modtgang hanwm offuergick, oprejner oc saa faste wdi møyghen hwnger oc tørst.

i Corin. vii Oc ther som faste haffde icke wæridt Gudt taknemmelig, tha haffde icke sanctus Paulus lært gifte folk att the schulde fijre somme tider, oc paa thenom icke bruge naturlig samgang, oc besynderlige the tider, nar the wele bede oc faste. Oc ther som noghen will sige. Wij well wijde at faste er godt, nar hwn haffuer sijne frij wijlkaar, oc inghen trengis till att fasthe.

Ja mijn wenn thu siger fast, at mandt schulde faste aff sijn eghen frij willie, oc huert menniske nar thet haffuer ther til lyst. Thet er saa saare sielden at somme haffue ther til lyst. Ther motte saa mange hafft lyst til, at bescriffue oss noghen faste haffde icke storlige wærit aff nød.

Jeg will dog sige mijn mening her till aff mijn faakwndighedt. Saa er mijn tro. Att dess meer wij haffue wor eghen willie wdi nogher ting, dess mijn-

dre werskyldt haffue wij hooss Gudt, oc fordi tror ieg, att then som faster een dag aff lydilse, mett then menige cristen kircke dog aff een godt willie, haffuer ther fore større forskylding oc behaffuelighet
5 hooss Gudt, en han fastede andre x dage effter sith eghett sindt.

¶ Thet er Gudt saare lefft, at wij wellwillige giøre een andhens willie wdi sømmelige ting modt wort eghet sindt, som Christus icke gjorde sijn willie
10 men sijn faders oc wor willie. Thet haffuer [M4b] alt noghet paa seg att ther findis saa møghet budhet wdi scriffthen om kerlighedt. Er thet saa (siger Paulus) at thijn broder er bedrøffuet for madt skyldt, tha bruger thu icke kierlighedt modt hanum. Om
15 bøner wij schule bede, oc till hwem oc met huadt wilkaar, the schule giøris, scall om talis ij thette neste swar her nw effterfølger.

¶ Oc fordi siger ieg endelige til thette spørmaall, som haffuer sport, Om menniskins budt ere Gudt
20 tacknemmelige, at alle the sætt oc skicke som føje seg effter Gudtz willie oc budt, eller forde oc fremme samme Gudtz budt, eller oc ere een forwardsiill, skioldt oc skerm modt syndt och syndig orsage, the ere alle Gudt behaffuelige om the rettelige brugis,
25 oc ther settis till thenom inghen falsk loffue, eller wrang tro oc sækerhedt, och som wij ere plictige att fly all syndt saa ere wij oc plictige at holde samme budt, nar synder thenom for wdhen kwnne neppelige wndgaas.

30 ¶ Oc fordi burde thenom icke, at kaldis menniskins bare oc blotte sætt, at the wdhen twijll ere aff Gudtz raadt begynte oc wedtagne dog at han haffuer ther

ad Roma.
xiiii

till brughet menniskin, at the schulde wdga, som han ij mange maade bruger sijne creatur, segh till loff heder oc ære. Wij thett wijsselige troo, at thenom
 ibidem viii kommer alting till gode (som Paulus siger) ther el-
 ske Gudt. 5

¶ Oc hengde ther en noghen føije brøst hooss samme budt, tha fordrager wor herre samme brøst aff sijn wbegrijbelige naade och miskwndt, om meninghen er simpell oc godt, nar inghen ting kan wære saa fuldkommelig ij thenne werdhen, att hwn haffuer
 i. Petri. iiii iw noghen brøst, oc fordi haffuer sanctus Petrus saa sagt at kierlighedt betecker mange synder. I huar som han findis, tha er han icke for wdhen fruct, nar han er aldrig leedig eller aarckeløss. 10

¶ Thet ottende spørmaall. 15

¶ Om mandt scall fijre, dyrcke eller tilbede helghen eller theris beledede, oc om the ere wore patroner eller forswar till Gudt. [N1a]

Swar.

¶ Jeg kan well tencke att mange aff thette swar och
 nogre andre, wele sige, at ther nw forklaris oc wd-
 trøckis nogre støcker, wdi somme lerdomme ij then
 hellige kircke noghet wijdere och met større fljdt
 en tilførnnet er giort, oc for then sag wære nøttigt,
 att thette lutherij er opkommet, om thet icke en
 wore saa klart och gott ij andre maade som thet
 burde att wære, nar wij kwnne nw faa orsage oc
 nødis till att lære then menige cristen mandt, no-
 ghet ydermere, en the haffue tilfornnet hørtt. 20 25

¶ Huore ther om er, er ieg nw icke well leedig at forklare noghet wijdelige. Men sanctus Paulus gleder seg ther wdaff, att Gudtz budskaff gick fore seg, dog att thet kom till paa then wrange sijde. Thet
5 er skeedt fra første begyndilse, at wdaff stor trette er kommen stor grantsche, oc serdelis paa the støcker som ere trettin anrørindis. Dog (dess wær) att saadan grantsche haffuer wnderstwndwm, giort fjire eller sex tretter, for en een kwnne stjllis.

¶ Then tidt cristhdommen haffde lawheffdt paa sijne lerdomme och sijn troo, tha giordis icke andhen grantsche behoff, en een simpell loffue oc eett retsindigt hierte. Thet gaar nw mett nogre lerdomme wdi then cristhen kircke, som thet hender een rig
15 mandt, ther haffuer paa sijn eiedom bode breff och lawheffdt. Then stwndt han nyder sijn lawheffdt, oc inghen kalder paa hans gotz oc eiedom, tha gemmer han sijne breff och bruger thenom icke. Men ther som han trengis fra sijn lawheffdt, tha opsøger
20 han all then bewiisning som han haffuer paa at staa, ther han dog altid haffde men icke altid brugede.

¶ Saa findis thet oc saa mett mange blant cristhdoms lerdomme, seeder, ordinantz oc skicke, ther
25 hwn haffuer altid fredsommelige besjdheth, wdhen huess nogre kiettere haffue wnderstwndwm ført ther trette oc twilsmaall iblant. Oc for en the thet giorde, tha lodt kirckin seg tycke, att hennis eenfoldige tro, war henne nock, som war [N1b] hennis rette lawheffd.
30 Men sidhen hwn kwnne thet icke nyde, tha haffuer hwn opsøgt sijn bewiisning, ther hwn haffde bode wdi scriffthen, oc wdi the hellige apostelers

oc apostolorum discipels sætt oc skicke, ther hwn
haffuer altidt hafft men icke altidt brughet.

¶ Skeer thet fordi saa at wij nw noget foregiffue
met større beskeede en tilfornt er skeedt, eller hørt,
wij giøre tha icke andet en bruge then hellige kir- 5
ckis gamble bewiisning, ther hwn haffuer altidt hafft,
men icke brughet wdhen nar som behoff giordis.
Fordi at kirckin behiølt sijn lerdom met fredt oc
for wdhen all giensielse, saa lenge att kiettere nw ij
thenne tidt, haffuer ført bulder, oc trette, blantt then 10
menige cristen mandt, huilckedt bulder ther er saa
stortt, att thet will wdhen twijll giøre fijre eller sex
tretter, for en thet bliffuer stijledt, som thet pleier
altidt att gaa, nar wij wele for møghet ransage, oc
diwbelige grantsche the støcker wij icke maa, oc 15
icke lade oss nøije mett een maadelig wiisdom som
menniskin er aldels nock, at Gudt motte beholde
noghet tilfornt, som han haffuer godt rett till.

¶ Thenne trette om helghens ære och dyrckilse, er
icke ny i then hellige kircke, dog att hwn er nw 20
nylighen opropt, nar hwn war begynt wdi cristen-
dommen for xii hwnderdt aar, men sidhen stijledt
wdi nogre hwnderdt aar. Saa war hwn opropt for
fijre hwnderdt aar wdi sancti Bernhardi tidt, oc at-
ther stijledt wdi iii hwnderdt, saa lenge at thet 25
Beemske kietterij bleff opropt nw for hwnderdt aar,
ther oc haffuer wæridt stijledt blant cristhett folk
ij saa lang tidt, saa lenge att Antichristi drawantere
ere nw forsnijmen indfalden som glwbindis wlfue
wdi then hellige kirckis lerdomme oc haffue opropt 30
icke alsomeniste thet kietterij, men andre mange,
som wore aff gammill tidt fordømde, wdaff menige

cristhends raadt, formedels then hellige scriff
wdlagd met retsindig beskede formedels Gudtz san-
drwge obenbarilse, oc then Helliandtz Gud[N 2 a]-
dommelige indskudt.

5 ¶ Saa offte som kietterij ere begynte wdi then hel-
lige kircke, och i modt cristelige lerdomme, tha
haffue Jesu Christi statholdere, then hellige kirckis
forstandere strax eendrectelige besøgt then hellige
10 scriff, the hellige apostolorum sæt och skicke, hel-
lige Martyrum seeder och exempill, och Gudtz oben-
barilse, thenom haffue the aff Gudtz raadt grant-
skedt till prijcke, oc saa paa thet siste affsagt for een
rett, huess the haffde fwndhet santt at wære, mod
15 all then forgifftige lerdom, som kiettere haffde be-
rammet aff eet forswffedt hierte oc eet forbijstridt
sindt, till at orsage syndt oc wdygdt, till at spotte
Gudt oc helgen, embede oc werdighedt, oc till att
forføre alting wdi blodt oc bulder, trette oc hadt,
syndt oc sorg, roff oc mordt.

20 ¶ Maadelig grantsche haffde tha wæridt allerbest,
och wdhen fare, men effter thi wij nødis oc trengis
aff cristhends obenbare fiender, tha maa wij och
giffue tilkende, att oss fattis huerckin hender eller
tender, nar behoff giørs at thet kan komme wor
25 Gudt till loff heder oc ære, ther bør helst at nyde
the gaffuer han oss giffuet haffuer, om the noghen
tidt schule rettelige brugis.

¶ Huilken som icke wdi thenne tidt, bruger then
naade Gudt hanwm giffuett haffuer, till att affwærie
30 oc saa mett sijn halss om behoff giørs, thenne Gudtz
fortørnilse som nw skeer, i then menige cristen
kircke, tha er han Gudtz [fienders] samtyckere oc

een tilskyndere till all then syndt oc wdygdt, som nw brugis oc bedriffuis, modt Gudt och helghen, modt dygdt och ære, modt sacrament oc thet gantsche cristhendoms samfwndt.

¶ Icke giørs heller thette spørsmaall wdi andhen mening, en att the kwnne øde legge ther mett Gudtz tieniste, prebender och andre kirckins læn oc renthe, ther siwnis att wære fwnderede Gudt och gode helghen till loff, oc thet menighe klerckerij, till hielp och bestandt, oc saa manghe fattige menniskir till [N2 b] hielp oc trøst, som ther bode fødis oc kledis wdaff. Oc haffuer en thet wæridt forsømmett aff

noghet klerckerij, ther findis tha mange gode mendt, som haffue rwndelige nock brughet kirckins læn oc renthe, mange fattige menniskir till hielp oc trøst.

¶ Saa haffuer oc Gudt forseett att mange schule komme mett tidhen, ther i samme maade schule seg føije effter hans benedide willie, oc merckelige nock besinde, at huess the haffue aff kirckins læn oc renthe wære thenom antwordett till tror handt att besørge ther wdaff fattige oc arme menniskir.

¶ Oc nw først att sige, tha agter ieg icke wdi thette swar, att orsage then wrange simpelhedt oc simpell wranghedt, som findis hooss then menige cristhen mandt, om gode helgen, ther the wnderstwndwm saa paa kalde, att the plat forglemme Gudt, wdi saa maade effterfølgendis theris eghet sindt, oc icke then hellige kirckis, cristelige seedt oc waane.

¶ Saa findis ther oc brøst oc gantsche stor paa theris sijde, som foragte helghens paakaldt, nar the føre oss wdi the mijstancker, ther then hellige kircke haffuer aldrig tilbrwtt. Oc thett skeer, att the beskære

saa kort nogre ordt som findis wdi scriffthen, att the maa icke nyde then grwndt oc beskede, som the haffue hafft hooss alle lærefædre aff arilde tidt, men wele thenom drage oc wrjje till theris ketterlige me-
 5 ning oc sindt. Saa at huess trette som findis om thenne artichell, henger icke wden paa eett ordt eller tw, ther the tage saa saare kort, dog at scriff- then tager thenom møghet wjðere, huilkedt the oc well wjðe, men icke wele nw bekende, nar the haffue
 10 seg fortredelige foresett, at huess the haffue wrede- lige anheffuett, wele the staaltelige forfølge, i huore thet kan nw bestaas, meett rett eller wrett, skell eller wskell, sandhedt eller løghen. Strax the høre thette ordt, att tilbede, tha anamme the thett saa kort, oc
 15 sige att huess thet brugis noghett creatur till ære tha er thet strax eett affgudij, nar [N 3a] the wele sige, att inghen maa tilbedis wdhen Gudt allene. Att inghen scall tilbedis wdhen Gudt wdi een be- synderlig maade, thett kendis wij gierne, oc tacke
 20 then sandhe Gudtt att wij haffue lenge wjst.

¶ Men wij finde dog samme ordt wære brughet wdi scriffthen, Konger Prester oc Propheter till ære, saa att the ere tilbeden mett ydmyge knæfaldt neder paa iorden.

25 ¶ Oc ther som kiettere wele sighe, att the som giorde then ære Konger oc andre Gudtz statholdere, haffue thenom icke anseett, met saadan ære, men Gudt huess befaling the haffde, thett samme sige oc saa wij att helgen schule icke ansees for theris skyldt allene,
 30 men wdi thenom scall Gudt agtis oc ansees. Wij well wjðe att Christus saa sagde hoss Joannem, I

i. Regum. xx
 oc xxv. oc
 ii. Reg ix. oc
 iii Regum xi.

Joan. xvi.

Icke haffuer heller nogen helghen saa sagt, huadt som bedis oc begæris wdi mitt naffen thet scall skee, dog thet er wrangelige indført wdi tree eller fijre legender som ere screffuen om helgen, aff huilke then menige cristhen kirckis seeder icke schule eller maa 5
wredelige dømmis, nar hwn tilsteder mange støcker, for cristhen folkis wlempe skyldt, paa een tidt, ther hwn tha icke giffuer magt. Att thett icke skeer aff kirckins brøst eller wildfarilse, bewijse oss merckelige the bønner som læsis wdi kirckins tider, nar wij 10
loffue Gudt wdi sijne helgen, ther wij kalde collecter, effterfølgendis ther wdi latinen, wdi huilke collecter, wor tale icke giørs till nogre helgen, men till Gudt. ¶ Icke besluttis heller samme tale oc bøn i then mening, att wor willie oc begæring scall oss wijdis, 15
for medels thenom, eller theris offuerflødige werdskyldt. Men at bode wor bøn, oc theris inderlige begæring for oss, maa wijdis formedels wor herris Jesu Christi werdskyldt, som leffuer oc regneer met Gudt fader, wdi then helliandtz [N 3 b] eenighedt, 20
een sandt Gudt ewinnelige.

¶ Wdi thenne mening giørs alle the bønner, som læsis i then hellige kircke, Gudt till loff oc ære wdi seg oc sijne helghen. Men wij kwnne dog bewiise aff then hellige scriftt, at nogre aff the naffen som 25
Gud besynderlige tilhøre, maa och saa sigis om menniskin och tilleggis Gudtz creatur, oc att thet er icke alsomeniste sømeligt men och saa børligt nar thenom bør at effterfølge aff theris yderste formwge nogre aff Gudtz eiedomme, kan aff nogre scriffter 30
bewiisis. Saa siger Christus, I schule wære fulkommelige, som eder himmelske fader er fwlkommelig.

¶ Thet som han er aff sijn Guddommelige natur, bør oss at wære wdaff hans Guddoms naadelige gwnst oc gaffue ther han oss mett begaffuer, nar wij thet indelige bede oc begære.

5 ¶ Ther scriffuis hooss Joannem, at Christus war liwss oc icke Joannes Baptista. Men Christus haffuer tha sagt hooss Mattheum til sijne apostell, I ere (sagde han) werdsins liwss oc fordi nar thette ord liwss, maa wdleggis wdi all sijn wjdhed, tha war
10 bode Christus liwss oc Joannes. Christus war thet sande liwss, som aff sijn Guddommelige natur, opliwste then gantsche werden. Men Joannes oc the andre Christi discipeler, wore eett liwss, som war optendt, aff thet sandhe liwss Christo Jesu, till att
15 opliwsse framdelis for andre, mett lerdom oc criste- lige exempill, ther the mett liwsde mange menniskir till himmerigis riige.

Joannis i

Matthei v

¶ Desligest swarede Christus eett wngt menniske hooss Lucam ther saa talde til Christum, Gode Me-
20 ster huad scal ieg giøre at ieg kan faa thet ewige lifff? Huij kalder thu meg god (sagde Christus) nar som inghen er godt wdhen een, oc thet er Gudt. Men han haffuer tha sagt paa eet andhet stedt hooss samme Lucam, at eet got menniske giffuer godt
25 fruct, wdaff thet hierte, som haffuer eet got liggende fææ. Att Gudt er godt, thet er hans Guddommelige natur, men att menniskin [N4a] er godt thet er Gudtz gaffue.

Luce xviii

ibidem vi.

¶ Saa kwnne wij met thw ordt forklare then mod-
30 standighed, som findis wdi the ordt, liwss oc godt. Saa siger Gudt offte wdi scriffthen, I schule wære hellige fordi ieg er hellig. Dog wijde wij well at

Leuiti. xix

Gudt er allene hellig, allene herre oc allene øffuerst, thet er han haffuer all hellighet at skiffte met andre, nar alle the som ere hellige, haffue theris hellighedt aff hanwm. Inghen er heller miskwndelig wdhen
5

Luce vi Lucam, at wij schule wære miskwndelige, som wor himmelske fader er miskwndelig, som lader syn sooll oprijnde, bode offuer onde oc gode menniskir, oc lader himmelin rejne offuer retferdige oc wretferdige. Aff desse faa steder wdi scriffthen, kan mand
10 see, hwadt thet er een farlig ting att grijbe scriffthens ordt mett staallhanske, oc thenom icke tage wdi then rette mening, wdi huilken the ere bode talde och screffne.

¶ I then samme mening, kaldis Gudtz milde moder
15 Maria, wort haab liff och sødme, icke fordi at hwn saa er wdi then første och kortiste mening, men nest Gudt, saa at thet liff han haffuer at giffue dødelige menniskir, kan hwn thenom forhuerffue met sijn hellige bøn. Wij pleije at sige om then wenn, som wij
20 sette stor loffue till, at han er wort haab nest Gudt, nar wij begære hans hielp oc trøst wdi nødt oc trang, och arme mennisker som icke ere werdige at sool scall skene paa thenom, kwnne icke taale for theris store homodt, at wij kalde then milde moder
25 Mariam wort haab oc trøst nest Gud, ther hwn haffuer baaridt oc født aff sith Jomfruelige liff, och met sijn hellige bøn haffuer hugswaled saa mangt eet sorgewflt hierthe oc trøsthet saa manghen mijstrøstig conscientze.
30

¶ Then retferdige Gudt ansee snarlige thenne forgiftige tidt, till at straffe the wbluge skalke, som

huerckin spare helghen eller Gud. Een krwrendere oc een bolere kalder sijn boole sith liff oc sith hierte koren [N 4 b] oc thenom fortycker att wij kalde Gudtz moder wort liff, som haffuer wntfanghett, draghett, 5 oc født wdi sith Jomfruelige liff, all werdsins liff haab oc salighedt.

¶ Icke er heller wor loffue dess mijndre till Gudt, men møghet dess større, att wij begære theris bøn oc werdskyldt, nar som wij ther wdaff besinde hans 10 miskwndt att wære gantsche stoor. Tenckindis att ther som han giorde thenom aff syndige menniskir gode oc behaffuelige helghen, for then stadige loffue the sette till hannwm, saa will han oc saa for samme sag ansee wor skrøbelighedt, oc oss milde- 15 lige benaade effter wor hierthens begæring, oc for theris hellige bøn skyldt.

¶ Om noghen haffuer eett dødeligt saar eller anden kranchedt, icke setter han fordi dess mijndre loffue till Gudt, att han kalder till sig een godt læge. Men 20 ther som han thet icke giorde, tha frestede han Gud, oc fortørnede hanwm saare, effter thi at Gud haffuer skapt læger oc lægedom, menniskin till hielp oc trøst. Eller om noghett menniske haffuer een hierthens sorg, ther inghen kan raade bodt wden Gudt 25 allene, oc ther fore bær sijne raadt till gode oc wijse mendt, icke foragter samme menniske Gudtz hielp oc trøst, eller setter dess mijndre loffue till Gudt, men han begær thet aff menniskin hwn er hanwm plictig.

30 ¶ Fordi at huess raad, sindt, oc wijsdom wij haffue wdaff Gudt, haffue wij till tror handt oc wdi forlæning, thenom till hielp oc trøst, som ere tørfftige

oc haffue saadane gaffuer behoff. Oc nar wij kalde paa helghens hielp oc trøst, giøre wij thet icke fordi at wij tror wære større milhedt oc barmhertighedt hooss thenom en hooss Gudt, att the schulde fordi dess snarere høre oss en Gudt. Men anseendis wor wwerdighedt, taare wij icke wære for møghet dierffue hooss wor herre oc Gudt, oc fordi bruge wij ther till, hans tacknemmelige wenner, oc ther mett ære thenom som Gudt haffuer besynderlige giortt heder [Oia] oc ære. Centurionis tro er møghet loffuett oc prijst wdi then Euangeliske scriftt, ther sagde seg wære dess wwerdig at Christus schulde komme wdi hans huss.

Matth. viii
Luce vii

¶ Eller hwem er then som kan met rette straffe then qwinnis ydmyghedt, som icke torde gaa wor Herre wnder øghen men sagde wdi sith hierthe, Er thet saa at ieg alsomeniste tager paa hans kleder tha worder ieg karsk oc swndt.

Matthei ix
Luce viii
Marci v

¶ Thi lader ieg mig tycke ij sandhedt, att saadan ydmyghedt formijnsker icke wor loffue till Gudt, men henne meer forøger, huadt er tha thet, som kiettere oc skalke icke giffue lack ij thenne tidt nar the fornømme at the gierne hørís aff løsactige meniskir.

¶ Then herre er alsombarmhertigst som er bode selff miskwndelig oc haffuer alle sijne retsindige tienere miskwndelige. Aldrig er nogen herre saa godt, at han sigis miskwndelig, nar hans wnderdane fogeder oc embtzmendt ere tyranner oc skalke. Thi foragte wij icke Gudtz miskwndt ther fore, at wij giøre andre miskwndelige met hanwm, men hennis wsielighet oc wbegribelighedt ther wdaff besindis, nar

han er fordi Gudt, at han kan skiffte sijne gaffuer mett sijne wduolde børen.

¶ The spottere ther saa berømme seg aff Gudtz miskwndt, att the wele hanwm inghen retferdighedt
5 offuergiffue, ere kiettere oc icke wij, som ære hans miskwndt bode wdi seg, oc sijne helgen, ther han saa skiffter met thenom, at hwn aldrig formijnskis. Then som setter loffue till Jesu Christi dødt oc pijn, oc till hans hellige mandom, som ere creatur, icke
10 haffuer han fordi noghen mijssloffue till Gudt eller Guddoms natur.

¶ Icke lijgne wij heller Gudt ij saa maade wedt noghen weldig herre eller streng Furste, eller een grwm oc haardt tyrann, som kiettere wele sige, ther pleije
15 aff saadan statt och herlighedt, att oppeholde theris Furstelige agt oc ære, om wij wele thet redelige dømme, eller [O1b] oc till at bestyrcke theris welde oc magt, swarhet oc trengsill, nar thet ij lde tagis, oc wredelige dømmis, oc fordi at huer mandt scal
20 icke løbe thenom wnder øghen, met huess huerff oc ærinde noghen kan haffue till samme Furste, tha haffuer han hoffmestere, raadt, hoffsinder, daarswenne, camerswenne, oc drawanttere, ther offte pleije at røgte then menige mantz ærinde hooss Fursten
25 wdhen han will aff besynderlig gwnst oc naade, høre noghen selff till ordtz.

¶ Wdi saadan mening besijnde wij icke then milde oc barmhiertige Gudt, ther wij wiide wære saa mildt oc godt, at han icke er alsomeniste redeboon till att
30 høre bøn men biwder oss welwillighen sijn gwnst oc naade, hyllist oc wenskaff, nar wij ere redeboon till at føghe oss effter hans Guddommelige willie,

ther inghen werdslig Furste eller weldig tyrann pleier at giøre, oc serdelis nar wor herre seer oc fornømmer wor twctige ydmyghet, oc ydmyge twct. Aff een staalt oc homodig dierffhedt, lader han seg ij sandhedt inthet aff trenge. 5

Esaie. lxvi.

¶ Saa taler han wdi scriffthen, Hwem scall ieg mil- delighe ansee, wdhen then som er ydmyg rædt oc forfæridt for mijne ordt. Thet er een syndt, at bruge noger menniskis godhedt, for wdhen een beqwem och een skickelig twct och ære, en sidhen then al- sommettiste Gudtz godhedt, naade, oc miskwndt. 10

¶ Wor herre will tilbedis, æris, loffuis och priisis, icke som mandt driffuer fææ oc swijn till marcken, eller før sommer ij by, men met een erlig beqwem- hedt, oc en beqwem erlighedt, met knæfaldt, och 15 een bøgdt halss som icke er for møghet strag eller stindt, oc ther icke taar oplade sijn øghen oc see till himmelin, met then obenbare syndere, men slar seg for sith bryst saa sigendis, O herre Gudt, ansee icke mijn wwerdighet, oc mijne synder men thijn eghen 20 godhed, oc fordi miskwnde teg offuer meg. Om no- ghen stor oc mettig herre er from oc godt, icke schule wij fordi wære for wdhen tilbørlig twct [O 2 a] oc erlig blygsil, men dessmeer wære twctige oc blu- ge, at han er good. Saa er thet oc saa till børligt at 25 wij oss ydmyge for Gudt mett all tuct oc ære, yd- myghedt oc blugsill, at wij schule icke mijsbruge hans godhedt, met wor wtuctige dierffhedt.

Luce. xviii

¶ Gudt er miskwndelig thet kendis ieg gierne, men han kan tha straffe wort homodige skalkhedt, nar 30 behoff giørs. Sanctus Paulus haffde icke dess mijn- dre loffue till Gudt, at han begærede, the cristen

folkis bøn som bode wdi Rhom. Saa sagde han, Brødre iegh beder eder formedels wor herre Jesum Christum, oc then Helliandtzt kierlighedt, att ij hielpe mett edre bøner for meg till Gudt, att ieg motte
5 frelsis fra the wantro menniskir som ere wdi Jødelandt.

¶ Thette giorde sanctus Paulus icke alsomeniste wdi sith sende breff til the Romere men oc saa wdi andre flere aff sijne hellige episteler.

10 ¶ Icke haffuer heller thet noghet paa seg, nar the sige, at leffuendis menniskir oc leffuendis helgen maa well bede for huer andre, nar thet biwdis oc begæris paa mange steder wdi scrifthen, men the affgangne oc døde kwnne thet icke giøre. Først tha
15 er Helgen icke døde, som haffue sagt godenat thenne syndige werden, men the haffue nw først begynt at leffue, at the ere met Gudt bleffuen wdødelige.

¶ Ther nest, motte thet wære een wnderlig ting (som sanctus Hieronimus haffuer sagt) at ther sanctus Petrus heller Paulus, wore her dødelige paa iorden, tha haffde the magt at bede for thenom som wore theris bøn begærindis, oc nw sculde theris mwndt wære saa luct at the taare icke tale, oc serdelis sidhen the ere sterkere wdi wiisdom oc kierlighet och righere paa alle dygder, en the wore then
25 stwndt, the beswaaredis met theris dødelige legomme, och fordi nw møghet beder wiide wort terff en the tilfornt wijste.

¶ Icke fattis oss heller scrifft til thenne bewiisning, om wij maa henne nyde wdi sijn rette oc edele mening. Saa sagde Jacob Patriarcha then tidt han sculde døø om Josephs sønner Manasse oc Ephraim,

ad. Rho. xv

Hieronij
contra
Wigilan-
tium.

Genesis. xlix

Psal. cxxxii Mit naffen oc mijne fæders [O 2 b] naffen scall paa kaldis offuer disse børen. Desligest haffuer Salomon begæridt aff Gudt, at han motte nyde Daudid sijn fader gott, then tidt han saa sagde, Herre kom i hwg Daudid, oc all hans sagtmodighedt. Om sancto Hieremia prophett læse wij saa, at han er then som møghet badt Gudt for then hellige stadt Hierusalem. 5
 ii Mach. vlt ¶ Oc wille noghen sige att the Machabeiske bøger ere icke wdaff then edele scrifft, oc i blant the wd- uolde bøger, oc besynderlige hooss Jøderne, sware 10
 wij saa, att ther som Jøderne haffue magt att dømme paa edele scrifft och hellige bøger, tha schule mange bøger settis wdaff then hellige scrifft, først een part aff thet gamble Testament ther kan saare bestyrcke wor cristhen tro oc loffue, oc sidhen thet gantsche 15
 ny Testament, ther alle Jøder icke meer agte en fabell oc sqwalder. Scule Jøder dømme paa scrifften, tha bliffuer cristendommen sætt oppaa een løssgrnd- woll, nar the haffue altidt forwandlede the scriffter som skjnbartilige drage indt paa cristhendommen. 20
 xviii libr. de ciuitate dei capit. xxxiiii. Om samme bøger, haffuer sanctus Augustinus saa sagt. Dog att Jøder icke anamme the Machabeiske bøger for ædil scrifft, the anammis dog aff then hel- lige kircke for sandrvg oc ædill scrifft.
 ¶ Nw framdelis som tilfornett er sagt, at som disse 25
 naffen, liwss, godt, fulkommelig, miskwndt, liff, haab, och andre flere bekomme bode Gudt oc men- niskin, men dog wdi atskillig mening, saa kan thet oc bekomme seg, at bode Christus oc Helghen maa kaldis wore middeler oc patroner, for oss till Gudt, 30
 dog wdi atskillig mening. Nar Christus er then yp- perste oc beste middeler, ther alsomeniste haffuer

thet met sijn lydilse forskyldett hooss Gudt Fader,
at ij huo somhelsth ther noghet maa hooss hanwm,
thet nyder han aff Jesu Christi werdskyldt, oc fordi
ere Helgen middeler oc patroner wdi een andhen
5 mening, en Christus han er. Christus er for sijn eghen
skyldt, men the ere for hans skyldt, at for then be-
haffuelighet the wore Gudt tacknemmelige wdaff,
for theris stercke loffue, the sette [O 3 a] till hanwm,
hans kiere søn Christum Jesum, oc aff thet wskyl-
10 dige leffnet the seg bewiiste wdi effter hans Gud-
dommelige willie then tidt the dødelige leffde wdi
thenne syndige werdhen.

¶ Schule desse ordt saa kortelige tagis, oc saa nøije
beskæris, ther Paulus scriffuer till sijn discipell Ti- i Thimo. ii
15 motheum. Een er middeler (siger han) emellom Gudt
oc menniskin, som er Christus Jesus, oc schule saa
blottelige wnderstaas, at han er then all ene som
scall oc maa bede Gudt for menniskin, tha maa icke
heller eett leffwendis menniske bede for eett andhet,
20 till Gudt, nar han er ydermere middeler for the leff-
uende en for the døde, men then mening haffuer
tha mange modstandige steder wdi scriffthen, som
icke alsomeniste tillade men och saa biwde oss att
wij schule bede for huer andhen indbyrdis.

¶ Wele the oc sige, att the leffuendis haffue scriff-
then mett seg, oc icke the døde, tha er ther till nw
strax tilbørlige swaridt, huore the døde haffue oc
scriffthen met sig, om hwn maa nyde sijn rette me-
ning, oc wndfælde thenom en scriffthen, the haffue
30 dog stadfesting aff Gudtz obenbaring, aff cristen-
doms raad, oc then menige cristenmantz samburde
tro oc samtycke, som haffue standhet wdi mange

hwnderdt aar, sidhen the hellige apostell ere affganghen, hwilken stadfesting som er beskede nock att saa gammill een seedt scall haffue magt, ther wijdelige nock scall forklaris wdi thet swar her effterfølger, till then artickell om skersjldt. 5

¶ Dog at ther som wij icke haffde andhen beskede, en then artickel wdi wor cristhen tro ther saa lyder. Jeg tror helghens samfwndt, huilken artickell wdhen twijll icke alsomeniste beslutter leffuendis menniskir, men oc saa retferdige siele, som ere wdi Gudtz 10 hender oc ther till mett alle Gudtz hellige Engle.

Erasm. in
modo
orandi

Om nogen hilser sijn hellige Engill, som Gudt hanwm giffuett haffuer for een gemmere, oc begær aff hanwm, att han scall forføre hans bøn till Christum. [O 3 b] Wdi sandhet (siger Erasmus Rhoterodamus) 15 kan ieg icke forstaa oc besinde, wdi huess maade thet menniske wore straffeligt. Icke wore heller samme engill aff saadan befaling, noghen Gudt, men alsomeniste Gudtz oc menniskins tienere.

¶ Will noghen sige (haffuer samme Erasmus sagt) 20 huadt giørs behoff at giffue engelin saadan befaling, nar man kandt met thet kortiste saa tale til Christum, anamme mijn willie. Hanwm giffuer Erasmus saadan swar, Huadt giordis behoff att giffue oss engle, som oss schulde gemme och beware, nar wij 25 kwnne wære trygge nock aff Gudtz beskermilse? Men thet falt tha icke Gudt saa till sinde, som fra ewig tidt haffuer alting berammett, icke effter menniskins raadt oc sindt, men effter sijn eghen Guddommelige wille. 30

Actorum v

¶ Han gaff sijnne apostele then naade, at the krancke menniskir som beskyggedis aff sancti Petri

skwge, bleffue karske oc swnde. Desligest the swette Actorum xix
dwgge som haffde strwghet sancti Pauli ansigt, och
skiørtt som han arbeijde mett, lagde paa siwge krop-
pe, och paa the menniskir som wore met dieffuel-
5 skaff besette, gjorde thenom strax swnde oc heell-
breijde, oc dog at then krafft oc ære hørde Gudt till,
hwn kom tha the hellige apostell wdi stor agt oc
ære. The swette dwge oc skiørtt for wdhen, kwnne
wor herre mett sijn Guddommelige willie well haffue
10 giort samme teghen, men han wille tha ære sijne tro
tienere ther met, dog thet er oss wmøieligt att sige
skelig sag till Gudtz gierninger.

¶ Thet er tha mïjn tro, at som Gud fader wille æris
formedels sijn søn Christum Jesum, saa wille oc
15 Christus agtis och æris wdi sijne discipeler, oc at
saa schulde skee war oss møghet nøtteligt til at
rettelige besinde cristen menniskirs samfwndt, oc
huad thet haffuer paa seg, nar leemmerne bliffue
wdi saa mange maade deelactige met theris hoffuett
20 Christo Jesu.

¶ Nw som sagt war om wor engell at wij maa ha-
nwm hilse, hwij maa wij icke thet samme sige til
Petrum [O4a] oc Paulum? aff sijn eghen natur tha
henger ther inghen wredelighet hooss eller wrang
25 mening. Thet er cristeligt at tro hellige menniskirs
siele haffue liff sidhen the haffue forlat theris døde-
lige kroppe oc at tro thenom leffue met Christo er
oc cristeligt effter sancti Pauli mening, som haffuer
saa sagt. Jeg begær at forløsis aff thenne dødelige ad Phil. i.
30 krop oc wære met Christo.

Att tro thenom framdels wære tacknemmelige
for Gudt, for huess kierlighedt skyldt, the icke haffue

spartt theris liff, eij arff eller eije, eij gotz eller penninge, eller noghen andhen welferdt, er oc saa cristeligt. Icke er thet heller wcristeligt, haffue then mening, att Christus wille theris amjndilse wære wdi høgtidt oc agt hooss oss nar han wille self æris her paa iorden formedels thenom, ther han haffuer nw begaffuet met wdødelighet, effter thi han wille æris formedels thenom, then stwndt the wore dødelige. Thi er thet oc cristeligt at tro at han for theris skyldt will oss noghet giffue, nar han haffuer met thenom omkring wæntt alle som hanwm bekende, met huilke han will oc saa dømme all werden. 5 10

Oc effter thi at helghens paakaldt icke andhet er, en een øffuilse wdi troen, kierlighedtz fulkommilse, oc een stadfesting wdi wort haab, hwij schulde tha samme paakaldt foragtis? Kan leffuende menniskirs werdskyldt, komme andre till gode, hwij schulde icke och saa theris werdskyldt wære ganglig som nw regnere oc aldrig kwnne falde? Inghen kan thet negte, at helgen haffue iw stedtze begæring til wor salighedt, som Paulus haffuer sagt till the Rhomere, At alle creatur ere bijendis och wentendis Gudtz wduolde børns salighedt, hwilken begæring icke andhet er en een daglig bøn som the giøre for oss till Gudt. 20 25

Icke begære wij heller andhet en att theris willie wdi saa maade scall haffue magt hooss Gudt. Er thet saa som sanctus Joannes siger in Apocalypsi, Att Gudtz helghen robe heffen offuer the weldige tyranner som thenom drepte oc trengde, och samme heffen begære the mett een hast, [O4b] at theris glede motte ther wdaff fuldkommis, wdhen twjll 30

ad Rho. viii

Apocalip. vi

tha begære the oc saa att alle theris metbrødre och metarffwinge, schule fulkommis wdi all dygd och godhedt, helsth fordi, att nar the robe heffen tha giffuis thenom saadan swar. I schule en nw haffue
5 taall een lidhen stwndt, saa lenge edertt broderlige selskaff er fulkommet som oc saa dræbis oc i hiell slaas, oc fordi kan thet icke wære syndt nar wij begere aff Gudt oc thenom, at thenne theris begering motte daglige forøgis, som ij sandhedt icke andhet
10 er, en een ijdelig bøn som the altidt giøre for alle Gudtz wduolde børen.

¶ Men kiettere lade seg tycke att the haffue saa stortt omhygge for Gudt, att hans ære schulde ther wdaff formijnskis oc foragtis, om wij mett noghet paakaldt,
15 ærede hans Helgen, dog att Christus icke selff frøc-tede noghet for sijn ære, then tidt han saa sagde. I huo somhelst ther tror paa meg, tha scall han giøre the samme teghen som ieg gør, oc møget større. Then benedide oc almectige Gudt kwnde well al-
20 ting haffue skapt, oc giortt, wdhen noger menniskis hielp, ther som han wille brughet all sijn Guddomelige magt, men han wille tha bruge wore foreldre till sijne methielpere. Oc dog att thet icke andhet er en Gudtz naade oc miskwndt, huess ther skeer
25 wdaff wore foreldre, nar alting hør fordi till Gudtz ære, Gudt haffuer tha besynderlige budhet at wij ther fore schule fijre och ære wore foreldre, ther tha ij sandhedt icke andhet er, en at fijre oc ære Gudt nar som mandt ther met giør oc fuldkommer Gudtz
30 willie.

¶ Saa kwnne oc saa then mectige oc stercke Gudt, alting bestyre regere oc skicke, for wden nogher

menniskis hielp, men han wille tha ther til bruge menniskin, oc att hwn schulde ther fore elskis oc haffuis kær, æris oc affholdis, nar samme ære och agt hørde tha inghen till paa thet siste wden Gudt. Gudtz ære forminskis icke ther wdaff, men møghet 5 forøgis, att hans Helgen æris oc affholdis [Pia] for hans skyldt, hanwm till loff oc ære.

¶ Then som agter oc holder wdaff een Furstis sendebudt, oc tienere, icke foragter han ther met samme Furste, men han wdi saa maade meer agter, oc for- 10 øger hans heder oc ære, at han icke alsomeniste will fjire oc ære Fursthens eghen persoen, men och saa for hans skyldt alle thenom som hanwm ere anrø-rindis, mett embede befaling eller tieniste. Saa pleijr mandt att sige, Hwo som will icke meg gott, han 15 gjør icke heller mijn swendt til gode, Saa siger ieg oc saa att then som icke haffuer Gudtz wenner for øghen, han haffuer Gudt icke møghet kier.

¶ Icke haffuer thet heller noget paa seg, nar the saa sige, Gudt lader seg inthet trenge wdaff mett noger 20 bøn, desligest for en han bedis tha wedt han om han will thet giffue som begæris heller oc ej. Ther som han will, skeer thet well wden wor bøn, nar hans willie er saa fast, at han kan icke wendis. Will han oc icke, tha kan inghen bøn thet forhuerrffue 25 hanwm wdaff. Ther som wij motte giffue oss wdi saadan daarlig snack modt Gudt, tha giøre wij al-drigh Gudtz willie.

¶ Att wij maa grantske huess Gudt haffuer om oss forseett eller huess han will giøre eller lade for 30 wor skyldt, haffue wij icke befaling eller noghet budt wdi then gansche scriff, men at wij schule

giøre hans benedide willie biwdis oss paa mange steder.

¶ Han wedt alting for en hwn noghen tidt skeer, han wedt oc saa huess han will giøre eller lade for wor skyldt, men han biwder oss dog att wij schule altidt bede, oc thet schule wij giøre met stor attraa, saa at wij aldrig lade wdaff att bede.

¶ Then som ijdelige beder, oc wdi een stadig loffue, han mwnde iw noghet forhuerffue, som Christus
10 haffuer oss self lærtt hooss Lucam, I huadt han will oss giffue eller oc eij, sette wij gierne wdi hans hender, och lade hans Guddommelige willie ther mett betemme, nar [P1b] wij ere ther wjsse oppaa, at han huerckin giffuer eller sender oss noghet wdhen
15 huess oss kan wære nøttigt oc bestandigt, oc fordi wele wij altidt bede, som han oss biwder, oc mett stor attraa, ligerwiiss som wij schulde trenge oc nøde hanwm noghet wdaff, som then widue giorde ther omtalis aff Christo Jesu hooss Lucam, att hwn trengde een wretferdig dommere wdaff, then rett mett
20 een traæ bøn, som henne kwnne icke ellers see, saa sagde Christus. Ther som then wretferdige dommere i modt sijn eghen natur, giorde miskwndt mett samme widue, nødt oc trengdt aff hennis traæ bøn,
25 huadt kwnne ij tencke eder Himmilske Fader will giøre, som er barmhiertig och godt aff sijn eghen natur, om ij ere warafftige wdi edre bøner och begæring. Then wwilde dommere sagde saa, Dog ieg huerckin rædis Gudt eller frøcter noger menniske,
30 men fordi then qwinne løber meg saa titt wnder øghen, oc begær sijn rett, tha scall ieg straffe hennis modstandere oc wforrettere.

Luce xvii

¶ Men Christus Jesus haffuer sagt, Beder wdi een stadig troo, oc eder scall wijdis bøn, huess han will giffue haffuer han wijst aff ewig tidt, men han haffuer oc wijst for huadt sag han will noghet giffue, oc fordi will han bedis om sijne gaffuer, oc dog will han wnderstwndum forhale thenom effter sijn benedide willie, paa thet wij schule altid bede, och dess ydermere optendis wdi een stadig troo, och loffue till Gudt. 5

Icke haffuer thet heller noghet paa seg, nar the sighe, att som helgen icke wijde wortt terff oc begæring, saa wijde the icke heller nar the scule for oss bede, oc helst fordi att the ere saa langt bestedde fraa oss oc desse forgengelige werdsins ting, att the icke wijde, eller kwnne skønie huess her skeer paa iordhen, huore ther om er sette wij gierne wdi Gudtz hender, som andhet møghett hans lønlige domme er anhengendis. 15

¶ Men dog tro wij fuldkommelige att the icke beswaaris mett noghen [P2a] groffhedt, ther thenom kan forhindre, wdi forstandt, wijtskaff oc begreb paa alting, wdhen huess Gudt will thenom besynderlige wære skiwlt fore. Christus haffuer sagt att the Engle som tiene menniskin her paa iordhen, see dog altid Gudt Faders ansigt wdi himmelin. Hwij kwnne icke oc saa hellige menniskirs siele, bestede hooss Gudt, wijde oc see huess her skeer oc giørs blantt menniskin? Kwnne hellige Propheter, then stwndt the wore beswaarede mett groffue oc dødelige kroppe, see oc wnderstaa huess ther schulde skee mange hwnderdt aar effter theris tidt, hwij schulde icke oc saa hellige menniskirs siele, kwnne wijde oc see ner- 20 25 30

wærandis ting, oc besynderlige sidhen the ere frj
och frelse for all groffhedt, syndt, och wanwittig-
hedt, oc opliwste mett større gaffuer oc naade, en
nogle Propheter wæridt haffue.

5 ¶ Wij wijde oc troo mōghet wære sant, huess alle wil-
kaar wij kwnne tha icke forstaa eller begrijbe. Sanctus
Paulus well wijste, at han war optaghen till then
tredie himmell, oc han ther besaa the Gudtz lønlige
domme, som inthe menniske motte bemæle, men
10 han tha icke wijste om hans siell war bestedt wdi
kroppen, eller oc ey, oc siger fordi at Gudt thet wij-
ste oc icke handt.

ii. Corin. xii

¶ Saa troo wij oc saa mōghet wære santt, oc wij dog
icke wijde huess wilkaar ther henger hooss. Och
15 ther som the icke kwnne wijde wor begæring wdi
andre maade, heller huess her skede paa iorden, tha
kwnne wore hellige Engle thet wdhen twjll bebude
thenom, effter Gudtz tilladilse oc wor begæring. Saa
læse wij att Gudtz Engill sagde till Tobiam. Then
20 tidt thu giorde thijn bøn, mett almwse gierninger,
oc begroffst døde menniskirs kroppe, tha offrede ieg
oc framførde thine bøner for Gudtz ansigt.

Tobie xii

Er thet saa at Gudtz Engle glede seg, nar eett
syndigt menniske giør pligt och bodt for syndhen,
25 wdi sandhedt tha haffue the oc saa stor glede nar
the føre wortt budt indt for thet himmelske selskaff,
[P 2 b] huilkedt budskaff icke andhet er, en een be-
gæring oc een indganh till Gudtz hyllist oc wen-
skaff, som er een begyndilse till een sandt oc ret-
30 sindig penitentze. Sanctus Moises sagde till folkedt
wdi sijn liffs tidt. Jeg wedt (sagde han) at ij schule
synde oc giøre ijld effer mijn dødt. Sanctus Paulus

Luce. xv.

Actorum xx. oc saa. Jeg wedt (siger han) att effter mijn affgang, tha schule indfalde blant eder, glubindis oc swaagre wlfue, som icke schule spare then fattige hiordt. Kwnne the thet see aff Gudtz besynderlige gaffue, dog mett the wilkaar, ther wij icke kwnne begribe, 5 wdi eet dødeligt legomme, hwij schulde icke oc saa the hellige siele som nw ere wdi Gudtz hender, frij oc løse fra all dødelig groffhedt, kwnne wijde oc forstaa, huess her nw giørs paa iorden? Oc som sagt er at Gudtz engle glede seg aff menniskins penitentze, hwij schulde icke oc saa helgen glede seg aff syndige menniskirs bekending? 10

¶ Wele the oc sige som mange nw mene at helgen fordi icke wijde wore terff, bøn, oc begæring, at the icke en nw regneere met Gudt men ere bestedde 15 wdi een drøm oc een dwale, saa lenge at Gudtz søn Christus Jesus igenkommer paa then yderste domme dag, nar the først schule anamme met hanwm himmerigis glede, thenom kan ieg icke andhet sware, en kwnne the thet bewiise met then blotte och bare 20 scriffth, tha wele wij thet som andhet møghet ther kan aff scriffthen bewiisis gierne troo.

¶ Er oc then hellige kirckis bewiisning befest mett større beskede, som tror att the nw regnere met Christo och ere hooss hanwm, tha lade wij oss saa 25 tycke at hwn scal nyde sijn bewiisning, modt alle kietteris sindt oc mening, ther huerckin haffuer scriffthen met seg, ierteghen eller obenbaring, eij heller samburdt aff menige cristhendoms raadt eller samtycke. Wdaff ii eller iii lerde mentz mening, 30 kan inthet fastelige bewiisis, huess mening ther haffuer tha inthet andhet paa seg, nar hwn rettelige

begrwndis, en att helgen haffue icke theris [P 3 a] fulkommelige løn oc glede, for en kroppen opstaar aff døde, oc thet wduolde tall till himmerigis riige, er opfyldt oc fuldkommet.

5 ¶ Thette sige nogre hellige mendt, oc thet wdi sandhet, om the maa nyde theris rette mening, nar the icke andhet meenthe, en at Gutz helghens glede scall tha forøgis, nar thet gantsche himmerigis selskaff bliffuer forsamblett, oc kroppen opstander till
10 wdødelighedt mett sielin begaffuett met atskillige naader oc gaffuer.

¶ Ther som the wele wdi thenne mening noghet tale, tha er thet møieligt at finde bewiisning aff then hellige schriff. Oc fordi att mange haffue anammet
15 thenne artichell wdi saadan mening, at som een part aff helghens glede, forhalis til then yderste tidt, nar kroppen scal opstande til wdødelighedt, tha wele the oc sige att theris gantsche løn oc glede, scall saa lenge forhalis, at thet heele himmerigis selskaff er
20 forsamblett paa then yderste werdsins dag. Thi haffuer then menige christen kircke, offuerwegdt scriffthen mett then Helliandtz sandhedt, ath the hellige menniskirs siele, som ere forløste aff theris dødelige legomme, regneere nw met Gudt, dog saa at theris
25 glede scall tha forøgis nar legommet opstander till wdødelighedt, oc andre merckelige gaffuer, som Paulus om taall til the Corinthier, oc ther som me-
30 oc bewiisning nock, som han dog ij sandhedt er, nar som scriffthen er hwll oc diwb, oc icke blott oc klar, tha ere sancti Pauli ordt till the Philipper meg

Ad Philipp. i

bewiisning sterck nock ther saa siger, Jeg begær at forløsis aff thenne dødelige krop oc wære sidhen met Christo, dog ieg will heller paa een tidt wære wdi legommet, eder til gode oc salighet.

¶ Er thet saa at Pauli begæring er fuldkommen tha 5
er han ij sandhedt hooss Christum. Men wele the tha sige, wære møieligt att Paulus er hooss Christum, oc er dog icke wdi himmerigis riige, at Christus kan oc saa wære ther forwdhen, paa noget besynderligt [P 3 b] stedt hoos sijne helgen, indtill then 10
yderste domme dag.

¶ Thu fromme læsere i huo thu æst scall meg for-
giffue, at ieg her indscriffuer saa stor groffhet, nar som ieg thet icke giør aff mitt sindt men wdaff kiet- 15
teris mening oc sindt, ther inghen ting blugis. Jeg well wedt wære een forferlig ting, at lycke Christum aff himmerigis riige, nar han haffuer thett først oplatt met sijn hellige dødt oc pjne. Men huadt er thet som kiettere taare icke sige sidhen the haffue be-
rammet, at the wele fortredelige bliffue hooss then 20
mening som the ere een tidt tilfalden, oc haffue indganghet. Nar the kwnne icke skillie helghen fraa Christo eller Christum fra helgen, tha wele the heller sette thenom wdhen for himmerigis riige, en the wele thenom wnde then glede, ther Christus haffuer 25
thenom forskyldhet.

¶ Icke kan heller wanwittighet orsage thenom, som aff dwlhedt oc witterlig ondscaff, tale oc scriffue, thet som syndt er att tencke en sidhen tale, wdhen the wele sige at the icke haffue hørt eller læst thet 30
som Marcus scriffuer i thenne mening. Att Christus

Mar. vltimo

er optaghen ij himmelin oc sidher hooss Gudt Faders høgred sidhe, huilked som er oc saa indt sætt wdi wor cristen troo, som kaldis the hellige apostels samlegge, paa thet ieg scall icke oc saa her indfø
5 føre thet som Lucas scriffuer om sancto Stephano, ij thenne mening. Jeg seer (sagde han) himmelin wære oplatt, oc Jesum standendis hooss then wældige Gudtz høgred sijden. Oc fordi nar Paulus begærede at wære met Christo, eller hooss Christum, tha
10 begærede han att wære wdi himmerigis riige, oc thet som han haffde dijdt icke kommet, effther thenne timelighe dødt, tha schulde han heller begæridt eett langt lifff, att then som leffuer kan haffue oc daglige fange stor forskylding hooss Gudt, men then som
15 dødt er oc ligger ij søffen oc dwale, kan huerckin haffue forskylding hooss Gudt eller menniskin, oc thet som scriffthen [P4a] icke klarlige sagde, att Christus siider wdi himmerigis riige, thet er dog himmerige nock huar som Christus er.

Actorum. vii

20 ¶ Jeg wille heller wære ij Helwede hooss Christum, om thet wore møieligt at han thet kwnne findis, en ieg wille wære wdi Himmerige wdhen Christo, oc fordi tror then hellige kircke, att hellige menniskirs siele ere hooss Christum, som Joannes scriffuer. I huarsomhelst ieg er (sagde Christus) scall
25 mijn tienere wære.

Joann. xvii

¶ Oc er Christus wdi Himmerigis riige som han ij sandhedt er, tha ere the hooss hanum, oc ere the hooss hanwm, tha ligge the icke wdi søffen oc dwale
30 wentendis glede, oc got, men the tacke loffue oc ære Gudtz Lam, som haffuer offuerwundett alle theris synder, oc forløst all theris sorg oc drøffuilse,

met sijn hellige dødt oc pijn, opstandilse oc Himmelferdt, haffuendis nw een partt aff then salighed som sielen allene tilhør, och wentendis ydermere paa then yderste domme dag, till kroppins glede, och som the leffue mett Gudt, saa haffue the oc wijtskaff om the ting som driffuis oc giøris her paa iordhen oc omhygge for thet ther skeer Gudt ij modt eller mett. 5

Luce xvi ¶ Haffde then riige oc fordømde fraadtzere omhygge for sijne fem brødre, att the schulde icke komme wdi then samme pijn som han war, wdhen twijll tha haffue the hellige menniskir som regnere met Gudt, møghet større omhygge, for theris cristelige brødre, att the motte met een hast bliffue deelactighe aff then glede som the nw besiide. 10 15

¶ Icke haffuer heller thet noghet skell mett seg, nar the sige, ath wij giøre oss Guder aff helgen, oc thet mett synde wdi affgudij nar wij icke ære heller ansee thenom for Guder, men for Jesu Christi leemmijr oc Gudtz wenner, ther Gudt haffuer selff giørtt ære, som Christus selff siger hooss Joannem, I huosomhelst meg tien, hanwm scall mijn Himmilske Fader giøre ære. [P4b] Then som will møghet giøre eller lade, icke alsomeniste for noghen Furstis eghen skyldt, men oc saa for hans wengers och tro tieners skyldt, han giør samme Furste møghet større ære, en then som inthet agter hans wenner eller tiennere. 20 25

¶ Nar then icke hiertelige elskir sijn herre, som icke agter thenom ther ere hans herre anrøindis, oc besynderlige hans fromme oc erlige tilhengere, saa kan icke heller noghen rettelige elske Gudt, wden han och saa haffuer for øghen Gudtz besynderlige 30

wenner, ther saa ere wor herris Jesu Christi tilhenger, at the ere hans wduolde tempill oc leemmijr, wdi huilke han wille æris offuer then gantsche werdhen som hans Himmilske Fader war ærefuldt giort,
5 wdi hans befaling, ther han skaffede mett sijn hellige dødt oc pijn, oc som inghen kan rettelige elske Gudt, wden han oc saa elsker sijn ieffencristhen, saa kan icke heller noghen mandt ære Gud om han giøre Gudtz helgen noghen wanære.
10 ¶ Icke agte wij heller Gudtz helgen met ære oc tienisthe for theris skyldt, men Gudt til loff, ther al-someniste bør at æris for sijn skyldt oc inghen andhen, wden hanwm til loff oc prijs, willie oc tieniste, oc fordi siger sanctus Augustinus merckelige,
15 att wij cristenfolk icke agte Martyres for wore Guder, nar bode Martyrum oc wor Gud er een sandt Gudt, oc fordi er theris Gudt oc saa wor Gudt, oc icke the. Huem haffuer noghen tidt hørtt (siger Augustinus) nar ther sigis messe offuer theris legomme
20 eller been, att noghen haffuer saa sagt. Jeg offerer teg, Petre, Paule, eller Cypriane, nar wij alle offre then almectige Gudt, oc icke thenom wdi theris amjndilse.

Thett som staar wdi scrifthen att wij schule tiene
25 Gudt all ene, scall mett saadan wderskede forstaas, att wij schule Gudt thiene offuer alt oc inghen lijge met hanwm, fordi ther som desse ordt (Tiene Gudt all ene) schule saa kortelige beskæris, at tieniste maa inghen bekomme wdhen Gudt, tha bliffuer ther saa
30 stor modstandighedt, [Q1a] wdi scrifthen, att wij komme ther mett aldrig till endhe, nar mōghen tienisthe biwdis ther icke hør Gudt till all ene, dog

att hwn giøris Gudt till loff, att fremme ther mett hans hellige budt och Guddommelige willie, som er nar oss biwdis att tiene fader oc moder, herre oc husbonde, oc oss selffue indbyrdis, oc fordi er thet gantsche swaagert, att handle mett Luthers tilhen- 5 gere, nar the beskære alle ordt saa kortelige, oc fordi wrije till een blott mening, all then merckilse som samme ordt met rette tilhør, saa at the maa icke nyde huess mening, the haffue hafft aff arilde tidt, først hooss hedninge oc sidhen blant cristhet folk, 10 ther haffue saadane ordt brughet wdi theris almen- nelige tale.

¶ Then eiedom haffuer alle twngemaall, at mange aff theris ord tagis wdi atskillig mening oc brugis, oc bekomme bode Gudt oc menniskin. Om noghen 15 will effterfølge Helligementz exempill, ther wdaff foragtis icke Christus, som wdhen twjll er eett exempill, effter huilket oss alle bør at skicke wort gantske leffnett wdi alle wore gierninger. Saa siger sanctus i ad Cori xi Paulus. I schule wære mijne effterfølgere som ieg 20 er Jesu Christi.

¶ Saa foragter icke heller thet menniske Christum Jesum, ther anseendis sijn eghen wwerdighet oc wtacknemmelighedt, will gaa till Christum som er then yperste middeler oc patroen, formedels no- 25 ghen helligementz bøn, som er oc lenge wæridt haffuer Jesu Christi leffuendis leem oc tempill.

¶ Jeg formwger att som legomlige leemmer ere hoffuedhet møghet behaffuelige, saa ere oc saa aandelige leemmer Christo Jesu, som er theris hoffuett, 30 møghet behaffuelige, saa att han will for theris skyldt, møghet giøre och lade, ther han haffuer saa

brughet seg till ære, at han aff thenom er forkyntt
offuer then gantsche werdhen, oc ther wdaff ærefuldt
giort, ligerwiiss som han selff ærefuldt giorde sijn
Himmelske Fader, her paa iorden. [Q1b]

5 ¶ Thi maa helgen wære oc i sandhet ere wore mid-
deler oc talsmend till Gudt, men dog saa, at the
frandelis bruge Christo Jesu, till at forhuerffue no-
ghet aff Gudt, som er then ypperste middeler, aff
huess eniste forskylding alting haffuer magt oc be-
10 haffuelighet hooss Gudt.

¶ Oc fordi ther som wij atspøries om wij tilbedhe
helghen, ther till sware wij saa, at maa thette ordt,
tilbede, nyde sijn gamble meerckilse, som thet haff-
uer aff gammill lawheffd, tha tilbede wij thenom
15 som Konger oc Prester tilbadis wdi thet gammill
Testamentt, thet er, wij agte oc ære ij thenom, Gudtz
magt gaffuer oc befaling.

¶ Saa finde wij att Daudid war tilbedhen, desligest
Salomon oc saa aff sijn eghen fader, som Kongelige
20 bøger klarlig indholde. Men maa samme ordt icke
nyde sijn meerkilse, tha bede wij thenom och icke
tilbede, at the som nw sagt er, kwnne wære wor
trøst men nest Gudt, wore talsmendt middeler, men
nest Christum Jesum, som haffuer oss thet forskyl-
25 dheth att bode helghen och wij maa tale wortt beste
oc worde bønørde. Oc thet er icke att dyrcke aff-
guder, men at bekende bode theris oc all werdsins
sandhe Gudt, som kan bruge seg till ære stock oc
steen, oc døde elementer, en sidhen leffuendis men-
30 niskir, ther haffue skeell oc redelighedt, sindt oc
forstandt.

¶ Framdelis talis wdi thette spørsmall om beled, x

ii Regum ix
iii Regum i

oc spøriess om the schule tilbedis, eller oc eij, ligerwiiss som noghen haffde wærid saa groffuelige cristhen, at han tilbade beledē, som icke andet ere en teghen, oc hellige menniskirs amijndilse, som scriff^t oc bogstaffue icke andhet ere en teghen och paa-
 mijndilse till then merckilse som beteckis wnder
 samme scriff^t oc bogstaffue. Oc haffde en noghett
 menniske wæridt saa groff, at thet haffde tilbedhet
 beledē, tha burde icke fordi, then menige cristhen
 kirckis seedt att foragtis, eller fordømmis, nar ther
 ofte blant then menige mandt findis saadan brøst,
 som kirckin kan icke hastelighen [Q2a] afflegge,
 for theris wlempe skyldt, ther icke kwnne besinde
 noghen wiiss beskede.

¶ Om ieg holder mijn bog reen, oc henne bewar
 for ijldt oc wandt met stor wogt oc gemme, icke er
 hwn fordi mijn affgudt, nar iegh thet icke giør for
 boghens skyldt, men for then merckilse som wdi
 boghen findis, huess teghen oc amijndelse hwn er.
 Saa ere icke heller beledē wore affguder, nar wij icke
 fijre thenom for theris skyldt, men for theris mer-
 ckilse huess amijndelse the ere.

¶ Wij well wijde wære screffuet, at wij schule icke
 tilbede menniskins handewerck oc gierning, huil-
 kedt wij icke heller giøre nar wij holde beledē wdi
 een sømmelig erlighet oc een erlig sømmelighet.
 Nar ieg bøier krop och knæ for Jesu naffen skyldt,
 icke giør iegh thet for then røst eller the bogstaffue
 skyldt, men for theris merckilse, saa ære wij oc saa
 beledē icke for teris skyldt, men wij lade thenom
 nyde sijn merckilse, som the haffue hiem att bære,
 oc fordi tilbede wij icke beledē men wij tilbede Gudt,

oc bede helgen hooss beledede. Saa falde wij paa knæ icke stock och steen till ære, men Gudt hooss stock oc steen, som wdi noghen figur betegne helgen.

¶ Wij tacke Gudt som oss haffuer lærtt, at wij kwnne
5 lenger tencke en then dødelige krop kan strax mett tancken komme, oc fordi wære mett legommett her paa iordhen, men haffuer dog hierthens tancker oc begæring hooss Gudt wdi Himmerigis riige, oc for then sag schulde alle beledede giøris oc wdstafferis,
10 for wdhen løsagtige noder oc hofferdigt smykkerij, att the kwnne mett eett terffueligt alffwar meer op-tende eller opwecke menniskin till Guddelighedt, en løsactige oc wnyttige tanckir.

Wij see thet offte skee mett beledede, som daglighe
15 hendher mett [Q2b] the bøger ther prydis met for-gylthe bogstaffue, løffuerck, och wijrancker, oc formalis mett atskillige fwgle oc dyr, papegaaier och aber, wglers oc markatte, att wij meer wndre paa fljdt oc konst, en the hemmelige sacrament som be-
20 teckis wnder scriff och bogstaffue.

¶ Saa skeer ther oc mett beledede, nar wij saa bruge thenom, at wij meer forwndre fljdt oc konst, guldt oc gierning, oc ther fore agte wij meer theris mestere, en Helgen som thenom burdhe eenfoldige
25 att betegne. Then brøst schulde ij sandhet forbædris, och een cristelig seedt icke fordi affleggis.

¶ Om noghen mandt haffde the bøger som han wille heller see oppaa en studere wdi, icke scall mandt fordi brende samme bøgher, men han scall
30 lære att thenom rettelige bruge.

¶ Saa scall mandt icke heller berøffue tempill sijne beledede oc ornamentt, om the icke sømmelige brugis,

nar thet scall altid bædris som brwtt er, oc wan-
wittige folk schule læris att rettelige brughe huess
thenom kan drage till effterfølning wdi tro, haab,
kierlighet, taall, sagtmodighedt, kyskhedt, rwnd-
hedt, affholdt, fromhedt, och andre mange dygder, 5
till huilke alle legomlighe ting icke andhet ere, en
teghen oc paamijndilse, ther oss schule optende til
aandelighedt, at Gudtz wnderlige gierninger schulde
icke komme wdi glemme, desligest hans hellige apo-
stels, tha ere the oss forsette til een amijndilse wdi 10
then hellige scrift.

¶ Saa haffue wij oc belede wdi then hellige kirckis
seeder, ornament oc tempill, att theris dødt oc pijn,
dygdt oc hellighedt scall altid wære for øghen, oc
icke komme ij glemme. 15

¶ The wele sige wære wnøttig tæring som giørs paa
belede oc kirckins ornament, men huess wnøttig
tæring som giørs wdi riige folkis hwss, mett for-
fengelig bygning, mett løsagtig formaling, oc mett
andhet hofferdigt smykkerij ther talis inthet om, oc 20
ther findis dog stwndwm wdi een by viii eller x
hwss som haffue meer bekaast, [Q 3 a] wdi bygning,
offuerflødig tæring, mett bram oc løsagtighet wdi
belede oc formaling, en een gantsche Domckircke
haffuer bekaast. 25

¶ Men fordi att hennis ornamentt, ere optagne for
een herlighed till att beqwemmelige oppholde Gudtz
loff oc tieniste, tha kaldis thet wnyttig bekaastning,
oc een skadelig tæring, oc fordi at the riigis homo-
dige bygning oc løsagtige smykkerij, er optaghet 30
till att praale mett oc berømme seg wdaff, at then
haffuer saa møghet giortt oc saadan amijndilse ladhet

effter seg, tha holdis thet icke for wnyttig tæring. Huess løssactighedt som nw findis wdi herre hwss mett syndig orsage, wdi belede oc formaling, er forferligt at tale oc scriffue om.

- 5 ¶ Een syndig oc wbeqwem snack drager mange wnghe menniskir wdi syndt och sorg, men een ondt leijse och een forgiftig bog, giør oc saa, men offuer alt een løsagtig formaling oc controfejtt. The dwmme bogstaffue, oc the døde belede kwnne møghet
10 tale endog at the ere wmælinde. Thi schulde herre hwss haffue Gudelig formaling, ther som the nw prydis mett geckerij, oc møghen syndig orsage, men nar the icke andhet giøre och tencke en syndt, tha kwnne the icke heller andhet scriffue oc male en
15 syndt.

- ¶ Thenom fortycker att wij haffue Jesu Christi kaarsis belede oc hans moders Marie, oc andre gode Helghens, till exempill oc efftersiwn wdi Gudtz hwss som ere cristhends tempill. Men at the for
20 male theris eghen hwss mett nogre affgudinnens belede, Palladis Junonis oc Weneris, mett boffuerij oc bolerij, mett dantz och daabill, ther talis inthet om.

- ¶ Mett saa stort skell burde herre hwss at prydis, at mange aff the hystorier som findis wdi scrifthen
25 schulde ther icke heller indførís, som ere thet hoor ther Daudid giorde mett Bersabee, oc andre syndige historier, ther ofte saa wdstafferís, at the meer skynde legomlige folk wdi syndighe gierninger, en draghe thenom ther fraa. [Q3b]. Men ther om scall een
30 andhen tidt talis noghet wijdere, nar Erasmus Ro-therodamus haffuer her till giffuett meg stor orsage paa nogre steder, huar han met een tilbørlig foragt

bespotter, then ondhe seedt, som nw er optaghen for een herlighet wdi alle herre hwss ther dog icke andhet er, en eet ophoff oc een orsage till møghen syndt oc Gudtz fortørnilse.

Nw framdelis om kirckins ornamentt och clenodier, huore wor Herre will haffue thenom wdi fredt will ieg aff manghe bescriffue eett exempill, ther icke er screffuett for iii eller fjire hwnderdt aar men
 x cap. vi lib. meer en xii hwnderdt, wdi then bog som kaldis Historia Tripertita. Julianus Keijsere een forløben oc
 5 forsoorin cristen mandt haffde een moder broder som oc hedt Julianus. Samme hans moder broder, feck ij sindhe att han wille forøge Keijserins fadebur, mett mange dyrebare kar oc clenodier, som fwndis
 10 wdi Antiochie kircke. Ther han kom ij kirckin mett stor magt, lod han wdiaghe alle Prester oc klercke, oc saa tillycke kirckin. Her tager thenne scriffuere
 15 ij huo han war kirckin for Gudtz hwss oc tempill (dog att kiettere wele icke till staa, att tempill maa kaldis kircke) fordi han siger paa latine (dicitur clausisse ecclesias). Nw ther han haffde tilluct alle kirckir oc foriaghet thet gantsche klerckerij, tha bleff
 20 tilstede alsomeniste een Prest som hedt Theodoretus. Ther Julianus lodt hanwm paa tage, for then som haffde samme dyre clenodier ij gemme, oc befaling, befooll han strax at the schulde hanwm ønckelige hwgge oc gøre saar, drawantere han haffde
 25 mett seg, oc paa thet siisthe slaa i hiell. Samme Prest war tha sterck wdi samme pijn, oc taled merckelige for then cristen troo oc lerdom, oc cristhelighe offuerwantt then wmidle tyrann.
 30

Then tidt Julianus haffde tha tilhobe packedt alle

kirckins kar clenodier oc kleder som wore wjgde till Gudtz embede loff oc tieniste, tha kaste han samme packer neder paa gulffuett, oc spottede først [Q4a] Christum som han wilde oc mest gadt, oc
5 ther nest sette han segh offuen paa samme kar oc kleder, at hans spott oc foragt motte wære fulkom- melig.

Strax bleff han saa plaghet aff Gudt, paa sijn he- melig ting laar oc lendt, at ther woxte wdi matke
10 oc orme, aff rødt oc blodigt kiødt, saa att inghe læ- ger kwnne then plage stille, eller offuerwinne. The giorde besynderlig oc dyrebar lægedom aff feede fwgle, ther mett at besmørie the forraaden leem- mer, oc then forkrencte kropp. Ther kom tha inthe
15 andet effter, een at the orme oc matke, som føddis induortis wdi liffuett, wdkrøbe till then søde smørie, hanwm till een stor pijn, igienom the leffuendis kiødt, oc thet stodt saa lenge paa mett hanwm, att han armelige døde aff samme plage.

20 Thette teghen wille Gudtz wrede lade obenbar- lige skee, till een klar bewiisning at then cristen kircke haffde bode wjgde Prester oc wigde steder wigde kar oc wide kleder ther han will fijris oc hol- dis besynderlige wdi heder oc ære.

25 Then samme tidt fwndis ther mange aff Keijse- rins kammerswenne oc renthe mestere som wore wdi raadt och gierning mett samme Juliano till at berøffue Gudtz hwss oc tempill ther oc saa finge ønkelig affgang, wdaff forferlig bradt oc wbeseedt
30 dødt, fordømdhe aff Gudtz retferdige strengthedt.

Oc framdelis huore thet war Gudt mjhshaffueligt ij thet gammill Testamentt, att Baltazar Konge lodt

Danielis v dricke wdi sith gestebudt aff the kar blantt sijne hw-
struer oc booler, huilke kar hans fader Nabucho-
donosor haffdhe røffuett wdaff thet Hierusalemske
tempill, haffue wij merckelige bescreffuett hooss
propheten Danielem. 5

ii Macha, iii Ydhermere, huess Heliodoro er wederfaridt, som
war wdsentt aff Antiocho Konge till att berøffue
samme tempill wdi Hierusalem, bescriffuis wijde-
lige wdi then andhen Machabeiske bog, och mett
faa ordt ther som wij haffdhe huerckin bewiisningh 10
aff scriffthen [Q4 b] ej heller aff merckelige histo-
rier, eller naturlig skeell, att een erlig beqwemhedt,
oc een beqwem erlighedt, er Gudt behaffuelig oc
tacknemmelig, wdi cristhendoms tempill oc theris
ornament, met huilke Gudtz loff och tieniste scall 15
oppeholdis, tha er Gudtz wrede een bewiisning
sterck nock, ther han altidt haffuer giffuett till
kende modt wmilde tyranner som pleije att be-
røffue tempill oc hellige steder, nar han haffuer
thenom altidt straffedt, anthen mett bradødt, eller 20
elendighedt, wnderstwndwm met wlydilse oc op-
sigilse aff theris egne wndersotte, eller andhen werd-
sins modgang her paa iorden. Att ieg scall icke sige
huore mange twsinde ere ewige fordømde, for the-
ris falsk oc swjig woldt oc trengsil, som the haffue 25
brughet modt Gudt oc hans klerckerij, modt tem-
pill oc hellige steder, oc modt kirckins clenodier oc
ornament, ther Gudt will wære wdi then hellige
kircke till een nødtz penning, fattige fanger, oc mijs-
lige menniskir till hielp oc trøst, nar behoff giørs, 30
och icke att skalke schule worde thenom mectige,
till at fortære wdi drick oc daabill, wdi homodt oc

geckerij, eller till att spjldhe wdi homodigt och for-
fengligt smykkerij, eller oc andhen syndig forwand-
ling, som nw skeer hooss mange, ther haffue ind-
ganghedt thet Ny Euangelium, dog thet er icke
5 euangelium men tyrannij, welde oc magt, trang oc
last, som aldrig kan lenghe fordragis aff Gudt, men
will altidt heffnis, nar Gudtz wrede er stilledt, modt
sijne søner, ther han will straffe till bodt oc peni-
tentze, oc icke till noghen endelig forderffue. Oc
10 dogh at thette er nw wjdelige bescreffuet wdi een
retsindig mening, ieg giffuer tha icke all then dyr-
ckilse magt, som brugis blant then menige mandt,
anthen Gudt till loff eller helghen till ære, oc be-
synderlige for then wrange mening som ther findis
15 hooss.

¶ Wij see (dess wær) huore mange begære thet aff
helgen, att the framdelis schule thet forhuerrffue aff
Gudt, ther een blug mandt icke torde begære aff
een skendig rwwfirsche, som han bruger till syndt
20 och [R1a] Gudtz fortørnilse, ther ieg taar fordi icke
paa scriff wdrøcke nar theris begæring er icke al-
someniste wildig wdi legomlig ting, men oc saa
wdi syndig handell. Somme begære møghet aff Hel-
gen saa groffuelige, som thet wore wdi helghens
25 hender att giøre eller lade huess wij wille haffue
giortt heller latt, ligerwiiss som the icke wore pa-
troner till Gudtz gaffuer, men myndige herrir.

¶ Men saadan brøst scall tha fordragis till een tidt,
som werdsins lejlighedt nw giffuer seg, oc thet scall
30 mett stor lempe forbedris som mjsbrughedt er, att
thet som rett er, kan wære bestandigt, oc bliffue
wedt magt, oc fordi scall man icke afflegge Helghens

fijring, oc ære, nar mange agter thenom meer en bølrigt er, och noghet nær sette thenom offuer Gudt. Som wij icke heller forbiwde att effterfølge gode gierninger wdi Helghen nar mange effterfølge Helghens synder oc skrøbelighedt. Thet onde scall 5
 Psal. xxxix mandt altidt fly, oc thet gode effterfølge. Ther som Helghens paakaldt schulde fordi affleggis att mange thet wrangelige bruge, tha schulde oss oc saa forbiwdis at læse then Hellige Lest, nar mange kietterij 10
 haffue sijn orsage ther wdaff blant the lowkøne, att the wele heller følge theris eghet sindt en bliffue hooss then Helliandtz mening, ther alsomeniste hør till scriffthens rette forstandt. For samme sag schulde wij icke heller paakalde Christum oc hans hellige 15
 naffen, att the som bruge troldom oc then soorte konst oc saa paakalde samme naffen.

¶ Thi scall wildfarilsin straffis, oc een godt eenfoldig mening fordragis, oc er ther sidhen noghen føije wranghedt iblantt, hwn scal rettis oc forbædris. Oc fordi at helghens dyrckilse skeer wdi trenne maade, 20
 som er wdi effterfølling, wdi heder oc ære oc wdi paakaldt. Mett effterfølling nar som wij tagindis exempill aff theris hellige leffnett giøre effter som
 i Corin. xi the haffue giortt fore. Saa sigher sanctus Paulus, I schule wære mijne effterfølgere som ieg er Jesu 25
 Christi. Mett heder oc ære dyrcke wij thenom oc saa, nar som wij ansee then [R1b] store ære Gudt Fader haffuer thenom giortt, for then store forskylding the haffde hooss Christum Jesum hans kiere søn, mett theris tro tieniste, wdi huilken the ginge 30
 ij døden oc forwirkede theris halss hanwmm till ære, oc thet skeer nar wij haffue theris amjndilse, wdi

tempill, altere, høgtidt, loffsang, læsning, affholdt, faste, oc andhen fjring, dog att saadan ære icke andhett er en een effterfølling nar the haffue saa giortt for oss, then stwndt the leffde her paa iorden døde-
5 lige som wij nw giøre, wdi huilcke ting wij dog icke ansee thenom allene, men Gudt wdi thenom, oc thenom wdi Gudt, effther thi wij huerckin kwnne eller maa skillie hoffuedhet fraa kroppin, eller oc kroppin fra hoffuedhet, dog att kroppins ære hør
10 saa besynderlige till hoffuedhet, att hwn kan icke kroppin bewiisis, wdhen hoffuedhet till møghett større loff oc ære, en then ære hwn er, som kroppin bewiisis.

¶ Jeg trøster icke att skillie hoffuedt fra krop eller
15 krop fra hoffuet wdhen beggis there skamfæring. Mett paakaldt dyrcke wij thenom oc saa, nar som wij anseendis theris werdskyldt, wdaff huilken the wore Gudt saa behaffuelige, att han wille for theris skyldt møghet gøre oc lade, then stwndt the wore
20 bestedde wdi menniskelig kranchedt, oc nw møghett meer will giøre eller lade for theris skyldt sidhen the haffue offuerwwndet al werdsins skrøbelighet, tha paakalde wij thenom begærindis aff Gudt, att wij maa nydhe theris hellige bøn oc begæring, oc
25 wille fordi bruge oss som thenom, seg till loff, heder oc ære. Oc fordi schule the paakaldis oc bedis men dog ij saa maade, att wij giøre wor tale oc mening først till Gudt som thenom haffuer giortt hel- lige, oc sidhen till helghen, begærindis aff thenom
30 att the oss icke forglemme hooss Gudt wdi theris inderlige oc daglige bøner, oc for then sag scall wor bøn altidt føies effther wortt terff oc behoff ther wij

sømmelige maa begære anthen att haffue om thet er gott, eller at myste om thet er ontt oc wbehaffueligt.

¶ Thi [R 2 a] findis mange simpell menniskir som wrangelige paa kalde helghen mett Pater noster, 5
Aue Maria, nar then bøn oc thet loff kwnne icke noghen bekomme, wdhen then Himmilske Gudt, oc Jesu Christi moder himmerigis drotning. Wij see manghe groffue menniskir, meer en ondhe, som nar the haffue læst eett stort tall Pater noster, tha 10
skiffte the thenom till atskillige patroner oc somme faa fleer oc somme fierre, som theris patroen er thenom meer eller mjnde kær, och dog att the mene her inthet ontt mett, thet er tha een plwmp groffhedt, oc een groff plwmpghedt, serdelis wdi the aan- 15
delige tingh, som schule skee, oc brugis mett stor wiisdom oc klogskaff.

¶ Then som wore begærindis aff noghen stor herre, at han schulde wære hanwm godt oc gwnstig, oc talde hanwm saa till, Wor fader thu som æst wdi 20
himmelin, eller oc saa, Heell Maria thu æst fuldt met naade, tha mente samme herre at then mandt wore icke wedt sijne sindt, men anthen drwckin eller daarsk. Icke wijsthe han heller hwadt han wore begærindis, for en han talde the ordt, ther kwnne 25
forstandelige wdtrøcke hans mening, helgen kwnne icke bøde for tancker wdhen the wdtrøckis mett mwndhen.

¶ Then magt beholder Gudt all ene hooss seg, at han allene weedt hierthens hemelige grwndt oc me- 30
ning, oc ther som noghen will sighe att simpell folk

kwnne tha icke andhet bedhe en Pater noster, schule the wijde att thet er inghen retsindig orsage, ther maa eller scall anammis for orsage, nar inghen er saa simpell ther kan tale at kan kan iw sighe sith terff
5 oc behoff.

¶ Then som kan bede madt nar han er hwngrow, oc dricke nar han er tørst, well kan han oc saa fōghe sijn tale, effter andhen nærwærendis nødt och begæring, som han er besthedt wdi, saa sigendis, Thu
10 hellige mandt bedt for megh till Gudt, for then heller then [R2b] nødt. Att fattis brødt oc bedis eet æble, eller oc sige, thet er høgt til Himmels, er een simpelhedt for mōghet groff. Thi schule wij met saadan ordt tale, oc bede serdelis Helgen, som kwnne
15 forstandelige oc beqwemmelige fram sette wortt terff oc behoff, nar Gudt kan offte wijde wor hierthens hemelige begæring, men thet kwnne icke Helghen. At ther wdi kirckins tidher, oc saa nar wij læse wdaff Helghen, blendis offte Pater noster,
20 giørs fordi att wdi Helghens loff oc amijndilse, ansee wij icke thenom all ene, men Gudt wdi thenom oc thenom wdi Gudt, oc fordi hør thet Gudt till som hanwm bekommer, oc Helghen som thenom kan bekomme.

¶ Thi scall mandt lære simpell menniskir, at rettelighe fjre, ære oc bede Helghen, heller en afflegge then cristelige waane, som wæridt haffuer wdi cristhdommen ij saa mange hwnderde aar, som Gudt haffuer oc befest oc bestyrckedt, mett wtalige ierteghen, ther oc saa haffue stor magt hooss cristhet
30 folk, dog at kiettere till een tid maa forhaaijne oc foragte bode Gudt oc hans wnderlige gierninger.

Kan thet lenge bekomme thenom wdhen tilbørlig straff faa the och snarlige att wiide.

¶ Icke haffuer heller Christus lærtt oss Pater noster wdi saadan mening, att wij maa inghen andhen bøn bede en then samme, dog att Pater noster er then bøn, wdi huilken alle retsindige bøner schule besluttis. Nar Christus offte badt oc icke then samme bøn, desligest Paulus oc andre apostele, oc besynderlige sanctus Petrus ther han skickede Mathiam wdi Jude stedt, Stephanus och saa ther han sagde, Herre Jesu, tag oc anamme mijn siell, dogh att then bøn kan oc saa besluttis wdi Pater noster, oc fordi kan huertt menneske som haffuer skell oc sindt, altidtt føge sijn bøn effter sith terff oc nød som thet er tha bestedt wdi, nar thet gjør sijn bøn.

Actorum i
Acto vij

¶ Then allerstørste brøst som findis wdi wore bøner, er eett legomligt wildt som ther henger hooss nar wij offte ere the ting begærindis, [R 3 a] ther oss komme meer till skade en gagen, oc ere oss større orsage till syndt oc Gudtz fortørnilse, en till noghen dygd eller ære, och thet skeer nar wij begære werdsins store lycke, oc rigdom, magt oc welde, riige oc ypperlige gifftermaall, swndhedt, werdslig fornwfft, herre hyllist oc wenskaff, agt oc ære, heder oc befaling blant menniskin, oc andre saadane sexhwn- derde støcker, ther haffue fordømd mange twsinde menniskir, oc desse fordømmelige ting begære wij møghet heller en een retferdig conscientze, eller oc eett frompt och manneligt hierte, ther kan alle saadane legomlighe oc forgengelige ting mannelige forsmaa, oc inthe andhet tørste oc begære, en himmelske ting som ere ewige oc aandelige.

¶ Men nar wij ere tha icke andhet en menniskir, besette oc bestedde wdi møghen skrøbelighedt, tha begære wij offte thet paa wortt legomlige wildt oss icke burde, the ting anseendis oss burde mesth att
5 forsmaa, oc fordi nar wij wille nogett begære aff Gudt som wildigt er wdi legomlige ting, tha scall thet altidt skee mett wilkaar, om thet kan komme Gudt till loff, oc wære oss bestandigt till siels salighedt. Aff eett exempill kwnne mange besindis, oc
10 fordi nar wij ere bestedde wdi stor krankhedt, schule wij saa bede, O Herre Gudt, Thu som æst alle creaturs lifff oc salighedt, oc lader inghen ting skee wdhen retferdig sag, frelss meg aff thenne swaagre kranckhedt, om møieligt er att thet maa skee, dog ladt alting worde effter thijn willie oc icke mijn. Men nar
15 inghen ting er skiwldt for teg, beder ieg gierne, om thenne kranckhedt kan meggh bekomme till thet ewige lifff, tha tractere meg effter thijn Guddommelige willie, alsomenisthe giff meg magt oc styrcke, att ieg kan lidhe oc fordraghe mett eett gott taall,
20 huess plage oc modgang som meg kan noghen tidt tilkomme.

¶ Saa schule wij alting sette wdi Gudtz willie som Christus haffuer giortt for oss ther han badt sijn
25 Himmilske Fader, skillie segh wedt then haarde pijn ther hanwm forestodt. Men (sagde han) worde [R 3 b] dog thijn willie oc icke mijn, oc fordi nar wij begære fredt oc timelig werlig, ther oss kwnne frelse fraa feijdhē, pestilentze och dyrtidt, eller andhen plage oc modgang, huess icke skeer som wij
30 begære, wij ere dog bønhörde hooss Gudt, nar wor willie bør at føje seg effter Gudtz willie. Haffdhe

samme ting wæridt oss nyttelige tha haffde the ganghet fore seg. Men nw wore the icke nyttelige oc fordi skede the icke. Gudt aff sijn ewige godhedt føier oss thet altidt til som oss burde at begære, thi giffuer han wnderstundwm heller the ting som ere salige en lystige, heller aandelige ting en legomlighe, att wor syndige willie kan ther mett spildis, oc Gudtz ewige oc retferdige willie fordis och fremmis, ther altidt bør att fulkommis wor syndige willie till twang oc trengsill. 5 10

¶ Then som begær aff Gudt swndhet oc karskhedt, at han kan wære dess sterckere wdi syndt oc wdygd, eller fordi begær langt lifff, att han maa lenge bruge thenne syndige werden, formwger ieg at inghen partt findis wdi Pater noster, ther kan beslutte saa syndig een begæring. Men then som begær wiisdom och eett sindigt forstandt aff Gudt, han haffuer een retferdig mening, som sanctus Jacobus haffuer oss lærtt saa sigendis. Then som haffuer wiisdom behoff begære seg hanwm aff Gudt. 15 20

Jacobi i

¶ Men then som begær wiisdom wdi saadan mening, at han scall agtis oc affholdis blant werdsins mestere, tha gjør han imodt wor Herris bøn. Daudid han beder, Herre giff meg wnderstandilse, men siger han framdelis, att ieg kan lære thijne budt. 25

Psal. cxviii

¶ Ther till haffue wij och alle wiisdom behoff, thi schule wij icke wdi andre mening begære wiisdom, oc fordi synde mange, att the wdaff større inderlighedt oc begæring, bedhe aff Gudt rigdom och legomlig welferdt, en troo oc kierlighedt, eller oc eett sindigt forstandt, wdi then hellige scriftt, ther ere saadane ting, att som huer mandt bør thenom at 30

haffue, saa bør thenom oc wdi wor daglige [R4a]
bøn att bedis, oc begæris.

¶ The fare drabelige wildt, som anthen bede wcri-
stelige ting aff Gudt, eller oc thet som er theris ieffen-
5 cristen forderffueligt, oc thet skeer nar røffuere
landtzknecte saa bede, Herre giff oss lycke till een
bytte penning, nar wij faa berøffuett kircker oc fat-
tige bønder. Eller nar wcristelige læger begære att
mange menniskir schule falde wdi siwgdome oc
10 kranckhedt, att theris baade kwnne ther wdaff for-
øgis, fordi thenom lider tha best, nar huermandt
luder ij lde. Eller nar som een ondt arffwing begær
sijne foreldris dødt, att han mett een hast kwnne
komme till samme arff, som han seg wenter. Saa-
15 dane bøner, fordi the ere legomlige oc icke aande-
lige, tha will then aandelige Gudt thenom icke høre,
oc ther som the en bleffue stwndwm bøn hørde, tha
kommer thet thenom saare ij lde, ligerwiiss som han
hørde theris bøn ij thet gammill Testamentt, then
20 tidt the wore begærandis een Konge, men thet skede
dog thenom till een wbodelig skade.

¶ Thi scall mandt lære simpell folk att rettlige bede
Gudt, oc dyrcke helghen, oc icke foragte eller aff-
legge, then seedt, som Gudt haffuer selff stadfest, oc
25 giffuett magt mett saa store oc wnderlige teghen,
ther han haffuer ladett skee for theris skyldt, saa
mange wtalighe menniskir till hielp oc trøst, att
betyde ther mett theris store tacknemmelighedt, oc
forskylding som the haffde hooss hanwm, dog att
30 samme forskylding er meer wdaff Gudtz naade, en
theris eghen magt, men hwn kaldis dog theris, att
han wille thenom ther till brughe som sijne met-

lib. iiii.
cap cvii.

hielpere. Inghen wedt bæder om helgen oc theris kroppe schule fijris oc æris en Gudt, som haffuer allene giort thenom større ære, en all werden kunne affstedt komme, ther haffuer oc saa sagt hooss Birgittam om Petri oc Pauli legomme, huess optagilse 5 och ophøgilse ther war lenghe forhaledt, att the menniskir en wore wføddhe, som schuldhe thenom giøre saadan ære, sigis ther fordhi [R4 b] saa wdi samme bog. Ther som thu atspør meg om samme kroppe skede noghen heder och ære, ther the wore 10 lagde wdi then bryndt, scalthu wijde att dess ij mellom, tha gjorde mijne hellighe Engle, samme hellighe kroppe stor ære, oc haffde thenom wdi stor wogt och gemme.

Jeg formwger att thet som Gudtz Engle erlige 15 oc omhyggelighe gemme oc bewaage, maa icke wij andet giøre. Men fordi att tidhen er kortt, tha will ieg nw icke lenger recke thette swar, ther ieg fordi lader betemme till een andhen tidt, saa lenge att leglighedhen worder større, oc tidt oc stwnder bliffue 20 meg meer ledige, oc helst fordi, att nw nest komendis spørsmaall, er oc desse swar anrørindis, ther fordi giørs behoff, att ydermere forlengis.

¶ Thet niende spørsmaall.

¶ Om mandt scall seg holde effther obenbarilse, 25 Ierteghen heller andhen regementhe som nw skeer.

¶ Swar.

¶ Inghen ting gaar kiettere saa nær wndher øghen, som iertegenn oc Gudtz obenbarilse, ther ere een klar bewiisning och besegling, som all twedract kan
5 endelige atskillie, oc all trette stille, saa at Christus haffuer selff sagt. Er thet saa at ij troo icke mijne ordt, tha tror mijne gierninger, ther oc saa bære wijtnisbyrdt om meg, oc helst fordi at ieg giør the gierninger, som aldrig gjorde noghen for meg. Thi
10 ere kiettere saare befrøctindis, att ierteghen schule giøris paa thet ny wdi cristhendummen, oc omkaste theris skalke anslag, oc fordi wele the komme alle ierteghen først wdi mijstancke, oc sidhen Guds obenbarilse, att wij schule huerckin troo then hel-
15 lige læst, som haffuer all sijn bewiisning aff ierteghen, icke heller prophetier, som inthe andhet ere, en Gudtz obenbarilse, huar han met haffuer altidt giffuet till kende, oc en nw daglighe giffuer huess som skee schulde, oc er een partt nw framfaridt,
20 een partt som igienstaar scall oc mett [Sia] tidhen skee, paa thet at Gudtz Propheters sandrwghedt scall ther mett bewiisis.

¶ The fornømme at then menige mandt giffuer ierteghen stor magt, oc helst the teghen, som wor
25 Herre haffuer giort formedels hellige menniskir sijne wduolde tempill oc leemmijr, huilcke teghen som ere aff hellige mendt bescreffne, for wdhen all wildt oc gerighedt, eller noghen andhen mijstancke, ther kwnne formijnske then troo oc loffue som burde att
30 settis till theris scriftt, digt eller lerdøm. Oc mett faa ordt, schule wij icke tro ierteghen, som ere gjorde

aff Gudtz magt, tha maa wij førsth twijle paa then gantsche scrifft, ther haffuer all sijn befesting oc forwaring wdaff ierteghen, wære seg anthen laaghen eller Prophete bøger, ij thet gammill Testamentt, alle ere the met ierteghen oc wnderlige gierninger befeste, desligesth thet gantsche ny Testamentt, bescriffuer oc saa mange Ierteghen, oc besynderlige the Hellige Euangelia, och then bog som apostels gierninger bescriffuis wdi, oc ther som wij haffdhe icke andhen bewiisning till ierteghens bestyrckilse, en thet som Christus siger hooss Marcum, tha haffde wij bewiisning sterck nock, nar huess ierteghen som ere skede wdi cristhendummen, ere skedhe wdaff Gudtz magt och Jesu Christi naffen.

Marci. xvi. ¶ Saa scriffuer Marcus, Desse teghen schule effterfølge thenom som tror paa meg, wdi mitt naffen schule the wdelte dieffuelskaff. The schule tale ny twngemaall, the schule taghe paa orme, oc dricke the noghet som er forgifftigt, tha scall thet thenom icke skade. Schule the oc legge theris hendher paa krancke menniskir, oc the schule faa bodt. Oc dog att een stor partt aff desse teghen ere oss forgangne, saa at the icke nw skee, nar the giøris icke nw behoff blantt cristhet folk.

¶ Then ene naade modt dieffuelskaff beholdis dog, alle dage, wdi then hellige kircke, huilkedt dieffuelskaff oc saa bekendhe, nar the mett Jesu Christi naffen, paakaldt oc Gudtz ordt, trengis till att [Sib] rømme theris gamble bolige, som the haffue lenge besiit.

Serm. xciii ¶ Saa scriffuer oss then werdige herre oc fader sanctus Ambrosius om the hellige martjrum høgtidt

Geruasii och Prothasii, huess hellige legomme ther wore hanwm obenbarede, ther inghen haffde wdi lang tid wjst, huar the wore begraffne. Huadt haffue i andhet giortt desse too dage (siger handt) en in-
5 derlige hørt Gudtz ordt, oc ther met bekent, at ij haffue then hellige troes wiisdom, dog ath somme som pleije alltidt at hade the ting Gudt tilhør, kwnne icke fordrage thenne eder glede och høgtidt, och fordi hade the saghen, som gleden begyndis wdaff,
10 oc wdi saa stor daarskaff ere the falden, att the negte hellige martjrum fortienst oc werdskyldt, huess wnderlige gierninger som dieffuelskaff dog bekende. I hørde dieffuelskaff robe oc skryde, oc bekende ther met at the pijntis aff hellige martjrum nærwærilse,
15 saa siendis. Hwij ere ij kommen for tiden att pijn oss saa swarlige? Oc Arriani taare dog sige, at desse ere icke hellige martjres, oc the kwnne icke piine dieffuelskaff, oc icke heller noghen frelse, dog at pijnen bekendis wdaff dieffle rob, oc aff the mennisker som wore besette. Oc the øghen som wore
20 blinde, sige seg at wære forløste fra dieffuelskaff oc kwnne nw see. The sige (samme Arriani meen han) at then blinde er icke opliwst, men then som war blindt siger dog saa. Jeg nw seer som icke tilfor-
25 nett saa, oc thet haffuer han bewiist. Met mandhen haffue ij alle kwndskaff, nar han war ij huermantz tieniste, then tidt han war føør. Manden hedt Seuerus oc kiødmangere embede brugede handt, men thet motte han offuergiffue sidhen han wort blind. Han
30 rober oc siger, at then tidt han rørde wedt the kleder, som theris hellige legomme wore swepte wdi, tha feck han strax sijn siwn.

¶ Møghet andhet scriffuer oc samme werdige fader Ambrosius, till at bewiise the ierteghen som ij sandhedt skede met mijslige menniskir, [S 2 a] ther samme hellige kroppe wore optaghen oc paafwndhen. Oc fordi siger han ydermere saa. I thet icke alsomeniste 5 wiide aff noghet røcte, men i haffue seet met edre øghen, huore mange som bleffue forløste oc frelste fra dieffuelskaff, oc huore mange ther bleffue karske vdaff huadsomhelst siwgdøm the haffde, nar som the anthen rørde wedt martijrum kleder, eller beskyggedis aff theris hellige been. 10

¶ Icke ere heller the thegen som skee hoss helghens graffuer och been, andhet en een wnderskede oc een bewiisning, till theris stadige tro oc faste loffue, ther thenom giorde Gudt saa tacknemmelige, som sanctus Augustinus merckelige scriffuer. Oc siger han 15 framdelis. Huadt heller Gudt selff giør saadane gierninger, wdi een wnderlig maade, som han pleier alle timelig ting att beskicke wdaff sijn ewige krafft eller oc han thet giør met sijne tienere, eller han oc bruger ther till martijrum siele, som han offte pleier ath brughe leffuendis menniskir, eller han oc saa giør alle the teghen som skeer noghen tidt, formedels sijne hellige engle, ther han haffuer att biwde 20 offuer dog met the wilkaar ther wij kwnne huerkin besinde eller begriibe, saa at huess ther martijres sigis att giøre, skeer icke anderledis en for theris bøn skyldt, eller wdi nogher ander maade, ther ingelwnde kan aff dødelige menniskir forstaas oc begrwndis. The samme gierninger ere tha icke wijtnisbyrdt till andhet, en till then tro, wdi huilcken 30 legoms opstandilse predickis till ewig tidt.

¶ Jeg dog well wedt att som thet er eett fortwijledt homodt, at negte alle ierteghen, saa er thet oc eet daarligt geckerij, at tro oc samtyke alle the gierninger, for ierteghen som nw føris om kring ij bøger
5 oc paa scriffter. Thet er mijn mening oc haffuer lenge wæridt, at som mange falske teghen ere dic-tede aff trøglere oc staadere, oc andre øghenskalke, paa wild oc wdaff gerighedt, oc werdsins forfengelige priiss, [S2 b] saa haffue oc kiettere een stor hob
10 indførtt wdi kirckins bøger, oc besynderlige the teghen som siwnis att wære fabill oc drømme meer en sandrwghe gierninger, och ere fordi giorde aff dieffuels konst, oc icke wdaff Gudtz krafftige magt, oc thet haffue kiettere giortt wdi saadan mening, at
15 sande ierteghen schule ther wdaff falde ij mijstancke oc twilsmaall, nar the falske teghen ere saa groffue oc løgenactige, att then mene mandt kan thet oc besijnde. Huilkedt mange wiise mendt oc saa tro om then bog som Phijlostratus screff ij gam-
20 mill tidt om Appollonio, och tha icke andhet er en eett fabell, ther war screffuett ij saadan mening, att Christus oc hans Euangelium schuldhe ther wdaff foragtis, nar Appollonius scriffuis ther at haffue giort bode flere oc wnderligere teghen en Christus
25 noghen tidt giorde, dog att Appollonij teghen oc andre trolkarlis icke andhet ere en fabill oc sqwalder, eller oc eett kaaglerij.

¶ Men Jesu Christi oc hans helghens teghen, ere Gudtz sandhe magt oc krafft, wdi then mening
30 giorde, oc bewiisde, at the schule betyde oc wdtrøcke, then alsommegtiste Gudtz wbegribelige naade oc miskwndt, mett huilken magt, han wille saa

Joannis. ix

bewiise oc bestyrcke sijn himmilske lerdom, att han wille oc wnder eens trøste oc behielpe saa mange myslige menniskir ther wore bestedde wdi Gudtz plage, paa thet ieg scall icke oc saa sige thet som Christus haffuer selff tilstandhet. Atspordt aff sijne discipeler, om then mandt, som war blindt født aff sijn moders liff, huadt heller thet war skeedt for hans eghen syndt, eller oc hans foreldris, swaredede Christus saa sigendis, at huerckin haffde han eller hans foreldre syndett, men sagde att han war fordi blindt født, at Gudtz ære schulde obenbaris wdi hanwm.

¶ Saa will en nw then benedide Gudt, medhen werdhen staar, om thet kan komme hanwm till ære, oc mijslige menniskir til hielp oc trøst, bewiise sijn Guddommelige magt, sijn store naade oc miskwndt, oc ther till brughe sijn wduoldhe helghen, nar thet er [S 3 a] Gudt dess større ære, att han icke alsomeniste gjør selff wnderlighe gierninger aff sijn Guddommelige magt, men kan oc saa ther till bruge andre sijn wenner, saa att the haffue thet wduoldhe hans besynderlige naade, ther hanwm selff tilhør paa sijn Guddommelige eiedoms oc natwrs wegne.

¶ Thi scall mandt the Jerteghen hederlige omtale, som ere wdaff Gudtz magt, oc Gudtz naffen gjorde, ther tha ere sande ierteghen, nar the offuergaa alt thet som er dieffuels magt, eller naturlighe gierninger, huilkedt skeer, nar blinde menniskir faa theris siwn, døde liff, eller nar dieffuelskaff wdeltis, aff menniskin, spjidske worde karske, eller oc bestedde wdi andhen swaager siwgdom, worde hastelighen swnde oc helbreijde.

- ¶ Som sanctus Clemens scriffuer wdaff sancti Petri lerdom, tha er ther sadant skeell paa the teghen ther giøris wdaff Gudtz magt oc dieffuels krafft, att the første komme Gudt till loff, oc Gudtz creatur till
- 5 hielp oc trøst, men the andre komme inghen till gagens, men folk till att wndre, nar the som bruge dieffuels magt, komme stock oc steen till att røre seg, støpte Løijer till att skrydhe, oc hwnde belede till att gøø, desligest kwnne the giffue dødhe orme
- 10 oc padder lif, oc andre skadelige creatur bruge, thenom till onde, som the anthen haffde feijde mett, eller ij ander maade wele ontt. The teghen fordi som dieffuelin giør ere icke saa krafftige, oc waarafftige som the ther giøris wdi Gudtz naffen, oc the
- 15 teghen som giøris aff Gudt, eller aff hellgen paa Gudtz wegne, giøris icke wdi andhen mening, en at bewiise ther mett Gudt wære Gudt, och scall settis loffue till hanwm allene, oc till inghen andhen.
- ¶ Men nar falske ierteghen giøris mett dieffuels
- 20 magt oc konst, tha giøris the wdi saadan mening, att ther scall settis loffue till creatur oc icke till skaberin som er eett sant affgudij, ther icke bør eller scal fordragis blantt cristhett folk, oc fordi nar som ther twjldis paa teghen [S3b] som ere giorde, oc
- 25 wdi huadt mening the begæris aff menniskin, om wij meer ansee wor willie oc begæring, en Gudtz benedide willie, meer wortt gagen en hans ære loff oc priiss, oc ther effter schule the dømmis at wære sandhe ierteghen oc Gudt tacknemmelige.
- 30 ¶ Ther findis tha mange sande teghen, men ere tha Gudt icke tacknemmelige? Fordi nar wij stedtze behgære iorderigis ting, mett stor attraa, forglem-

mendis ther offuer the aandelige ting, som størst magt paa ligger, oc ther alsomeniste burde at bægæris, tha wijder Gudt oss bøn, at wij ere icke bæder werde. Saa giffuer han mange karskhedt oc swndhedt, lycke oc welferdt, magt oc befaling, statt oc ære, fordi han wnder oss icke bædre, nar wij huerckin wele eller kwnne andhet begære, som meer magt paa ligger, oc thenom kan komme till større bestandt, paa theris siels salighedt. 5

Matthei v ¶ Gudt han er saa godt, att han lader sijn sooll oprijnde, offuer onde oc gode, oc lader reijne bode offuer retferdige oc wretferdige. Oc som Gudt lodt aldrig werdhen lenge staa forwdhen teghen, saa gaff han heller aldrig noghen obenbaring till kende, wdhen han henne snarlige stadfeste met nogre ierteghen, huilckedt som er skeedt fra første werdsins begyndilse, oc en nw schal skee nar Gudtz wrede er stjilledt, oc han haffuer forseett at thenne trette scall endis, som nw er opropt i then hellige kircke. 10

¶ Thi wil ieg nw sware till then part, aff thettest spørmaale, som lyder paa obenbaring, ther fordi er giort, at the wele til inthe giøre, alle the prophetier, som ere wdgangne wdi thet ny Testament, wdsende aff Gudt, formedels hellige mend, qwinner oc iomfrwer oc besynderlighe thenom som een stor part støde paa thenne tidt, ther saare nagger Luthers tilhengere, at the saa skjynbarlige tale om thenne tidtz lejlighedt, huore mange schulde komme som wille forskiwde kirckins sacrament, oc foragte the sætt oc skicke, som [S4a] hwn haffuer ladhet wdganghet aff then Helliandtz raad, oc huore att mange schulde oc saa falde fra then Rhomere kirckis lydilse, oc møghet andhet som er tilfornet fortaldt. 15 20 25 30

¶ Oc ther som desse støcker wore icke nw for øghen, huess the haffue propheteridt om, tha motte wij twijle, om the haffde wæridt Gudtz sande propheter eller oc eij, tha lader ieg meg tycke at een prophetia
5 eller obenbarilse er sandt och fast, nar som hennis framsett ij sandhedt gaa fore seg, oc nar the serdelis føghe seg effther then hellige scriftt, oc mett eet gott oc redeligt skell, oc ther inthe foregiffuer som er wor cristelige tro modstandigt, men rwndelige
10 straffer synder oc wcristelige gierninger, som bedriffuis mod Gudtz hellige budt, icke anseendis no ghen persoon, for wildt eller wenskaff, for gwnst eller gaffue, frøct eller fare.

¶ Oc fordi thet wore gantsche langt, wdi thette
15 swar att noghet mercklighe bewise om alle the prophets obenbarilse som wæridt haffue wdi thette ny Testamentt, tha will ieg alsomeniste tage meg thet fore, om sancta Birgitta, oc thet met Gudtz hielp kortelige bewiise att hwn er Gudtz sandhe
20 prophetissa, wdsendt aff samme Gudtz befaling, til att straffe all werdsins syndt bode wdi then geestlige statt oc then werdslige. Oc wille fordi mett een qwinne knage theris halss som huerckin wille seg bekende for Gudt, eller noghen wiiss mandt,
25 dog att mange hellige mendt oc Jomfruer haffue besynderlige propheteridt om thenne tidtz lejlighed. Blant andre findis oc een hellig Jomfrw aff Cister-tiensium orden som hedt Hildegardis ther prophe-teredhe then tidt wij screffue Gudtz aar, mclxx, oc
30 blant andre Gudtz lønlige domme, siger hwn paa eett stedt saa, Nar som desse synder (siger hwn) hadt, mandrab, oc modt natwrin giøre eett, tha scall

komme een stor twedract paa Gudtz skick, sætt och low, och kirckin scall offuerfaldhis som een fattighe widue. [S4b] Furster, edele och riighe mendt, schule foriagis fra theris eghen grwndt oc eiedom, wdaff sijne eghen wndersotte, oc the schule worde fluctige 5
fra een stadt oc till een andhen, oc theris edele stemme scal worde til inthet, nar the effter stor rigdom schule komme till stort armodd.

¶ Alle disse støcker schule tha skee, nar som then gammill orm menniskins fiende, haffuer indført 10
blantt menniskin atskillige seedher oc kleder, oc framdelis siger hwn saa, Oc ther scall komme stor feijde, orlog oc seijer modt cristhet folk, oc thet scall skee for Fursternis tijrannije, oc prelaternis gerighedt, oc møghet cristhet folk, scal falde wdi bw- 15
ckers oc besters hender, ther befrøctindis er, icke andhet mercke en Turcker oc Saracener, som nw ere cristhendoms besoorne fiender.

¶ Nar wij nw see i thenne tidt, at een stor partt aff disse støcker ere framfarne, oc thet som igienstaar 20
scall oc skee for en Gudtz wrede stijllis, hwem taar tha wære saa dierffuelige blindt, oc saa blindelige dierff, at han will thette negte, eller och sige at saadan obenbarilse er drømme oc sqwalder?

¶ Framdelis att tale om sancta Birgitta, giordhis 25
icke behoff for Suentske mendt, at the well wijde oc haffue lenge wijst, huess sandhedt som findis wdi hennis obenbarilse, wdhen noghen mandt taar negte the ting, wij see mett øghen oc føle mett hender.

¶ Men fordi at Gudtz bespottere, ere oc saa ind- 30
kommen wdi thet cristelige Swerigis riige, oc ere then sandhe Anti Christi drawanttere till at berede

hans weij, som ere nogre forsoorne mendt, oc forløbne cristen, Gudtz oc then hellige kirckis forredere, Mester Olluff Petri fordwm Canick ij Strengennæss men nw byscriffuere wdi Stocholm, Mester
5 Laurentius, samme Mester Olluffs trøst oc raadgiffuere, oc som ieg er wiis giordt, Mester Swendt aff Skare, mijn gamble scolemestere, tha will ieg nw paa eett bladt eller tw, forantworde sanctam Birgit-
tam, saa lenge ieg worder noghett meer leedig, at
10 [Tia] ieg kan tha wiidere, oc mett større fljdt forsware samme hellighe prophetissa.

¶ Jeg well wedt oc at wor fiende oc modstandere Satanas, forwendis offte, till liwsins Engill, oc thet
saa subtilige, at han kan neppelige skelnis fra then
15 gode Engill, wdhen aff the menniskir som ere gansche aandelige, oc staa saa well hooss Gudt at han lader thenom icke beswijgis, bedragis eller forraadis.

¶ Oc at samme Satanas bedrager mange, skeer fordi att han wnderstwndwm fram seetter merckelig sand-
20 het, ther haffuer eett stort oc fawertt skjñ, oc serdelis nar thet er saa skøntt att then mene mand kan thet oc besinde.

¶ Men han kan tha icke lenge skiwle skalken, att han sijder hanwm saare nær, oc fordi træder han
25 snart fra the gode framsett, ther han foregaff wdi een falsk mening, att han kwnne dess bæder drage noghen wdi thet ondhe, ther samme bedregelige aandt haffde først wdi mening oc sindhe. Wdaff
thenne aandt haffue fordi alle kiettere drwckedt som
30 menge ont i blantt gott, oc gott i blantt ontt. Oc fordi scall man icke agte huadt the sighe, nar the sighe noghen merckelig sandhedt, men huadt mening

hwn er sagt wdi. The gode engle som føre Gudtz
 bwdskaff, kwnne icke liwge, oc fordi kan ther icke
 haffuis noghet twiffwill paa theris obenbarilse, som
 i sandhedt framføre Gudtz budskaff aff then helli-
 andtz raadt oc befaling, huilcke budskaff tha kwnne 5
 rettelige grantschis oc besindis at høre Gudt till,
 nar som the bliffue hooss scriffthens rene oc edele
 mening, oc inthe tale modt redeligt skell, modt er-
 lige oc cristelige seedwaaner, modt dygdt oc ære,
 oc ther straffer thet som Gudt er imodt wdi een 10
 godt oc retsindig mening, icke anseendhe nogher
 menniskis persoen, leeg eller lærdt, stor eller lidhen,
 weldig eller arm, riig eller fattig, dog agtendis huertt
 menniske effter siin persoen, ath the motte bædris
 oc icke dræbis, leffue oc icke døø, giøre penitentze 15
 [Tib] oc icke komme wdi last eller skendsill.

¶ Oc serdelis nar som inthet framsettis paa wildt
 eller wenskaff, for gwnst eller gaffue, men alsome-
 nisthe wdi saadan mening, att Gudt kan skee loff,
 oc ther nest syndt oc ondscaff nederleggis oc aff- 20
 styris, saadan ere ij sandhedt sancte Birgitte oben-
 barilse, oc endog att the scriffuis mett lette oc een-
 foldige ordt, tha scall thet icke foragtis, nar then
 Helliand føijer seg altidt effter propheternis beqwem-
 hedt, oc tall mett thenom som theris eghet maall 25
 seg besth falder, ther han will bruge seg till ære.

¶ Saa finde wij wdi thet gammill Testamentt at alle
 propheter ere icke lige well talende, dog at the haffue
 alle taledt aff een aandt. Een sant tale, er altidt bædre
 en een snyg oc skiøn. Stor løghen scal altidt haffue 30
 stor konst mett snyg tale, faffre ordt, diwbe swenck
 oc omslag, ther wij finde wære brughet, wdi alle

kietterij, oc wdi andre fabill oc historier, huadt heller the ere screffne paa greetsche eller latine, oc fordi schule wij icke dess mïndhre magt giffue sancte Birgitte obenbarilse, att the scriffuis mett lette ordt,
5 och paa simpell tale, nar thet som giffuer alle propheter magt, findis och saa wdi hennis prophetie, som er att huess the bescriffue ther skee scall, thet er ij sandhedt een stor partt forledhet oc framfaridt.
¶ Oc som wij wdi sandhet ere wiise giordhe paa
10 the ting, ther nw ere skede, saa lade wij oss oc saa tycke at thet som igienstaar scal met tidhen oc sandelige fulkommis, att then samme Gudt som all sandhedt flyder wdaff haffuer wdaff samme naade, obenbaridt tilkommendis ting ther schule skee, nar
15 alt thet som framfaridt er, haffuer oc fordwm wæridt tilkommendis, oc war obenbaridt for tilkommendis ting. Hwn haffuer spaaett, huore Cijpri kongedømme sculde saa worde till inthet, att samme riigis Konning, schulde huerckin haffue arffuing eller
20 amijndelse wdi sijne egne børn effter seg, [T 2 a] eller wdi nogen aff sijn Kongelige slegt. Desligest wdi samme bog oc samme capitell, scriffuer hwn saa om thet gantsche Grecke land, att wdhen the Grecher fordroke seg met then Rhomere kircke, fra huess
25 lydilse the wore ganghen, tha schulde the mïjste bode landt oc riige, gotz oc welferdt, fordi at then store Turck sculde worde thenom mectig oc weldig, saa att the schulde then skade aldrig forwïnde, for en the giørindis penitentze for theris wlydilse ydmygede segh wnder then Rhomere kircke.
30 ¶ Ther som sancta Birgitta haffde thette screffuett sidhen Turcki bleff Greckelandt mectig, tha motte

vii. lib. capi
xviii et xix

wij tro, att thet wore giortt Rhomere kircke till ære oc wildt. Men nw war thet sagt oc screffuet noghet nær lxxx aar, for en thet skede, oc fordi war thet Gudtz sande prophetie. Jeg motte well her indføre the exempil wdaff sancte Birgitte bøger, som ere 5
 obenbarlige nock skede ij desse try Konge riige, Danmarck Swerige oc Norge, men fordi att een stor partt aff thenom ere en nw ij liffue, som samme prophetier ere anrørindis, tha lader ieg ther mett betemme, at the schule icke komme wdi meer for- 10
 agt, om the benefendis huer oc een wijdt sith naffen oc sijne gierninger. Som thet gick wdi thet gammill Testament, saa gaar thet en nw, att the troo mijnst paa prophetier, som samme propheter ere mest anrørindis. 15

¶ Till Furster oc Prelater, sendis almennelige Gudtz obenbarilse, som kan merckelige bewiisis bode aff gamble oc ny prophetier, dog att then menighe mandt oc saa wnderstwndwm besluttis wdi samme obenbarilse, oc fordi giffue the propheter møghet større 20
 magt, en the store Hanser giøre, som thenom schulde besynderlige agte oc giffue magt, oc fordi føge seg effter thet gode som samme obenbarilse indeholde, at the kwnne oc motte thet onde vndgaa, ther Gudt saa høder oss mett, att han er dog altidt redheboen 25
 till att borth wendhe [T 2 b] huess plage han haffuer oss trwffuett met, nar wij bædre oc afflegge the synder som haffue opwogt Gudtz wrede. Inghen obenbaring sendis wdt aff Gudt met høtzill, modgang, plage, sorg, oc bedrøffuilse, i then mening att 30
 hwn scal wisselige skee, men ther ligger altidt wil-

kaar hooss, om saa er att the synder icke bædris oc affleggis som haffue forskyldt saa strenge obenbaring.

¶ Wij læse ofte Gudtz wrede wære stilledt wdaff
5 streng penitentze, ther the menniskir gjorde, som samme Gudtz wrede paa hengde. Oc ther som eders naade wille fordi, icke agte Gudtz hellighe prophetier oc prophetisser (som meg tha hobis att icke skeer) tha wille thet eders naade icke well bekomme, icke
10 heller thet gantsche riige som Gudt haffuer eder tilføghet, oc een stor part aff the prophetier ere anrørindis, som sancte Birgitte bøger indeholde. Huess plage een Mwnck er offuerganghen, som icke wille tro, att sancte Birgitte prophetie war aff Gudt, finder
15 eders naade merckelige screffuet wdi then siette bog. Oc wdhen twiffwill met tidhen will thet oc saa gaa, mange skalke som nw findis wdi Swerigis riige, och setter Eders naade wdi hoffuet oc bryst, saadane spotske oc wcristeliche støcker, som nw ere for
20 øghen och wdi hender ij samme Swerigis riige. Thi att foragte Gudtz obenbarilse, oc hans wdwolde helghen, ij then mening, att eet fordømt kietterij scall bestyrckis, oc befestis modt Gudt oc then menige cristhendom, thet er eett wsieligt oc wbegribelig
25 ligt spott, modt Gudt oc alt thet som Gudt tilhør, ther han wil tha icke lenge fordrage, dog han er taalig, oc sagtmodig till een tidt.

¶ Nar som Luthers tilhengere haffue bewiist theris lerdom, met saadane teghen oc saa reentt oc skært
30 eett leffnet, som Sancta Birgitta haffuer giortt, met andre wtalige helghen, tha maa eders naade giffue magt huess the sighe, men thet giøre the aldrig, nar

cap xc et
xcii

thenom icke andhet følger en homodt, skrepperij, geckerij, daarskaff, [T 3 a] wrenighedt, wdygt, fwlhedt, oc andhen wqwemhedt, som icke kan met ære scriffuis.

¶ Dog at then store Antichristus scall aff Gudtz til- 5
ladilse, giøre saa store teghen, att the wdwolde schule
aff thenom røris till wantro, om thet kwnne skee,
som dog er icke møieligt, nar wor herre will for-
korte hans tidt oc magt, sijne wdwolde børen till
gode, ath the schule icke komme wdi noghen siels 10
nødt eller fare, men at andre kiettere oc affskaarne
menniskir schule thet kwnne giøre, finde wij icke
screffuet, eller obenbaridt noghen hellig mandt eller
qwinne. Framdelis huore Mester Olauus Petri will
foragte sancte Birgitte obenbarilse, er ieg lange wiiss- 15
giordt aff hans eghen scriffuilse, nar han fordrister
seg paa een føge bog som Joannes Gerson screffuet
haffuer, till at twijle paa hennis hellige prophetia,
oc ydermere at bespote oc foragte, dog at samme
Gerson haffuer icke giffuet hanwm eller noghen 20
andhen orsage til at twijle paa nogre the Gudtz lön-
lighe domme som ere obenbarede for samme hel-
lighe qwinne. Saa haffuer Gerson sagt wdi samme
bog. Som thet kan wære farligt att sighe met samme
obenbarilse, saa kan thet oc wære fordømmeligt att 25
tale i modt, huilcke ordt, ther hwerckin giffue magt
eller fordømme sancte Birgitte bøgher.

¶ Ther som Gerson haffde seet oc hørt saa mange
wæridt fuldkommede aff samme prophetier som wij
haffue seet och hørtt och en nw daglige see for 30
øghen, tha haffde han icke screffuet samme bøger
noghet i modt, dog han thet haffuer icke heller giortt

anderledis en ført noget bewiisning wdi rette, ther
maa recke saa langt som the kwnne, oc ther i sand-
hedt ere fordi till inthet giorde, at alle the ting ere
framfarne effter hennis obenbarilse, som han haffde
5 icke formwghet att skee schulde. Oc fordi huess
andre swar som giøris behoff till thenne artichell
oc andre flere, som icke nw giffuis, att tidhen er
meg kort, scall eders naade faa at høre i the swar
ieg [T 3 b] lader mett thet allerførste wdgaa paa Gudtz
10 naade oc trøst till een forgifftig bog som samme Me-
ster Olauus Petri, lodt forsnijmen wdgaa, modt een
kortt wnderwiisning som ieg haffde wdgiffuet om
thenne Luthers handell som nw er wdi hender oc for
øghen, thi at han scall faa saadan swar som hans for-
15 skylding er saa frampt som Gudt will meg liffuet saa
lenge spare, dess ij mellom scal icke eders naade troo,
thet alt wære sant, som samme Mester Olluff haff-
uer indført i samme bog. Ther som han en twsinde
sindwm reppedhe sith homodige spotske oc daar-
20 lige traatz, thet er en tha løghen een stor partt han
wdscriffuer for klar sandhedt. Wdi spotterij och
ondskaff, geckerij oc daarskaff, gaar han sijn mestere
Morthen Luther gantsche nær, men wdi skalkagtig
løghen, oc løghenactig skalkhet er han Luthers me-
25 stere, oc fordi bør eders naade och huermandt, att
forhale sijn dom och samtycke paa samme bog saa
lenge mijne swar ere wdgangne, oc tha maa mandt
see, huilken som Gudtz ord er nest gangendis. Ther
som ieg witterlige oc fortredelige træder fra sand-
30 hedt, giffue meg Gudt ther fore een plage her paa
iorden, hwermandt till aasiwn, haffuer och Olluff
scriffuere andett giortt wdi sijn bog, en thet som

Gudt er mett, oc eensindigt mett then hellige scriftt, giffue hanwm oc saa Gudt een tilbørlig wederkending att hans fattige siell schule thet icke gielde oc nyde, for Gudtz retferdige strengthed, oc strenge retferdighed, nar han haffuer wæridt orsage till fleer 5
menniskirs faldt oc forderffue en han kan noghen tidt anthen bøde eller bædre, modt Gudt eller thenom.

¶ Thet tiende spørmaall.

¶ Om skerdsijldtz pijn er till som the sighe wdaff eller oc icke. 10

¶ Swar. [T 4a]

¶ Thette spørmaall er kwngge aarijn paa then gantsche Luthers sag, oc giørs i then mening, att ther som skerdsijldt icke beholdher marckin, tha haffue the rett anfaldt oc indgang modt thet gantsche kler- 15
kerij, till att forderffue oc omkaste, alle prebender och kirckins læn, som klerckeriidt nw besiide och haffue wdi heffdt, ther oc saa siwnis att wære theris første mening, som haffue seg slaghet wdhi Luthers handell, men ther scall omtalis een andhen tidt no- 20
ghet wiidere.

¶ Oc om skerdsijldt først att tale, scall besindis, at huess tro oc mening som er wdi then hellige kircke blantt cristet folk om skerdsijldt, hwn er icke ny, heller forsnijmen opropt oc predickedt blantt cri- 25
sthet folk, men haffuer sijne røder oc begyndilse, aff then hellige scriftt, ther kiettere ere icke werdige at forstaa, oc er oss lærtt fra thet første then cristen troo war predickedt oc kwndgiortt offuer all gant-

sche werden aff the hellige apostele, oc theris neste effterkommere.

¶ Om kiettere wele en sighe ath skerdsjldt, er icke bewiisligt aff scriffthen, nar the kwnne thet icke
5 ther wdsøghe, thet er dog løghen the sighe. Mett Ja heller nej kan mandt icke bewiise store oc merckelige ting.

¶ Thet er icke fordi santt, huess Luther scriffuer, men dess større løghen, att han haffuer dictedt oc
10 oppaa fwndhet the ordt och then tale, som huerckin findis wdi scriffthen, eller wdi nogre screffne bøger, hedinske eller cristen, oc siwnis wnderlig for then mene mand met thet store skjn oc skøne prampering, han haffuer indförtt wdi sijne bøger, nar han
15 offte taler och scriffuer, mett the besynderlighe ordt, som aldrig wore tilfornett wdi nogher mandtz mwndt, mett huilke han wnderstwndwm framsetter stor sandhedt, wdi then mening, at stor oc forgifftig løghen, scall oc siwnis att haffue noghet paa segh,
20 oc serdelis nar ther findis saa stor sandhedt ij blantt att hwn kan oc saa besindhis aff then menighe mandt.

[T 4 b] Saa pleije the at brwge then menige mandtz groffue sijmpelhedt, oc simpell groffhedt, som huerckin haffue redeligt skeell, eller noghen retsindig
25 mening, oc huess wlempe oc wdygdt ther hengher hooss, scall well snart befindis, ther een part alle rede bemercke, som ere diwbe oc skarpsindige, oc saa blant thenom som ennw ere Luthers sag noghet wildige, nar the alle rede besinde, huore Luthers
30 tilhengere ere atskilde wdi mange partijr oc selskaff, bode met lerdom, seeder oc ceremonier, atskillig ordinantz sætt oc skicke, ther the oc daglige forøge

met the støcker, som huerckin haffue fundament aff
 scriffthen, noghet redeligt skell, eller cristeligt sam-
 fwndth, dog the wele nøde then menige mandt att
 tro, huess the scriffue oc tale wære thenom førtt
 wdaff himmelin, oc indsætt aff then Helliandt. Li- 5
 gerwiiss som cristhendummen schulde wdi fiorthen-
 hunderdt aar huerckin hafft then Helliandt eller
 sandhedt, for en nw een dwll forløben Mwncck, iom-
 frwkrenckere oc kircke brydere, schulde rette all
 sandhedt, oc komme Euangelium wdi liwsedt, som 10
 the wele sige ther dog icke andhet ere en Antichristi
 drawanthere oc forløbere, saa straffe thenom Gudt
 nar theris tidt er kommen, oc Gudt haffuer forseett
 at cristhendummen scall komme wdi fredt oc rolig-
 hedt, ther kan tha icke skee for en wij arme syndere 15
 ere tillbørlige straffede oc Gutz wrede er stjilledt,
 ther oss haabis att schule skee met thet allersnariste,
 icke wdaff wor forskylding, men hans wsielige oc
 wbegribelige naade oc miskwndt, som plejjer time-
 lige att straffe sijne wdwolde børn, oc icke endelige 20
 att dræbe eller forderffue.

Haffde wij en inghen schriff saaa blot och bar,
 ther wij met kwnne klarlige bewiise skerdsjldtz
 pijn, oss burde en tha att troo, att the gode helghen
 som haffue lært saadan lerdøm wdi then hellige kir- 25
 cke, haffde noghet merckeligt fundament paa ath
 staa, oc fordi om thennom haffue then mening att
 the haffue inthe lærtt eller screffuet for wdhen wn-
 derwiisning aff then hellige scriff, eller oc Gudtz
 besynderlige [V 1 a] obenbarilse, oc serdelis om thet 30
 war saa affnødt, at wij motte inghen lerdøm anamme
 for een fast sandhedt, wdhen huess ther er saa oben-

barlige wdi scriffthen, at henne kan inghen wære modtstandig eller giensigendis, dog ieg fastelige troer, møghet wære obenbaridt oc anammett for een sandrug lerdøm, ther icke er indscreffuet, wdi
5 nogre aff the bøger, ther wij nw kalde then edele scriffth anderledis en the findis dog wdi kirckins bøger oc lerdømme, som ere met ordt oc tale wdgangne, aff the hellige apostele, ther icke altidt wdgaffue paa scriffth, huess the lerdøm, men møghet befole theris
10 discipeler oc effterkommere at scriffue, helst for theris wlempe skyldt, at tidhen war thenom selffue bode kort oc trang, for the swaare rejser the giorde, oc then store forfølling the haffde wdaff Christi modstandere, werdsins høffdinger oc Tjraner.

15 ¶ Thi befole the theris discipeler thet at giøre, ther the selffue icke haffde leedighedt oc lempe till, Huilckedt sanctus Clemens obenbarlige scriffuer om seg, at han feck befaling aff sancto Petro till at bescriffue bode sancti Petri rejser, lerdøm oc gierninger, som
20 han oc saa merkelige giortt haffuer, oc møghet ydermere oc wijdere en ther findis wdi sancti Petri sendebreff, eller och then bog ther Lucas screffuet haffuer om the gierninger som Jesu Christi apostele giorde her paa iordhen.

25 ¶ Icke agter ieg heller at tale saa om skerdsijldt, at ieg wil anthen bescriffue huar thet er, eller huoredanth thet er, nar inthe dødeligt menniske kan thet wijde till prijcke, wdhen then som Gudt haffuer thet serdelis obenbaridt. Wij haffue wdi wor tro, mange
30 diwbe støcker, huess alle wilkaar, wij kwnne tha icke grantsche eller ransage. At Himmerige er til, oc Heluede desligest tror alle christhen menniskir,

in fine iii li
recognition

men ther wedt tha inghen wdaff scriffthen huar the steder findis, eller huoredane the ere mett alle theris wilkaar, wdhen at wij tro thet ene wære øffuerst, och thet andhet nederst, thet førsthe beredt [V I b] till alle Gudtz helghen, oc thet andhet til dieffuelin 5 oc hans engle, met alle thenom som hans willie haffue giordt.

¶ Thi agter ieg icke andhet att bewiise, en then seedt som wæridt haffuer wdi then hellige kircke, sidhen the hellige Apostele ere affganghen, at holde 10 oc haffue amjndilse for Christen folckis siele, mett thet hellige messe embede, cristhelige bøner oc almwse gierninger, wdi saadan mening, at the ther wdaff kwnne forløsis formedels Jesu Christi werdskyldt, aff nogre baandt och pijn som paa een tidt, 15 pleije at forhindre theris indgang till then ewijghe glede oc salighet, oc fordi kaldis skerdsijldt, at thet gjør menniskin skier, reen oc beqwem, aff noger syndt, smjtte och skrøbelighedt, som menniskin paa henger wdi sijn dødtz tidt, ther dog icke er saa 20 stor, at Gudt will for hennis skyldt ewige fordømme noghet menniske, oc thet wdaff sijn ewijge oc barmhiertighe godhedt.

¶ Thette er tha kortellige sagt, icke nogre kiettere till wnderwiisning, men thenom til willie oc bestyrckilse som ere retsindige wdi then menige Cristhen kirckis lerdomme. Jeg wel wedt som Erasmus haffuer sagt, at hooss Luthers tilhengere staar icke ander fruct att henthe, en ath the schule wdaff fortredhenhedt dess homodigere berømme seg aff theris 30 mening, nar theris forset er saadant, at huess the sige oc tale scall wære santt, ijhuore the kloge och wijse kwnne ther taghe oppaa at thet er løghen.

¶ Men wij som ere wdi een godt och simpell me-
ning, lade oss saa tycke, oc kwnne icke andhet for-
staa, en nar oss biwdis att bede for the cristen siele
som ere affgangne, tha tro wij thenom wære bestedde
5 wdi saadan nødt, ther the kwnne hielpis wdaff, met
then hellige kirckis bøn, som haffuer bode agt oc
magt hooss Gudt, aff Jesu Christi wor herris werd-
skyldt. Oc then føghe kierlighedtz tieniste holde wij
att wære een miskwndelig gierning, modt the fat-
10 tighie siele, [V2a] nar wij wdi saa maade icke andhet
giøre, en thet wij begære at oss schulde giøris, om
wij wore wdi theris stedt, och the wdi wor stedt.

¶ Nw finder ieg først saa screffuet aff sancto Cle-
mente, wdi een bog, wdtaghen aff sancti Petri dag-
15 lige lerdom, saa siger han. Faste oc hellig wegt scall
man elske, hielpe och styrcke the fattige, klede the
nagne oc søge the siwge, begraffue the døde, oc mett
een fljttig amjndilse begaa theris dødt, at bede oc
giffue almwse for thenom, desse ere sancti Clementis
20 ordt som bør att haffue noghet større magt, en Lu-
ther heller noghen andhen wdaff hans kietterlige
tilhengere.

¶ Nar wij høre at ther giøris for thenom amjndilse
met bøn oc almwse, kunne wij icke andhet forstaa
25 oc besinde, en at the ere bestedde wdi noghet feng-
sill, aff huilkedt the kwnne forløsis oc ere thet fordi
inderlige begærindis, oc samme fengsill kalde wij
skerdsijldt.

¶ Oc fordi siger sanctus Augustinus wdi een bog
30 han besynderlige screff, om thet omhygge ther scall
giøris och haffuis for the dødis siele, huar han saa
siger, Om thet icke kwnne bewiisis aff noghen gam-

in com-
pend. de
fide et ordine
christia-
norum

in libro de
cura pro
mortuis
agenda

mill scriff, att wij schulde bedhe for the affgangne, tha er then hellige kirckis gamble seedwaane bewiisning sterck nock, nar som hwn wdi presthens bøner, som giøris till Gudt for hans hellighe altere, haffuer besynderlig amijndilse, for døde menniskirs 5
cristen siele.

in eccles
hierarchy
ca. vii.

¶ Sanctus Dionisius desligest som war sancti Pauli apostels discipell, scriffuer wdi een aff sijne bøgher, att ther war skickedt aff the hellige apostele nogre bøner, ther kwnne hielpe the siele som wore aff- 10
gangne oc bestedde paa naadhens weij.

¶ Tertulianus som war strax ij then hellige kircke effter Jesu Christi apostele, scriffuer aff thenne lerdom wdi saadan mening, huar han haffuer fortaldt manghe stycker som icke kwnne bewiisis aff then 15
blotte scriff, ther wij mett kwnne stoppe kietteris mwndt som [V2b] aldrig wele gaa fra theris sindt oc tycke. Nar wij schule (siger han) døbis, noghet tilfornett wedersige wij dieffuelin, hans falske lijst oc engle, wdi bispens handt. Ther nest døbis wij tre 20
sindwm oc inthe andhet sware, en thet som Christus haffuer skickedt wdi lesten. Jesu Christi legomme som oss er alle budhet aff herrin, anamme wij wdaff inghe andre hender en presternis. Wij giøre offijr for the døde, oc samme aarsdag ther eff- 25
ter haffue wij oc saa theris amijndilse, nar wij høre offer oc amijndilse, almwse och begengilse, tha høre wij oc saa skerdsjldt.

xxxiiii que-
stione de
purgandis
animabus.

¶ Till eet spørmaall om then mening, finde wij saa wære swarid aff sancto Athanasio. Spørsmaleedt ly- 30
der saa. Mwnne oc syndige menniskirs siele, fornømme nar som Christhet folck forsamlis, oc giøre

for thenom offijr oc gode gierninger. Til thette spørma
 maal swar han saa, att ther som thet komme the
 nom icke till gode, sandelige tha haffdis icke amijn
 dilse for thenom, i then hellige kircke, nar thet wore
 5 ellers forgeffuis oc wnøttigt.

¶ Chrijsostomus scriffuer oc saa wdi een predickin
 som han giorde om thet omhygge ther scall haffuis
 for the siele, som ere affgangen bestedde paa naa
 dens weij. Thet er icke wredelige skickedt (siger
 10 han) aff the hellige apostele, at ther haffuis amijn
 dilse for the døde wdi thet hellige messe embede.
 The well wijste ath the døde, faa ther wdaff stor
 nytte, hielp oc trøst, hwilcke ordt ther schule wdhen
 twijll wnderstaas om the siele som ere wdi skerd
 15 sijldt, att thenom som ere wdi heluede eller himme
 rige, kan inghen ting aff menniskin komme till
 nytte gode eller gagen.

¶ Saa scriffuer framdelis Hieronijmus, Som wij tro
 (siger han) att dieffuelin oc alle thenom som haffue
 20 negthet Gudt, oc wæridt wmilde oc wantro menni
 skir som sagde wdi theris hierther. Gudt er icke
 till, tilstaar then ewige pijn, saa tro wij oc saa om
 the syndere ther wore dog Christen, huess synder
 som schule fordi præffuis, [V 3 a] oc reensis wdi ijldt,
 25 at theris dom scall blendis mett herrins mildhedt
 oc naade.

¶ Framdelis scriffuer oss sanctus Ambrosius wdi
 saadan mening, Nar som herrin scall sige, i schule
 indgaa wdi mijn roo oc lijse, tha scall huer aff oss
 30 brendt met thet gloende swerdt men dog icke opp
 brendt, reengiøris at nar wij indgangne wdi Paradisi
 glede, kwnne tha tacke herrin saa sigendis, Thu

Homili. lxxix

in fine xviii
li. super Esa.Super
psalmum
cxviii.

haffuer oss indleedt wdi wederqwegilsen. Mett huilcke ordt han icke andet meen, en ath som the fordømde schule gaa wdi ewig pijn, for wdhen al løsn, saa scule Gudtz wduolde børen timelige reensis wdi skerdsijldt for en the naa himmerigis glede. 5

in iiiii libro
dialogorum

¶ Oc ther som sanctus Gregorius stode noget till troende, tha haffuer han screffuet meer aff skerdsijldt en noghen andhen, som wdhen twijll haffde meer wdaff then Helliandtz gaffuer wdi sijn mÿnsthe finger, en Luther oc alle hans tilhengere schule no- 10 ghen tidt faa, wdi allt theris samfwnedt, om saa er at the forfølge thet anslag som the haffue nw begynt, oc bliffue fortredelige hooss then mening som the haffue nw berammet paa then hellige scriffth modt all cristelig och retsindig lerdom. 15

in vita
Bernhardi,
li. iii. v et in
Cantic Ho-
milia lxvi.

¶ Huess mening framdelis som sanctus Bernhardus ther om haffuer wore langt ath scriffue wdaff, och serdelis modt een forløben Mwnck som hedt Henricus, som war i the dage oc saa then hellige kirckis obenbare oc besoorne fiende, oc lerde fra seg mange aff thet fordømde ketterij som Luther haffuer nw opropt, i then hellige kirke. 20

At her benefene mange andre doctores oc hellige mendt, som wore wdi thenne samme mening, er nw gantsche langt, oc fordi giørs icke behoff, at the alle tale wdi thenne sag, met een mwndt, oc wdaff een aandt, som er then sande Helliandt, modt then bedregelige aandt Dieffuelin som altidt haffuer wæridt then sande Helliandt modstandig, oc fordi wæridt een løgnere wdi alle kietteris mwnde. [V3b] Men ieg will tha her indføre aff sancte Birgitte bøger, som er Suenske mentz eghen prophetissa, at wij 30

kwnne oc saa wiide, huess hwn scriffuer om skerdsijldt, ther icke kan sigis att wære bedraghen anthen wdaff wildt eller gerighedt, fordi att hwn aldrig brusedhe smeger, anthen modt then geestlige eller
5 werdslige statt, nar hwn aldrig haffuer noghet taledt, wdhen huess hwn haffde serdelis wdi beffaling aff Gudt.

¶ Saa siger Christus till hende wdi then fierde bog, Jeg haffuer fore meg een bog, oc hwn haffuer twenne
10 bladt, thet ene er miskwnd och thet andhet retferdighedt. Oc fordi scaltu agte miskwndhedtz bladt men tidhen er, fordi alle the som worde salige, schule anthen skæris wdi ijldt heller wandt, thet er anthen mett eett føghe arbeijde giøre penitentze her
15 paa iorden, heller oc wdi skerdsijldt, paa the tilkomendis dage saa lenge the ere skære oc rene giorde. Scalthu oc wijde, siger Christus, att ieg haffuer be-teett eett menniske, then thu well kendher desse twenne bladt, men han haffuer tha nw bespotthet
20 miskwndhedtz bladt, oc bekendher han segh icke snartt, tha scall han døø wdi samme spott, oc tagis aff thenne werden mett dranckere oc spelemendt. Saa er thet oc skeedt noghen tid ther effter, som han opstodt gladt oc drwckin fra sith bordt, bleff
25 han samme natt slaghen i hiell aff sijne fiender.

Wdi sijn tredie bog bescriffuer hwn wdaff Jomfrw Maries wnderwiisning, fijre steder, som ere thenne werden, skerdsijldt, Heluede oc Himmerige. Om skerdsijldt tall hwn saa. Then andhen stadt er skæ-
30 rilse stadt, huar som sielsins smjtte kan afftwos. Thet faltt Gudt till sinde at skicke saadane steder, huar thet menniske kwnne skæris wdi som skulde

cap. lxxxv.

cap. xxviii.

kronis, oc haffde mett løsagtig forsømmilse ij lde
 brughet sijn friihedt, men dog wdi redsle, oc mett
 frøct och fare. Wdi thenne stadt findis een wful-
 kommeligh kierlighedt, at Gudt elskis for thet haab
 skyldt, ther the mett begære at forløsis aff theris 5
 [V₄a] fengsill, oc icke wdaff noghen inderlig kier-
 lighedt.

Framdelis findis wdi then første bog at Marie
 cap. ix. naffen er thenom gantsche behaffueligt som ere wdi
 cap. i. skerdsijldt bestedde. Wdi samme bog findis oc saa, 10
 huore Christus for sijn moders bøn skyldt, miskwn-
 der seg offuer the siele som ere wdi skerdsijldt ij
 trenne maade. Ther nest finde wij screffuett wdi
 cap. x. then siette bog at inghen ting hielper saa møghet
 the fattige siele wdi skerdsijldt, som retferdige men- 15
 niskirs bøn, oc Jesu Christi legomme som offrijs paa
 cap. vii. alteridt Gudt Fader. Vdi then fierde bog findes oc
 viii oc ix. saa, huorlwnde at theris gierninger som leffuendis
 ere her paa iorden, kwnne møghet hielpe the fattige
 siele wdi skerdsijldt, aff then swagre pijnne the ligge 20
 befanghen wdi.

Oc huad scall ieg ther wdaff meer sige. I huo
 som will beløbe sancte Birgitte bøger, tha scall han
 finde ther meer om skerdsijldt, och mett større be-
 skede, en alt thet som noghen tidt screffuett er aff 25
 alle the andre. Jeg tha well wedt att manghe wele
 meg ther fore spotte oc foragte, att ieg giffuer hen-
 nis bøger saa stor magt, men ieg fordrager tha theris
 spot gantsche gierne, nar ieg will møghet heller
 haffue løn mett henne, oc andre hellige menniskir 30
 som troo oc bekende skerdsijldt, en mett thenom
 haffue all werdsins herredømme, heller all then

wellferdt som lycken kan noghen tidt giffue eett menniske.

¶ Dog læss ieg hennis bøger mett grantsche, som iegh och saa gjør alle menniskirs bøger oc scrifft, 5 oc offuerweijer thenom met then hellige scrifft, effter thet forstandt som Gudt megh giffuett haffuer, oc ther som ieg fornømmer, att the anthen støde paa scrifften, och gjøre eett mett henne, heller oc icke ere henne modstandige, tha tror ieg att the 10 haffue taledt och screffuedt aff Gudtz raadt och befaling. Siwnis megh och andhet, tha tror iegh mijn faakwndighedt [V4b] wære saa stor, at ieg kan icke bæder skønie, wdhen huar noger mening er saa blott oc bar, at hwn kan icke beslutte noghet hemeligt 15 sacrament eller lønligt forstandt, tha skoner ieg thenom oc besinder at the aff menniskelig skrøbelighedt ere meer faldhen wdi saadan wildfarilse, ther fordi kan icke forhindre theris salighet, nar the haffue saadan lerdømme ladhet wdganghet wdi een gott 20 oc simpell mening, oc icke wdaff noghen fortredhen straghedt, eller strag fortredhenhedt, huar mett kiettere pleie altidt at besegle theris wcristelige lerdømme, oc bliffue fordi gierne fortredelige hooss the meninger, som the haffue een tidt forbwndett seg 25 till.

¶ Sancte Birgitte bøger maa foragte huosom will, men meg lyster icke. Siwnis meg en noghet ath icke wære sandeligt, tha lader ieg meg tycke, at mit forstandt er icke bædre, thi kan meg saa snart siwnis 30 wrangt som rett. Men thersom Birgitte obenbarilse icke haffde magt till at bewiise skerdsjldt, ej heller then menighe cristen kirckis seedwaane ej heller

alle the hellige mentz lerdomme, som nw tilfornt
 ere benefende, met saa mange twsinde lærefædre,
 som nw wdhen twijll regneere met Gudt, icke fattis
 oss fordi scrift ther wij met kwnne bewiise skerds-
 ijld. Dog thet er icke saare aff nødt som tillfornt 5
 sagt er, nar møghet war lært aff Christo, och hans
 hellige Aposthele, ther dog er icke paa scrift wd-
 ganghet, anderledis en een Christen mandt haffuer
 lært aff een andhen, oc wnderdess er thet screffuet
 wdi kirckins bøger, wdaff hellige mendt, at thet 10
 schulde icke komme wdi glemme, heller en andre
 merckelige ting som magt ligger oppaa. Oc huar
 wij icke haffde andhen scrift, en een blott som staar
 wdi the Machabeiske bøger, tha haffde wij bewiis-
 ning sterck nock, ther for wdhen all omslag saa 15
 lyder.

ii li Mac xii

¶ Att bede for the døde, paa thet the kwnne for-
 løsis aff theris synder, thet er een hellig oc een salig
 tancke. Icke haffuer thet heller [Xia] noghet paa
 seg, nar somme wele sige, att then bog er icke wd- 20
 aff then hellige scrift, nar thet er meer at wære een
 iøde en een cristenmand. Om Jøder icke agte sam-
 me bog for edle scrift, huadt tha? Then cristen
 kircke setter icke sijn kaass effter then Jødiske sy-
 nagoga, men hwn effterfølger then Helliandt 25
 raadt, oc Gudtz sandhedt.

¶ Schule wij sette alle the christelige bøger wdaff
 theris agt, som iøder icke anamme, tha faa wij een
 kort Bibell, och ther till mett gaa wij thet gantsche
 ny Testamente qwitt, nar alle iøder thet forfølge 30
 mett spott oc haanhed, oc wele sige at all wor tro
 oc lerdome icke andhet er en een wrang mening,

som haffuer sith fundamentt wdaff fabill oc sqwalder, løghen oc bedregerij. Men wij christhet folk som holde Jøder for thet som the ere, oc kiettere, att wære møghet wærre, fastelige tro at thet er Gudtz
5 klare sandhedt, oc møghet dess større magt giffue wij nogre bøger, at kiettere thenom foragte, nar ædill oc reen sandhedt kwnne thenom aldrig teckis, eller wære till maade. Oc dog som sagt er, att bewiisning aff then andhen Machabeiske bog er sterck nock,
10 till at betyge kirckens lerdom om skerdsijldt, wij haffue dog andre steder wdi scriffthen, som kwnne thet samme bewiise om the maa thet nyde. Saa siger Paulus till the Philipper. Vdi Jesu Christi naffen schule bøies alle knæ, the himmilske, iørderigis oc
15 the som ere wnder iorden, ther icke kan forstaas om the som ere bestedde wdi Heluede, nar the stedtze bespote och hade Gudt. Thi scall thet wnderstaas om thenom som ere fanghen wdi skerdsijldt, ther icke alsomeniste sette loffue till Gudt,
20 men och saa haffue bode haab och kierlighedt. Framdelis scriffuis ther saa wdi sancti Joannis obenbarilse bog, att ther war inghen paafwndhen anthen wdi Himmelin, eller paa iorden, eller wnder iorden som war werdig att oplade boghen. The som
25 sigis att wære wnder iorden, wdi saadan mening, kwnne icke wære Heluedis fanger, wdhen aff then huess foresett er saadant, at han will altidt thet negte som [X1b] andre beiaffue, oc thet beiaffue som andre negte.
30 ¶ Jeg motte well her indføre thet som Mattheus scriffuer om then syndt, som huerckin forladis ij thette nærwerindis, eller oc tilkommendis werden

Philipp ii

Apoca v

Matthei xii

wdaff huilckedt stedt bodhe sanctus Gregorius och sanctus Bernhardus besinde grwndelige nock, no ghen syndt kwnne forladhis wdi thet andhet wer dhen, som icke kan skee wdhen ij skerdsijldt, nar ther huerckin forladis syndher wdi Heluede heller 5
 Apocalip. xxii Himmerige, huar som inghen besmithet ting maa indkomme.

i Corin. iii ¶ Desligest thet som Paulus scriffuer till the Corin thier, om then som bygger paa cristhends fundamentt icke thet hanw m burdhe, guldt sølff oc dyre 10 steene, men thet hanw m icke burde, træ høø och straa, oc siger att then maa en worde salig, men dog formedels ijld, huilckedt Origenes Augustinus oc Gregorius klarlige wdlegge om then pijn som nw kaldis skerdsijldt, dog att kiettere wele altidt giffue 15 disse scriffter oc andre mange, then mening som er alle helghen modstandig, oc then menige cristhen kircke wnder øghen, oc fordi trengre scrifthen till att tiene theris sag oc trette.

Men ieg tha haabis att the som ere cristhen, och 20 wele døø cristhen, schule well anamme bode kirckins lerdom som er befest mett mange oc store teghen, ther findis bode wdi sancti Gregorij bøger, och sancte Birgitte, oc ther nest disse scriffter, wdi saadan mening, at the schule tro skerdsijldt wære 25 till, huar som the siele schule skæris, ther haffue saadan smytte, at hwn forhæler theris indgang wdi Himmerigis riige, saa lenghe hwn er affslett, och reengiordt ij genom skerdsijldtz pijn.

¶ Till thet the sige att presters gerighedt haffue op taghet oc paafwndhet skerdsijldt, er tilfornett giff uett swar, nar thet er løghen oc skalke digt, efter 30

thi thet er bewiist, att ther giordis bøn oc sagdis messe for affganghen cristhen siele, sidhen the helige apostele leffde [X2b] her paa iorden, for en cristhendummen war noghen tidt forkrenct anthen
5 wdaff gerighedt, eller noghet andett timeligt wildt. Een wretferdig dommeris gerighedt, kan icke belaste een retferdig dom. Eett gott embede kan well ijle brugis aff een ondt mandt, men thet kan tha icke besmittis wdaff samme mantz ondtskaff, som
10 er tilfornet wijdelige nock forklaridt.

¶ Thi schal mandt icke foragte eet gott embede, om thet en haffuer een skalk till mestere, eller oc icke brugis aff then ther icke er saa godt som hanwm bwrde att være. Thette er then retsindige oc san-
15 drwge tro, ther huert Cristhet menniske bør at haffue, och huess mening som kiettere oprobe thenne trette wdi, haffuer eders naade nw well forstandet. Oc huadt loffue thenom bør att haffue hooss eders Naadis Maiestatt, oc andre cristhen Fursters, scall
20 mett tidhen well fornømmis, nar som the giffue theris skalkhedt iw meer oc meer till kende, dog att the thet subtilige betecke, som the ladhe seg tycke, mett thet store skjñ oc skøne anseende som theris anslag siwnis att haffue hooss then menige
25 mandt, oc nogre gerige Furster oc Herremendt, ther icke en nw ere saa skarpsindige, at the kwnne skelne thet onde fra thet gode, eller oc besinde huadt ther er wnder, for en the ere saa forsette at thenom ere inghe bøder wdi waane.

30 ¶ Thet kende Gudt, som altingh wedt, och inghen ting er skiwldt fore, at ieg thette icke scriffuer for nogett timeligt wildt, oc icke heller wdi saadan me-

ning, att iegh anthen giffuer nogre synder magt eller oc will orsage noghen syndig handell eller bedreff, anderledis en som kierlighetz budt æskir aff oss, att wij mett een kierlig skonsil schule haffue metynck offuer huer andhen, bedhe for huer andhen, oc icke spotte heller hadhe, fordrage huer andhen, oc icke arge eller forderffue. 5

¶ Thet er een leedt ting, nar een gerigmandt breijdhder een andhen [X 2 b] sijn gerighedt, eller nar een tiwff, kaster een andhen for næsin sijne tiwffuerij. 10 Desligest er thet wdi andre maade mett homodt, wkyskhedt, drwckinskaff, daabill, oc andhet geckerij. Scall syndt och wdygd, sette sijne lijge till rette, tha bliffuer thet ij wtidt, oc schule thet folck reformere werdsins brøsth, som aldrig wore reformerede, 15 oc haffue dog altid hafft een god reformatz behoff, tha will thet grijbe een wnderlig endhe. Nar dygd oc ære føde icke andhett en sijne lijge, saa giøre icke heller syndt, wdygd oc wanære.

¶ Thet maa eders Naade wel besinde, at scall ther 20 faldis fra then tro oc lerdom, som haffuer sijn bestyrckilse aff Christo Jesu, Gutz søn, aff saa mange hwnderdt maall twsinde helgen, blantt huilke somme wore Gudtz hellige martijres, thet er Gudtz wijtnisbyrdt, ther the haffue baaridt, then tidt the haffue 25 wdgiwtt theris blodt ther mett at befeste then lerdom oc tro, som the haffde om Christo Jesu. Somme wore hellige bisper oc confessores, som leffde ij mange aar wedt thet haab at the motte bliffue martijres, oc haffde dess ij mellom naade aff Gudt 30 till at leffue wdi gantsche mange oc store dygder, oc till att giøre wnderlige teghen oc merckelige

gierninger, nar the mett theris hellige bøn, oc wdi Jesu Christi naffen kwnne oprejse døde menniskir, opliwse the blinde, oprette the halthe, helbrejde giøre the spjidske, frelse thenom som wore mett
5 dieffuelskaff besette, oc ij mange andre maader behielpe mijslige oc arme menniskir, ther thenom haffde behoff. Kan eders Naade icke besinde at ther will til een sterck bewiisning, oc then besynderlige som haffuer gantsche store oc wnderlige teghen,
10 hellige oc dygdige gierninger, om wij schule træde fra wor Gudt, som oss haffuer kaldett till then Christen tro oc loffue, for medels samme hellige mendt, ther han haffuer brughet seg till ære, ligerwiiss som klare oc skenindis liwss till at opliwse then gantsche
15 werden. Huadt skell kan thet haffue, at wij schule falde fra saa helligt eett selskaff, ther haffde [X 3 a] Gudt till een herre, oc Christum till eett hoffuet, oc then Helliandt till een raadgiffuere, oc indfalde till een løss hob, som huerckin ere erlige wdaff byrdt
20 eller leffnett, eij hederlige aff wnderlighe gierninger, ther oc saa haffue Dieffuelin till een herre, een forløben oc forsoorin Mwnck for eet hoffuet, oc een forløben Nwnne, eller eett andhet løsactigt qwindfolk till een raadgiffuere, paa thet ieg scall icke no
25 ghet tale om thett hemelige hadt, modt then hellighe kirckis klerckerij, som er een begyndilse til all then trette ther nw findis wdi then hellige kircke.
¶ Om ther findis en syndere blant thet menige klerckerij, tha kendis wij thet gierne, nar inghen er saa
30 forbijstridt, att han taar thet orsage som er syndt. Wij ære kallede till hellighedt men ere dog icke en nw hellige, att wij en nw ere skrøbelige menni-

skir oc inghe engle. Men disse wbeskemmede kiettere oc skalcke som forwende al werden wele nøde oss wdi wor aaben øghen at tro ont wære gott, syndt wære dygdt, ketterij och boleterij ath wære ægteskaff, oc andhet møghet som wore langt at scriffue wdaff, 5
 ther som høwiske ørhin oc erlige menniskir schulde icke forfæris wedt, oc en nw robe the scriffu scriffu, dog ther war aldrig noghen kiettere saa wblug till at wrije, drage, wende, bøije oc krøge, wrenge oc forwandle then hellige scriffu fra sith edele forstandt 10
 som Luther haffuer giortt, huilckedt Erasmus Rotherodamus haffuer klarlige bewiist ij the bøger han haffuer screffuet modt the samme forgifftige kiettere, huar han oc siger att Luther haffuer icke seet diwberere wdi scriffthen en andre hellige mendt haffue 15
 giort, men haffuer met større dierffhedt wdhen all tilbørlig ære oc hørsomme tredt ind ij schriffthen, tilskyndet aff then aandt som han haffuer mest oc helst at giøre met, oc kaldis dieffuelin.

ii libro
 aduersus
 seruum
 arbitrium

¶ Tro meg (siger Erasmus) then Helliandt taler 20
 wdaff een anden mwndt, oc met een andhen twnge en thenne wmilde mandt haffuer [X 3 b] giortt. The lade seg tycke at the haffue for oss stortt omhygge, och fordi ønske the oss then samme Helliandtz naade som the haffue for snijmen anammett. Then 25
 sandhe Helliandt ere wij altidt gierne begærindis, men for theris aandt beskerme oss Gudt, han er oss alt for well bekender ther wij oc saa tacke Gudt fore. Then Helliandt pleier icke att mørde oc dræbe, røffue oc stiele, spotte oc skende, liwge oc bedrage, 30
 som Luthers aandt haffuer giortt ij lang tidt, men att optende broderlig kierlighedt.

- ¶ Saa lyder scriffthen, Haffuer icke een Gudt skabt oss, haffue wij icke alle een fader? Hwij haffuer fordi huer oc een forlatt och offuergiffuett sijn broder? Saa siger oc saa Christus hooss Joannem, Jeg lader eder fredt effter meg, oc ieg giffuer eder mijn fredt. Och strax ther effter sigher han saa. Thet er mitt budordt, att ij schule elske huer andhen, som ieg haffuer eder ælst. Inghen kan haffue større kierlighedt, en then som waager sith lif, for sijne wanner.
- 10 Hooss Matheum siger han saa, Salige ere the fred-sommelige, att the schule kaldis Gudtz søner, Och frandelis, Sandelige siger ieg eder, Er thet saa at two aff eder ere eendrectige her paa iorden, I huadt-somhelst ij worde bedendis, tha scall thet eder wijdis
- 15 aff mijn Fader, som er ij Himmelin, oc ij huorsomhelst ii eller iii forsambles wdi mitt naffen, tha er ieg mitt ij blant thenom.
- ¶ Sanctus Paulus taler oc saa frandelis till the Corinthier, Brødre (siger han) ieg kwnne icke handle
- 20 mett eder, som mett aandelige menniskir, men som met thenom ther ere kødelige. Ligerwiiss som børen wdi Christo haffuer ieg eder giffuett melkedrick oc icke noghen fast madt. Then stwndt ij wore smaa, kwnne ij icke fordrage stijff oc fuldkommelig madt.
- 25 Icke kwnne ij en heller nw, huar som findis blant eder hadt oc twedract, mwne ij icke en tha wære kødelige, oc wandre wdi menniskelig skrøbelighedt? Framdelis er thet [X4a] saa (siger han) ieg haffuer een troo saa sterck, att ieg kan met hende flytte aff
- 30 stedt store bierg, oc haffuer icke kierlighedt, tha gangner ieg inthet, kierlighedt er fromsindig och mannelig, kierlighedt er godt oc dannis, kierlighedt

Malach. ii

Joan. xiiii

Ibidem xv

Matt. v

Ibidem xviii.

i Corin iii

Ibidem xiii

er for wdhen nag, och hadt, kierlighedt giør inghen ting ijle eller forgeffues, han er icke homodig, icke stijckin, han tencker inthet ontt, han gleder seg icke aff wretferdighedt men wdaff sandhedt worder han gladt, han elskir alting, tror alting, haaber alting, 5 oc fordrager alting, oc mett faa ordt, andre dygdher forgaa, men kierlighedt forgaar aldrig.

Galat. v ¶ Wdi thet sendebreff till the Galathar scriffuer han saa, Elske thijn ieffencristhen lijge mett teg selff.

Er thet saa at ij forklage oc bagtale huer andhen, 10 seer til at ij icke oc saa opædis oc fortæris wdaff huer

i. Joann. iii andhen. Ther nest siger Joannes, Saa skelne wij Gudtz oc dieffuels børen. Alle the som icke ere retferdige, ere icke aff Gudt, och then som icke elskir 15 sijn fader oc sijn moder. Men then som hader sijn

broder han er een mandrabere, oc ij well wijde att een mandrabere haffuer icke thet ewige liff wdi seg, 15

Oc ther han saa siger, Then som siger att han elskir Gudt, oc ther offuer hader sijn broder, tha er han

een løgnere, huo som icke elskir sijn broder som 20 han seer, huore scall han elske Gudt som han kan

icke see? Ther om talis oc saa wdi then bog som

Actorum iiiii apostele gierninger bescriffuis wdi. Then skare (siger Lucas) som haffde troott paa Christum, leffde 25

tilhobe wdi eet sind, och een siell, icke war ther heller noghet forskeell ij blantt thenom, oc huess 30

gotz the hadhe, lodhe the icke att thet war theris, men almenneligt for then gantsche hob. Saa

sigher oc saa Christus hooss Matheum, Er thet saa att thu worder offrindis thijn gaffue till nogett altere 30

oc thet kommer tegh ther ij sinde att thijn broder haffuer noghet ij modt teg ladt ligghe thijn gaffue

woffredt [X4b] oc gack først bort oc fordrag teg met thijn broder, oc kom saa igien oc gjør titt offijr till alterijdt.

¶ Oc wdi sancti Joannis epistel læse wij saa. Gudt i Joannis. i
5 er kierlighedt, och then som er wdi kierlighedt, han bliffuer hooss Gudt, och Gudt hooss hanwm. Oc framdelis. Then som siger seg at wære wdi liwsedt, oc han ther effter hader sijn broder, tha er han een løgnere, oc han wandrer en nw wdi mørck. Thi
10 lader ieg meg tycke at nar wij ere alle eet folck for Gudt, fødde aff een fader Adam, och ere ther till met Cristhen menniskir, blant huilcke ther bør at findis al som størst kierlighedt, eensindighedt oc eendrectighedt som i blant thenom ther haffue een
15 menig herre, oc Gudt, een menig tro, kircke oc dob.

¶ Huadt giørs tha behoff, at wij ere atskijlde wdi saa mange partijr oc gaa effter huer anders heder oc ere, salighedt oc welferdt, liff och lycke. Er thet
20 then kierlighedt oss biwdis aff Gudt, at wij schule elske wore brødre, oc saa met wor liffs fare om thet kwnne komme thenom till gode.

¶ Dog at klerckeridt wdi somme aff sijne leemmer er syndigt oc skrøbeligt, thet er fordi icke faldhet
25 aff troen. Om ther en fwndis een føije wrang mening wdi nogre støcker, tha kan hwn icke spjilde theris salighedt, nar ther findis inghen fortredelig mening hooss, eij heller noghen wrang agt, som er witterlighe i modt Gudt eller sandhedt, men offte brugis
30 wdi saadan mening, att Gudt gierne fordrager een føije brøst for menige Cristhendoms kierligheth, ther wdaff sijn store krafft betecker mange synder, nar

som wij icke homodelige offuertrede the store budt, ther saa ere aff nødt, at thenom for wdhen kan inghen worde salig.

¶ Thet er iw een leedt ting att een Cristhen mandt scal foragte een andhen for wdhen all metynck, oc erligere tale anthen om Tyrckir eller Jøder eller andre Cristhendoms fiender en om thenom som ere [Yia] Cristhen mett oss, oc hadhe sijn Cristelighe broder, alsomeniste for kleder skyldt, oc nogre atskillige seedher, ther hanwm burde at gaa ij døden fore, som huermandt burde icke meer att dømmis aff hierthens wskyldighedt, oc fromhedt, eller oc twert ij modt aff skyldighet oc wfromhet, en aff kledher eller madt, eller oc andre ting ther maa wel skee ere møghet rijngere, som nw wore langt att om tale.

¶ Oc nar the lade seg tycke, som thenne trette styrcke oc framdrage, att the ther mett wele giøre seg eet stort ordt, oc een erlig amijndilse hooss wore effterkommere, tha formwger iegh (som Erasmus Rotherodamus haffuer sagt) att ther war aldrih noghet naffen saa hadeligt oc forsmedeligt wnder Soolen, bode hoss Paffuens metholdere oc modstandere, som Luthers oc hans tilhengeris naffen scal worde, om the forfølghe thet som begyntt er. Till disse swar som ieg haffuer nw her indscreffuett, kalder ieg Gudt till wijtnisbyrdt, huess wrede ieg oc saa ønskir meg, om ieg haffuer nogett witterlighe forwandlede eller wrangelige indførtt wdi samme swar.

¶ Bekender ieg oc saa oc tillstaar for alle Cristhen oc halffue Cristhen, kiettere oc affskaarne, huadt

heller the ere wnge eller gamble, store eller smaa,
at ieg setter saa stor loffue till then hellige scrifft,
som ieg hørde Christum selff tale mett leffuendis
røst, oc mįndre twįll haffuer ieg paa the støcker
5 som ieg ij scrifthen læss en paa the ting ieg hør
met mįne ørhin, seer mett øghen, eller oc handler
mett mįne hender. Oc dog att wdi scrifthen findis
mange diwbe sacramentt, som offuergaa mitt for-
standt, theris sandhedt er dog icke dess mįndre for
10 meg. Oc som ieg ij sandhedt troer, at alle the ting
ere oss bewiisthe wdi then hellige læst, som wore
tilfornett figureridt wdi laaghen, oc aff then Helli-
andt loffuede oc tilsagde wdi prophete bøger, saa
troer ieg oc saa wdi samme wiishedt, att Christus
15 er igienwentendis paa werdsins yderste dag, till at
giffue løn onde oc gode, desse godt oc hijne ondt
løn, oc wdi thenne stadige troo, fordrager ieg gierne,
[Y1b] mett alle Cristhen menniskir, arbeijde oc
wmage, spott oc hadt, offuerlast och trengsill, fat-
20 tigdum och armodt, siwgdum oc kranchedt, alder
oc skrøbelighedt, eller andhen modgang som Gudt
haffuer forseett at komme scall, haabindis for me-
dels Jesu Christi naade miskwndt oc werdskyldt,
att all sorg och modgang, syndt och drøffuilse, schule
25 ther mett well endhis, och gwnstelighe forladis meg,
och ath ieg scall faa mett hanwm thett ewige liff,
ther han haffuer meg oc alle troo menniskir for-
skylth mett sįjn hellige dødt oc pįjne. Thet scall
wære langt fraa ath ieg will noghen tidt witterlige
30 stande ij modt thet hellige Euangelium eller och
thet wdi noger maade forwandle, oc heller wille ieg
hwndrede sindwm dødis och dræbis en ij modt mith

sindt oc skell, forwende then mījnste sandhedtz bogstaffue, som findis wdi then gantssche scriftt.

¶ Men att hade, forfølge, belacke, beliwge, dræbe, mörde, heller berøffue mījne Cristhelige brødre onde eller gode, som thet er i mod all scriftt, saa er thet oc saa i modt alt mitt sindt oc natur. Huo ther till haffuer løst, han see seg om och segle sijn eghen rejse, meg scall han huerckin haffue till metholdere, heller raadgiffuere, men wdaff mījn magt saa lenge meg wjnder liffuet een herdig modstandere. Huilckedt sindt att beholde wnde meg Christus Jesus alle Cristhen menniskirs herre, som leffuer oc regneer mett Gudt Fadher wdi then Helliandtz enighedt, een sandt Gudt till ewig tidt. Amen.

¶ Desse xii spørsmaall som her effterfølge giøris till høgmechtig Furste oc weldiger Herre, Her Gøstaff Ericson Konning till Swerigis riighe, aff broder Paulo Helie, Om hans Naade wille werdis, att giffue till samme spørsmaall, oc framsett, noghre Cristelige oc tilbørlige Swar.

¶ Første. [Y 2 a]

¶ Effter thi Gudt haffuer sagt Deutronomij xvii, Nar som noghen worder skickedt till Konge blantt eder, tha scall han icke haffue stor rigdom eller mange pwndt guldt, oc icke scall han heller homodt berømme seg offuer sijne brødre, Huar haffue nw Konger och Furster fanget then rett, at the maa bruge theris menighet, som eett roff eller eett bytte, oc saa berømme seg offuer theris wnder-

sotte oc brødre, att the ickē møghet mjindre lade thenom trenge, en then menige mandt trenger haars och nødt?

¶ Andett.

5 ¶ Nar Christus siger Marci x. The som ere Furster blant hedninge bruge offuer thenom herredømme, welde oc magt, men blantt eder maa thet icke saa
wære, att then som er øffuerst hooss eder, scall wære
huermantz tienere, Hwem haffuer nw giffuett the-
10 nom then ret at manghe aff thenom bruge større
woldt och offuerlast, en nogre hedinske Furster
haffue giortt modt theris wndersotte. Wnder tagne
Nerone, Claudio, Caligula, Phalaride, Heliogabalo,
Busijride, oc andre, som wæridt haffue then gant-
15 sche werdhen, een forgiftig pestelentze?

¶ Tredie.

¶ Effter thi at Gudt lodt spottelige wnder Konge
naffen bescriffue een tyranne rett, som findis primi
Regum viii, at the forfærede aff samme rett, woldt
20 oc trengsill, schulde icke begære Kongelig magt off-
uer seg, men beholde then regementhe som thenom
war skickedt och indsætt aff Gudt, Mett huadt skell
bruge en nw manghe Konger then samme rett,
offuer sijne wndersotte, som han wore anthen stad-
25 fest aff Gudt, eller oc thenom arffuelige tilfaldhen?
[Y 2 b].

¶ Fierde.

¶ Nar screffuett staar Exodi xviii, oc Deutronomij primo, Besøg blantt then gansche hob the mendt som ere wiise, och frøcte Gudt, ther oc saa fare mett sandhedt, oc hade gerighedt, som schule oc kwnne reghere folckedt, Huar fore settis nw ij thenne tidt, the mendt till saadane embede, som ere møghet gerige och icke saare wiise, wdhen till att skatte oc plagge, møde oc wmage, trenge oc henge, røffue oc beswaare, the fattige folck, som the haffue regemen-
 then offuer, magt och befalingh? 5 10

¶ Fempte.

¶ Effter thi Osee prophett, haffuer saa sagt om wmilde Konger, wdi thett ottende capittell, The haffue regneeridt men icke wdaff meg, eller mijn befaling, Mett huadt skell lade tha nogre Furster seg tycke, the onde saa well som the gode, att all theris magt oc rett, huess thenom lyster at bruge, er thenom giffuen aff then hellige scrifft? 15

¶ Siette.

¶ Nar scriffthen biwder, paa mange steder, att wij schule wære herrene lydige, oc hørsomme, oc fordrage welwillighen all then beswaring, the oss met kwnne beswaare, Mwnne the fordi haffue aff samme scrifft, att the maa beswaare then menige mandt som thenom lyster som wij see nw mange giøre, ther seg saa berømme, som all theris magt wore wdaff then hellige scrifft? 20 25

¶ Siwnde.

¶ Effter thi att scriffthen saa lyder, modt the Furster som lode segh aff gerighedt bedrage, Esaie primo, Thine Furster ere meg wtroo, oc the ere tiwffuis kompaner, Oc Michee iii. Theris Fursther haffue dømpt for gwnst oc gaffue, oc icke anseett then wskyldigis retferdighed, [Y 3 a] Var thet Gudt i modt, huadt rett mwne nw mange Furster haffue, till att giøre thet samme, ther dog ere Cristhen, och wele
10 kaldis Cristhen, oc thet hellige Euangelij forswar och framdragere?

¶ Ottende.

¶ Nar rigdom er icke ondt wdaff sijn eghen natur, men fordi han ijelde brugis, Hwij maa icke tha klerckerij saa wel besiide oc haffue eiedom som leegfolck, effter thi the ere iw saa well plictige och noghet ydermere att hielpe oc styrcke fattige widuer, faderløse børen, elende oc fremmede folk, fattige oc hwsarme menniskir, som andre leegfolck, ther dog
20 kan icke skee wdhen gotz och eiedom?

¶ Niende.

¶ Effter thi een swendt som haffuer loffuett oc til-sagt sijn herre een troo oc willig tieniste, er plictig at gaa ij døden for sijn herris halss oc giøre hanwm
25 andhen sømmelig tieniste, seg till stor beswaaring, Hwij bør icke oc saa thet at holdis som loffuis Gudt met een frij willie, icke ther wdi anseendis noghen

timelig løn besynderlige, men then himmilske løn som er Gudtz ewighe riige?

¶ Tiende.

¶ Nar mange twsindhe menniskir wele heller wære qwinfolk wbewaarede, en forloffue wiin eller øøll, 5 om eett aff thu schulde forsagis, Hwij maa wij icke tha lyde wore foreldre, nar the oss biwdhe een ewig kyskhet, som Rechabs søner wore plichtighe att lyde hanwm ther han thenom bødtt at the schulde aldrig dricke wiin, men altid wandt, och theris børn effter 10 thenom? Hieremie xxxv.

¶ Elleffte.

¶ Effter thi wij ere alle eett wdi Christo Jesu, som Paulus siger [Y 3 b] ad Galathas iii, Oc inghen maa arghe paa een andhen, nar wij ere fordi huer anders 15 leemmer, Met huadt skell maa tha noghen berøffue eller tage fra kirkins klerckerij, huess thenom er tilfaldett icke som wrag heller roff, men anthen wdaff besynderlig och gwnstelig gaffue, eller arffuelige tilkommett, eller och forhuerrffuet, mett theris eghett 20 omhygge och forsiwn?

¶ Taalthe.

¶ Nar alle werdslige Furster haffue lijge stor magt till att flij oc skicke, mett ordinantz sætt och low, effter alle tidens leglighedt, Hwij haffue icke oc saa 25 alle kirckins Prelater lijge stor magt, the serdelis

som haffue sidhet wdi thet Rhomere sæde som sanctus Paulus oc Petrus, nar the haffue møghet sætt oc skickedt, ther Christus inthet omtalde, oc saa wdi the støcker, ther wor conscientze trenge oc binde,
5 men dog ij saadan mening att the store Gudtz budt kwnne ther wdaff fordis och fremmis?

¶ Naade oc fredt wære mett teg fromme læsere wdi Christo Jesu.

¶ Nar thu fornømmer (fromme læsere) att ij thenne
10 bog icke giffuis swar wdhen til x spørsmaall, oc thu dog seer eller hører at Mester Olluff Petri aff Stockholm, Gudtz oc kirckins (thet er menige cristen-
doms) obenbare fiende haffuer swaridt till xii spørs-
maall, tha schalthu wiide ath ther komme icke fleere
15 for mijne øghen en desse x. Men till thet ottende wdi hans swar som er om closterleffnet er dog swaredt saa wijtt som nw behoff giordis paa thenne
tidt. Thet nijende hans spørsmaall, om Jesu Christi legomme wdi brødt, oc wiin, fantz icke wdi the
20 scriffter, som megh er fore komne, ther ieg [Y4a] schulde dog haffue swaridt till, om mijne spørsmaall haffde icke for wæridt rede, en hans wore wdgangne. Men fordi iegh nødis och trengis till att sware samme Mester Olluff, modt een wcristelig
25 bog som han ij fiordt lodt wdgaa modt een Cristelig wnderwiisning ther ieg haffde screffuett till erlig oc welbørdig mandt och strenge ridder her Tyge Crabbe, Danmarcks Riigis Marsk om thenne Luthers handell som nw er wdi hender oc for øghen,

tha agter ieg ther wdi att sware paa thet nijende
 spørsmaall om samme werdige sacrament, nar han
 haffuer ther wdi berørdt noghet om samme handell.
 Ther scalt thu oc saa (fromme læsere) om Gudt
 will meg saa lenge spare liffuett, clarlige see, huadt 5
 skalkhet samme mester Olluff bruget haffuer ij sijne
 swar, bode til Koning Gøstaffs spørsmaall, till
 mijn wnderwiisning, oc ij the skell met huilke han
 lader seg till inthet att giøre, nogre aff doctor Peder
 Galles swar til desse offte beneffende spørsmaall, 10
 och tha schaltu lære at kende een løghenagtig skalk,
 oc een skalkactig løgnere, ther till met een for-
 twijledt oc forbljndet kiettere, himmels och iordtz
 fiende, oc all kierlighedtz oc cristelige samfwndtz
 forødere oc bestormere, saa giffue hanwm Gudt 15
 snarlige anthen wederkending eller eett stackedt
 liff. Oc met teg oc alle thenom som worde thenne
 bog læsindis wdi een retsindig mening wære Gudt
 ewinnelige.

Trøct ij Købmehaffen aff Petro Brandis 20
 Anno domini M D xxviii. xxviii die Aprilis.

TEKSTKRITIK

1 Et kort och tilbørligt swar till Hans Mickelsen. | Trykt, som det fremgaar af Kolofonen (S. 116), 1527 hos Michaelisbrødrene i Rostock. Eksemplarer, som udfylder hinanden paa faa Ord nær, findes i Det kgl. Bibl. (Hielmstjerne 21, 4°) og Univ. Bibl. i København. Disse har dannet Tekstgrundlaget, og alle Afbigelser fra dette, undtagen Trykfejl *n* for *u*, *f* for *s* og omvendt, Indsættelse af stort Bogstav i Egennavnene og de meget faa Tilføjelser af Komma eller Punktum, især i Lineslutning, anføres nedenfor. Da Trykkeriet ikke har haft stort *y* og *ij*, er disse uden Bemærkning rettede til stort, hvor der var Grund til det. Hans Mickelsens Sendebrev i Christiern II.s Ny Testamente (1524), foran Pauli Breve, er sammenlignet med P. H.s Citater, og reelle Afbigelser anføres i Noterne. Stykket S. 75,3-90,12 er med en anden Indledning aftrykt som Bispennis Vdskriffuelse oc Forantuoring i Huitfeldts Kong Christiern den Anden (Kbh. 1596, 4°) S. 325-340, uden at det med Vished kan siges, om Huitfeldt har haft et andet (trykt eller haandskrevet) Grundlag end Svaret til Hans Mickelsen; Overensstemmelsen med dette er, fraregnet Ortografien, næsten fuldstændig.

I Noterne betegner *O* Grundtrykket af P. H.s Svar, *NT* Det ny Testament 1524, og *Hu* Huitfeldts Optryk.

4,14-15 gunstig] *O* har over u et lille o, jfr. *Noten til I, 212,14.* | 5,10 samme] *O*: samen, jfr. I, 303 flg. | 5,20 øwergangen] *Saal. O.* | 10,15 Christo] *NT*: Christo Jesu. | 12,12 *Randnote*] *O*: Then førsthe parth aff Jesu den er falden far Jesu Christi sande tro. | 12,21 noget] *O*: no noget ved *Linieskifte.* | 13,24 hellighed] *NT*: werdighed. | 13,28 dw scriffuer] *O*: wdscriffuer. | 14,4 , sitze] *O*: . Sitze. | 15,14 maa i] *O*: maai (*el. maat?*). | 17,2 wdtryckis] *O*: wdtrijckis. |

17,11 hwn] *O*: hwm. | 19,10 , tha] *O*: Tha. | 19,17-18 thennom] *O*: the med *Streg* over e. | 23,8-9 er ... Thet] *Saal*. *O*, men burde maaske have været Er ... thet. | 24,2 Punkt foran Machometus *agl. i O* (*Linieslutr.*). | 34,23 sckalcherij] *NT*: falskerie. | 35,6 . Kan] *O*: , kan. | 35,10 , med] *O*: . Med. | 36,9 tro] *NT*: tro at fonhe. | 36,11 omstrwget] *NT*: omkringstrughet. | 36,12 bedrægelige] *NT*: bedregrijge. | 36,24 giffuet] *NT*: gimt. | 38,19 . Første, somme] *O*: , første. Somme. | 45,16 alting?] *O*: altiug,. | 45,20 . Hand] *O*: , hand. | 48,16 . Vnder] *O*: , vnder. | 49,30 naffen. Oc] *O*: naffen (*ny L.*) oc. | 49,32 ther] *Fejl* for thet? | 51,7 ath andre] *NT*: oc andre. | 51,13 epistel] *NT*: breff. | 53,20 fore] *O*: sore. | 54,4-5 hwijt. Kantu . . . , oc] *O*: hwijt, kantu Oc. | 54,15-16 leffnet] *O*: leffuet. | 58,17-18 tale. Tha . . . , men] *O*: tale, tha Men. | 58,31 begynthe] *O*: begynhte. | 59,12 . Kwnde] *O*: , kwnde. | 61,29 Jesu. Kunde] *O*: Jesu, kunde. | 63,17 mand. Aff] *O*: mand, aff. | 65,19 *Randnote* klercke] *O*: klerckr. | 66,15 oc] *Saal*. *O* for ath. | 66,24 betyde] *Fejl* for betyge? | 67,27 ansigt] *Her-efter mangler maaske oc, eller der skulde have staaet Punktum.* | 70,5 meer groffue] *NT*: mere horde oc groffue. | 70,7 blindførirs] *NT*: blindesørers. | 73,18 , tha] *O*: . Tha. | 75,3 *Huitfeldt, Christiern den Anden, S. 325, har*: Bispennis Vdskriffuelse oc Forantuoring. Gunstige Læsere, oc gode Venner, effter som eder vel forkommit er, Huorledis wi met menige Danmarckis Rigis Raad, haffuer opsagt Kong Christen vor Eed oc Plict, Huldscaff oc Mandskaff Da paa det, at vore Børn kunde haffue det vdi Skrifften effter oss, huor met de kunde vnderuise deris Effterkommere, oc aarsage deris Forældre, om nogen vilde sige, vi haffde wtlibørligen forsmaad voris indfødde Herre oc Konning. Da skal det først huer vitterligt være, At Danmarckis Rige haffuer aff arilds Tid hafft den Frihed, At maatte vdkaaere sig en Konge osv., som *S. 75,4 fig.* | 75,9 pleije] *Hu*: haffuer. | 75,21 som ... west] *Mgl. i Hu.* | 75,24 tid, hand] *Hu*: Tid. Hand. | 75,26 Tw ... wor] *Hu*: Oc endog han vaar. | 75,32 . Lad saa være] *O*: , lad ... ; *Hu* (*nyt Afsnit*): Om nu saa vaar. | 76,2 . Men] *O*: , men; *Hu*: Da haffuer. | 76,11 hand] *Hu*: fornæffnde Konge. | 76,12 Tw ... Mi-

ckelssen] *Mgl. i Hu.* | 77,9-10 tw ... ath] *Hu.*: mand oc. | 77,10 er] *Hu.*: at være. | 78,21 oc største] *Mgl. i Hu.* | 78,32 *Randnote* siele] *O*: siell. | 79,17 *Marg.* tilbørilige] *O*: tilbørli-. | 80,1 thet] *Ogsaa Hu* har det. | 81,12 eet] *Hu*: ved. | 81,20 komne] *Saal. Hu*; *O*: komme. | 81,22 . Huore] *O*: , huore. | 82,4 . Kand] *O*: kand. | 83,22 besijt] *Hu*: besiddet; *Vulg.*: possedisti; *jfr. S. 286,30.* | 83,22 . Paa] *O*: , paa. | 83,24 . Hwilcket] *O*: , hwilcket. | 84,14-15 lyster, dog ... Men] *O*: lyster. Dog ... , men. | 84,25 . Hand] *O*: , hand. | 85,2-3 . Hand] *O*: , han. | 85,5 , och] *O*: . Och. | 85,6 . Men] *O*: , men. | 85,12 Dantsckir] *Hu*: Danziger. | 87,25 , icke] *O*: . Icke. | 88,19 , tha] *O*: . Tha. | 88,23-24 riget. Och ... , ath] *O*: riget, och Ath. | 89,2 , och] *O*: . Och. | 89,5 . Saa] *O*: , saa. | 89,24-26 forderffuere. Oc ... , men] *O*: forderffuere, oc Men. | 90,18 oc] *NT*: oc uti. | 90,20 trettinde] *NT*: tridie (*urigt.*). | 90,27 grusellig] *NT*: grusamlig. | 93,28 , men] *O*: . Men. | 94,28 . Thet] *O*: , thet. | 94,31 . Oc] *O*: , oc. | 95,16 , o thijn] *O*: . O thijn. | 95,17 . Wij] *O*: , wij. | 96,5 tyrann] *Streg over det andet n i O.* | 97,3 . Konning] *O*: konning. | 98,16 om miyndnattis] *NT*: oc om mindnattes. | 99,8 . Men] *O*: , men. | 100,1 . Thesse] *O*: , thesse. | 101,19-20 testamente. Oc ... , tha] *O*: testamente, oc Tha. | 104,27 , dogh] *O*: Dogh (*i Liniebegyndelse*). | 105,17 . Ther] *O*: , ther. | 107,25 . ij] *O*: , ij (*Typen fandtes kun som Minuskel*). | 107,30 , desligest] *O*: . Desligest; *ligesaa (Punktum mgl. i Linieslutning)* III,13. | 112,10 oc; 111 haffue; 12 oc; 14 nødis mangler helt eller delvis i *O paa Grund af Huller i Papiret*. | 113,11 heller; 12 oc forsware; 13 forbydis; 15 weed *ligesaa*. | 115,2 , men] *O*: . Men. | 116,1 . Hwes] *O*: , hwes.

117 Nogle christelige suar till ... koning Gøstaff. Trykt i København 1528 af Petrus Brandis, men som det fremgaar af Fortalen (S. 132,27) skrevet det foregaende Aar. Bogen findes paa Det kgl. Bibl. i København (Hielmstjerne 231,4⁰) og er lagt til Grund for Udgaaven. Grundtrykket har snart Punktum, snart Komma, snart ingenting som Afslutningstegn. Her er Punktum gennemført, dog beholdes Komma, hvor det (vekslende med Punktum) bruges som Kolon. Spørgsmaalstegn er enkelte Gange

sat for Komma. Ordadskillelsen er meget usikker, da Ordene ofte er rykkede helt sammen. Sammenskrivning af Ord nævnes derfor ikke i Noterne. Brugen af Komma er en Smule reguleret, uden at det bemærkes i Noterne. Grundtrykket betegnes i Noterne med O. | 119,21 hender] *Kun første og sidste Bogstav kan læses i O.* | 121,14 møderne] O maaske: moderne. | 123,17 hanwm] O: hanwn. | 123,24 en] O: een. | 129,18 nyde] O næppe: nijde. | 131,14 thet] Custos: ther. | 132,7 Apostele] O: Appstele. | 133,10 y] Saal. O for ij. | 138,28 Gudtz] O: gtrutz. | 140,8 hellige] O: helli-. | 140,9 Randnote xiii] *Tallet delvis ulæseligt.* | 140,19 Agathe] O: lAgathe. | 141,32 , schule] O: . Schule. | 142,6 . Oc] O: , oc. | 143,9 eenfoldighe] O: eenfoldihe. | 143,32 . Att] O: , att. | 146,17 er] *Herefter Komma i O.* | 147,30 rytter] O: tytter. | 148,4 . Men] O: , men. | 150,14 hwij] *Herefter Komma i O.* | 150,18 Ikke ny Linie i O. | 150,18 klerckeriijdtz] O: klerckeiijdtz. | 151,20 siwn] O: siwm. | 153,11 hans] O: Hans. | 154,12 , vdlegge] O: . Vdlegge. | 154,25 forstørledt] *Herefter Komma i O.* | 155,8 kirckins] O: kirtkins. | 155,22 tha] O: Tha. | 155,32 ther] Custos: som. | 157,3 Furster] *Herefter Komma i Linieudgang O.* | 159,28-29 . Oc] O: , oc. | 160,2 conscientze] O: conscientze. | 160,22 . Icke] O: , icke. | 160,29 findis wdi] O: findiswd i. | 161,1 hwij] O: Hwij. | 162,23 Ikke Udgang i O. | 163,11 met] Custos: mett. | 163,27 , desligest] O: . Desligest. | 164,29 . Huar] O: , huar. | 166,17 , een] O: . Een. | 166,19-20 . For] O: , for. | 166,27 alting] *Derefter Komma i O.* | 167,29 . Kan] O: , kan. | 168,3 wdhen] O: Wdhen. | 169,7 syndt,] O: , syndt. | 171,19 og 22 . Oc] O: , oc. | 171,23 Randnote: *Tallet er næsten ulæseligt.* | 173,1 till] O: tilt. | 173,17 sculde] Custos: schulde. | 173,22 . Sanctus] O: sanctus. | 173,32 . Oc] O: , oc. | 174,21 . Ydermere] O: , ydermere. | 175,21 foregiffne] O: foregiffue. | 177,8 hørsomme] O: hørsamme. | 177,21 . Hedinske] O: , hedinske. | 178,16 og 21 gaffn] *Her mangler Streg over n i O.* | 179,7 Ingen Udgang i O. | 180,21 hør] O: Hør. | 181,15 . Oc] O: , oc. | 181,29 att] O: Att. | 182,8 klerckerijdt] Custos: klerckerydt. | 183,5 tilhør] O: tilhøe. | 184,4 Randnoten staar i O

ud for S. 183,32. | 184,14 og 20 . Oc] O: , oc. | 184,16
Randnote: Naum er Fejl i O for Haggai. | 187,15 , nar] O:
Nar. | 187,24 , then] O: . Then. | 188,1 hielp] O: heilp.
| 188,5 Constantinus] O: Costantinus. | 188,14 , at] O:
. At. | 188,20 , fattige] O: . Fattige. | 189,8 wdij] O: . Wdi.
| 189,22 , nar] O: . Nar. | 189,25 . Een] O: , een. |
190,15 som] O: for. | 190,19 før] O: for. | 190,28 ther]
Custos: tehr. | 191,15 aff] O: ad. | 191,32 , well] O: .
Well. | 192,20 . Oc] O: , oc. | 193,10-11 hengdt ...
beswaring] Gentaget øverst paa næste Side i O. | 194,13 synder]
Derefter har O Komma i Linieslutning. | 194,26 conscientzijs]
O: constientzijs. | 195,5 . Kwnne] O: , kwnne. | 195,10
sijne] O: syne. | 195,19 wrettferdig] O: wrettfrdig. | 195,30
oc icke] O: er icke. | 198,8 eensindige] Custos: eensindig. |
198,28 . Alle] O: , alle. | 200,23 bleffuen] O: bleffen. |
202,3 folck] O: fock. | 202,28-29 eensindige] Herefter
Komma i O. | 202,32 , vdi] O: Vdi. | 205,2 , nar] O: . Nar.
| 205,20 tha] O har ny Linie og Tha. | 205,22 og 23 . Men]
O: , men. | 205,24 begære] O: bægere. | 206,3 wfordraff-
ueligt] O: wfordarffueligt. | 207,3 wij] O: wy. | 207,20
. Aff] O: , aff. | 209,22 saa] O: ny L., ¶ Saa. | 210,11
, een] O: . Een. | 210,30 ære, hwij ... , Nar] O: ære, Hwij
... , nar. | 212,13 Eet ... exempill.] I O henført til foreg.
Stykke. | 213,15 synde] O: sijnde. | 213,23 pijsge] O: pyge.
| 214,8 oc] Saal. O for att, jfr. 66,15. | 215,9 Huem] Ny
L. i O. | 215,23 ? Oc] O: oc i Liniebegyndelse. | 215,29
berammet] O: bearmet m. Streg over a. | 215,29 Randnote v]
O: vi. | 216,27-28 oc ... beholdis] Gentaget i O paa næste
Side. | 217,20 . Icke] O: icke. | 218,19 . Huosomhelsth]
O: huosomhelsth. | 218,23 . I huo] O: i huo. | 222,25
oc] O: Oc. | 223,26 fore] O: ffore. | 223,31 oc] O: ac.
| 226,32 scriff] O: sceiff. | 227,21 Testament] O: Ta-
stament. | 229,2 bewijslig] O: bewyslig. | 229,21 ij] O:
y. | 229,22 affsagde] O: afflagde. | 229,29-30 mijshaab]
O: myshaab. | 230,28 som] O ny L., ¶ Som. | 231,16 pre-
laterne] O: prelatere med Streg over sidste e. | 234,24 wenn]
Overfladig Streg over sidste n i O. | 235,1 , oc] O: , Oc. |
237,8 wnderstwndwm] O: wnderstwmndwm. | 238,9 wwhen]

O: wdden. | 239,11 raadt] *Herefter Komma i O.* | 239,32 fienders] *Mgl. i O, tilf. af Udg.; i O er med Blæk samtyckere rett. til forredere (gl. Hd.).* | 240,10 fattige] O: fattihe. | 240,18 , oc] O: . Oc. | 242,3-4 *I Randen tilskrevet med gl. Hd.: Vide legendam beatæ Katharinæ.* | 243,24 menneske] O: mennisk. | 243,26-27 fææ. Att ... , men] O: fææ, att Men. | 243,32 . Dog] O: , dog. | 244,5 men] O: Men. | 244,10 . Aff] O: , aff. | 244,21 loffue] O: laffue. | 245,2 bolere] O: boleree. | 245,2 sijn] O: syn. | 245,3 oc] *saal. Custos; N4b har Oc.* | 248,22 wære] O: wæete. | 250,10 , sware] O: . Sware. | 251,29 haffue] O: hoffue. | 252,9 twijll] O: twyll. | 252,12 *flg. Randnoten gentaget paa næste Side (O3b):* Eras. in modo orand. | 253,18 leemmerne] O: lem/emerne *ved Linieskifte.* | 253,28 effter] O: effeer. | 254,11 thenom] thenon. | 254,15-17 haab, hwij ... ? Kan ... , hwij] O: haab Hwij ... kan ... Hwij. | 255,15 dog] O: Dog. | 255,23 . Oc] O: , oc. | 256,16 giør] O: gior. | 256,21 for] *O har en sort Prik i o, men næppe før.* | 256,32 men] O: Men. | 257,13 ere] *Custos: ære.* | 257,28 Dog] O: dog. | 258,28 Kwnne] O: kwnne. | 258,31 hwij] O: Hwij. | 259,17 bebude] O: bedude. | 260,3-4 . Kwnne] O: , kwnne. | 260,6 og 11 hwij] O: Hwij. | 260,9 Oc] O: oc. | 261,6 nar] O: Nar. | 262,18 Men] *Ny L. og §-Tegn i O.* | 262,21 een] O: en. | 262,24 en] O: een. | 263,8 . Oc] O: , oc. | 264,11 , wdhen] O: . Wdhen. | 264,21 *I] O har ny L. og §-Tegn.* | 264,28-30 *O har ikke ny L. og § foran Nar, men foran saa.* | 265,18 . Huem] O: , huem. | 266,2 som] O: Som. | 266,20 mijne] O: myne. | 266,26 helligementz] O: helligmetz. | 266,27 Christi] O: Chri *i Linieudgang.* | 266,27 leem] O: leen. | 267,12 , ther] O: . Ther. | 267,15 ære ij] O: ij ære. | 268,4 , som] O: , *ny L. ¶ Som.* | 268,20 Saa] *O har ny L. og §.* | 268,27 Nar] *O har ny L. og §.* | 269,9 giøris] O: giørs. | 270,4 sagtmodighed] O: sagmodighed. | 271,14 en] O: een. | 272,15 ij] O: y. | 273,2 tieniste,] O: tienste. | 273,3 først] O: forsth. | 274,6 Ydermere] O: ydermere (jfr. S. 335). | 274,19 nar] O: Nar. | 275,1-2 forfengligt] O: forfenligt. | 275,14 wrange] O: wrage. | 275,31 bestandigt] O: bestadigt. | 276,11 sindt]

utydeligt i O. | 276,28 forskylding] *O:* forskylding. | 277,9
 hør] *O vist:* hor. | 277,16 nar som] *O:* Narsom. | 278,4
O har ¶-Tegn, men ikke n. L. | 279,4 simpell] *O:* simpell. |
 279,11 . Att] *O:* , att. | 280,21 *O har Komma efter wij.* |
 281,32 . Haffdhe] *O:* , haffdhe. | 282,9 syndige] *O:* sijndige.
 | 282,12-13 , eller] *O:* . Eller. | 284,4 , ther] *O:* ny L.,
 ¶ Ther. | 284,6 Marg. cvii] *O:* vii. | 284,11 scalthu] *O:*
 Scalthu. | 284,17 er] *O:* er-. | 285,4 twedract] *O:* twe-
 darct. | 285,5 atskillie] *O:* atskiltie. | 285,13 ierteghen]
O: iertighen. | 285,16 , icke] *O:* . Icke. | 286,12 nar] *O:*
 Nar. | 286,15 , Desse] *O:* desse. | 286,21 . Oc] *O:* , oc. |
 287,7 pleije] *O:* plije. | 287,12 I] *O:* ny L. og §. | 287,22
 The] *O:* ny L. og §. | 287,29 . Han] *O:* han. | 288,4 Oc]
O: ny L. og §. | 288,7 , huore] *O:* . Huore. | 289,3 sam-
 tyke] *Liniedeling efter y.* | 289,9 , saa] *O:* Saa (*begge Gange*).
 | 289,18 Huilkedt] *O:* ny L., ¶ huilkedt. | 290,3 myslige]
Saal. O. | 290,5 . Atspordt] *O:* atspordt. | 290,8 , swared]
O: . Swarede. | 291,23 cristhett] *O:* criffhett. | 291,24
 twijldis] *O:* tiwijldis. | 291,25 om] *O:* Om. | 293,4 tha]
O: Tha. | 293,22 Oc] *O:* ny L., ¶. | 293,24-25 , dog]
O: Dog. | 293,26 leijlighed] *O:* leylighed. | 293,31 Nar]
O ny L. | 294,3 Furster] *O har paa Bl. S4b (men ikke i Custos)*
 §. | 294,12 Oc] *O:* oc. | 294,21 , hwem] *O:* . Hwem. |
 295,5 Olluffs] *O:* Qlluffs. | 296,4 befaling,] *O:* befaling. *el.*
befalinge (utydeligt). | 296,27 og 28 snyg] *O snarest:* suyg. |
 297,3 *O har Komma efter magt.* | 297,5 , nar] *O:* . Nar. |
 299,15 Marg. xc] *ikke sikkert læseligt i O.* | 300,2 geckerij]
O: geckery. | 300,2 wrenighed] *Saal. Custos; Bl. T3a:* wre-
 ngighed. | 300,23 . Saa] *O:* , saa. | 302,12 er] *O:* ere. |
 302,24 skerdijldt] *O:* skerdijld (*i Linieudgang*). | 303,23
 sijmpelhed] *O maaske:* sympelhed. | 303,27 befindis] *O maa-*
ske: besindis (*jfr. L. 29*). | 304,12-20 *er i O paa mange Steder*
udvisket, men kan sikkert udfyldes, som det her er trykt. | 305,2
 dog] *O:* Dog. | 305,28 wijde] *O:* wyde. | 305,31 Foran
 At ¶ i O. | 306,27 Marg. og 320,12 Marg. ii] *Maaske Fejl*
for in. | 307,8 . Oc] *O:* , oc. | 307,10 nar] *O:* ¶ Nar. |
 307,13 Nw] *O har ikke Udgang og ¶.* | 307,15 Marg. ordine]
O: ordie. | 307,30 besynderlige] *O:* besynderli-. | 308,9

Marg. hierarchia] *O:* iherarchia. | 308,13 *Christi*] *O:* Chri-
 | 309,10 *Marg.* Bernhardi] *O:* Berhaardi. | 309,21 thet]
Sidste Bogstav ulæseligt i O. | 310,23 *Ikke ny L. i O.* | 310,25
 mwndt] *O:* mwdt. | 310,30 *Men*] *O* har ¶ *foran Ordet.* |
 311,13 thet] *O:* Thet. | 311,17 *Scalthu*] *Ny L. i O.* |
 311,17-18 *beteett*] *O:* betrett (*lat.* ostendi). | 311,26 *Marg.*
Tallet kan ikke læses sikkert i O. | 312,3 . *Wdi*] *O:* , wdi. |
 313,11 . *Siwnis*] *O:* , siwnis. | 314,3 *icke*] *O:* *Ny L.* , ¶ *Icke.*
 | 315,8 . *Oc*] *O:* , oc. | 315,10 *skerdsijldt, wij*] *O:* skerd-
 ijldt (*ny L.*) ¶ *Wij.* | 315,14 *iørderigis*] *O:* iøderigis. | 316,
 29 og 31 *skerdsijldt*] *O:* skerdijldt. | 317,4 *christendommen*]
O: christendomme. | 317,13 *icke . . icke*] *Saal. O.* | 318,13
 . *Scall*] *O:* , scall. | 319,10 *dygdige*] *O:* dygdiger. | 319,20
 eij] *Herefter maa vel mangle et heller.* | 320,14 *Marg.* arbitrium]
O: arbitrium. | 320,26 *men*] *O:* *Men.* | 320,30 *lang*] *O:*
 langt. | 321,1 *Haffuer*] *O:* haffuer. | 321,2 *Hwij*] *O:* hwij.
 | 321,6 *Och*] *O:* och. | 321,8 *ælst*] *Derefter ny L. og § i O.*
 | 321,10 . *Hooss*] *O:* , hooss. | 321,12 *Er*] *O:* er. |
 321,19 *Brødre (siger han) ieg*] *O:* brødre siger han Jeg. |
 322,18 , *Oc*] *O:* , oc. | 323,4 *Marg.* i Joannis. i] *Saal. O,*
men Citaterne er fra I. Joh. 4,16 og 2,9. | 323,7 . *Then*] *O:*
 then. | 323,25 . *Om*] *O:* , om. | 325,31 *oc*] *O:* *Oc.* |
 326,14 *enighedt*] *O:* ewighedt. | 326,19 *framsett*] *O:* fram-
 seett. | 328,3 *Besøg*] *Næppe Fejl for Besørg; Vulg.: Provide.*
 | 328,22 *oc*] *O:* ac. | 329,10 *forsuar*] *O:* fohsuar. |
 330,8 *pligtighe*] *O:* plittighe. | 330,14 , *Oc*] *O:* oc. | 331,2
 nar] *O:* *Nar.* | 331,13) *obenbare fiende*] *O:* *obenbare fiende.*
 | 332,11 *schaltu*] *O:* schatu.